

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимида тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No15
30 апрель

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 15-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
1-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
15-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ ОНЛАЙН
КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-1**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN 15-MULTIDISCIPLINARY
ONLINE DISTANCE CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND
PRACTICAL RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-1**

ТОШКЕНТ-2020

**УЎК 323(575.1)(063)
КБК 66.3(5Ў)я43
Й-18**

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 15-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 апрел 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 243 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётта жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга багишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хукуқий тадқиқотлар йўналиши

Юсувалиева Рахима Профессор в.б.,ю.ф.н. (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Норматова Дилдора Эсоналиевна, доцент (Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Чарiev Турсун Хуваевич Доцент (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Воҳидова Мехри Хасanova, Phd (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

6.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

7.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Абдумажитова Дилдора Раҳматуллаевна, PhD (Тошкент Молия институти)

8.Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши

Тоштемиров Отабек Абидович (Фаргона политехника институти)

9.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

10.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич, доцент (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

11.Физика-математика фанлари ютуқлари

Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич, доцент (Наманганд мухандислик-технология институти)

12.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Маматова Нодира Мухтаровна Т.Ф.д., доцент (Тошкент давлат стоматология институти)

13.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

14.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

15.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Сувонов Боймурод Ўралович, доцент

(Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

16.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович Phd доцент (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

17.Давлат бошқаруви

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

18.Фармацевтика

Абдуназаров Ахлиддин - PhD, (Наманган давлат университети)

19.Ветеринария

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

20.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

21.Мусиқа ва ҳаёт

Султанова Зухра - (Наманган давлат университети)

22.Жисмоний тарбия ва спорт

Мадаминов Баходир - п.ф.н, (Наманган давлат университети)

23.Тасвирий санъат ва дизайн

Жаббаров Ботиршер - доцент, (Наманган давлат университети)

24.Адабиёт

Сулаймонов Мўминжон- ф.ф.н, доцент, Наманган давлат университети

25.Журналистика

Каримова Фаридахон - ф.ф.н, доцент, Наманган давлат университети

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъудлар.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)

ООО Tadqiqot, город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

ХУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Амонова Мухаббат Аминовна

ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИДА
ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ РОЛИ.....11

2. Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович

ХУСУСИЙ МУЛККА ТАЖОВУЗ ҚИЛИНИШИ ОҚИБАТИДА ЕТКАЗИЛГАН
МАЊНАВИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ.....13

3. Жумаев Илёс Бабаназарович

ФУҚАРО ЭРКИНЛИГИ, ХУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ УСТУВОРЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШ.....15

4. Madumarov Talantbek, G'ulomjonov Odiljon Rahimjon o'g'li.

O'ZBEKİSTONDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARI TİZİMİDAGI
ISLOHOTLAR.....17

5. Maxmudov Bahodir Xakimjon o'g'li, Sharofutdinova Mahliyo Anvarjonovna

O'ZBEKİSTONDA GEOKRİMENOGEN VAZİYAT VA UNING IJTIMOY-
GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI.....19

6. Shukhrat Rakhmanov

CONFLICT OF INTERESTS IN THE PUBLIC SECTOR AS A THREAT OF
CORRUPTION EMERGENCE IN THE PUBLIC ADMINISTRATION.....21

7. Sherzodbek Yo'ldoshev

DEMOKRATIK HUQUQIY DAVLAT VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATI SARI.....24

8. Жаникулов Азизбек Базарбаевич

ХОЗИРГИ КУНДА ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ МОЛ-МУЛКИНИ
ОЛОВ ВА ТАБИИЙ ОФАТЛАРДАН СУФУРТА ҚИЛИШ ТАРТИБИ.....25

9. Кадиркулов Дилмурод

ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШ СОҲАСИДА
РАҲБАРЛАР ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИ.....28

10. Отабек Қўрбонназаров,

ФИРИБАРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ САБАВ ВА ШАРОИТЛАРИ ҲАМДА УНИНГ
ПРОФИЛАКТИКАСИ.....30

11. Номозова Баҳоргул Исмоиловна

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ПАСПОРТ-ВИЗА ҚОИДАЛАРИГА
РИОЯ ЭТИЛИШИНИ ТАЪМИНЛАШ ФАОЛИЯТИНИНГ ТУШУНЧАСИ, МАҚСАД
ВА ВАЗИФАЛАРИ.....33

12. ОЙБЕК ШОМУРОДОВ, Исломова Нигора

БИЗНИНГ ХУҚУҚЛАРИМИЗ!.....35

13. Рузиев Жамшид Камолович

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШДА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ ВА КОРРУПЦИОН ЖИНОЯТЛАР ҲАҚИДА ДАВЛАТ
ОРГАНЛАРИГА ХАБАР БЕРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..36

14. Севара Гафурова

ПРИОБРЕТЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБЫЧАЯ ЮРИДИЧЕСКОГО
ЗНАЧЕНИЯ.....39

15. Хасanova Фарангис Акрамовна

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МЕДИАТОРЛАРНИНГ ХУҚУҚИЙ
МАҚОМИ.....41

16. Абдуллаев Шохжакон Бекмуратович

ХУДУДЛАРНИ БОШҚАРИШДА МАҲАЛЛИЙ ВА МАРКАЗИЙ ИДОРАЛАР
ФАОЛИЯТИНИ МУВОФИГЛАШТИРИШ МУАММОСИ.....45

17.Nosirov Bunyodjon G'offorali o'g'li	
YOSHLARNING IJTIMOIY-IQTISODIY HUQUQLARINI TA'MINLASH, HAMDA FAOL FUQAROLIK POZITSIYASINI SHAKLLANTIRISH KAFOLATLARI.....	48
18.Dilafruz Olimjonovna Gulamova	
JINOYAT PROTSESSIDA TERGOV ORGANLARI HARAKATLARI FAOLIYATINING ENG DOLZARB BOSQICHLARINI O'QITISHNI QO'LLASHGA OID METODIK USULLARDAN FOYDALANISH.....	50
19. Исраилова Зарина Садриддиновна	
ЎЗБЕКИСТОНДА МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ ВАКИЛЛИК ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҒБОЛЛАРИ.....	52
20.Мадраҳимова Гулжаҳон Рўзимбай қизи	
ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ ТАЪТИЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ТАРТИБИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	56
21.Sanjarbek Abduraxmanov	
XUSUSIY BANDLIK AGENTLIKLARI TOMONIDAN KO'RSATILADIGAN XIZMATLARNING XUSUSIYATLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	60
22.Elnur Adjitairov	
DEMOKRATIK DAVLATDA QONUN USTUVORLIGINING AHAMIYATI.....	66
23.Saidiyos Khakimov Saidaziz o'g'li	
ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION MECHANISMS IN ISLAM FOR MANAGING FAMILY CONFLICTS WITH THE EXAMPLE OF SULH.....	67
24.Ibragimova Nargiza	
EKOLOGIK EKSPERTIZA TUSHUNCHASI VA ULARNING TURLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	69
25.Juraev Farkhodjon Makhmudjon o'g'li	
ISSUES RELATED TO ENSURING COMPLIANCE WITH THE GENERAL CONDITIONS FOR PROOF OF CRIMINAL PROCEDURE IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN.....	74
26. Rajabov Bakhtiyor Almachmatovich	
RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE RULES FOR GENERAL CONDITIONS OF PROVING IN CRIMINAL PROCEDURE.....	78
27.Usmanova Surayyo Bultakovna	
O'ZBEKISTON RASPUBLIKASINING OLIY TA'LIM SOHASIGA XALQARO TURIZM HUQUQI O'QUV KURSINI TADBIQ ETISH MASALALARI.....	82
28.Абдусамадов Алишер Холмаматович	
АДВОКАТУРА БҮЙИЧА ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ҲУЖЖАТ ЛОЙИҲАСИГА МУНОСАБАТ.....	84
29.Алимардонов Боймурот Халилович	
ОИЛА АЪЗОЛАРИ ВА БОШҚА ШАХСЛARНИНГ АЛИМЕНТ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИГА ДОИР НИЗОЛАР.....	87
30.Байжанова Рамуза Тенелбаевна	
ОИЛА ҚОНУНЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	90
31. Бурхонова Гулрух Шухратовна,	
КАРАНТИН ШАРОИТИДА АЛИМЕНТ УНДИРИШ БИЛАН БОФЛИҚ ИЖРО ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА АКТ ИМКОНИЯТЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАНИШ МАСАЛАЛАРИ.....	92
32. Бурхонова Гулрух Шухратовна,	
СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ИЖРО ЭТИШДА ФАРЗДОРГА НИСБАТАН ҚИДИРУВ ЭЪЛОН ҚИЛИШ ЖАРАЁНИДА АКТ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ ОРҚАЛИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	94

33. Фарангиз Зайнобиддинова	
ФАОЛ ИНВЕСТИИЯВИЙ СИЁСАТНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	96
34.Ибрагимова Сабина Эркиновна	
МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ В ОБЛАСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ И ИХ СООТНОШЕНИЕ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ СУВЕРЕНИТЕТОМ.....	99
35.Мадиева Дилшода Наби қизи	
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИНИНГ СУДГА ҚАДАР ИШ ЮРИТИШ БОСҚИЧИДА ТОТИШУВ ПРИНЦИПИННИГ НАМОЁН БЎЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	102
36.Рахмонкулова Нилуфар Ҳоджи-Акбаровна	
КОРПОРАТИВ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ҚИЛИШДА МЕДИАЦИЯНИНГ АФЗАЛЛИГИ.....	104
37.Хуршид НОМОЗОВ	
ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ТЁҒРИСИДАГИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	107
38.Саломов Азимжон	
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА: СОСТАВНОЙ ЭЛЕМЕНТ ИНСТИТУТА ПРЕЗИДЕНТА, ИЛИ ЧЕТВЕРТАЯ ВЕТВЬ ВЛАСТИ.....	109
39.Сафарова Шахло	
ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ТАЪЛИМНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ЮНЕСКОНИНГ ҲАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ФАОЛИЯТИ.....	112
40. Сулайманов Одилжон Раббимович	
СУДЬЯЛАРГА НИСБАТАН ИНТИЗОМИЙ ЖАВОБГАРЛИК ИШЛАРИНИ ҚЎЗФАТУВЧИ ОРГАНЛАР: ҲАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ВА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ.....	114
41.Туропов Сардоржон Изатулла ўғли	
КИЧИК БИЗНЕС ТАДБИРКОРЛАРИГА СОЛИҚ ИМТИЁЗЛАРИНИ ҚЎЛЛАШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ТИЗИМИДАН ФОЙДАЛАНИШ АФЗАЛЛИКЛАРИ.....	117
42. Умида Маҳмудходжаева	
КАНАДА ПОЛИЦИЯНИНГ ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДАГИ ИШТИРОКИГА ОИД ТАЖРИБАСИНИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИК ҲАМДА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИГА ТАДБИҚ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	119
43.Сарбон Сардорович Уралов	
ЯШИРИН ИҚТИСОДИЁТГА ҚАРШИ КУРАШИШДА ҲАЛҚАРО ҲАМКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	122
44.Эгамбердиев Ҳасан Ҳамза ўғли	
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИНИНГ ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ БОСҚИЧИДА ҲИМОЯЧИ ИШТИРОКИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	125
45.Ширин Ҳамдамова	
ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАВОВЫХ ОСНОВ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ НА МЕСТАХ.....	127
46.Бехруз Шамсутдинов	
ҲАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯВИЙ ҚИЛМИШЛАРНИ КРИМИНАЛИЗАЦИЯ ҚИЛИШГА ОИД СТАНДАРТЛАР ТАҲЛИЛИ.....	129
47.Кушбоқов Шоҳруҳ Ҳасан ўғли	
ПРОБАЦИЯ ХИЗМАТИНИ ЖИНОЯТ ИЖРОИЯ КОДЕКСИДА ТУТГАН ЎРНИ.	132
48. Эгамбердиев Ҳасан Ҳамза ўғли	
ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ҚОНУНЧИЛИГИДА ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	133

49. Эшимбетова Дармон Уразбаевна

ЎЗБЕКИСТОНДА КОРПОРАТИВ НИЗОЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ СУДЛАРГА ТААЛУҚЛИК ИНСТИТУТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖЛANIШI.....135

50. Юсувалиева Рахима Юсуповна,

К ВОПРОСУ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВООТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....142

51. Якубова Дилбаҳор Шариповна

ОИЛАВИЙ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ҚИЛИШНИНГ МУҚОБИЛ УСУЛЛАРИ: СУД ЁКИ МЕДИАЦИЯ.....144

52. Maqsud Mustafoyev

INTELLEKTUAL MULK NIZOLARINI HAL ETISHDA PATENT SUDLARINING AHAMIYATI.....146

53. Bekmirzayeva Umida Abdug'ani qizi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI INTELLEKTUAL MULK HIMOYALOVCHI ASOSIY MANBA SIFATIDA.....149

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

1. Rasulova Shahnoza Akbaraliyevna

ZAMONAVIY TA'LIM.....151

2. Razzoqova Gulnora G'aybullayevna

KITOBOXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA YOSHLARNING O'RNI.152

3. Beknazarov Maftuna Kamoliddin qizi

TA'LIM JARAYONIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH.....153

4. Egamova Shaxlo Rustamqulovna, Djumanova Bashorat Muxammadiyevna

KITOB MUTOLAASI VA KITOBOXONLIK MADANIYATINI OSHIRISH.....154

5. Egamberdiyeva Muyassar Xoldibekovna

GLOBAL TARMOQDAGI AXBOROTLARNING O'SIB KELAYOTGAN YOSH AVLOD HAYOT TARZINING SHAKLLANISHIGA TA'SIRI.....156

6. Jumanazarova Iroda

YOSHLAR ONGIDA AHLOQIY - MA'NAVIY G'OYALARINI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARINING O'RNI VA ROLL.....157

7. Mahkamova Nigoraxon, Ibaydullayeva Salimaxon

YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA TA'LIM PSIXOLOGIYASI.....159

8. Mamadaliyeva Marhaboxon, Soliyev Tohirbek

IMOM G'AZZOLIY TA'LIMOTIDA IJTIMOIY MUNOSABAT, SHAXS IJTIMOIYLASHUVI VA AXLOQ MASALALARI.....160

9. Yormatova Nargiza Abdurahimovna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM BERISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV.....162

10. Mamatova Kamolatxon Azizovna

BOLALAR MA'NAVIYATNING SHAKLLANISH JARAYONLARI.....164

11. Maxmudova Shirinoy Ismoidjonovna

CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA MILLIY RUH IFODASI.....165

12. Mirzayeva Nasibaxon

ICHKILIKNING SALBIY OQIBATLARI.....167

13. Nurbayeva Intizor Ukmatovna.

TA'LIMDAGI ISLOHOTLARGA BIR NAZAR.....169

14. Maruf Po'latov, Nilufar Mirniyozova

MA'NAVIYAT VA MADANIYATNING MILLAT VA JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI.170

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

---

15. Shadmonov Aziz Azimovich	
QADIMGI HIND FALSAFASIDA INSON TAVSIFI.....	172
16. Tojiyev Aktam	
ALISHER NAVOIY VA ABDURAHMON JOMIY IJODIDA NAQSHBANDIYA TARIQATI G'oyalari.....	174
17. Valiyeva Roxila Qilichovna, Luqmonova Ruxsora Habibullo qizi	
FALSAFA VA HAYOT.....	177
18. Арзиматова Иноятхон Мадимаровна	
ГЛОБАЛЛАШУВ ВА АХБОРОТ ТАҲДИДЛАРИНИНГ ЁШЛАР МАҶНАВИЯТИГА ТАЪСИРИ.....	178
19. Лола Амритдинова	
ИНТЕГРАЦИЯ - ПУТЬ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ.....	180
20. Хамрақулов Зафаржон Йигиталиевич	
ЎЗБЕКИСТОНДА ФАОЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАР СИЁСАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШ АСОСЛАРИ.....	183
21. Холназарова Шоирахон Нўмоновна	
ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТАҲДИДЛАРИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШИ.....	185
22. Qozoqova Zulayho Mo'yudinjonovna	
HADISLAR MA'NAVIY KOMILLIKA YETAKLOVCHI OMIL.....	187
23. Ubaydullayeva Shahodat, Yormatova Movjuda.	
С.АҲМАДНИНГ "ҚОРАҚЎЗ МАЖНУН" АСАРИНИНГ ХАЛҚЧИЛЛИГИ, УНДА ДИНУ-ДИЁНАТ ФОЯЛАРИНИНГ УЛУҒЛАНИШИ. АСАР ТАЛҚИНИ.....	189
24. Хусanova Чиннигул Берикбоевна	
ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ВА УНИНГ МОҲИЯТИ.....	191
25. Шарипова О.Т., Гуламова М.М.	
ФРИДРИХ ГЕГЕЛЬ - ЖАМИЯТШУНОС ФАЙЛАСУФ СИФАТИДА.....	193
26. Faффарова Гулчехра Фуламжановна,	
ТРАНСДИСЦИПЛИНАРЛИК ПАРАДИГМАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ..	195
27. А. С. Алимджанова	
ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНЩИНЫ В ИСЛАМЕ НА ОСНОВЕ ХАДИСОВ.....	197
28. Курбонов Достонбек Собиржон ўғли.	
ИННОВАЦИЯ ИНСОН ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ФАОЛИЯТИНИНГ АСОСИ СИФАТИДА.....	199
29. Ahrorova Madina Rahmatovna	
O`ZBEK SHOIRALARI IJODIDA TASAVVUF.....	201
30. G`ovsidinov Ma'ruf Nasridinovich	
JADID MUTAFAKKIRI: ISHOQHON TO`RA IBRAT ASARLARINING IJTIMOIY TALQINI203	
31. Meliqo'ziyev Mumtozbek Zarifjon o'g'li, Durmenov Shuhratjon Nurmamatovich	
YOSHLAR FAOLIYATIDA YUKSAK MA'NAVIYATNI SHAKLLANTIRISH BORASIDAGI QARASHLAR.....	205
32. Solijonova Muhlisa Iqboljon qizi.	
DIN VA ILM.....	206
33. Бозоров Мустафо Жаббарович	
ТАСАВВУФНИНГ ТАДРИЖИЙ РИВОЖЛАНИШИ БОСҚИЧЛАРИ.....	208
34. Кудратова Умида Рахматовна	
ИЛМИЙ ФАОЛИЯТДА УСТОЗ ВА ШОГИРД МУНОСАБАТИ: ИЖТИМОИЙ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ.....	210
35. Максетова Раушана Кабуловна, Максетова Мехри Кабуловна	
СУЛАЙМАН БАҚЫРҒАНИЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ - ШЫҒЫС МЕДЕНИЯТЫ ФЕЗИЙНЕСИНИН БИЙБАҲА ДУРДАНАСЫ.....	212

36. Наталья Базаровна Раджапова	
УЧАСТИЕ ЖЕНЩИН В ЖИЗНИ НОВОГО	
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА.....	215
37. Султонова Светлана Юрьевна,	
ҲОЗИРГИ ЗАМОН ТЕРРОРИЗМИ ТУРЛАРИНИНГ СИЁСИЙ- ФАЛСАФИЙ	
ТАҲЛИЛИ.....	219
38.Туробов Бекнурат Нусратуллаевич	
Е.Э.БЕРТЕЛЬС ИЖОДИДА АЛИШЕР НАВОЙЙНИНГ "САДДИ ИСКАНДАРИЙ"	
АСАРИ ФАЛСАФИЙ-АХЛОҚИЙ ФОЯЛАРИ ТАҲЛИЛИ.....	222
39. Усманов Жаҳонгир Базарович	
ОНГ ВА ИЖТИМОИЙ АЛОҚАДОРЛИК.....	224
40. Ҳамракулов Зафаржон Йигиталиевич	
ТАЪЛИМ ТАРАҚҚИЁТИ - ХАЛҚ ФАРОВОНИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ.....	226
41. Шаҳобиддинов Ҳусниддин	
ЎЗБЕКИСТОНДАГИ МАВЖУД ЎРТА ВА КЎП ҚАВАТЛИ ҲОВЛИЛИ ТУРАР	
ЖОЙЛАР ТАСНИФИ.....	228
42.Эрназарова Юлдуз Юсуповна	
АЖДОДЛАРИМИЗ ТАФАККУРИ БИЛАН ЯРАТИЛГАН	
ҚАДРИЯТЛАР МАҲНАВИЙ БОЙЛИГИМИЗДИР.....	232

ХҮҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

ХҮҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИДА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ РОЛИ

Амонова Мухаббат Аминовна

Тошкент шаҳар Мирзо-Улугбек тумани ХТБга қарашли 121-сон мактаб ўқитувчisi

Телефон: +998973121154

Аннотация. Маколада мамлакатимизда таълим соҳасида амалга оширилаётган ислоҳотлар, уларнинг хўқуқбузарликлар профилактикаси билан боғлиқ жиҳатлари, таълим муассасаларининг хўқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари ва ҳамкорликдаги фаолиятига оид масалалар ёритилган. Бу борадаги мавжуд муаммоли ҳолатларга тўхталиб, уларни бартараф этиш бўйича илмий хуносалар қилинган.

Калит сўзлар: таълим-тарбия, хўқуқбузарлик, хўқуқбузарлик факти, профилактика, хўқуқбузарликлар профилактикаси, ҳамкорлик, профилактик чора-тадбир.

Хўқуқбузарлик содир этган аксарият шахсларнинг таълим-тарбиясида муайян даражада нуқсонлар бўлгандиги кузатилади. Бу уларнинг хулқи, яъни, жамият аъзоларига бўлган муносабати ва хатти-ҳаракатларида намоён бўлади.

Шахснинг ижтимоийлашувидаги таълим-тарбиянинг ўрни ва роли катта. Айниқса, болалик ва ўсмирилик даврида олинган тарбия инсоннинг жамиятдаги ўрнини секин-асталик билан белгилаб беради.

Донишманд халимизнинг "болаликда олинган билим, тошга ўйиб ишланган нақшdir" мазмунида билимга нисбатан берган изоҳи нафақат таълимга, балки тарбияга ҳам бевосита алоқадордир. Чунки, таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди. Уларнинг уйғунлиги инсонни комиллик сари етаклайди.

Таълим-тарбия узвий, кўп босқичли, комплекс ва мураккаб жараёндир.

Таълим-тарбиянинг ушбу хусусиятлари бевосита халқимиз орасида кенг тарқалган "бешикдан то қабргача илм изла!" мазмунидаги чорловида, таълим-тарбия жараёни оила, таълим муассасалари, меҳнат жамоалари ва маҳаллаларнинг ўзаро алоқадорлигига ташкил этиш лозимлигига доир талабларда кўзга ташланади.

Айнан шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 январдаги "Жамиятда хўқуқий онг ва хўқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида"ги ПФ-5618-сон Фармони да жамиятда хўқуқий онг ва хўқуқий маданиятни юксалтириш "шахс - оила - маҳалла - таълим муассасаси - ташкилот - жамият" принципи бўйича тизимли ва узвий ташкил этилиши белгилаб берилди.

Мазкур фармон билан "Жамиятда хўқуқий маданиятни юксалтириш концепцияси" тасдиқланиб, "шахс, давлат ва жамиятнинг ўзаро муносабатларида аҳолининг хўқуқий маданиятини юксалтириш" концепциянинг асосий йўналишларидан бири сифатида белгиланди. Чунки, инсонни тарбиялаш нафақат ота-она, таълим муассасалари, балки бутун жамиятнинг вазифасидир. Чунки, гайриижтимоий, салбий хулқ-атворга эга шахс жамият учун ижтимоий хавф түгдиради ва шу боисдан, бу борадаги чора-тадбирларни умумжамият миқёсида белгилаш мақсадга мувофиқ бўлади

Мазкур йўналишда таълим муассасаларида хўқуқий саводхонликни ошириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди ва комплекс чора-тадбирлар тизими белгилаб олинди. Дарҳақиқат, вояга етмаган ва ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш муаммоларини тадқиқ этган В.Г. Файзуллаева таъкидлаганидек, "Мактаблар фаолиятини мустаҳкамлаш, уларда таълим ва тарбия тизимини ислоҳ қилиш" профилактика субъектлари томонидан вояга етмаган ва ёшлар жиноятчилигини республика ёки худудий миқёсида олдини олишнинг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади .

Хўқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси муаммоларини тадқиқ этган С.Б.Хўжакулов, "таълим муассасаларида ўқувчилар ўртасида викториналар ташкил этиш"ни янги қабул қилинган қонун ва қонуности хужжатнинг мазмун-моҳиятини аҳолига етказишга йўналтирилган профилактик чора-тадбирлардан бири сифатида эътироф этади .

Юқоридагилардан қўриниб турибдики, жамиятда хўқуқий онг ва хўқуқий маданиятни юксалтириб

бориши қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлашнинг энг муҳим шартларидан бири ҳисобланади. Бу жараёнда таълим муассасалари марказий ўринлардан бирини эгаллайди.

Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш ва мустаҳкамлашда эса таълимни бошқариш органлари ва таълим муассасаларининг зиммасига муайян вазифалар юкландади.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги қонун нинг 17-моддасида таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари белгилаб берилган.

Бу борада таълим муассасаларидан таълим олувчилар, уларнинг ота-онаси ёки ота-онасининг ўрнини босувчи шахслар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириши, шу жумладан ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва уларнинг содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаши ва бартараф этиши талаб этилади.

Таълим олувчиларнинг бандлигини ва бўш вақти мазмунли ўтказилишини таъминлаш мақсадида таълим муассасаларида ҳаммабоп спорт секциялари, техник ва бошқа тўгараклар, клубларнинг ташкил этилиши ва улар фаолиятининг тўғри йўлга қўйилиши ҳам ушбу йўналишдаги ишлар самарадорлигини оширишга хизмат қиласди.

Қонунда таълим муассасаларининг ички ишлар органлари билан ҳамкорлиги масалалари ҳам тартибга солинган бўлиб, бу борада таълим муассасалари ички ишлар органларини қўйидагилар ҳақида ҳақида ҳабар қилиши шарт ҳисобланади:

? ҳуқуқбузарликлар фактлари ҳақида;

? одамларнинг ҳаётига ёки соглигига таҳдид соладиган оилавий-маиший низолар тўғрисида ва оилавий-маиший муносабатлар соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ҳақида;

? таълим олувчи шахс гайрижитмойи хулқ-атвортга ва ҳуқуқбузарликлар содир этишга жалб этилганлиги ҳақида;

? ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган шахслар ҳақида.

Бу борада, 2014 йилнинг 4 ноябрь куни Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Соғликни сақлаш вазирлиги, Олий ва Ўрта маҳсус таълим вазирлиги, Халқ таълими вазирлигининг "Ҳуқуқбузарликлар фактлари ҳамда ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ бошқа ҳолатлар ҳақида ички ишлар органларига ҳабар қилиш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида"ги 36/18/49-сонли қўшма қарори қабул қилинган бўлсада, аммо таълим муассасаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир фаолиятини тартибга солувчи идоравий норматив ҳужжатнинг мавжуд эмаслиги ушбу йўналишдаги ҳамкорлик самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Мазкур вазиятда таълим муассасаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир фаолиятини идоравий норматив ҳужжат билан тартибга солишга эҳтиёж мавжудлиги кўзга ташланади.

Ўйлаймизки, агарда ушбу йўналишдаги узвий ҳамкорлик тўғри ва самарали ташкил этилса, унда вояга етмаганлар ва ёшлар орасида ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олди олиниши кафолатланади. Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳбарлигига таълим муассасалари фаолияти самарадорлигини ва таълим жараёни сифатини ошириш юзасидан амалга оширилаётган ислоҳотлар натижасида яратилаётган шарт-шароитлар, шунингдек Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг жорий йилнинг 24 январь куни Олий Мажлисга Мурожаатномаси да белгилаб олинган ушбу йўналишга доир вазифалар ижросининг таъминланиши эса таълим муассасаларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги фаолиятини сифат жиҳатдан янги босқичга олиб чиқади.

Фойдалинлаган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси (24.01.2020 й.) // <http://uza.uz/oz/> 25.01.2020 01:38.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 январдаги "Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида"ги ПФ-5618-сон Фармони // URL: <http://www.lex.uz>.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.
4. Файзулаева В.Г. Влияние негативных изменений в социальной среди на криминализацию несовершеннолетних и молодежи и предупреждение преступлений среди них. Диссертация канд.юрид.наук. Т.: 2005. С. 90-100.
5. Хўжақулов С. Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш: Монография. ? Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. ? Б. 114-115.

ХУСУСИЙ МУЛККА ТАЖОВУЗ ҚИЛИНИШИ ОҚИБАТИДА ЕТКАЗИЛГАН МАЊНАВИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ

Ҳамрокулов Баҳодир Мамашарифович
ЖИДУ мустақил тадқиқотчиси, ю.ф.н.
Телефон: +998(93)3809996
info@advocateabf.com

Анотация: Республикаизда хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир. Хусусий мулкга қилинган ҳар қандай қонунга хилоф ҳаракат жавобгарликни келтириб чиқаради. Хусусий мулкка тажсовуз қилиниши натижасида, мулкдорга нафақат моддий зарар, шу билан бирга мањнавий зиён ҳам етказилиши мумкин. Ушбу мақолада хусусий мулкка тажсовуз қилиниши оқибатида фуқароға етказилган мањнавий зиённи қоплаш масаласи ўрганилган.

Калим сўзлар: хусусий мулк, мањнавий зиён, моддий зарар, руҳий хотиржамлик, сиқилиш, ўзини ноқулай ҳис этиши

Ўзбекистон Республикаси хусусий мулк ҳуқуқий нуқтаи назардан тўлиқ ҳимоя қилинган. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 53-моддасида хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир. Мулкдор фақат қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибдагина мулкидан маҳрум этилиши мумкинлиги белгилаб берилган.

Хусусий мулк қадимдан ҳимоя қилиб келинган, унга тажавуз қилиниши таъкидланган ва ҳар доим жабрланувчиларга етказилган моддий ва мањнавий зиён қопланиб келинган. Хусусий мулк ҳимояси Авестода ҳам назарда тутилган. Авестода "гайта" атамаси бойлик ва хусусий мулк мањносини англатган. Мулкий муносабатларда эса, "гайта", яъни хусусий мулк "вис" (уруг) га қарашли бўлган. Жамоанинг асосий бойлиги чорва ҳисобланиб, хусусий мулк дейилганда эса, уй, ҳовли-жой, қалья, қўргонлар, яйлов, экинзорлар, каналлар ва бошқа бойликлар назарда тутилган [1]. Авесто даврида уруг аъзосига тегишли мол-мулк бўйича низолар ҳамда мол-мulkнинг тақдирини белгилаш уруг оқсоқоллари чиқарган қарор асосида ҳал этилган. Бу етказилган ҳар қандай зарарни қоплашга нисбатан ҳам жавобгарлик ҳуқуқбузар шахснинг зиммасига эмас, унинг уруги зиммасида бўлишини англатган ва зарар шахснинг ўзидан эмас, балки унинг уругидан талаб этилган. Авестода хусусий мулкка эгалик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этишини ҳимоялаш ҳозирги фуқаролик ҳуқуқида тартибга солингандек бўлмасада, бироқ хусусий мулкка тажсовуз қилиш жиноят деб қаралган. Авестода нафақат хусусий мулкка тажсовуз қилган ўрининг мол-мulkни мусодара қилишган, балки бутун қабиланинг ("вис") мол-мulkни мусодара қилинган ва лаънатланган [2].

Собиқ иттилоғ даврида хусусий мулк бўлмаган. Мустақиллик қўлга киритилиши билан хусусий мулкни ҳимоя қилишга қаратилган бир қанча норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. 2012 йилга келиб Ўзбекистон Республикасининг "Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонуни қабул қилиниши бу борада олиб борилган ислоҳатларнинг давоми бўлди. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 166-моддасида мулк дахлсиздир ва қонун билан қўриқланиши, мулкнинг дахлсизлиги мулкдорга қарши турган барча субъектларнинг мулк ҳуқуқини бузишдан ўзларини сақлашларидан иборатлиги мустаҳкамланган.

Хусусий мулкка тажсовуз қилиниши натижасида, мулкдорга нафақат моддий зарар, шу билан бирга мањнавий зиён ҳам етказилиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 28.04.2000 йил 7-сон "Мањнавий зарарни қоплаш ҳақида"ни қонуни 8-моддасида мањнавий зиённи қоплаш хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш усуllibаридан бири сифатида назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикасининг "Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонуни 8-моддасида мањнавий зиённи қоплаш хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш усуllibаридан бири сифатида назарда тутилган.

Фуқаронинг хусусий мулкка бўлган ҳуқуқларнинг бузилиши муқаррар равишда унинг номулкий ҳуқуқларининг ҳам бузилишига олиб келади. Бу, айниқса, фуқаронинг моддий ресурсларидан ажralиши, моддий ҳуқуқларидан ўзи хоҳлаганидек фойдалана олмаслиги, хусусий мулкдан ажralиши оқибатида ўзи ва оила аъзолари олдида ишончсизлик ҳиссини пайдо бўлиши, айниқса асосий моддий эҳтиёжларини қондириш имкони бўлмаслиги натижасида руҳий ва жисмоний азоб-уқубатларда ўз бошидан кечиради. Фуқаро ҳар қандай хусусий мулкига тажсовуз қилиниши оқибатида одатий

руҳий мувозанатдан чиқарадиган муайян ҳиссий кечинмаларни бошидан кечиради, яъни маълум вақт давомида (бузилган ҳуқуқларини тиклагунга қадар) жабрланувчи камидан руҳий фаровонликдан маҳрум бўлади. Масалан, шахсий автомобилни ўғирлашда, ўғрининг бу хатти-ҳаракатлари автомобил эгасини нафақат мол-мулқдан маҳрум қилиши, балки унга бу билан боғлиқ қўплаб нохуш ҳиссиятларни юзага келтириши мумкин. Ишга ёки бошқа жойга боришга қийналиши, умумий автотранспортдан фойдаланишига тўғри келиши, турли инстанцияларга мурожаат қилиши ва ҳ.к.лар шулар жумласидан.

Ҳуқуқбузар фуқаронинг хусусий мулкига тажовуз қилиб (тўғридан тўғри қасд билан), бир вақтнинг ўзида жабрланувчининг руҳий фаровонлигига, яъни унинг соғлиғига, хотиржамлигига тажовуз қилади. Шунинг учун, агар хусусий мулк эгаси, мулкидан маҳрум бўлиши натижасида унга етказилган мулкий зарар оқибати унинг ақлий фаровонлигига жиддий таъсир кўрсатганини исботлай олса, унда жабрланувчига етказилган маънавий зиённинг қопланишини рад этиш учун ҳеч қандай асос бўлмайди.

Хусусий мулкка тажовуз қилиниши натижасида етказилган маънавий зиённи қоплашни талаб қилиб судга чиқиша жабрланувчилар ўз талабларини асослашда мулкий ҳуқуқлари бузилганлигини эмас, балки шу ҳуқуқлари бузилиши оқибатида уларнинг руҳий хотиржамликлари йўқолганлигини исботлаб беришлари лозим бўлади. Фуқаронинг руҳий хотиржамлигининг йўқолиши, сиқилиши, бизга маълумки, энг жиддий касалликларга олиб келиши мумкин. Шунинг учун бундай номулкий ҳуқуқларга ноқонуний тажовуз қилиш натижасида етказилган маънавий зиён Фуқаролик кодексининг 1021 ва 1022-моддалари талаблари асосида пул қўринишида қопланиши керак.

Фуқаронинг мулкий ҳуқуқларини амалга ошириш соҳасида қонунчиликда муайян чеклашлар белгиланган ва бундай чеклаш бевосита бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига зарар етказмаслигик билан ҳам боғлиқ. Мулк ҳуқуқини амалга оширишга нисбатан чеклашларга риоя этмаслик эса фуқарога нафақат моддий зарар балки маънавий зиён ҳам етказилиши мумкин. Жумладан, ФКнинг 172-моддаси учинчи қисмiga мувофиқ, мулкдор ўзининг устунлик мавқеини суиистъемол қилишга, бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини камситадиган ўзга ҳаракатларни қилишга ҳақли эмас.

Ўзбекистон Республикасининг "Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ти Қонуни 6-моддаси талабидан келиб чиқиб, мулкдорга етказилган зарарнинг ўрни уни етказган шахс томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ тўла ҳажмда қопланиши керак. Суд хусусий мулкга тажовуз қилиниши оқибатида етказилган маънавий зиён миқдорини аниқлашда маънавий зарарни қоплаш миқдори жабрланувчига етказилган жисмоний ва маънавий азобларнинг хусусиятига, шунингдек айб товоң тўлашга асос бўлган ҳолларда зарар етказувчининг айби даражасига қараши, оқилоналиқ ва адолатлилик талаблари эътиборга олиниши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бобоев X., Дўстжонов Т., Ҳасанов С. "Авесто" - Шарқ ҳалқарининг бебаҳо ёдгорлиги.-Т.: ТМИ, 2004.-32 б.
2. Имамов Н.Ф. Авеста - источник гражданского права.//Журнал, Молодой ученый. - 2014. - №5. - С.353-355. www.moluch.ru/archive

ФУҚАРО ЭРКИНЛИГИ, ХУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.

Жумаев Илёс Бабаназарович Ўзбекистон республикаси
Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси тингловчиси

Аннотация: Фуқаролик тушунчаси жамиятнинг ҳозирги давригача, яъни ҳуқуқий давлат томон ривожланишида, катта йўлни босиб ўтди. У жамиятнинг демократик ривожланишида қўлга киритилган улкан ютуқлардан бири. Фуқаролик тушунчаси қадими Юноностонда ва Римда мавжуд бўлсанда, асосан феодализм инқирозга учраб, жамиятдаги сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ҳаёт демократия ва бозор муносабатлари заминига ўта бошлаганда, ҳозирги шаклида пайдо бўла бошлиди ва илк бор "шаҳарли" (французча "ситуайян", инглизча "ситетен", русча "городской-гражданский") деган маъноларни англатган. Мустақиллик эълон қилингандан сўнг, Ўзбек тилида ўтмишдаги "гражданлик" сўзи ўрнига "фуқаролик" деган атама қабул қилинди1.

Калим сўзлар: юқори қасбий малакага асосланиши, ижтимоий муносабатларнинг қонунлар, меъёрлар, шартномалар асосида мувоғиқлаштириши.

Мустақиллик йилларида фуқаро эркинлиги ва унинг фаоллиги масаласи демократик жамият барпо этишнинг муҳим шартларидан бири сифатида эътироф этила бошланди. Шу ўринда эркинлик тушунчасини аниқлаш ҳам зарурдир. Негаки, фуқаро эркин бўлган тақдирдагина, жамият тараққиётга эришади.

Ижтимоий-сиёсий фанларда ва фалсафада индивидлар эркинлиги ва улар иродасининг эркинлиги бир-бирига ўҳашаш тушунчалар деб қабул қилинади. Бунинг асосий сабабларидан бири, ҳуқуқнинг ўзи одамлар эркинлигининг алоҳида шакли, яъни улар иродасининг эркинлиги эканлиги билан белгиланади. Шу нуқтаи назардан "фуқаро эркинлиги" тушунчаси ҳам политологик, ҳам ҳуқуқшунослик фанларининг умумий категориялари сифатида ўрганилади. Демократия инсон эркинлигини қонунлар воситасида кафолатлайди. Демак, демократиянинг ўзи очиқ муҳокама, ижтимоий зиддиятларни ифода этиш ва бартараф қилиш усули сифатида фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар декларацияларида қайд қилингандар эркинликлариз мавжуд бўла олмайди. Бу ерда сўз эркинлиги ва ўз фикрини эркин ифодалаш ҳуқуқи, эркин уюшмалар тузиш ҳуқуқи, ҳаёт тарзини ўзгартириш эркинлиги ва шаҳснинг ҳавфсизликка бўлган ҳуқуқи тўғрисида кетмоқда. Ушбу ҳуқуқлар демократиянинг асл моҳиятини ташкил қилгани боис, улар ҳимоя қилиниши керак.

Фуқаро ҳуқуқларини таъминлашда инсоннинг табиий ҳуқуқларини эътиборга олиш муҳим аҳамиятга эгадир. қадимги антик файласуфлар талқинича, табиий ҳуқуқ табиатига боғлиқ ҳолда инсонлар туғилишлариданоқ бир ҳилдирлар. Ижтимоий шартномалар асосида қонун ва давлат пайдо бўлди. Аристотелнинг фикрича, инсонни туғилишида ёки пайдо бўлган хусусий мулкка бўлган табиий ҳуқуқи инсоннинг табиати ва унинг дастлабки ўзини ўзи севишига асосланади. қолаверса, ана шу табиий ҳуқуқни таъминлашга интилиш, ҳусусий мулк жозибаси, уни сақлаш ва кўпайтириш манфаатлари инсонни жамиятда тезлик билан ижтимоийлашувига ва фаоллашувига олиб келади.

Тор маънода, инсон ҳуқуқлари тушунчасига фақат давлат ҳимоя қиладиган ва кафолатланадиган ҳуқуқлар кириб, ҳозирги даврда уларни конституцион-ҳуқуқий асослар ёки давлат чегаралари билан чеклаб қўйиш осон вазифа эмас. Бу ҳуқуқларга барча фуқароларнинг қонун олдида тенглиги, яшаш ва жисмоний даҳлсизлик ҳуқуқи, инсон қадр-қимматини хурмат қилиш, ўзбошимчалик ва ноқонуний ушлаш ёки қамаш, виждан ва дин эркинлиги, ота-оналарнинг ўз болаларини тарбия қилиш ҳуқуқлари, зулмкорларга қаршилик қилиш ҳуқуқи ва бошқалар киради. Кенг маънодаги инсон ҳуқуқлари эса, ўзида шаҳс эркинлиги ва ҳуқуқларининг кенг мажмуаси ва турларини ифодалайди.

Барча инсон ҳуқуқларини негатив ва позитив йўналишларга доир таснифлаш кенг тарқалган. Мазкур ҳуқуқларни бу каби бўлиниши эркинликни негатив ва позитив жихатларини ифодалашга асосланади. Маълумки, эркинликнинг негатив аҳамияти нуқтаи назарига биноан шаҳсга нисбатан мажбурлаш ва чеклашларнинг йўқлиги тушунилади. Позитив нуқтаи назардан эса танлаш эркинлиги, асосан, инсоннинг ўз мақсадларига эришиш қобилияти, унинг индивидуал ривожланиши ва умуман, унинг қобилиятларини пайдо бўлиши тушунилади. Эркинликларнинг мазкур бўлинишидан келиб чиқиб, негатив ҳуқуқлар деганда, давлат ва бошқа инсонларнинг индивидга нисбатан у ёки бу ҳаракатлардан ўзини тийиб туриши тушунилади. Бу ҳуқуқлар шаҳсни ноҳуш таъсирлардан, унинг эркинлигини бузиши мумкин бўлган аралашиш ёки чеклашлардан ҳимоя қилади. Бу ҳуқуқлар асос бўлувчи, муҳим ва мутлақ ҳуқуқлар сирасига киради. Мазкур ҳуқуқларни таъминлаш давлат ресурслари

ёки мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаларига боғлиқ эмас. Ҳукуқлар эса шаҳс эркинлигининг асосидир.

Негатив ҳукуқлардан фарқли ўлароқ, позитив ҳукуқлар фуқарога уни у ёки бу неъматлар билан таъминлаш, унинг маълум ҳаракатларини амалга ошириши учун давлат, шаҳслар ва ташкилотлар мажбуриятларини ифодалайди. Бу - масалан, ижтимоий ёрдам олиш, таълим олиш, соғлиқни сақлашни ҳимоя қилиш, муносиб яшаш даражасини таъминланиши ҳукуқлари кабиладир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. :Devine. The Political Culture of the United States. -Boston, 1972, P.3-7.
2. Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: сиёсий партиялар. Сиёсий мағқуралар. Сиёсий маданиятлар. - Т.: Шарқ, 1998. 85-86 - бетлар.
3. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп лугат. -Т.: Шарқ, 1998. 225-б.

O'ZBEKISTONDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARI TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR

Madumarov Talantbek,
ADU Ijtimoiy iqtisodiyot fakulteti dekani,
yu.f.d., professor.
G'ulomjonov Odiljon Rahimjon o'g'li.
ADU, 2- bosqich talabasi.
Telefon: +998(93) 781 39 07.
gulomjonovodiljon@gmail.com

Biz islohotlarni chuqurlashtirish, demokratik tub o'zgarishlar yo'lidan olg'a siljish, hayotimizda asl demokratik qadriyatlar qaror topayotgani to'g'risida gapirganda, avvalo o'tish, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish muassalarini butun choralar bilan kengaytirishni nazarda tutamiz. Bu barcha islohotlarmizning asosiy mohiyati va bosh mantig'idir.

I.A.Karimov.

Annotasiya. Ushbu maqolada ijtimoiy taraqqiyotida mahalla muhitining o'rni, Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish jaroyonlari va ijtimoiy institutlarining shakllanishi masalalari xususida mulahazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: Mahalla, oila, yoshlar masalasi, ijtimoiy-ma'naviyat, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, obod mahalla.

Fuqarolik jamiyatni institutlari tizimida o'zini o'zi boshqarish organlarining o'rni beqiyosdir. Zero, boshqa mamlakatlardan farqli o'laroq, mahalla instituti yurtimizda ming yillar davomida sinalgan va chuqur ildiz otgan, aholini birlashtirib turadigan ijtimoiy hodisa sifatida rivojlanib kelmoqda. Ayniqsa, uning hozirgi bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xalqimizning urf-odatlari, an'anlari va qadriyatlarini saqlab qolish, ularni ji'pslashtirish kafolati sifatida maydonga chiqayotganligini yaqqol ko'rib turibmiz.

Mustaqillik yillarda jamiyatdagi boshqaruva tizimlarini isloh qilish, davlat vazifalarini jamoat tashkilotlariga bosqichma-bosqich o'tkazish, ya'ni kuchli davlatdan kuchli jamiyatga o'tish borasidagi ishlar izchil davom ettilrildi va bugun ham islohotlar davom etmoqda. Ushbu jarayonda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ularning asosiy negizini tashkil etuvchi mahalla instituti fuqarolik jamiyatni institutlarining eng muhim bo'g'ini sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Mustaqillik O'zbekistonda mahalla institutiga mustahkam huquqiy poydevor yaratishning faol jarayonini boshlab berdi. Birinchi huquqiy hujjat O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi bo'ldi, uning 105-moddasida quyidagicha belgilab qo'yilgan: "Shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek ular tarkibidagi mahallalarda hamda shaharlardagi mahallalarda fuqarolarning yig'inlari o'zini o'zi boshqarish organlari bo'lib, ular ikki yarim yil muddatga raisni (oqsoqolni) va uning maslahatchilarini saylaydi". Shunday qilib, 1993-yil 2-sentabr kuni "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Ushbu qonun ilk marta qonunchilik darajasida mahalla faoliyatini tartibga soldi, ya'ni uning huquqiy maqomini belgilab berdi.

Bugungi kunda aholining kundalik hayoti, atrof-muhit bilan bog'liq bo'lgan ko'pgina yo'nalishlar fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari orqali hal etilmoqda. Ular aholining ijtimoiy nochor qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, tegishli hududda qonun hujjatlarini o'rnatish, to'ylar va boshqa marosimlar o'tkazish bo'yicha tavsiyalar beradi, atrof-muhitni muhafaza etadi, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish tadbirlarini o'tkazadi, tadbirkorlik faoliyati subektlarini tashkil etadi, qayta tashkil etadi va tugatadi, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantiradi, guzarlar barpo etadi, kommunal to'lovlarining to'lanishiga ko'maklashadi, kam ta'minlangan yoshlarning nikoh tuzishida va to'y tadbirlarini o'tkazishida moddiy yordam ko'rsatadi, oilaviy tadbirkorlik subektlarini bankdan kredit olishiga kafil bo'ladi.

Darhaqiqat, olib borilgan islohatlar natijasida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyati qamrovi kengaydi. Buni fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarida fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha komissiyalar misolida ham ko'rish mumkin. 2013-yil yangi tahrirda qabul qilingan "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonunga binoan fuqarolar yig'inlaridagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha komissiyalar ro'yxati quyidagilardir:

- Yarashtirish komissiyasi;
- Ma'rifat va ma'naviyat masalalari bo'yicha komissiya;
- Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha komissiya;
- Xotin-qizlar bilan ishlash bo'yicha komissiya;
- Voyaga yetmaganlar, yoshlar va sport masalalari bo'yicha komissiya; kabi ishlarni amalga oshirish

vazifalari yuklandi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2013-yil 30-sentabrda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha respublika kengashini tashkil etish to'grisida", 2013-yil 7-oktabrda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorolari qabul qilindi. Ushbu qarorlar bilan sohaga oid 15ga yaqin nizomlar tasdiqlangan bo'lib, ular mahallalarda ma'nnaviy muhit barqarorligini, yoshlarni ona-Vatanga va milliy g'oyaga sadoqat ruhida tarbiyalash, aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash borasidagi ishlarning samaradorligini yanada oshirishga ko'maklashish, fuqarolar yig'inlaridagi jamoatchilik tuzilmalari faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilganligi bilan e'tiborlidir. Shu jumladan, fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha 8ta komissiyasi faoliyatiga oid tasdiqlangan namunaviy Nizomlarning amalyotga tatbiq etilishi mahallalar ishiga keng jamoatchilikni jalb etishga katta turtki beradi.

Shuningdek, 2020-yil islohatlar davom ettirilib, O'zbekiston Prezidenti 18-fevral kuni "Jamiyatda ijtimoiy-ma'nnaviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishslash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni imzolandi. Farmonga muvofiq, har bir mahallada "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyiliga asoslangan yangi tizim joriy etilishi ko'zda tutildi.

Farmon bilan O'zbekiston Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi hamda uning Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshken shahar va tuman (shahar) bo'limlari tashkil etildi.

Jamiyatda "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyilining to'laqonli va samarali joriy etilishida har tomonlama ko'maklashish, oilalar va mahallalardagi ijtimoiy-ma'nnaviy muhitni sog'lomlashtirishda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bilan yaqin hamkorligini o'rnatish vazirlikning asosiy vazifa va faoliyat yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I.A.Karimov. "Demokratik islahotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish - mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezoni"dir". - T.: O'zbekiston, 2011. -b.19.
2. "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni . O'zbekiston qonun hujjatlari to'plami. 2013. (569) son.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. -T.: "O'zbekiston", 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Jamiyatda ijtimoiy-ma'nnaviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishslash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. 2020-yil. 18-fevral.

O'ZBEKISTONDA GEOKRIMENOGEN VAZIYAT VA UNING IJTIMOIY- GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI

Maxmudov Bahodir Xakimjon o'g'li

O'zbekiston Milliy Universiteti 1-bosqich magistranti

Telefon: +998 99 604 95 26

E mail: bahodir.mahmudov.95@mail.ru

Sharofutdinova Mahliyo Anvarjonovna

Farg'ona viloyati Furqat tumani 34-IDUM psixologi

Telefon: +998 99 882 31 17

Email: bmahmudov26051995@gmail.com

Annotatsiya: ushbu tezisda O'zbekistonda jinoyatchilikni hududiy tahlil qilish masalalari, geokrimenogen vaziyatga ta'sir etuvchi omillar, ijtimoiy-geografik xususiyatlari yoritilingan.

Kalit so'zlar: Geokrimenogen vaziyat, sotsial geografiya, huquqbazarlik, profilaktika, operativ xaritalar.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilik va uni oldini olishga qaratilgan ishlar keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Biroq, bunday say-harakatlarga qaramasdan mamlakatimizning ba'zi bir viloyat va tumanlarida jinoyatchilikning salmog'iyu yuqoriligidcha qolmoqda. Insonlarning tinch yashashi, dam olishi, mehnat qilishi bir so'z bilan aytganda, sog'lom ijtimoiy muhitni yaratish mamlakatimiz oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Jinoyatchilikni oldini olish va unga qarshi kurashishni amalga oshirishda huquqiy asos bilan birga hududning geografik o'rni, demografik va geoekologik holati, iqtisodiyot tarmoqlari, ularning rivojlanganligi, hududiy tarkibini e'tiborga olmoqlik maqsadga muvofiq bo'ladi. Demak, jinoyatchilikning hududlar bo'yicha holati va unga ta'sir etuvchi omillarni chuqur tahlil etmasdan turib hududlarda jinoyatchilikka qarshi profilaktik tadbirlar tashkil etish maqbul bo'lmaydi.

"Geokrimenogen vaziyat" tushunchasini birinchi bo'lib geografiya faniga kiritgan olim, professor A.Soliyev hisoblanib, jinoyatchilik geografiysi, geokrimenogen vaziyat tushunchalarini atroflicha asoslab bergan. "Geokrimenogen vaziyat sotsial geografiyaning muhim bir qismi sifatida turli mamlakat yoki mintaqalarda sodir etilayotgan jinoyatlarga ta'sir etuvchi shart-sharoit va omillar, krimenenogen vaziyatning hududiy xususiyatlarini o'rganadi" [3]. Qo'shimcha sifatida shuni aytish kerakki, geokrimenogen vaziyat deyilganda, hududning ma'lum bir davridagi jinoyatchilik holatini tushunish mumkin. Albatta, ma'lum yillardagi jinoyatchilikni tahlil qilinayotganda statistik ma'lumotlarga to'xtalmaslikning iloji yo'q.

O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra mamlakatimizda 2018-yilda jami ro'yhatga olingan jinoyatlar soni 49011 tani tashkil etib, bunda 51775 nafar shaxslar ishtirot etgan. Ushbu yilda har 10000 aholiga nisbatan qayd etilgan o'rtacha jinoyatlar soni 16 nafar kishini qamrab olgan. Ayni vaqtda, eng yuqori ko'rsatkich Toshkent shahri 30 kishi, Navoiy va Toshkent viloyatida 23-24 kishi, Sirdaryo viloyatida 20 kishiga teng. Nisbatan ijobjiy ko'rsatkichni Qoraqalpog'iston Respublikasida har 10000 aholiga 1 kishi, 9 kishi Surxondaryo viloyatida, 10 kishi Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida qayd etilgan. Toshkent shahrida jinoyatchilikning nisbatan ko'pligi qator sabablar bilan izohlash mumkin. Jumladan, poytaxt viloyatida sanoat ancha rivojlangan, urbanizatsiya darajasi yuqori. Bu yerda yirik sanoat markazlari mavjud. Shuningdek, Toshkent shahri va uning aglomeratsiyasining ta'sirini ham unutmaslik lozim. Toshkent viloyati etnik jihatdan rang-barang, bu yerda turli millat vakillari - o'zbeklar bilan bir qatorda rus, qozoq, tatar, tojik, koreys va boshqalar yashaydi. Bunday holatni Navoiy viloyatiga nisbatan ham ishlatish mumkin. Faqat tabiiy sharoitda farqlar sezilarli darajada.

Jinoyatlarning dinamikasini tahlil qilish shundan guvohlik beradiki, 2010-2018-yillar oralig'ida jinoyatlar miqdori bir tarzda bo'limgan. 2010 dan 2016 yilgacha deyarli barcha viloyat va yirik shaharlarda jinoyatlar miqdori ortgan. 2017- yildan jinoyatlar soni kamaygan. Buni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-martdag'i PQ-2833-sonli "Huquqbazarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorining ijrosi bilan bog'lash mumkin. Dastur davomida o'tkazilgan tadbirlar natijasida Toshkent shahrida 2017-yilda jinoyatlar soni 14030tadan 2018-yilda 7148 taga deyarli 2 borabarga qisqargan.

Bundan tashqari, jinoyat sodir etgan shaxslarning yosh va jinsiy tarkibini, millati, ma'lumoti, ijtimoiy ahvolini o'rganish profilaktik ishlarni amalga oshirishda muhim manba hisoblanadi. Jinoyat sodir etgan shaxslarning yosh va jinsiy tarkibi tahlil qilinganda, so'ngi yillarda ayollar o'rtasida jinoyatlar kamayganini e'tirof etish joiz (2013-yil 17.2 %dan 2018-yil 13.7%). Yosh tarkibida sodir etilgan jinoyatlarning eng yuqori

ko'rsatkichi 31 va undan yuqori yoshga to'g'ri kelgan. So'ngi 10 yillikda o'smirlar va yoshtar o'rtaida jinoyatlar kamaygan. Jumladan, 13-15 yosh o'rtaida sodir etilgan jinoyatlar 2008 - yilga nisbatan 2018-yilda 3 barovarga, 16-17 yosh o'rtaida 2.3 barovarga, 18-24 yosh o'rtaida 1.8 barovarga, 25-30 yosh o'rtaida 1.3 barovarga kamaygan. Biroq, 31 va undan katta yoshdagilar o'rtaida jinoyatlar salmog'i oshgan.

Jinoyat turlari bo'yicha tahlil qilinganda 2010-2018 yillarda o'g'rilik, bezorilik, talonchilik, firibgarlik, iqtisodiyot asoslari, xo'jalik faoliyati sohasi, boshqaruva organlarining faoliyat tartibiga qarshi kabi jinoyatlar miqdori bir tarzda bo'limgan. Ularning aksariyati 2010-2016-yillar oralig'ida oshib borgan, 2017-2018 yillarda miqdori kamaygan. Shu yillar oralig'ida deyarli barcha jinoyat turlarida miqdoriy jihatdan pasaygan. Biroq, og'ir va o'ta og'ir turdag'i jinoyatlar umumiylar salmog'iда oshganini ta'kidlash joiz. Masalan, 2018-yilda 2015-yilga nisbatan umumiylar ro'yhatga olingan jinoyatlar salmog'iда qasddan odam o'ldirish va o'ldirishga suiqasd qilish 0.1 foizga, o'lim bilan tugagan yo'l harakati, transport vositasidan foydalanish 1.7 foizga, badanga og'ir tan jarohat ketkazish 0.7 foizga, giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar 1.5 foizga oshgan. Bundan ko'rinish turibdiki, miqdoriy jihatdan jinoyatlar kamaygani, uning "sifati" oshganini anglatadi. Bunday jarayon, tabiiyki, ijobjiy emas unga qarshi choralar ko'rish kerak.

Geokrimenogen vaziyatni to'laroq yoritishda shahar va qishloq tumanlarini guruhlash, har bir hududiy birlik doirasida jinoyatchilikni tarkibiy tuzilishini tahlil qilish yaxshi samara beradi. Chunki, turli kattalikkagi shahar va qishloqlarda jinoyatchilik shakllari har xil ko'rinishda bo'ladi. Jumladan, jinoyatchilik darajasi eng yuqori Toshkent shahri va eng past Qoraqalpog'iston Respublikasi hududida ham turli jinoyatchilik shakllari uchraydi. Toshkent shahrida jinoyatchilikning og'ir va o'ta og'ir turidagi: giyohvandlik bilan bog'liq, o'lim tugagan yo'l transport hodisalari, nomusga tegish, firibgarlik, tovlamachilik kabi turlari ko'p uchrasa, Qoraqalpog'iston Respublikasida o'g'rilik, iqtisodiyot asoslariga qarshi jinoyatlar, o'lim tugagan yo'l transport hodisalari kabi jinoyat turlarining salmog'i yuqoriroq. Buni geokrimenogen vaziyatga ta'sir ko'rsatuvchi tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy, demografik, geoekologik omillarga bog'lash mumkin.

Bundan tashqari, jinoyat-qidiruv ishlaringin amalga oshirishga krimenologik vaziyatni aks ettiruvchi tezkor (operativ) kartalarni tuzish ahamiyatdan xoli emas. Kartalarda aholi joyishishi xujalik tarmoqlari, aksini, manzilgohlarining demografik va etnografik ko'rsatkichlari xaqida axborot berilsa, u holda mutaxassis taxminan qanday turdag'i jinoyat qaysi joyda bo'lish ehtimolini oldindan aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Yuqoridagi tahlil, omil va sharoitlarni hisobga olgan holda jinoyatchilikni o'rganish shuni ko'rsatdiki, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlanishi, u bog'iq ravishda hayot darajasining yaxshilanishi, geokrimenogen vaziyatiga ijobjiy ta'sir o'tkazgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Huquqbazarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. -T., 2017-yil 14-mart.
2. Soliyev A, Raxmatov E. Jinoyatchilik geografiyasining dolzarb masalalari (Toshkent viloyati misolida). O'zbekiston geografiya jamiyatni axboroti. 20-jild. - T., 1999-y. 117-120 s.
3. Qayumov A.A. O'zbikistonda jinoyatchilikning ijtimoiy-geografik jihatlari. Nomzodlik dissertatsitasi avtoreferati. - T., 2006-y.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining rasmiy web-sayti stat.uz ma'lumotlari.

CONFLICT OF INTERESTS IN THE PUBLIC SECTOR AS A THREAT OF CORRUPTION EMERGENCE IN THE PUBLIC ADMINISTRATION

Shukhrat Rakhmanov

PhD in Law

shuxratjon@gmail.com

Annotation. The article is devoted to the concept of "conflict of interest." The author reveals the essence of this concept, referring to the relevant international acts and national legislation, considers the main causes of the conflict of interest and puts forward a proposal regarding measures to prevent conflict of interest.

Keywords: conflict of interest, corruption, UN Conventions against Corruption, OECD, public service, ethical codes.

Corruption is one of the serious impediments for effective development of a state which presents a huge social threat. One of the basic concepts provided for by anti-corruption legislation is the notion of "conflict of interests", a rather complex and ambiguous concept [1, P.31]. Specialists, to date, have not developed a sufficiently clear and definite position regarding this concept. The issue of preventing conflicts of interest should be considered as part of a broader policy on preventing and combating corruption. At the same time, it is important to note that the conflict of interest and corruption are different concepts. So, sometimes there is a conflict of interest in the absence of corruption and vice versa. However, in most cases, corruption occurs when a prior personal interest had an inappropriate impact on the outcome of a public servant's work [2, P.4].

Speaking about the legal regulation of the concept of "conflict of interest", one should refer to international legal acts that serve as a guideline in the development of national legislation. In particular, the term "conflict of interest" is not used directly in the text of the UN Convention against Corruption; however, its essence is expressed with sufficient certainty by similar expressions of meaning, in particular: "collision of interests", "differing interests", etc. Clause 4 of Article 7 of the UN Convention provides for a provision whereby each state should strive to create, maintain and strengthen systems that help prevent the occurrence of conflicts of interest [3]. Similarly, the expression "conflict of interest" is also not used in the International Code of Conduct for Public Officials, but the term "conflict of interest" is included, covering the most significant situations that express the essence of the conflict of interest arising in public service [4].

Conflict of interest provisions are also enshrined in regional acts. Thus, Article 8 of Recommendation №11 (2000) 10 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on codes of conduct for public servants adopted at the 106th session of the Committee of Ministers on May 11, 2000 states that: "a civil servant should strive to so that there is no conflict between his private interests and the state duties he performs. He is obliged to avoid such conflicts, regardless of whether they are real, potential, or able to look as such." Article 13 of the above Recommendation gives the following definition of a conflict of interest: "A conflict of interest arises in a situation where a public servant has a personal interest that may affect or appear to affect his impartial and objective performance of his official duties" [5].

A newer definition was adopted by the OECD at the 29th session of the Public Sector Management Committee held on April 15-16, 2004: "Conflict of interest involves a conflict between a public mission and the private interests of a public servant, in which this public servant has his own interests which may improperly affect how he performs his duties and is responsible" [6]. At the same time, the independent anti-corruption commission of the OECD divides personal interest into two types: material and non-material (personal). Material interest includes the possibility of obtaining financial benefits, which are not only money, but also private property or tangible assets. Therefore, declaring material interests by officials is important. Personal interest most often arises from kinship or friendship [2, P.24].

The concept of "conflict of interest" is enshrined in the legislation of many countries of the world, including the law of the Republic of Uzbekistan "On counteracting corruption" [1, P.15]. Thus, Article 3 of this Law provides for the following definition: "conflict of interests - a situation in which a personal interest (direct or indirect) affects or may affect the proper performance of an official or official duties, and in which a contradiction arises or may arise between personal interest and rights and legitimate interests of citizens, organizations, society or the state."

The above definitions of conflicts of interest apply only to public servants. This notion of conflict of interest should not be limited to the public sector; it can be adapted and applied also to municipal employees and the private sector [1, P.35].

In all cases of conflict of interest, authority is used by state employees for personal interests [1, P.15]. The main consequence of a conflict of interest is a reduction in the quality of performance of official functions, a decrease in the importance of various state and public spheres, and ignoring public interests. The main reason for the emergence of a conflict of interest is the imperfection of the legislation on civil service and the "sluggish" internal departmental law enforcement practice [1, P.15]. Therefore, to prevent it, first of all, it is necessary to have a clear legal regulation of public officials, aimed at identifying and preventing such conflicts, as well as appropriate administrative regulation of actions and effective implementation of codes of business and professional ethics of public officials [7, P.31].

We note also that pursuant to the State Anti-Corruption Program for 2017-2018, the Government of the Republic of Uzbekistan adopted the Resolution "On Approving the Model Rules for the Ethical Conduct of Government Employees and Local Executive Authorities" and the Implementation Plan for the this Resolution [8]. In order to establish common principles and rules of ethical behavior, create the conditions for the conscientious and efficient performance of official duties and prevent abuse by employees of the system of state bodies, ministries and departments number of internal by-laws have been adopted by those public bodies [9, p.22].

In addition, it should be noted that the concept of "conflict of interest" is one of the key concepts not only in the laws on the fight against corruption, but in the laws on public service. At the moment, the Ministry of employment and labor relations, has developed a draft law "On civil service", taking into account advanced foreign practices, and which has been published for the public discussion [10].

In this respect, Rakhimova, U. (2019) is absolutely correct saying that "the fight against corruption is a very complicated matter and requires a whole range of measures. Moreover, just with a salary increase, as some suggest, it is impossible to cope with corruption. Although the material support of civil servants is important" [11]. We fully agree with the opinion of Yusupov Yu. (2019), who notes that the adoption of this law will help to create conditions for the formation of stable professional civil service personnel; streamlining the legal framework in the field of legal regulation of the civil service and the elimination of gaps and discrepancies in the legislation; prevention of corruption and other abuses in the civil service; the development of a unified system of rights, duties and restrictions related to the activities of civil servants at all levels [12]. At the same time, as I noted in my previous works (Rakhmanov, Sh. 2019), that the concept of "conflict of interests" should be enshrined in this draft law and should correspond to the definition given in the law of the Republic of Uzbekistan "On Combating Corruption". In this regard, in order to ensure uniformity of law enforcement practice, detailed disclosure of this concept is also necessary for codes of ethics and official conduct [13].

It is also relevant to note that the adoption of ethical codes is a widely accepted practice in many foreign countries. In this regard, Belousov A. and Parfenov K. (2016) note that "In the United States, great emphasis has been placed on the prevention of corruption, which is implemented by virtue of to the "Code of Ethics of Government Service" of 1958 and the order of the President №12731 "Principles of ethics of conduct for officials and employees of the state apparatus". Since 2003, Canada has adopted a "Conflict of Interest and Postemployment Code for Public Office Holders", which enshrines the norms of behaviour of civil servants aimed at minimizing the possibility of a conflict of interest in public service. In addition, in Estonia, there is the "Ethical Code of Public Service", which regulates the rights and obligations of a public servant in the context of a conflict of interest and a number of other issues, with the aim of preventing corruption in the public service system" [14, p.32].

In order to take measures to prevent conflicts of interest, it is important to take into account conditions conducive to the emergence of conflicts of interest in the civil service, namely: a high level of uncertainty of competence; duplication of powers of state bodies, their structural subdivisions, and civil servants; insufficient information on the activities of public authorities; the presence of contradictions between the regulatory legal acts of the authorities at various levels, the inclusion in them of provisions that contribute to the creation of conditions for corrupt behavior, existing gaps in legal regulation; non-compliance with service and organizational discipline; the absence or insufficient use of moral and material resources of public servant motivation, discrimination and unequal remuneration in the performance of an equal amount of official functions due to bias and inefficiency of the wage system, etc. [15].

Effective solution of the issues of reducing the conflict potential of the civil service, reducing corruption risks, identifying and preventing corruption in the activities of public authorities depends primarily on improvement of the current legislation in the field of civil service and management, establishment of a clear legal status of a civil servant, improving the settlement of conflict of interest, the development and implementation of anti-crime measures quinces of corruption, eliminating the causes and conditions that give rise to it, the widespread implementation of anti-corruption expertise of legal acts and their projects,

approval of administrative regulations of public services by public authorities, the introduction of official control over the activities of public servants. In addition, some scientists have proposed the creation of special commissions to comply with the requirements for official conduct of civil servants and to resolve conflicts of interest [16, p.75]. At the same time, it is impossible to consider the institution of such commissions as an alternative to law enforcement agencies.

References:

1. Conflict of Interest at the State and Municipal Service and in Organizations: Causes, Prevention, Management: scientific and practical guide / T.S. Glazyrin, T.L. Kozlov, N.M. Kolosova [etc.] ; managing editor A.F. Nozdrachev. - M. : The Institute of Legislation and Comparative Law under the Government of the Russian Federation : INFRA-M, 2016. - 224 p. - www.dx.doi.org/10.12737/18874.
2. URL: <http://www.sigmaxweb.org/publications/39577476.pdf>.
3. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf.
4. URL: https://referenceworks.brillonline.com/entries/international-law-and-world-order/ivl6-international-code-of-conduct-for-public-officials-SIM_032644#d7491896e89.
5. Anti-Corruption Standards of The Organization for Economic Co-Operation and Development and Their Implementation in the Russian Federation: Monograph / T.Y. Khabrieva, A.V. Fedorov, A.A. Kashirkina and others; edited by T.Y. Khabrieva, A.V. Fedorov. - M.: The Institute of Legislation and Comparative Law under the Government of the Russian Federation. - 304 p.
6. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/22/2957360.pdf>.
7. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/2015/11/28/1250991191/23-31_Nisnevich_.pdf.
8. URL: <http://www.lex.uz/docs/2911871#2912072>.
9. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/Uzbekistan-ACN-Progress-Update-2016-US.pdf>
10. URL: <http://www.regulation.gov.uz/ru/documents/1615>
11. Rakhimova, U. (2019). Combating corruption: domestic and international experience. Journal of Law Research, 5 vol., issue I , pp. 29-34.
12. Yusupov, Yu. (2019). Administrative reform - what does it include? // URL: <http://ced.uz/issledovaniya/administrativnaya-reforma-cto-ona-vklyuchaet/>.
13. Rakhmanov, S. (2019). REVIEW OF ANTI-CORRUPTION LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND ISSUES OF ITS FURTHER IMPROVEMENT. Ўзбекистон Республикаси Бош Прокуратураси Академияси АҲБОРОТНОМАСИ, 5, 61-68. URL: <http://lup.lub.lu.se/record/3884fb02-a615-4bf6-adff-056740e229e5>.
14. Organizational and managerial mechanisms of anti-corruption activities (Russian and foreign experience): a collection of abstracts of papers and articles of the III International Scientific and Practical Conference on January 25, 2016, / resp. ed. R.A. Abramov - Moscow, 2016. - 262 p.
15. URL: https://mintrud.49gov.ru/common/upload/file/Konflikt_interesov_osnova_korruptsii.pdf.
16. Oxana Pogulich, (2015). THE CONFLICT OF INTEREST AS CORRUPTION FACTOR IN THE PUBLIC SERVICE // URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/konflikt-interesov-kak-faktor-korruptsii-v-sfere-gosudarstvennoy-sluzhby/viewer>.

DEMOKRATIK HUQUQIY DAVLAT VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATI SARI

Sherzodbek Yo'ldoshev

Sirdaryo viloyati Yuridik kolleji 1-kurs talabasi.

998906461442

*Annotatsiya: O'zbekistonning bosh maqsadi - demokratikhuquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyat qurishdir.
Kalit so'zlar: Demokratiya, fuqarolik jamiyati, qonun ustuvorligi, harakatlar strategiyasi.*

Demokratikhuquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatini qurish-O'zbekistonning pirovard maqsadidir. Muhtaram bиринчи prezidentimiz ta'kidlabo'tkanidek: "Biz shunchaki demokratik jamiyat emas, demokratik odil jamiyat qurmoqchimiz... Adolat va haqiqat g'oyasiijtimoiy hayotimizning barcha sohalarini qamrab olmog'i lozim. Adolat va haqiqat g'oyasiqonunchilik faoliyatimizning zamini, bosh yo'nalishibo'lmos'i shart". Demokratik jamiyatning eng muhim belgilaridan biri - jamiyat a?zolarining qonun oldida tengligining, Konstitutsiya va qonunlarning tengligining taminlanganligidir. Shuningdek, Konstitutsiyava qonunlarning bosh maqsadi inson, uning huquq va erkinliklarini ta?minlashdan iborat bo'lishi kerak. Huquqiy davlatning muhim belgisi ham -jamiyat hayotida chinakam qonun ustuvorligini ta?minlashdan iborat.

Qonun ustuvorligi ijtimoiy hayotning barcha sohalarida qonunning qat?yan hukmronligini nazarda tutadi. Qonun ustuvorligining mohiyati O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15 va 16-moddalarida belgilab qo'yilgan. Xususan, Konstitutsiyamizning 15-moddasiga muvofiq: "O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so'zsiz tan olinadi". Qonun ustuvorligidemokratik jamiyat barpo etishning asosi bo'lib hisoblanadi. Chunki, qonun ustuvorligi taminlansagina adolat qaror topadi, insonlar millati, tili, urf-odati, an'anasi, diniye?tiqodi, jinsi, ijtimoiy ahvoli kabilarda tenglikka erishadilar. U mamlakat iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma?naviy hayotida barqarorlik ta?minlanishiningasosidir.

Qonun oyoq osti qilingan mamlakatda talon-torojlik, tengsizlik,adolatsizlik, zo?ravonlik va boshqa bir qator salbiy holatlar yuzaga keladi. Ana shuning uchun ham qonun ustuvorligumuminsoniy qadriyat darajasiga ko'tarilgan. Ammo qonun ustuvorligini ta?minlash oson ish emas. Chunki, demokratik jamiyatga o'tish jarayonida iqtisodiy sohada vujudga keladigan muommolar oddiy insonlardan tortib, to mansabdor shaxslargacha qonunni chetlab o'z iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma?naviy-ma?rifiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan harakatlar qilish jarayonini vujudga keltiradi. Bu salbiy jarayonlarni oldini olmasa juda noxush holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Qonunga o'g'ishmay itoat etilgan jamiyatdagina demokratiya qaror topadi va yanada mustahkamlanadi. Qonunlarga qat?yan riosa etilishi jinoyatchilikning oldini olishning, qonun buzilishiga yo'lqo'ymaslikning zarur shartlaridan biri.

Shunisi diqqatga sazovorki, Prezidentimiz tominidane?lon qilingan 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning harakatlar strategiyasida qonun ustuvorligini ta?minlashva sud huquq tizimini yanada isloq qilish alohida o'rinn olgan. Demokratik jamiyatda qonun ustuvorligi tamoyilining ahamiyati juda muhimligi aks etgan. Birinchi prezidentimiz I.Karimov aytganlaridek: "Huquqiy davlatning quroli ham, ko'zi ham, o'zi ham, qalqoni ham - qonundir".

Qonun ustuvorligining ustida so'z yuritar ekanmiz, avvalambor xalqning manfaatlari, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, davlat ishini tashkil etish va shunga o'xshash boshqa masalalarda muhim ahamiyatga ega. Qonunlarning har qanday shaxs, guruh, siyosiy kuchlar yohudijtimoiy tabaqalar manfaatlardan ustun bo'lismeni real ta?minlash orqaligina demokratiyani rivojlantirish, uning jamiyatda amal qilishiga erishish mumkin bo'ladi. Uning ustuvorligini ta?minlash har ikkala hokimiyat va fuqarolar manfaatlariga mos keladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. www.ziyonet.uz
2. www.kitobxon.com

ҲОЗИРГИ КУНДА ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ МОЛ- МУЛКИНИ ОЛОВ ВА ТАБИИЙ ОФАТЛАРДАН СҮЁУРТА ҚИЛИШ ТАРТИБИ

Жаникулов Азизбек Базарбаевич
ФВВ Академияси ўқитувчisi.
Телефон: +998(90)974 22 77
azizjanikulov@gmail.com

Аннотация: Уибу мақолада Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида ёнғинга қарши мажбурий сугуртани киритиш зарурлиги асосланган ва у мамлакатимизда сугурта бозорини янада ривожланишининг шартларидан бири сифатида кўрилган.

Калилти сўзлар: ёнғинга қарши сугурта, сугурта бозори, ёнғинлар, ёнғин хавфсизлиги.

Республикамизда ҳозирги кунда ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида бўлгани каби ёнғин хавфсизлиги ва сугурта фаолияти соҳаларида ҳам катта ўзгаришлар амалга оширилди. Ўз навбатида ёнғинлар натижасида юзага келган талафот оқибатларини бартараф этиш борасида сугуртанинг ўрни ва аҳамияти беқиёс эканлиги ҳам ҳеч кимга сир эмас. Шу сабабли ҳозирда табиий ва техноген тусдаги таваккалчилик(рисқ)лар, шу жумладан оловдан сугурта қилиш тартиби йўлга қўйилган бўлиб, у қўйидагича ташкил этилмоқда. Сугурта компаниялари амалдаги қонунчилик асосида фаолият юритадилар ҳамда қонун доирасида ишлаб чиқилган сугурталаш қоидалари асосида ихтиёрий сугурта турларини таклиф этмоқдалар. Ихтиёрий кўринишдаги бундай сугурта турлари орасида мулкни олов ва табиий офатлардан ҳимоя қилиш ҳам мавжуд. Мисол тариқасида Ўзбекистонда фаолият юритаётган энг йирик сугурта компаниялардан бири - "Ўзбекинвест" экспорт-импорт сугурта компанииси" акциядорлик жамияти томонидан таклиф этилаётган сугурта турини кўриб чиқамиз. Компания томонидан амалдаги қонунчилик доирасида "Жисмоний ва юридик шахсларнинг мол-мулки ва қурилмаларини сугурталаш қоидалари" ишлаб чиқилган бўлиб, у мол-мулкни зарар, олов ва табиий офатлардан сугурталашнинг асосий шартларини белгилайди.

Сугурталанувчилар бўлиб Компания билан эгалик қилиш (мулкдорлик, фойдаланиш, бошқариш) ҳуқуқи бор, шунингдек мол-мулкни ишончномага кўра бошқаришга, ижарага, лизингга, гаровга, сақлашга, комиссияга, сотишга ва бошқа юридик асослар кўра олган мол-мулкини сугурталаш шартномаси тузган Ўзбекистон Республикаси резидентлари ва норезидентлари бўлган лаёқатли жисмоний ва юридик шахслар ҳисобланади.

Сугурта шартномаларига мувофиқ қўйидаги кўчадиган ва кўчмас мулк сугурталаниши мумкин:

- а) бино, қурилмалар, муҳандислик ускуналари;
- б) хўжалик қурилмалари, алоҳида бинолар;

в) хонадонлар ва алоҳида хоналар, уларнинг безаклари;

Кўйидагилар сугурталанмайди:

- а) пуллар (ҳар қандай валюта банкнотлари);

б) акциялар, облигациялар, сертификатлар, гувоҳномалар, омонат ва чек дафтарлари, кредит карталар ва бошқа қимматли қоғозлар;

в) қўлэзмалар, режалар, чизмалар, далолатномалар, бухгалтерлик ва иш китоблари, картотекалар ва бошқа ҳужжатлар;

г) моделлар, макетлар, кўргазма қуроллар, намуналар, шакллар, шунингдек намуна шакллар ва ҳоказо;

д) қимматбаҳо металлардан ёки тошлардан ясалган буюмлар, қимматбаҳо металлар қўймалари;

е) расмлар, картиналар, ҳайкаллар, маркалар, тангалар тўплами ва бошқа тўпламлар ёки санъат асарлари;

ж) компьютер ва шунга ўхшаш тизимларнинг техник ахборот ташувчилари (перфокарталар, магнит ленталар, кассеталар, дискетлар, магнит дисклар ва бошқалар);

з) портловчи моддалар;

и) транспорт воситалари, қурилиш, қишлоқ хўжалиги машиналари ёки бошқа машиналар, мотоцикллар, мопедлар, тиркамалар ва шатакчилар, яшаш вагонлари, кўчадиган уйлар ва уларга тегишли буюмлар;

к) сугурталанувчининг эгалик (мулкдорлик, фойдаланиш, бошқариш), ижара,

лизинг, гаров, сақлаш, комиссия ва сотишига, шунингдек бошқа юридик асослар кўра ҳуқуқи бўлмаган, сугурталанган жойдаги мол-мулк;

л) жонзодлар, ўсимликлар;

м) авария ҳолатидаги бино ва иншооталар, қурилмалар ва мухандислик тизимлари ҳамда улардаги мол-мулк;

Суѓурта шартномаси қўйида келтирилган қалтисликларнинг барчаси ёки уларнинг ҳар қандай комбинациясиға нисбатан тузилиши мумкин:

Ёнгин - ўт ёқиши ва уни таъминлаб туриш учун маҳсус мўлжалланмаган жойда юзага келган ва беихтиёр тарқалиш хусусиятига эга олов.

Суѓурта қўйидагиларга татбиқ этилмайди:

- сугурталанган мулкка унинг хусусиятларини ўзгартириш ёки технологик жараёнга биноан бошқа мақсадларда олов билан ёки ҳарорат таъсирида ишлов бериш; бу шунингдек унинг ичидаги ёки ундан фойдаланган ҳолда олов ёки иссиқлик ишлаб чиқариладиган мол-мулкка ҳам тегишли;

- ёнгиндан келиб чиқсан ҳоллардан ташқари куйган буюмлар;

- ёниш камераларида юзага келган портлаш оқибатида ички ёнувчи двигатели механизмларга етказилган заарлар, шунингдек электр ёқувчи қурилмаларнинг тақсимлаш қисмларида газлар босими натижасида юзага келган зиёнлар;

- агар олов тарқалмаса, ўт чиқиши ёки чиқмаслиги билан турли тақсимлаш қисмларига электр токининг таъсирида етказилган заарлар (масалан, қучланишнинг ортиб кетиши, изоляциянинг бузилиши, яъни: қисқа туташувда, ўрамадаги туташувда ва электр ускуналарнинг бошқа аварияларида);

- электр ускуналарни яшин уриши.

Шунингдек, яшин уриши, портлаш, зилзила, кўчки, ўпирлиш, сел, сув тошқини, бўрон/довул, дўл уриши, сантехника тизимларининг ёрилиши, бузиб ўғирлик қилиш, транспорт воситаларининг уриб кетиши, тутун қоплаши ва учувчи аппаратларнинг тушиши ҳам сугурта ҳодисаси ҳисобланади.

Суѓурта шартномаси бўйича сугурта суммаси томонларнинг келишувига кўра сугурталанган мол-мулкнинг ҳақиқий қийматидан (сугурта қийматидан) ошмайдиган миқдорда белгиланади. Суѓурта қиймати бўлиб мол-мулкнинг турган жойидаги, Суѓурта шартномасини тузиш пайтидаги (кунидаги) ҳақиқий қиймати ҳисобланади.

Ҳақиқий қиймат қўйидагича аниқланади:

а) хўжалик қурилмалари бинолари бўйича (гаражлар, омборхоналар, сақлаш жойлари, бостирмалар, ёпиқ майдончалар ва тўсиб қўйилган жойлар ва ш.ў.) - обьектни эскиришини ва эксплуатацион-техник ҳолатини ҳисобга олган ҳолда худди сугурталанган обьектдек қилиб қуриш қиймати миқдорида;

б) қўп қаватли турар жойнинг, алоҳида турар жойнинг ва/ёки хўжалик қурилмаларининг хонадонлари ёки алоҳида хоналари, шу жумладан хонадоннинг безаги ва ускуналари бўйича - мол-мулкнинг эскириши ва эксплуатацион-техник ҳолатини ҳисобга олган ҳолда шу худуддаги алоҳида турувчи бинодаги ёки сугурталанганига бутунлай ўхшаш сугурталанган хонадонни ёки қурилмани бозорда сотиб олиш қиймати миқдорида;

в) уй анжомлари ва буюмлари, мураккаб аудио-, видео- ва электрон техника ва электротехника, истеъмол ва фойдаланиладиган буюмлар учун - эскиришини ҳисобга олган ҳолда сугурталанган буюмга бутунлай ўхшаш буюмни сотиб олиш қиймати миқдорида.

Суѓурта суммаси мол-мулкнинг қийматини тасдиқловчи ҳужжатлар асосида ёки мутахассис баҳолаши орқали Суѓурта шартномасида (Суѓурта полисида) кўрсатилган ҳар бир сугурталанган обьекти учун алоҳида ёки обьектлар мажмуаси учун ўрнатилади.

Суѓурта мукофотининг миқдори сугурта суммаси ва сугурта тарифидан келиб чиқиб ўрнатилади.

Суѓурта тарифи сугурта суммасига нисбатан фойизлардаги йиллик ставкани ташкил этади.

Суѓурта шартномаси бўйича сугурта мукофоти яхлит тўланади.

Суѓурта мукофоти Компания ҳисоб рақамига нақд пулларни киритиш оширилади.

Суѓурта шартномаси бир йилгача, бир йилга ва бир йилдан ортиқ муддатга тузилиши мумкин.

Мол-мулкнинг ҳар қандай йўқотилиши ёки зарарланиши ҳолатларида Суѓурталанувчи ёки Наф олувчи қўйидагиларни амалга ошириши шарт:

- Компанияга ёки унинг вакилига Суѓурталанувчига воқеа юз берганлиги маълум бўлгандан кейин имкон қадар зудлик билан, лекин 48 соатдан кечиктирмай воқеа жойини аниқ билдирган ҳолда телефон ёки телеграф орқали тегишли хабар бериши.

- Тегишли хабардан сўнг 5 (беш) календарь куни ичидаги Компанияга унга маълум бўлган, зарарга таъсир қилган сабаблар ва ҳолатлар кўрсатилган ёзма аризани йўллаши.

- Агар етказилган заарлар, бузилишлар, шикастланишлар қасддан қилинган ҳаракатлар натижасида содир бўлса, зудлик билан, лекин сугурталанган мол-мулкка заар етказилгандан кейин 48 соатдан кечиктирмасдан мутсадади идораларга хабар бериши.

Сугурталанувчи сугурта ҳодисаси рўй берганда мустақил текширув ўтказишни талаб қилишга ҳақли. Компания барча зарур ҳужжатлар тақдим этилиб, Сугурта ҳодисаси тўғрисидаги далолатнома имзоланганидан сўнг ўн беш қун ичida сугурта қопламасини тўлайди.

Хулоса ўрнида шуни шуни айтиш жоизки, Мажбурий сугурталашдаги таваккалчиликларни баҳолаш тизими-тадбиркорларнинг нормал ишлаши учун зарур шароитларни яратиш ва хавфсизлигини таъминлаш бўйича муҳим масалалар очимини топиш ва бу орқали фуқароларимиз ҳаёти ва мол-мулкини ишончли ҳимоялашнинг имкониятини яратиш мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий сугурта қилиш қоидалари. Ўзбекинвест ЭИМСК.
2. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мол-мулки ва курилмаларини сугурта қилиш қоидалари. Ўзбекинвест ЭИМСК.
3. Ўзбекистон Республикасининг "Сугурта фаолияти тўғрисида"ти Қонуни.2002 йил 5 апрель,358-II-сон
4. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси.-Т.: Адолат, 2011 й. 26-боб.

ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШ СОҲАСИДА РАҲБАРЛАР ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИ

Кадиркулов Дилмурод

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги

Давлат бошқаруви академияси тингловчиси

Аннотация: Мамлакатимизда ёшларни ватанпарварлик, миллий анъана ва қадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбиялаш, маънавий етук ва жисмонан соғлом баркамол авлодни вояга етказиши, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиши борасида муайян ишлар амалга оширилди.

Калит сўзлар: Ёшлар, ҳуқуқ, мадания, таълим-тарбия, тарғибот ва бошқалар

Жойларда, авваламбор чекка ҳудудларда истиқомат қилаётган кўп сонли ёшларнинг ўз иқтидор ва истеъдодини рўёбга чиқаришлари, тадбиркорлик фаолияти билан шугулланишлари учун кенг шароитлар яратиш, спорт билан мунтазам шугулланиши, мактаб, таълим масканларидан бўш вақтларида турли хил тўғаракларга бориши ва иштирокини таъминлашда раҳбарлар масъулиятни ўз зиммаси олиши лозим. Ташаббускор, ҳалқ манфаати йўлида бор салоҳиятини сафарбар қиласиган, шиҷоатли ёшларни тарбиялаш, уларнинг интеллектуал ва ижодий салоҳиятини рўёбга чиқариш учун биз рхбарлар мустаҳкам ҳуқуқий пойдевор яратишимиз даркор.

Ёшларга оид давлат сиёсатини изчил ва самарали амалга ошириш, ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини тубдан ислоҳ этиш мақсадида ҳамда бу борада кенг жамоатчилик, аввало, ёшлар вакилларининг таклиф ва мулоҳазаларини эътиборга олиш керак.

Биринчидан, ёшларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, уларни миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, онги ва қалбida мустақиллик гояларига содиқлик, миллий ўзликни англаш, Ватанга муҳаббат ва унинг тақдирига дахлдорлик, фидойилик ҳиссини қарор топтириш ва ривожлантириш, турли мағкуравий таҳдидлардан асрар;

иккинчидан, демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш борасидаги ислоҳотларда ёшлар фаоллигини ошириш, юксак маънавиятли, мустақил фикрлайдиган, қатъий ҳаётий позиция, кенг дунёқараш ва чуқур билимларга эга ташаббускор, шиҷоатли, эл-юрт манфаати йўлида бор куч-гайрати, билим ва салоҳиятини сафарбар қиласиган, мамлакат истиқболи учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир ёшлар сафини кенгайтириш;

учинчидан ёшларнинг замонавий касб-хунарларни пухта эгаллаши учун муносиб шароитлар яратиш, бандлигини таъминлаш, ишбилармонлик қобилиятини ривожлантириш, уларни кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг жалб этиш, ташаббусларини рагбатлантириш, интеллектуал ва ижодий салоҳиятини рўёбга чиқаришига кўмаклашиш;

тўртингчидан, ёшларнинг илмий ва бадиий китоблар, жумладан, электрон асарларни ўқишига бўлган қизиқишини янада ошириш, ҳуқуқий, экологик, тиббий ва ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш маданиятини юксалтириш орқали уларда турли мағкуравий таҳдидларга, хусусан, диний экстремизм, терроризм, "оммавий маданият" ва бошқа ёт гояларга қарши мустаҳкам иммунитетни шакллантириш;

бешинчидан, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзи ва оила муқаддаслиги гояларини кенг тарғиб қилиш, эрта турмуш қуриш ва ёш оилалар ажралишининг олдини олишга қаратилган самарали тадбирларни амалга ошириш;

олтингчидан, ёшларни, айниқса, улар уюшмаган қисмининг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш мақсадида спорт ва жисмоний тарбия билан шугулланишга, ижодий тўғараклар ва турли, жумладан, хорижий тилларни ўргатиш ўқув курсларига кенг жалб этиш;

еттингчидан, ёш оилалар, хусусан, имконияти чекланган ва ижтимоий ҳимояга муҳтож ёшларни маънавий ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, улар учун муносиб уй-жой ва ижтимоий-маиший шароитлар яратишга қаратилган мақсадли ишларни ташкил этиш;

саккизингчидан, ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш ва профилактика қилиш ишларидаги фаол иштирок этиш;

тўққизингчидан, мамлакатда амалга оширилаётган ислоҳотларда фаол иштирок этадиган, ҳалқ манфаатларига садоқат билан хизмат қиласиган билимли, ташаббускор, ишбилармон, ҳалол ва фидойи ёш раҳбар кадрларни тарбиялаш, захирасини яратиш ва уларни давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг масъул лавозимларига тавсия этиш;

ўнинчидан, ёшлар сиёсати соҳасида халқаро ҳамкорликни янада ривожлантириш, хорижий мамлакатларда таҳсил олаётган ва меҳнат қилаётган ёшларнинг хуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишига қаратилган тадбирларни амалга ошириш;

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишда раҳбарлар фаолияти самарадорлигини назоратини ташкил этиш, натижаси бўйича чоралар кўриб боришлигимиз керак.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий-маърифий ислоҳотларнинг, қабул қилинаётган қонун хужжатларининг мазмун-моҳиятини кенг жамоатчиликка самарали етказиш;

оила, маҳалла, таълим муассасалари ва меҳнат жамоаларида ижтимоий-маънавий муҳитни ўрганиш ва соғломлаштиришга қаратилган фаолиятда иштирок этиш, "маҳалла-туман" принципи асосида худудлар кесимидағи ижтимоий-маънавий муҳит харитасини шакллантириш, бу жараёнга замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этишда мутасадди ташкилот раҳбарларини ўрни жуда муҳим.

"Жаҳолатга қарши маърифат" гояси асосида жамиятда узлуксиз маънавий-маърифий тарбия ва тарғибот-ташвиқот ишларини ташкил этишнинг стратегик йўналишлари, таъсиричан, креатив ва инновацион услубларини ишлаб чиқиш;

тинчлик ва осойишталикка, мамлакатимизнинг барқарор тараққиётига, қадрият ва урф-одатларга ҳамда инсонпарварлик гояларига хавф солувчи турли ички ва ташқи таҳдидларга қарши самарали тарғибот ишларини олиб бориш биз раҳбарларнинг энг олий бурчимизди

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони 2017 йил 5 июл "Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-куватлаш тўғрисида"ги фармонига

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори 2019 йил 3 май Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора тадбирлар тўғрисида

ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ САБАБ ВА ШАРОИТЛАРИ ҲАМДА УНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИ

Отабек ҚУРБОННАЗАРОВ,
Қашқадарё вилояти юридик коллежи
"Мутахассисликлар кафедраси" ўқитувчиси.
Эл. манзил: afton@inbox.uz
Телефон: +99890-615-44-15

Аннотация: Ушбу мақолада жамиятимизда илдиз отаётган фирибгарлик жиноятлари, туб моҳияти ва сабаблари ҳақида тушуунча берилади. Олиб борилаётган профилактик тадбирлар орқали фирибгарлик жиноятининг олдини олиш, унинг сабаб ва оқибатлари тушуунтирилади.

Калит сўзлар: Фирибгарлик оғир жиноят, Фирибгарлик-иллатга айланмасин.

Бугунги қунда ички ишлар органлари фаолиятига ҳуқуқбузарликларнинг оқибати билан қарши курашиш эмас, балки уларнинг барвақт профилактикасини амалга ошириш, ҳар бир жиноятчиликка қарши курашишнинг адолати ва ҳақиқатини таъминлаш асосий талаблардан бири сифатида кўйилмоқда. Айниқса, содир этилган ҳар қандай жиноятнинг сабаб ва шарт-шароитларини ўз вақтида аниқлаш, уларнинг барвақт олдини олишнинг таъсирчан тизимини яратиш, жиноятлардан жабрланганларга зарур ҳуқуқий ва ижтимоий ёрдам кўрсатиш, бу борада кенг жамоатчилик билан яқиндан ҳамкорлик механизмларини такомиллаштириш, шунингдек соҳага илгор тажрибаларни жорий этиш масалалари долзарблигича қолмоқда.

Бугунги глобаллашув ва бозор иқтисодиёти шароитида мулкка тажовуз қилиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар орасида ўзганинг мулкини алдаш ўйли билан талон-торож қилиш, яъни фирибгарлик жиноятининг ўсиш тенденцияси кузатилмоқда. Бу эса, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 2017 йил 9 февралда ички ишлар органлари фаолияти, тизимда мавжуд муаммо ва камчиликлар, истиқболдаги вазифаларга бағишлиб ўтказилган видеоселектор йигилишида "Ички ишлар органлари шундай ишлами керакки, токи халқ давлатдан рози бўлсин. Лекин айрим жойларда уларнинг фаолияти одамлар эътирозига сабаб бўлмоқда. Айниқса, мол-мулкка жиноий тажовуз каби салбий ҳолатларга тўлиқ чек кўйилмаган. Хусусан, ўғирлик ва фирибгарлик билан боғлиқ жиноятларнинг ҳар бештадан биттаси фош этилмаган" деб танқид қилинишига сабаб бўлган.

Бу борада, мамлакатимизда содир этилган жиноятларнинг, шу жумладан фирибгарликнинг барчаси ҳам очилмасдан, фош этилмасдан ушбу жиноятларни содир этган шахсларга жазо муқаррарлигини таъминланмасдан қолаётганлиги ачинарли ҳолдир. Чунки, пироваридида, фирибгарлик жиноятидан жабр кўрган шахсларнинг мол-мулки ўз-ўзидан фирибгарлар кўлида қолиб кетмоқда. Бунга, айрим ҳолларда фирибгарлик жиноятидан жабр кўрган фуқаролар томонидан фирибгарлик қурбони бўлганлиги ҳақида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга мурожаат этмаслиги, натижада ушбу жиноятлар расмий рўйхатта қайд этилмасдан "латент" лигича қолиб кетиши ҳам асосий сабаблардан бири бўлмоқда.

Масаланинг яна бир салбий жиҳати шундаки, қўлга тушмаган фирибгарлар ўзининг жиноий ҳаракатларини давом эттириб, бошқа фуқароларга ҳам моддий зарар етказади. Шу боис, фирибгарликка қарши курашишда, ушбу турдаги жиноятнинг барвақт олдини олиш, фош этиш ва айбдорларни аниқлаб, жазонинг муқаррарлигини таъминлаш бирдек муҳим аҳамият касб этади.

Бу борада донишманд ҳалқимизнинг "касални даволагандан кўра уни олдини олган яхши" - деган нақлига амал қилиш, фуқаролар ўртасида самарали ҳуқуқий тарғибот ишларини, айниқса, виктимологик профилактик мазмунга эга чора-тадбирларни амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Мазкур чора-тадбирларнинг самарадорлиги фирибгарлик жиноятини келтириб чиқарувчи сабаблар ва уларнинг содир этилишига имконият берадиган шарт-шароитларни аниқлаш, таҳлил қилиш ва аниқ, манзилли йўналтирилган профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиши билан узвий боғлиқ.

Ўрганиш натижаларига кўра, фирибгарлик жиноятлари кўйидаги сабаб ва шарт-шароитлар таъсири остида содир этилади: а) фуқароларнинг ишонувчанлиги, соддалиги, ҳуқуқий онг ва маданиятининг етарли даражада эмаслиги, мақтанчоқлиги (уй-жойи, мол-мулки ва унинг миқдори ҳақида мақтаниш); б) оила шароитида, иш, ўқиш ва яшаш жойларида гаразли мақсадларнинг шаклланиши; в)

молпарастилик, мол-дунёга ўчлик, тезроқ бойишга иштиёқ ва очкўзликнинг мавжудлиги; г) жамиятдаги ижтимоий-маънавий камчиликлар; д) тарбиявий ишларнинг талаб даражасида эмаслиги ва х.к.

Маълумки, жиноятларнинг сабаблари объектив ва субъектив хусусиятга эгалиги билан таснифланади. Шу жиҳатдан, фирибгарлик жиноятларига субъектив сабаблар хосдир. Кўп ҳолларда мавжуд қарама-қаршиликлар ва салбий вазиятлар фирибгарлик жиноятларининг келиб чиқишига сабаб бўлади, яъни ушбу вазиятлар муайян шахсларда салбий ижтимоий ва индивидуал-руҳий хусусиятларни шакллантиради. Бу каби индивидуал-руҳий хусусиятлар шахсни молпарастиликка жалб этади ва унда пулнинг қудратига ишонч пайдо бўлади. Оқибатда шахсада ижтимоий бузук руҳият шаклланади.

Фирибгарлик жиноятларини келтириб чиқарувчи объектив омиллар ишлаб чиқариш, ташкилий бошқарув ва хўжалик муаммолари асосида юзага келадиган, иқтисодий сиёсатга салбий таъсир этувчи бир қатор ҳолатлар билан боғлиқ. Ушбу ҳолатларни шартли равишда учта гурухга бўлиши мумкин: а) ижтимоий-иқтисодий; б) ташкилий-бошқарув; в) маънавий-руҳий.

Ижтимоий-иқтисодий ҳолатлар пулнинг қадрсизланиши, хўжасизлик, иқтисодиётнинг турли соҳаларида хизмат қиливчилар иш ҳақининг камлиги, нарх-навони ушлаб туриш механизмининг йўқлиги, ишсизлик, "хуфиёна иқтисодиёт"нинг мавжудлиги, айrim хомашё ва товарларнинг етишмаслиги, жиноий йўл билан топилган даромадни юзага чиқариш, хўжалик субъектлари ўргасида иқтисодий муносабатларнинг мувофиқлаштирилмаганлиги, қимматбаҳо қоғозлар бозорининг сустлиги ва қимматбаҳо қоғозлар ҳимоясининг самарасизлиги кабиларда намоён бўлади.

Ташкилий-бошқарув йўналишидаги ҳолатлар эса иқтисодий муносабатлар фаолияти устидан олиб бориладиган назорат самарадорлигининг пастлиги, хўжалик юритиш амалий фаолияти талабларининг хукукий мувофиқлаштириш жарабёнидан илгарилақ кетиши, иқтисодиётни бошқарища маъмурий-буйруқбозлик услуби мавжудлиги, давлат иқтисодиёти йўналишларида бир-бирини жиноий қўллаб-куватлаш тизими юзага келиши, иқтисодий жиноятларнинг олдини олишда хукуқни муҳофаза қилиш органларининг талаб даражасида иш кўрмаслиги, ушбу жиноятларга қарши умумий кураш олиб боришга масъул хукуқни муҳофаза қилиш органлари соҳавий ва маъмурий-худудий ҳамкорлигининг суст ташкил этилганлиги, иқтисодий муносабатлар ва у билан боғлиқ келишмовчиликларнинг ўз вақтида ҳал қилинмаслиги кабиларда ўз ифодасини топади.

Маънавий-руҳий ҳолатларни аҳолининг муайян қатламида қонунга ҳурматсизлик ва иқтисодий бебошликтининг юзага келиши, иқтисодиёт соҳасида ва хўжалик фаолиятини юритишда жиноят содир этганлик учун жиноий жавобгарликка тортилмасликка бўлган ишонч, айrim тадбиркорлар, айниқса ёшларда тез бойиб кетишига интилишнинг шаклланниши, аҳолининг муайян қатламлари руҳиятида маънавий хислатларнинг шаклланмаганлиги, "пул билан ҳамма нарсага эришиш мумкин" деган ақиданинг юзага келиши, бойликка ҳирс кўйиш кабиларда кузатиш мумкин.

Албатта, кўриб чиқилган мазкур гуруҳларга мансуб ҳолатларнинг фирибгарлик жиноятларининг миқёси ва динамикасига таъсир доираси бир хилда эмас. Чунки, санаб ўтилган барча ҳолатлар айrim кўринишлардаги файриқонуний хатти-ҳаракатлардан холи эмас ва айни пайтда шу каби хатти-ҳаракатларнинг юзага келишига шароит ҳам яратади. Бинобарин, иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларнинг олдини олиш чораларининг амалга оширилишини таъминлаш катта ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий аҳамиятга эгадир.

Фирибгарликнинг олдини олишда маҳсус профилактика чораларни қўллаш алоҳида ўрин тутади. Фанда маҳсус чора-тадбирлар сифатида жиноятларнинг сабаб ва шароитларини бартараф қилишга қаратилган профилактик тадбирлар тушунилади.

Бу борада қўйидаги профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

- фирибгарлик жиноятининг динамикаси, географиясини ўрганиш, таҳлил этиш, таҳлил натижалари асосида маҳсус профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- оммавий аҳборот воситалари орқали фуқароларни фирибгарлик жиноятларидан жабрланишини олдини олишга қаратилган тарғибот ва ташвиқот ишларини самарали ташкил этиш, аҳолини огоҳликка ва ҳушёрликка чақиравчи виктимологик мазмундаги ведеоролик, видеофильм, рекламалар намойишини амалга ошириш;
- аҳолида фирибгарларнинг жиноий тажовузидан ҳимояланишга доир зарурий кўнилмаларни шакллантириш;
- фуқаролар, тадбиркорлар, фирма ва корхона раҳбарларини фирибгарлар билан тўқнаш келганда, бу ҳақда хукуқни муҳофаза қилиш органларига мурожаат қилиш тўғрисида огоҳлантириб бориш;
- фирибгарлик содир этган ва содир этишига мойил бўлган шахслар билан мунтазам равишда

якка тартибдаги профилактик таъсир кўрсатиш чора тадбирларини амалга ошириш (профилактик суҳбатлар ўтказиш, уларнинг иш ва ўқиш жойларида ўзини тутиши, хулқини назорат қилиш ва зарур ҳолларда ижтимоий фойдали машгуотлар билан бандлигини таъминлаш).

Хулас, фирибгарлик жиноятининг профилактикаси самарадорлиги ушбу турдаги жиноятнинг сабаби ва содир этилишига имкон берадиган шарт-шароитларнинг мазмуни, илмий таснифи ҳақида етарли билимга эга бўлишни, ушбу билимларга таяниб, фирибгарликнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш, таҳли қилиш ва таъсирчан маҳсус профилактик чора-тадбирларни ишлаб чиқиши ва амалга оширилишини талаб этади.

"Инсон манфаатларини таъминлаш учун аввало унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, осуда ва фаравон ҳаёти ҳимоя қилинмоғи керак" Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йилнинг 9 февраль куни ички ишлар органлари фаолияти, тизимда мавжуд муаммо ва камчиликлар, истиқболдаги вазифаларга бағищланган видеоселектор йиғилишидаги нутқи: www/uza.uz.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Икрамов Ш.Т., Зиёдуллаев М.З. Милиция таянч пунктлари негизида ҳамкорликни ташкил этиш ва бошқариш: ўқув-амалий қўлланма. - Т., 2013. - Б. 8.
2. Ички ишлар органларида бошқарув асослари / Ю.С. Пулатов, И.У. Исмаилов, А.А. Қурбонов. - Т., 2005. - Б.104.

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ПАСПОРТ-ВИЗА ҚОИДАЛАРИГА РИОЯ ЭТИЛИШИНИ ТАЪМИНЛАШ ФАОЛИЯТИНИНГ ТУШУНЧАСИ, МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

Номозова Баҳоргул Исмоиловна

Қашқадарё вилояти юридик коллежи
"Мутахассислик фанлари кафедраси" мудири,
1 тоифали ўқитувчи, З даражали юрист
Электрон манзил: aftan.inbox.uz
Телефон: +99891-465 54-43

Аннотация: Ушбу мақолада профилактика инспекторларининг олдида турган муҳим вазифалар, паспорт-виза қоидаларини таъминлаш ҳақида тушунча берилади. Олиб борилаётган профилактик тадбирлар орқали паспорт -виза тартиблари талабларининг бузилишининг олдини олиш, унинг сабаб ва оқибатлари тушунтирилади.

Калит сўзлар: Паспорт-ҳар бир фуқаронинг дахлсизлигини таъминловчи ҳужжасат.

Бугунги кунда маъмурий-хукуқий назоратнинг муҳим йўналиши бўлган паспорт тизими жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, хукуқбузарликлар профилактикасини таъминлаш, жиноятчиликка қарши қураш ҳамда давлат бошқарувини самарали таъминлаш каби муҳим вазифаларни бажаради. Шу билан бирга, паспорт тизими жиноятларнинг олдини олиш ва содир этилиши мумкин бўлган жиноятлардан огоҳлантириш вазифасини ҳам бажаради. Жиноят содир этган, шахс ёки давлатдан фуқаровий-хукуқий қарздор бўлиб, суриштирув, тергов ва суд органларидан яшириниб юрган шахсларни ҳам аниқлашда паспорт тизимининг имкониятлари катта.

Паспорт тизими бу - Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга паспорт ёки шахсни тасдиқловчи бошқа ҳужжатларни расмийлаштириш, бериш, алмаштириш, ундан фойдаланиш, ноқонуний деб топиш ҳамда маҳрум қилиш, уни ваколатли органларда белгиланган тартибда сақлаш ва йўқ қилиш тартибини, шунингдек, паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жавобгарликни белгиловчи, шахснинг конституциявий ҳукуқ ва эркинликларини амалга ошириш, жамоат тартибини сақлаш, жиноятчиликка қарши қураш ва бошқа бир қатор давлат бошқаруви соҳасидаги муносабатларни таъминлаш мақсадида уларни турар жойига қараб рўйхатга олиш ва рўйхатдан чиқариш, шунингдек, паспорт тизимини таъминловчи органлар тизими, ушбу фаолиятни ташкил этувчи усул ва воситаларни ўз ичига олган ҳукуқ нормалари орқали тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар йигиндисидир.

Профилактика инспекторларининг паспорт-виза қоидаларига риоя этилишини таъминлаш фаолияти умумий назоратни амалга оширишнинг усул ва шакллардан бири ҳисобланади. Корхона, ташкилот ва муассасаларда паспорт тизими қоидаларига риоя этилишини назорат қилишда қўллайдиган маъмурий татьсир чора-лари, шунингдек бу жараёнда амалга ошириладиган тушунтириш, тарғибот-ташвиқот ишлари ва бошқа шунга ўхшаш профилактик чора-тадбирлардан иборат. Шунингдек, назорат жараёнда камчиликлар ёки қоидабузарликлар аниқланганда айбор шахсларга огоҳлантириш, маъмурий жазо чораларини қўллашдан иборатдир.

Паспорт режими - паспорт тизимини таъминловчи субъектларнинг паспорт тизими қоидаларига риоя этилишини назорат қилиш фаолияти бўлиб, у ўз ичига келтирилган мақсадга эришишнинг маъмурий-хукуқий воситаларини қамраб олади.

Паспорт режими паспорт тизимига қараганда торроқ тушунча бўлиб, давлат органларини паспорт тизими қоидаларининг бажарилиши устидан назорат фаолиятини англатади.

Бугунги кунда ҳар қандай давлат идораси бошқа тузилмалар билан ҳамкорликни ташкил қиласдан туриб, ички имкониятлари доирасида ўз фаолиятининг самарадорлигини таъминлай олмайди. Шу нуқтаи назардан айтиш мумкинки, мамлакатимизда паспорт режимини самарали таъминлашда ички ишлар органлари ўзининг таркибига кирувчи тузилмалар имконияти билан бир қаторда, бошқа давлат органлари ҳамда фуқаролик жамияти институтлари ёрдамидан ҳам фойдаланадилар.

Жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш, уларнинг сабаб ва шароитларини бартараф этишдаги ўзаро ҳамкорлик - ушбу фаолият билан шугулланувчи субъектларнинг қонун ва қонуности норматив-хукуқий ҳужжатларига асосланган фаолияти бўлиб, қандайдир умумий вазифани биргалиқда бажараётган икки ёки ундан ортиқ хизматнинг,

бошқарувнинг бир-бирига бўйсунмаган алоҳида иштирокчиларининг ўз ҳаракатларини ўзаро келишиб бажаришидир.

Паспорт режимини таъминлаш борасидаги ҳамкорлик - паспорт тизими соҳасидаги хукуқбузарликларнинг олдини олиш, аниқлаш ҳамда уларнинг сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш, шунингдек паспорт тизими қоидаларига амал қилиниш ҳолатини доимий равишда таҳлил қилиб боришга қаратилган субъектларнинг қонун ва қонуности ҳужжатларида белгиланган ваколатлар, усул ва шакллар асосида, келишилган тартибда биргаликдаги чора-тадбирлари ийғиндисидир.

Паспорт тизими қоидаларига амал қилинишини текшириш бўйича тадбирлар ички ишлар органларининг умумий иш режасига киритилганлиги сабабли, паспорт режимини таъминлашга йўналтирилган ташкилий ва амалий тадбирлар ички ишлар органлари барча бўлинмалари, шу жумладан профилактика хизматлари томонидан кундалик иш фаолияти жараённада ҳамда фуқаролар ва мансабдор шахсларнинг паспорт тизими қоидаларига риоя этишларини текшириш бўйича маҳсус тезкор-профилактик тадбирлар ўтказиш йўли билан амалга оширилади.

Профилактика инспекторлари хорижга чиқиши, келиши ва фуқароликни расмийлаштириш хизматлари билан ҳамкорликда паспорт режимини таъминлаш бўйича қуидаги ишларни амалга оширадилар:

- аҳоли пунктлари (маҳаллалар, уйлар, квартиralар, умумий ётоқхоналар)да паспорт тартибига риоя этилишини текшириш, паспорт тизими қоидаларини бузган хукуқбузарларни аниқлаш;

- корхона, муассаса, ташкилотлар мансабдор шахслари томонидан фуқароларни ишга ёки ўқишига қабул қилишда паспорт тизими қоидаларига риоя этишларини текшириш мақсадида комплекс тадбирлар ўтказиш;

- паспорт тизими қоидалари бузилишига замин яратувчи сабаб ва шароитларни ўрганиш, камчилликларни бартараф этиш бўйича амалий чоралар ишлаб чиқиш;

- хизмат кўрсатилаётган худудларда комплекс тадбирлар режалаштириш ва амалга ошириш;

- аҳоли орасида паспорт тизими қоидаларига риоя этилиши юзасидан ташвиқот-тарғибот ишларини юритиш;

- жазони ижро этиш муассасаларидан бўшатилган шахсларни озодликка чиққандан сўнг паспортини қайд этиш борасидаги ишларни ташкил этиш;

- доимий яшовчи чет элликлар рўйхатини ёки ҳақиқатан яшаётганлигини текшириш;

- чет эл фуқароларининг яшашига рухсат берувчи ҳужжатларини узайтиришларини таъминлаш;

- жиноятларнинг олдини олиш мақсадида, чет эл фуқароси ишлаётган корхона ва ташкилотлар кадрлар бўлимидан текширувлар ўтказиш;

- чет элликлар бўлган меҳмонхона, дам олиш уйлари, санаториялар ва шунга ўхшаш бошқа жойлардан уларни вақтинча рўйхатга кўйилишини таъминлаш.

Паспорт тизимини таъминлаш ишларини бевосита ХЧК ва ФРБ бошлиги профилактика хизмати билан келишилган ҳолда ташкилаштиради. Ҳамкорликдаги ишларни биргаликда таҳлил этади, режалар тузади, худуддаги корхона ва ташкилотлар ҳақида маълумотлар тайёрлайдилар, паспорт тизимини бузишга замин яратувчи сабаб ва шароитларни бартараф этиш юзасидан йўналтирилган таклифлар ишлаб чиқиб, тегишли жойларга киритадилар.

Профилактика инспекторларининг паспорт тизими қоидаларига риоя этилишини таъминлаш билан маъмурий худудда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини, давлатга ва жамиятга қаратилган турли кўринишдаги жиноятларнинг олдини олиш, қидирудаги, бедарак йўқолган ёхуд узоқ муддатта кетган шахсларни аниқлашда муҳим аҳамият касб этади.

Демак, паспорт тизими қоидаларига риоя этилишини таъминлаш биринчидан, Ўзбекистоннинг мазкур соҳадаги қонун ва қонун ости ҳужжатлariдаги тартиб қоидаларнинг Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, мансабдор шахслар, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан бажарилишини кўрсатса, иккинчидан, жамиятдаги турли кўринишдаги салбий ижтимоий воқеа ҳодисаларни олдини олиш ва уларнинг сабаб-шароитларини ўз вақтида аниқлаб бартараф этишга имконият яратиб беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Икрамов Ш.Т., Зиёдуллаев М.З. Милиция таянч пунктлари негизида ҳамкорликни ташкил этиш ва бошқариш: Ўқув-амалий қўлланма. - Т., 2013. - Б. 8.

2. Ички ишлар органларида бошқарув асослари / Ю.С. Пулатов, И.У. Исмаилов, А.А. Курбонов. - Т., 2005. - Б.104.

БИЗНИНГ ХУҚУҚЛАРИМИЗ!

ОЙБЕК ШОМУРОДОВ Қашқадарё вилояти Косон тумани
5-умумий ўрта таълим мактаби 11-синф ўқувчиси, туман "Ёшлар иттифоқи" сардори.
Исломова Нигора Қашқадарё вилояти Косон тумани
15-умумий ўрта таълим мактаби 11-синф ўқувчиси, мактаб "Ёшлар иттифоқи" сардори.

Аннотация- Биз ёшлар учун яратилаётган имкониятлар, ёшларни хар томонлама қўллаб-қуватлаб келажаскада ўз ўрнини топишларида кўмаклаши, улар учун қабул қилинаётган фармонлар янги қонунлар эртанги кунини, ташаббускорлигини, истедодини ва албатта уларнинг хуқуқларини химоя қилиши давлатимизнинг бурчидир.

Калит сўзлар: Имкониятлар, мактаб, ўқувчилар, таълим-тарбия ва бошқалар

Биламизки Республикаизда хар бир ёш белуп таълим олиши уларнинг кенг имкониятлар калитини очмоқда. Конституциямизнинг 41 моддасида "Хар ким билим олиши хукуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир" деб таъкидланган. Шу боиз ёшлар етук кадр бўлиб етишишлари мақсадида давлатимиз томонидан ёшларни ижтимоий жихатдан шакиллантириш ва уларнинг интелектуал ижодий, ва салоҳиятларини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилиб келинмоқда. Ўзбекистон Республикасининг конституциясида "Инсон ва фуқороларнинг асосий хуқуқлари" деб номланган 2 бўлимида ёшларимизнинг хукуқи, эркинликлари ва бурчлари хамда уларнинг конституциявий кафолатлари тўгрисида қоидалар ўз ифодасини топгандир. Хукуқимизни барчамиз билишимиз шарт, хукуқ давлат ва жамият ривожи учун хам мухим ахамиятга эга. Хукуқни билиш ҳар бир инсонни бурчидир. Шундай экан хозирги кунда Ўзбекистон ёшлар иттифоқи ва "Камалак" болалар ташкилоти сардорлар Кенгаши ташаббуси билан кўплаб хукуқий лойиха ва акциялар ўтказилмоқда.

Жумаладан "Менинг хукуқим", "Диққат янги қонун", "Сиз ўз хукуқингизни биласизми?" каби лойихалар уқўвчи-ёшларни хукуқий онгини янада ривожлантиришга кўмаклашиб келмоқда.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 41-моддасида "Хар ким билим олиши хукуқига эга.
2. Ёшларга оид давлат сиёсати
3. Юнисеф

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИПДА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА КОРРУПЦИОН ЖИНОЯТЛАР ҲАҚИДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИГА ХАБАР БЕРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.

РУЗИЕВ ЖАМШИД КАМОЛОВИЧ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ
ҲУЗУРИДАГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ АКАДЕМИЯСИ ТИНГЛОВЧИСИ
+998 91 3212254

Анотация: Мақолада мамлакатимизда коррупцияга қарши курашии борасида амалга оширилаётган демократик-хуқуқий ислоҳотлар, мазкур йўналишда давлат бошқаруви органлари билан бир қаторда жамоат назоратининг ўрнини таъминлаш ва мустаҳкамлаш билан боғлиқ бўлган вазифалари ёритилган.

Калит сўзлар: коррупция, жамоатчилик назорати, фуқаролик жамияти, коррупцияга қарши курашии, давлат ҳокимияти органлари, нодавлат нотижкорат ташкилотлар, мансабдор шахс.

Ҳар қандай жамиятда давлат ва бошқарув, ўша давлат Конституциясида кўзда тутилганидек, унинг туб мақсадларига мос бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2-моддасида "Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қиласди. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар" дейилади. Асосий қонуннинг бундай талаблари давлат ҳокимияти, давлат хизмати ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг фаолият механизмларида ёки уларнинг соҳаларида мансабдор шахсларнинг масъулиятини оширади, давлат аппаратининг фуқаролар олдидаги мажбуриятларини белгилаб беради. Халқни давлат ҳокимияти органларига бўлган ишончи албатта, шу давлатнинг тараққиётига хизмат қиласди.

Мамлакатимизда демократик қадриятлар қарор топиб бораётган, глобаллашув жараёнлари авж олиб бораётган бир вақтда коррупция аталмиш иллатнинг бир давлат эмас, балки бутун бир минтақа ёки жаҳон тараққиётига таҳдид солаётганлиги хавотирли. Таъкидлаш лозимки, коррупция демократия ва хукуқ устуворлиги асосларига путур етказади, инсон хукуқларининг кўпол равишда бузилишига олиб келади, иқтисодиётни издан чиқаради, жамият ва давлат учун ўта хавфли бўлган уошган жиноятчилик ва терроризмнинг кенг ёйилишига шароит яратиб беради.

Бугунги кунда коррупция иллати инсон, жамият ва давлат учун катта хавфга эга бўлган ва бир вақтнинг ўзида жамият ҳаётининг барча соҳаларига, мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши ва хавфсизлиги учун салбий таъсир ўтказадиган омил ҳисобланиб, фуқароларнинг конституцион хукуқлари ва эркинликларини бузади ва тадбиркорликнинг ривожланиши учун тўсқинлик қиласди.

Ривожланган давлатларнинг ижтимоий, иқтисодий ва хукуқий ривожланишларидан бизга маълумки, давлат органлари фаолияти устидан самарали жамоатчилик назоратини ўрнатиш коррупцион ҳолатларни келтириб чиқарувчи вазиятларни олдини олишга хизмат қиласди.

Мамлакатимизда бу соҳада ишларни ташкил қилишда "Ижтимоий шерикчилик", "Жамоатчилик назорати", "Нодавлат нотижкорат ташкилотлари" ҳамда "Нодавлат нотижкорат ташкилотлари фаолияти кафолатлари тўғрисида"ги қонунларнинг жамиятда ижросини таъминлашда давлат органлари билан фуқаролик жамияти институтлари ҳамкорликларини янада юқори босқичга кўтариш орқали у ёки бу мансабдор шахснинг фаолиятини холисона баҳолаш орқали амалга оширишни йўлга қўйилиши ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Мамлакатимизда ислоҳотларнинг дастлабки босқичларида дуч келинган турли қийинчиликлар, мансабдор шахслар ҳамда давлат хизматчилари фаолияти устидан жамоатчилик назоратининг сустлиги ижтимоий ҳаёт шакли ва давлат фаолиятининг кўпигина соҳаларида коррупцион фаолиятни эҳтимолий таҳдидга айлантириди. Мансабдор шахслар ва бошқа давлат хизматчилари томонидан содир этилган коррупция билан боғлиқ жиноятлар жамоатчилиқда ҳокимиятга, хукуқни муҳофаза қиливчи органларга ишончсизлик, улардан қўрқув ва ҳамкорлик қилишни хоҳламаслик ҳиссини вужудга келишига сабаб бўлди.

Жамоатчилик назоратига тўхталадиган бўлсак - бу давлат органлари фаолиятининг қонунийлигини таъминлаш, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан шахсларнинг хукуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминловчи қонун хужжатларига риоя этмаслик ҳолатларини аниқлашга қаратилган жамоатчилик назорати субъектлари томонидан қонун доирасида

олиб бориладиган назоратга оид чора-тадбирлар мажмуудир.

Жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг жаҳон амалиётида кенг тарқалга шакллари - бу давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолиятига оид жамоатчилик эшитувлари, жамоатчилик муҳокамалари, жамоатчилик экспертизаси, жамоатчилик таҳлили ёки мониторинги, жамоатчилик суриштируви, жамоатчилик текшируви, жамоатчилик сўрови, мурожаатлар, жамоатчилик ташабbusлари ҳисобланади.

Шунингдек, яна бир кенг тарқалган кўринишларидан бири - бу давлатнинг мансабдорлар томонидан ўз лавозимини суиистеъмол қилинишига қарши курашишни бевосита амалга оширувчи органлари билан жамоатчилик назорати субъектларининг ўзаро ҳамкорлиги бўлиб, мазкур амалиёт кейинги йилларда коррупциянинг олдини олишда энг самарали механизмлардан бирига айланди. Чунки, давлат органлари ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, назорат қилувчи органлар ҳар доим ҳам тўрачилик, коррупция каби иллатларга барҳам бериш, яъни уларни мунтазам назорат қилиш ёки кузатиб бориш имкониятига эга бўлмайди. Улар одатда олдиндан тузилган режалар ва танлов асосидаги текширувлар, шахсларнинг мурожаатлари қабилар орқали ёки ҳуқуқбузарлик аломатлари сезилгандагина ҳабардор бўлишади, жамоатчилик эса, айнан мансабдор шахслар билан ҳар куни, ҳар соатда тўқнаш келади.

Шу ўринда фуқарорлик жамияти институтларининг коррупцияга қарши курашишдаги аҳамияти борасида тўхталсак. "Фуқаролик жамияти" тушунчасига олимларнинг таърифи турлича. Бироқ, содда қилиб айтганда, фуқаролик жамияти - бу, аввало, мамлакат тараққиёти, унда яшайдиган халқнинг муаммоларига бефарқ бўлмаган шахслар жамоаси тушунилади. Бу инсонларни турли қатлам, соҳаларда бўладиган муаммолар қизиқтиради, бу сиёsat бўладими, таълим бўладими ёки экология соҳаси бўладими ва ҳ.к. Мана шундай жамият тараққиётiga тўсиқ бўладиган муаммолардан бири бу - коррупция. Фуқаролик жамияти муаммоларга эътибор қаратар экан, демак коррупция муаммосини ҳам четлаб ўта олмайди.

Коррупцияга қарши курашиш ҳар бир фуқаронинг ички ахлоқий-руҳий маслаги ва эътиқодига айланиши керакки, бу коррупцияга қарши маърифатнинг ўзагини ташкил қиласди. Қонун талабларининг тўлақонли амалга оширилиши мамлакатимиз аҳолисининг турмуш фаровонлигини оширишга, ривожланиш йўлидаги тўсиқларни бартараф этишга хизмат қиласди. "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунда ҳам ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш масаласи алоҳида ўринни эгаллайди.

Унда ёши ва қасбидан қатъий назар барчанинг ҳуқуқий саводхонлиги юқори бўлиши, айниқса, мактабларда коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий таълим ва тарбия белгиланган давлат таълим стандартларига мувофиқ амалга оширилиши лозимлиги кўрсатилган.

Мазкур Қонуннинг 14-моддасида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ва фуқароларнинг коррупцияга қарши курашишда иштирок этиши ҳуқуқий норма билан мустаҳкамлигининг ўзи ҳам бу борадаги давлат сиёsatининг устувор йўналиши эканлигидан далолат беради.

Мазкур моддани ўқир эканмиз, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ва фуқаролар коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг ижро этилиши устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириши ҳамда мазкур соҳада давлат органлари ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиши мумкинлиги таъкидланган.

Умуман, жамоатчилик назорати фуқаролик жамияти институтлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан давлат ҳокимияти органларига муайян қарорларни қабул қилиш бўйича мурожаат этиш, давлат ҳокимияти органлари ваколатига кирувчи масалалар бўйича сўровларни амалга ошириш, давлат ҳокимияти органлари ва маҳаллалар худудларидағи корхона ва ташкилотлар раҳбарларининг ҳисботларини эшитиш каби шаклларда йўлга қўйилгани ўз самарасини бермоқда. Қолаверса, бутунги кунда давлат Дастурлари талабларининг фуқаролар йигини ҳудудидаги ижросини таъминлашда жамоатчилик гуруҳларини тузиш ва ўрганиш, натижалари бўйича тегишли маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ҳисботларини эшитиш ва шу орқали аниқланган камчиликларни бартараф этиш чораларини кўриш, шунингдек, маҳаллий давлат органлари фаолиятига кўмаклашиш тадбирлари самарали олиб борилмоқда. Бу эса, жамоатчилик назоратининг жамиятда ижтимоий адолатнинг қарор топиши, шахс, жамият ва давлат алоқаларида мувозанат, тенглик, ўзаро масъулият ва жавобгарликка хизмат қилувчи асосий омил эканидан далолатdir.

Коррупцияга қарши курашишда фуқаролик институтларига кенг ваколатлар берилаётган бўлсада, бу борада ҳали олдимиизда ҳал қилинмаган муаммолар ҳам йўқ эмас. Улар сирасига,

- фуқаролик жамияти институтлари томонидан давлат бошқарув органлари фаолияти устидан етарли назоратнинг ўрнатилмаганлиги;

- фуқаролик жамияти институтлари, ОАВ билан давлат бошқарув органларининг ўзаро ҳамкорлик тизимиning ишлаб чиқилмаганлиги;
- давлат бошқарув органларида коррупция даражаси ва унинг оқибатида келиб чиқаётган муаммоларниң кундан-кунга ортиб бораётганлиги;
- фуқаролик жамияти институтларининг давлат бошқарув фаолиятида иштирокининг сустлиги, таъсир чораларининг кучсизлиги, аралашувининг йўқлиги;
- коррупцияга қарши курашишда жамоат назоратини ўрнатиш бўйича хукуқий асосларининг етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги;
- фуқаролик жамияти институтлари фаолиятининг самарасизлиги - "хўжакўрсинга" тузилганлиги;
- антикоррупцион фуқаролик жамияти институтининг йўқлиги;
- фуқароларниң хукуқий онги ва маданиятининг ҳамон пастлигича қолаётганлиги;
- ОАВнинг ролини кучайтириш масаласи, яъни "журналист суриштируви", "журналист тергови"нинг етарли ривожланмаганлиги шулар жумласидандир.

Шунга кўра, давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан кучли жамоатчилик назоратини амалга ошириш фуқаролик жамиятини барпо этишнинг энг муҳим шартларидан ҳисобланади. Зотан, фуқароларниң фаоллиги, ижтимоий ҳодисаларга бефарқ бўлмаслиги ҳамда ҳар бир давлат хизматчисининг ўз фаолиятини жамоатчилик назорати остида эканлигини чукур ҳис этиб бориши фуқаролик жамиятини мустаҳкамлашнинг муҳим шартидир.

Бу эса, ўз навбатида жамоатчилик назоратининг жамиятда ижтимоий адолатнинг қарор топиши, шахс, жамият ва давлат алоқаларида мувозанат, тенглик, ўзаро масъулият ва жавобгарликка хизмат қилувчи асосий омил эканидан далолатдир.

Юқоридагилардан келиб чиқиб хулоса сифатида айтиш мумкинки, фақатгина жиноий қонунчиликни оғирлаштириш йўли билан бу салбий иллатга қарши курашиб бўлмаслигини ҳаётнинг ўзи кўрсатмоқда.

Бу иллатга қарши туришда аҳолининг хукуқий онги ва маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш бўйича зарур чора-тадбирлар қўриш, шу жумладан хукуқий тарбия ва таълимни, илмий-амалий тадбирларни ташкил этиш, ўқув-услубий ва илмий адабиётлар ва бошқа тарғибот воситаларидан фаол фойдаланиш лозим бўлади. Ўйлаймизки, бундай маънавий бузилиш ҳолатта қарши курашишда нафақат давлат органлари, балки жамият ва умуман барча фуқароларимиз масъудирлар.

Шундай экан, давлат ва жамият, шу билан бирга нодавлат нотижорат ташкилотлари бундай иллатни олдини олиш ва унга қарши курашишда биргаликдаги ҳаракатигина самарали нотижаларга эришишнинг энг мақбул йўли бўлиб ҳисобланади. Зоро, фуқароларниң фаоллиги, ижтимоий ҳодисаларга бефарқ бўлмаслиги ҳамда ҳар бир давлат хизматчисининг ўз фаолиятини жамоатчилик назорати остида эканлигини чукур ҳис этиб бориши фуқаролик жамиятини мустаҳкамлашнинг муҳим шартидир.

Фойданилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.-Т Ўзбекистон. 2014-40 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг 03.01.2017 йилдаги "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ти ЎРҚ-419-сонли Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2017 йилдаги "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ти Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги ПҚ-2752-сонли Қарори.
4. Ўзбекистон Республикасининг 12.04.2018 йилдаги "Жамоатчилик назорати тўғрисидаги"ти ЎРҚ-474-сонли Қонуни.

ПРИОБРЕТЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОБЫЧАЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ЗНАЧЕНИЯ

Севара Гафурова, PhD
Преподаватель УМЭД
Тел.: +99894 681 91 63
sevaragafurova@mail.ru

Аннотация. В статье делается рассматривается вопрос правового смысла и сущности международного обычая. Как известно, в научной полемике в области международного права вопрос обпределения правовой природы и самого термина международного обычая очень дискуссионный.

В данной статьей исследуется один аспект научного развития вопроса обычая, то есть приобретение юридического значения международного обычая.

Ключевые слова: кодификация норм МП, правовой обычай, дипломатическое право, консульское право, Международный суд ООН, международные обычные нормы.

Вопрос об обычных нормах в целом возникает в рамках международного права. В свою очередь, международное право характеризуется тем, что данная отрасль права в значительной степени состоит из обычных норм. В настоящее время во многих национальных системах права значение обычая постепенно снижалось, в международном праве международные обычные нормы продолжает быть значимым аспектом данной отрасли. Международный обычай, как известно, является древнейшим источником международного права. Обычные нормы международного права составляют неотъемлемую часть самых различных отраслей и институтов международного права в современном мире.

Характеристика международного обычая как источника международного права дана в ст. 38 Статута Международного Суда ООН: международный обычай - "доказательство всеобщей практики, признанной в качестве правовой нормы".

Обычай приобретает правовое значение в результате однородных или идентичных действий государств и определенным образом выраженного ими намерения придать таким действиям нормативное значение. Длительная повторяемость, т. е. устойчивая практика, - это традиционное основание признания обычая как источника права (например, становление в качестве источника обычая в отношении исторических заливов государств). Однако возможно рождение обычая в качестве источника права в короткий промежуток времени (например в международных инвестиционных отношениях в качестве обычно-правовой нормы устоялось положение о том, что государство - донор инвестиций не вправе путем интервенции добиваться компенсации за ущерб, обусловленный национализацией или иными мерами экспроприации иностранной инвестиции государством-реципиентом).

Специфика международно-правового обычая заключается в том, что он не представляет собой, в отличие от договора, официального документа с явно выраженным формулами правил, однако

это ни в коей мере не свидетельствует о "уязвимости" обычая.

Он фиксируется во внешнеполитических документах государств,

в правительственные заявлениях, в дипломатической переписке, обретая зрывые очертания, хотя и не столь формализованные, как в договоре, ввиду чего уяснение его содержания является более сложным и противоречивым.

Исследуя вопрос международного обычая можно дать однозначное мнение что, в ни в науке, ни в практике не существует оснований

о различной правовой силе международного обычая и международного договора. Также безосновательно сопоставление данных понятий, придав при этом приоритет международному договору. В этой связи, утверждается, что международный обычай и международный договор равномерно обязательны для тех государств, которые являются

их сторонами/бенифициарами.

При переходе от обычая к договорной норме новый источник права заменяет прежний только для участвующих в договоре государств то есть по одному и тому же вопросу применяются одновременно оба источника

но каждый применительно к своей группе государств. Например, правила, регламентирующие

дипломатические иммунитеты, происходят из Венской конвенции о дипломатических сношениях для участвующих в ней государств и из многовекового обычая для государств, не участвующих по каким-либо причинам в Конвенции.

При этом во многих договорах формулируется положение

о сохранении и дальнейшем применении обычаем по вопросам, не решенным в договорах. Так, в преамбуле Венской конвенции о дипломатических сношениях подтверждается, что нормы международного обычного права будут продолжать регулировать вопросы, прямо не предусмотренные положениями Конвенции.

Международный договор - это своего рода кластерная совокупность тематически однородных норм, в то время как международный обычай - это практически всегда одна норма. Вследствие этого понятия обычай как нормы и обычай как источника права постоянно переплетаются.

Подводя итог к вышеизложенному, можно сказать, что обычай приобретает юридическое значение в результате равнозначных или аналогичных актов государств и определено конкретно выраженного ими намерения придать подобным актам нормативное значение.

Использованная литература:

1. Ильинская О.И. Вопросы применения международно обычно-правовых норм // Журнал российского права. №11. М. 2012. Стр. 11-117.
2. Международное публичное право: учебник / отв. ред. К. А. Бекяшев. М., 2008. Стр. 511.
3. <http://www.bibliotekar.ru/mezhunarodnoe-pravo-2/36.htm>
4. <https://lex.uz/>

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МЕДИАТОРЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ

Хасанова Фарангис Акрамовна
Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия
университети катта ўқитувчisi
Ташкент, Ўзбекистон
fxasanova@uwed.uz

Аннотация

Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги бўйича медиаторларнинг ҳуқуқий мақоми ёритилган ва баъзи хорижий давлатларининг медиаторлар ҳуқуқий мақомини белгилайдиган қонунчилик тажсрибаси ўрганилган.

Калит сўзлар: медиация, медиатор, професионал медиатор, нопрофесионал медиатор

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МЕДИАТОРОВ В РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Хасанова Фарангис Акрамовна
Старший преподаватель Университета
мировой экономики и дипломатии
Ташкент, Узбекистон
fxasanova@uwed.uz

Аннотация

В данной статье раскрывается правовой статус медиаторов по законодательству Республики Узбекистан и изучается законодательный опыт ряда зарубежных стран, определяющий правовой статус медиаторов.

Ключевые слова: медиация, медиатор, профессиональный медиатор, непрофессиональный медиатор

LEGAL STATUS OF MEDIATORS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Khasanova Farangis Akramovna
Senior Lecturer
University of World Economy and Diplomacy
Tashkent, Uzbekistan
fxasanova@uwed.uz

Annotation

This article describes the legal status of mediators according to the laws of the Republic of Uzbekistan and the legislative experience of a number of foreign countries being reviewed, which determines the legal status of mediators.

Key words: mediation, mediator, professional mediator, non-professional mediator

2019 йилнинг 1 январида Ўзбекистон Республикасининг "Медиация тўғрисида"ги қонуни кучга кирди. Ушбу қонуннинг қабул қилиниши Ўзбекистонда низоларни муқобил усуlda ҳал қилишнинг яна бир турини қўллаш имкониятини вужудга келтирди.

Медиация - бу медиатор кўмагида низоларни муқобил усуlda ҳал қилиш усууларидан бири ҳисобланиб, бугунги кунда арбитраж каби кенг оммалашмоқда. Медиатор медиацияни қўллаш натижасида низони ҳал этишда асосий ўрин эгаллади.

Медиатор - медиацияни амалга ошириш учун тарафлар томонидан жалб этиладиган шахсdir. Ўзбекистон Республикасида медиаторлар професионал ва нопрофесионал асосда фаолият юритишлари мумкин ҳисобланади.

Фуқаро професионал асосда медиаторлик фаолияти билан шугулланиши учун аввало, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан тасдиқланадиган медиаторларни тайёрлаш дастури бўйича маҳсус ўкув курсидан ўтиши, сўнгра Професионал медиаторлар реестрига киритилиши керак.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан тасдиқланадиган медиаторларни тайёрлаш дастури бўйича маҳсус ўқув курси фақаттинг Юристлар малакасини ошириш маркази томонидан олиб борилмоқда. Ушбу ўқув курсининг умумий соатни 144 соатни ташкил этади. Маҳсус ўқув курсларини муваффақиятли якунлаган тингловчиларга сертификат берилади.

Сертификат олган фуқаро профессионал медиаторлар реестрига критилиши учун доимий яшаш жойи бўйича худудий адлия органига паспорт нусхаси, тўлдирилган сўровнома ва маҳсус ўқув курсини тутгатганилиги тўғрисида сертификат нусхасини тақдим этиши керак ҳисобланади. Худудий адлия органи 15 иш куни ичida тақдим этилган ҳужжатларга асосан ариза берувчининг Ўзбекистон Республикаси "Медиация тўғрисида"ти Қонунининг 12-моддаси талабларига мувофиқлигини ўрганиб чиқади. Ҳужжатларда камчиликлар аниқланмаган ҳамда ариза берувчи кўрсатиб ўтилган талабларга мувофиқ бўлган тақдирда, у реестрга киритилади. Реестрга киритиш худудий адлия органи раҳбарининг буйруги билан расмийлаштирилади. Фуқаронинг профессионал медиаторлар реестрига киритилиши, унга профессионал асосда медиаторлик фаолиятини амалга ошириш ҳукуқини беради.

Медиатор бўлиш учун маҳсус ўқув курсларини тамомлаш мажбурияти хорижий давлатлар қонунчилигига белгиланганлигини ҳам кўришимиз мумкин. Масалан, Германия, Россия Федерацияси, Сингапур, Қозогистон каби давлатларда медиатор фаолиятини бошлаш учун маҳсус ўқув курсини тамомлаши керак ҳисобланади. Аммо, барча давлатларнинг қонунчилигига ҳам медиаторлар профессионал ва нопрофессионал медиаторларга бўлинмайди.

Баъзи давлатларда медиатор сифатида фаолият юритиш учун сертификатга эга бўлиш керак бўлади ва бундай медиаторлар "сертификатланган медиаторлар" дейилади. Масалан, 2012 йил 21 июлдаги "Медиация ва низоларни суддан ташқари ҳал қилишнинг бошқа жараёнларини қўллаб-кувватлаш тўғрисида"ти Германия қонунининг 5 қисмига мувофиқ шахс белгиланган талабларга мувофиқ медиатор сифатида дастлабки машғулотларни тўлиқ ўзлаштирган бўлса, у ўзини сертификатга эга медиатор деб аташга ҳақли.

"Медиация тўғрисида"ти Сингапур Қонунининг 2-қисмига мувофиқ сертификатланган медиатор деганда сертификат беришнинг тасдиқланган схемасига асосан сертификат олган медиатор тушинилади. Амалдаги медиаторларга сертификат бериш стандартлари Сингапур халқаро медиация институти томонидан ишлаб чиқилган.

Россия Федерацияси ва Қозогистон Республикасининг медиация бўйича қонунларига мувофиқ медиаторлар профессионал ва нопрофессионал медиаторларга бўлинади ва ҳар икки давлатда ҳам профессионал медиаторлар маҳсус ўқув курсини тамомлаган бўлишлари керак.

Ўзбекистон Республикасида нопрофессионал асосда медиатор фаолиятини 25 ёшга тўлган ва медиатор вазифаларини бажаришга розилик берган шахс амалга ошириши мумкин бўлса, Россия Федерациясида 18 ёшга тўлган, тўлиқ муомала лаёқатига эга бўлган ва судланмаган шахслар медиаторлик фаолиятини нопрофессионал асосда амалга оширишлари мумкин.

Медиаторларнинг ёшига қўйиладиган минимал талаб бўйича Қозогистон қонунчилиги ўзига хосдир. Чунки, Қозогистонда ҳам профессионал медиаторнинг ёшига ҳам нопрофессионал медиаторнинг ёшига минимал чегара белгиланган. Қозогистон Республикасининг "Медиация тўғрисида"ти қонунининг 9-моддасига мувофиқ медиатор нопрофессионал асосда фаолият юритиши учун шахс 40 ёшга тўлган, профессионал асосда фаолият юритиши учун эса 25 ёшга тўлган бўлиши керак.

Ўзбекистон Республикасининг "Медиация тўғрисида"ти Қонуни профессионал асосда медиаторлик фаолиятини амалга ошириш учун фуқаронинг ёшига чеклов қўймайди. Демак, тўлиқ муомала лаёқатига эга бўлган фуқаро маҳсус ўқув курсини тутатиб, реестрга киритилганидан сўнг профессионал медиторга айланиши мумкин.

Ўзбекистонда нопрофессионал асосда фаолиятини амалга оширувчи медиатор профессионал асосда фаолиятини амалга оширувчи медиатордан фарқли равишда кўрсатган хизматлари учун ҳақ талаб қила олмайди. Нопрофессионал медиатор фақаттинг медиаторлик хизматларини кўрсатиш билан боғлиқ қўлган харажатларини талаб қилиши мумкин. Шу ўринда, нопрофессионал асосда фаолиятини амалга оширувчи медиаторларга кўрсатган хизмати учун ҳақ олишнинг қонун томонидан тақиқланиши нотўри деб ҳисоблаймиз. Чунки, медиатор низо тарафларининг келишуви билан танланади ва медиатор билан фуқаролик-хукуқий шартномаси тузилади. Нопрофессионал медиатор учун ҳақ тўлаш низо тарафларининг хоҳиш-истаги ҳисобланади.

Россия Федерациясининг "Воситачи иштирокида низоларни ҳал этишнинг муқобил тартиб-таомили (медиация тартиб-таомили) тўғрисида"ти Федерал қонунида медиаторлар профессионал ва нопрофессионал медиаторларга ажратилган бўлсада, аммо, қонун нопрофессионал медиаторларга кўрсатган хизматлари учун ҳақ олиш ҳукуқини чекламаган. Ушбу қонуннинг 10-моддасида медиаторлар

томонидан медиация тартиб-таомилини амалга ошириш ҳам ҳақ эвазига, ҳам текинга бўлиши мумкинлиги белгиланган. Бу билан, қонун кўрсатиладиган медиация хизмати учун ҳақ олиш ҳуқуқини медиаторнинг ўзида қолдирган.

Ўзбекистон қонунчилиги медиаторнинг касбига алоҳида талаб қўймаган. Ҳар қандай касб эгаси медиатор бўлиши мумкин. Шунингдек, Ўзбекистонда медиатор профессионал ёки нопрофессионал асосда фаолият олиб бориши учун бошқа кўшимча талаблар ҳам мавжуд эмас.

Ўзбекистон Республикасининг "Медиация тўғрисида"ти Қонуни медиатор сифатида фаолият юритиши мумкин бўлмаган шахслар доирасини ҳам белгилаб қўйган. Улар:

давлат вазифаларини бажариш учун ваколат берилган ёки унга тенглаштирилган шахс, бундан нотариуслар мустасно;

муомала лаёқати чекланган ёки муомалага лаёқатсиз деб топилганлиги тўғрисида суднинг қонуний кучга кирган ҳал қилив қарори мавжуд бўлган шахс;

судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахс;

ўзига нисбатан жиноий тъқиб амалга оширилаётган шахс.

Бугунги кунда ҳалқаро тижорат низоларини муқобил ҳал қилиш усули сифатида ҳалқаро арбитраж билан бир қаторда медиация ҳам кенг қўлланила бошланди. Медиация тартиб-таомили қўллаш натижасида тузилган медиатив келишув (келишув битими) бошқа давлатларда тан олиниши учун 2019 йил 7 августдан БМТнинг "Медиация натижасида эришилган ҳалқаро келишув битимлари тўғрисида"ти Конвенцияси (Медиация тўғрисида Сингапур конвенцияси) имзолаш учун очиқ деб эълон қилинди. Конвенциянинг қабул қилиниши ҳалқаро тижорат низоларини ҳал қилишда медиациянинг ўрни ортиб бораётганидан дарак беради.

Шу ўринда ҳалқаро тижорат низолари Ўзбекистон Республикаси ҳудудида кўриб чиқиладиган бўлса, унда чет эллик медиаторларнинг иштирок этиши юзасидан бир қанча масалаларга ойдинлик киритиш керак ҳисобланади.

Аввало, чет эллик медиатор Ўзбекистон ҳудудида медиаторлик фаолиятини профессионал асосда амалга оширадими ёки нопрофессионал асосдами деган ўринли савол тугилади. Юқорида келтирилган маълумотлардан Ўзбекистон Республикасида профессионал медиатор бўлиш учун Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан тасдиқланган ўқув дастури асосида маҳсус курсни тамомлаган бўлиши ва Профессионал медиаторлар реестрига киритилиши кераклигини кўришимиз мумкин. Демак, чет эллик медиатор, ҳатто у ҳорижий давлатда маҳсус курсдан ўтган бўлса ҳам ва медиатор сифатида бир неча йиллик таржибага эга бўлса ҳам Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ профессионал медиатор бўла олмайди ва ўз навбатида кўрсатган хизмати учун ҳақ талаб қила олмайди.

Чет эллик медиаторларни бошқа давлат юрисдикциясида тан олиш бўйича давлатларнинг қонунчилиги турлича ҳисобланади. Масалан, Германия Адлия ва истеъмолчилар ҳуқуқини муҳофаза қилиш Федерал вазирлигининг 2016 йил 21 августдаги "Сертификатга эга медиаторларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тўғрисида"ти Қарорига мувофиқ ҳорижий давлатда камида 90 соатлик медиаторлик курсини тутгатган ва ўқув курсини тутгатнидан сўнг медиатор ёки биргаликдаги медиатор сифатида камида тўртта медиация ишини амалга оширган мутахасислар сертификатга эга медиатор ҳисобланиш ҳуқуқига эгадир.

Яна бир эътиборга молик бўлган ҳолат бу - чет эллик медиторлар Ўзбекистон ҳудудида медиаторлик фаолиятини амалга оширишлари учун 2019 йил 25 марта "Ўзбекистон Республикасида медиаторлик тартиби тўғрисида"ти Низом талаблари бўйича руҳсатнома олишлари кераклиги масаласидир. Шу ўринда, 2018 йил 5 ноябрдаги ПҚ-4001-сонли Президент Қарори билан ташкил этилган ТАСС медиаторлиги жалб қилинган ҳалқаро арбитлар руҳсатнома олишдан озод қилинганлиги ва Ўзбекистон ҳудудида олган фойдаси солиқقا тортилмаслигини айтиб ўтиш лозим ҳисобланади. Ўзбекистонда медиацияни ривожлантириш учун ушбу соҳадаги чет эллик эксперт ва медиаторларни жалб қилиш аҳамиятли эканлиги сабабли чет эллик медиаторлар Ўзбекистон Республикасида меҳнат фаолиятини амалга оширишлари учун маҳсус руҳсатнома олиш мажбуриятидан озод қилиниши керак деб ҳисоблаймиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси "Медиация тўғрисида"ти Қонуни. <https://lex.uz/docs/3805227>
2. Германия Федератив Республикасининг Медиация ва низоларни суддан ташқари ҳал қилишнинг бошқа жараёнларини қўллаб-куватлаш тўғрисида"ти Қонуни. https://www.gesetze-iminternet.de/englisch_mediationsg/englisch_mediationsg.html
3. Россия Федерациисининг "Воситачи иштирокида низоларни ҳал этишнинг муқобил тартиб-

таомили (медиация тартиб-таомили) түгрисида"ти Федерал қонуни. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_103038/

4. Сингапурнинг "Медиация түгрисида"ти Қонуни. <https://sso.agc.gov.sg/Act/MA2017>
5. Қозогистон Республикасининг "Медиация түгрисида"ти Қоуини. https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=30927376#sub_id=90000

ХУДУДЛАРНИ БОШҚАРИШДА МАҲАЛЛИЙ ВА МАРКАЗИЙ ИДОРАЛАР ФАОЛИЯТИНИ МУВОФИГЛАШТИРИШ МУАММОСИ

Абдуллаев Шохжон Бекмуратович
Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги
Давлат бошқаруви академияси тингловчиси
+998 91 3212254

Аннотация: Давлатчилик ташкил топгандан буён биринчи ўринда доимо аҳолини ва ҳудудларни бошқариши энг долзарб мавзу сифатида қаралган. Ривожланиши юксалиб борган сари муаммолар ҳам ортиб боради. Бундай муаммолар бугунги кунда ҳам долзарб мавзулигича қолмоқда. Ҳудудларни бошқарисида маҳаллий ва марказий идоралар фаолиятини мувофиқлаштириши ҳам йилдан йилга таомиллашиб бормоқда.

Калит сўзлар: Демократия, хуқуқ, қонун, хужжатлар, иқтисодиёт, бошқарув ва бошқалар.

Демократия ривожланган фуқаролик жамиятларида ҳокимиятнинг бўлиниш тамойилига асосланган хуқуқий давлат қуришга ўтилган. Ҳокимият нисбатан мустақиллик асосида қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлинади. Мустақил Ўзбекистоннинг қабул қилинган Конститутсиясида Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлинни принсипига асосланади, деб белгиланди. Республикадаги вакиллик органларининг тизими ана шу учта ҳокимиятдан бирига қўшилди.

Ўзбекистон Республикасининг Конститутсиясига мувофиқ вакиллик органларининг энг юқори босқичи - Олий Мажлис Қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширади.

Республикада ҳокимиятнинг бўлинни принсипини изчил амалга ошира бориб, давлат ҳокимияти тизимида чуқур ислоҳотлар қилинди. Ўзбекистон Республикасининг мустақилликка эришиши ва демократик хуқуқий давлат барпо этиш жараёнидаги энг муҳим вазифалардан бири бозор муносабатларига асосланган иқтисодиётни барпо этиш бўлса, иккинчи муҳим вазифа республикада давлат ҳокимиятининг вакиллик ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг янги мустақиллик шароитларига мос келадиган тизимини яратиш эди.

Ўзбекистон Республикаси Конститутсиясининг 99-моддасига мувофиқ вилоятлар, туманлар ва шаҳарларда (туманга бўйсинадиган шаҳарлардан, шунингдек, шаҳар таркибига кирувчи туманлардан ташқари) ҳокимлар бошчилик қиласидаган ҳалқ депутатлари Кенгашлари ҳокимиятнинг вакиллик органлариидир. Республикада миллий давлатчилик анъаналарини тиклашни кўзда тутиб, ҳокимлик институти киритилди. Ҳокимлар қонунга мувофиқ ҳам маҳаллий вакиллик органларига, ҳам ижроия ҳокимиятига раҳбарлик қиласидар. Ҳоким тегишли ҳудудда олий мансабдор шахс ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг мустақиллик шароитида республикадаги иқтисодиёт, сотсиалистисий ва мағкуравий шароитларни ҳисобга олган ҳолда ҳалқ депутатлари Кенгашлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари хусусиятларини таҳтил қилиш ана шу услубларнинг муҳим талабларидан биридир. Бу услублар қўйидагилардан иборат:

1. "Давлат ҳокимиятининг вакиллик ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини ташкил этишда тадрижий ёндашиш услуби кенг кўлланилади. Бу услубда, биринчидан, вакиллик органларини ўзаро алоқада бўлувчи маҳсус ижтимоий тизим сифатида ўрганади. Ҳалқ депутатлари Кенгашларининг функциялари барча вакиллик органлари фаолияти учун ягона бўлган ташкилий шакллари системали ёндошиш шаклида ўргатилиши лозим. Иккинчидан, ҳар бир алоҳида олинган ҳалқ депутатлари Кенгашининг ички тузилиши системали ёндашиш ёрдамида ўрганилади.

2. Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиши шароитида республикада ташкил топган ҳалқ депутатлари Кенгашларига тарихий ёндашиш услуби муҳим аҳамиятга эга. Чунки бу республикада ҳалқ депутатлари Кенгашларининг вужудга келиши ва ривожланиши жараёнини кўрсатиб беради.

3. Ҳалқ депутатлари Кенгашлари тўғрисидаги билим учун асосий манбалардан бири хуқуқий-меърий хужжатлар бўлганлиги сабабли бу фанда меърий-мантикий, услубий ёндашиш катта аҳамият касб этади. Бу хуқуқий меъёрларни ҳалқ депутатлари Кенгашлари фаолиятига таъсири натижаларини белгилаш ўрнида ҳалқ депутатлари Кенгашлари тўғрисидаги қонунчиликни таомиллаштириш учун зарур услугуб.

4. Муайян сотсиологик тадқиқотлар услуби ёрдамида ҳалқ депутатлари Кенгашлари фаолияти тўғрисидаги ҳақиқий, тўғри маълумотлар тўплаш имконияти яратилади. Бу маълумотларни олиш учун саволнома, сўровнома (анкета) тарзида жавоб олинади, ҳар хил статистик маълумотларни

электрон ҳисоблаш машиналари ёрдамида йигилади ва қайта ишланилади.

5. "Давлат ҳокимиятининг вакиллик ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг фаолиятини ташкил этиш" фанида таққослаш услугидан кенг фойдаланилади. Биринчидан, Ўзбекистонда фаолият кўрсатиб турган халқ депутатлари Кенгашлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари бошқа вакиллик ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан таққосланса, иккинчидан, Ўзбекистон Республикасидаги олий ва маҳаллий Кенгашлар фаолиятини ташкил этишдаги фарқлар ва бир-бирига ўхшашликлар таққосланади.

6. Ўзбекистон Республикасидаги мавжуд вакиллик органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятининг самарадорлигини оширишда, иш фаолиятининг янги шакларини вужудга келтириш ва ривожлантиришда моделлаштириш услуги муҳим ўрин тутади. Янги орган ёки янги орган қисми учун, Кенгашлар ва ҳокимликлар фаолиятига тааллуқли ҳукуқий хужжатлар моделлари яратилади.

7. Ўзбекистон Республикасидаги мавжуд халқ депутатлари Кенгашлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тизимида уларнинг ҳукуқий ҳолатида бирма-бир ўзгартиришлар қилиш керакми ёки йўқлигини, улар фаолиятига бошқарувни ва бошқарув меҳнати унсурларини тадбиқ қилиш керакми ёки йўқлигини аниқлаш мақсадида эксперимент ўтказилади. Масалан, Ўзбекистонда халқ депутатлари Кенгашлари раёсатини тузиш, уларнинг раисларини сайлаш, Тошкент шаҳар ҳокимининг Тошкент шаҳар аҳолиси томонидан сайланиши эксперимент тариқасида ўтказилган эди.

Бошқарув соҳасида маҳаллий ва марказий идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш масаласи бўйича муҳтарам Президентимиз Ш.М.Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси олий мажлисига 2017-йил

22-декабрда қилган мурожаатномасида қўйидагича кўрсатмалар бериб ўтганди: "Биз бошқарув соҳасида биринчи навбатда ижро ҳокимияти органлари фаолиятини такомиллаштириш, кадрлар, моддий ресурслардан оқилона фойдаланиш бўйича аниқ мезон ва тартибларни жорий этишимиз зарур. Иккинчидан, ижро ҳокимияти органлари зиммасидаги вазифаларни амалга ошириш тартибини, уларнинг масъулият доирасини аниқ белгилаш лозим. Учинчидан, иқтисодиёт тармоқларига маъмурий таъсирларни қисқартириш ва бозор механизмларидан кенг фойдаланиш керак. Яъни давлат иштирокидаги бизнес тузилмаларини ташкил этишни чеклаш, бу борада бозорга хос механизмларни ишлаб чиқиш, давлатнинг айрим функцияларини хусусий секторга ўтказиш даркор.

Тўртингчидан, ҳокимиятнинг вакиллик органлари ва ижро ҳокимияти идоралари ўртасида яқин ҳамкорликни таъминлайдиган усул ва услубларни такомиллаштириб, ўта марказлашган бошқарувдан босқичма-босқич восе кечиш лозим.

Давлат хизматларини бевосига қўйи бўғинларда кўрсатиш, маҳаллий ҳокимият идоралари учун молиявий ва бошқа имкониятларни кенгайтириш зарур. Бу борада мавжуд тартиб-таомилларни оптималлаштириш ва соддалаштириш, бошқарувнинг инноватсион шакларини жорий этиш лозим.

Бешинчидан, давлат хизмати институтини ислоҳ қилиш, коррупсияга қарши таъсирчанг кураш механизмларини жорий этиш керак.

Бугун ҳаётнинг ўзи биздан профессионал, тезкор ва самарали давлат хизмати тизимини шакллантириш, янгича фикрлайдиган, ташаббускор,

эл-юрга садоқатли кадрларга кенг йўл очиш бўйича самарали тизим ишлаб чиқишни талаб этмоқда.

Юқорида зикр этилган вазифаларни бажариш учун Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислоҳатлар концепсиясини оғишмай амалга оширишимиз даркор.

Маълумки, мамлакатимизда коррупсияга қарши самарали кураш олиб бориши мақсадида ушбу ўйналишда алоҳида қонун қабул қилинди. Шу асосда аниқ мақсадларга қаратилган чора-тадбирларни ўз ичига олган давлат дастури изчиллик билан амалга оширилмоқда. Ана шундай ишларимиз натижасида шу йилнинг 9 ойида коррупсия билан боғлиқ жиноятлар ўтган йилга нисбатан 33 фоизга камайди. Биз бундай натижаларни коррупсияга қарши кураш борасидаги узоқ ва давомли фаолиятимизнинг дастлабки самараси, деб қабул қилишимиз, бу йўлда янада қатый иш олиб боришимиз шарт. Ислоҳотларимиз самарасини оширишда парламент, депутат ва сенаторларнинг ўрни ва ролига алоҳида тўхталишни жоиз, деб ҳисоблайман.

Шу йил 12 июлда Олий Мажлис аъзолари билан бўлиб ўтган учрашувда парламентимиз ҳақиқий демократия мактабига, ислоҳотларнинг ташаббускори ва асосий ижроисига айланиши зарурлигини алоҳида таъкидлаб, амалий чора-тадбирлар дастурини тасдиқлаган эдик. Лекин бу дастур ижросидан халқимиз қандай наф кўрди, қайси депутат ёки сенатор одамларимизнинг оғирини енгил қилишга, соғлиқни сақлаш, экология, коммунал хўжалик, таълим ёки бошқа соҳаларда уларни қийнаётган

муаммоларни ҳал қилишга қандай ҳисса қўшиди?

Бу борадаги аниқ мисолларни ҳалқимиз ҳаётда ҳам, матбуот ва телевиденияда ҳам кўраётгани йўқ. Бу - ҳақиқат.

Афсуски, депутатлар, сенаторларимиз уйгониши керак, бу - ҳаёт талаби, деган гаплар гаплигича қолиб кетди. Яна бир бор айтаман, кутилган амалий натижа йўқ.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Конститутцияси
3. <https://studbooks.net/>
4. <https://works.doklad.ru/>

YOSHLARNING IJTIMOIY-IQTISODIY HUQUQLARINI TA'MINLASH, HAMDA FAOL FUQAROLIK POZITSIYASINI SHAKLLANTIRISH KAFOLATLARI

Nosirov Bunyodjon G'offorali o'g'li
O'zbekiston Milliy Universiteti 1-kurs magistri
bunyodnosirov1995yil@gmail.com
(90) 123-66-99

Annotatsiya: Ushbu maqolada fuqarolarning, shu jumladan, yoshlarning ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklarini ta'minlash, bu huquq va erkinliklar haqida yoshlarning huquqiy ong va savodxonligini shakllantirishga qaratilgan chora tadbirlar haqida qisqacha to'xtalib o'tilgan. "Harakatlar strategiyasi" va "Yoshlarga oid davlat siyosati" ning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy jihatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-iqtisodiy huquqlar, adolatlilik mehnat sharoiti, ish tashlash, emansipatsiya, merosxo'rlik, Harakatlar strategiyasi, yoshlarga oid siyosat, vaksina, huquqiy ong.

Har bir inson ma'lum bir davlat va jamiyatda yashar ekan, uning belgilangan qonun normalari bilan hamohang yashaydi, ulardan foydalanadi va bo'y sunadi. Shunday huquqlardan biri Ijtimoiy-iqtisodiy huquqlar bo'lib, ular shaxsga uning jamiyatda normal holatda yashashi, ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish uchun zarurdir. Xorijiy mamlakatlar fuqarolarining konstitusiyaviy huquq va erkinliklari jamiyat va davlat o'rtasidagi munosabatlarni o'zida ifodalaydi. Ushbu munosabatlarda davlat manfaatlari bilan shaxs manfaatlari birligi aks ettiriladi. Mavjud huquq va erkinliklar to'g'risidagi qoidalalar shaxsni har tomonlama kamol topishiga, ishlab chiqarishda, davlat va jamiyat hayotida keng tashabbus ko'rsatishga mehnatga ongli munosabatda bo'lishga, insonparvarlik, axloqiy manaviy princi plargaqat'iy rioyaetishiga qaratilgan. Har bir mamlakat fuqarolarining huquqiy holati, ularning shu mamlakatga tegishli ekanligi bilan belgilanadi. Ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklar turli davlatlarda turlicha mustahkamlangan. Demak, yuqorida takidlab o'tganimizdek har bir mamlakat shaxsning ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklari uning jamiyatda normal holatda rivojlanishi va erkin yashashini taminlash maqsadida e'tirof etiladi. Bu bevosita shaxslarning hayotiy manfaatlарини himoyalash va ularни taminlash bilan bog'liqdir. Davlat ularни amalga oshirishga ko'maklashadi, sharoit yaratadi. Har bir davlat o'z Konstitusiyasida o'zining asosiy vazifasi fuqarolarning huquq va erkinliklarni taminlash ekanligini belgilab qo'yadi (Ispaniya, Hindiston, Nigeriya, Filippin davlatlarining Konstitusiyalari shular jumlasidandir).[1] Xorij olimlari ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklarni turlicha turkumlarga ajratishgan. Xorijiy mamlakatlar konstitusiyalarida ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklar ko'lamni nihoyatda keng bo'lib, har bir mamlakat o'zining ijtimoiy potensialidan kelib chiqib ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarni juda ko'plab turlarini ajratib ko'rsatgan. Xorijiy mamlakatlarining ilmiy adabiyotlarda ular quyidagicha turkumlanadi: mulkdor bo'lish huquqi, meros olish huquqi, mehnat qilish huquqi, turar-joyga ega bo'lish huquqi, ijtimoiy taminot olish huquqi, dam olish huquqi, ish tashlash huquqi, sog'liqni saqlash huquqi, talim olish huquqi, toza atrof tabiiy muhitga ega bo'lish, madaniy boyliklardan foydalanish huquqi, ijod erkinligi va hokazolar kiradi. O'z navbatida bizning Konstitutsiyamizda ham fuqarolarning ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklari alohida IX bob (36-42-moddalar)da keng yoritib berilgan bo'lib, ular quyidagilar[2]:

- Shaxslarning mulkdor bo'lish huquqi (meros qoldirish, merosxo'r bo'lish va boshqalar)
- Mehnat qilish, erkin kasb tanlash huquqi
- Adolatlilik mehnat sharoitlarida ishlash, ishsizlikdan himoyalish huquqi
- Dam olish huquqi
- Qariganda, mehnat layoqatini yo'qotganda iqtisodiy ta'minot olish huquqi
- Malakali tibbiy xizmatdan foydalanish huquqi
- Bilim olish huquqi
- Ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish.

Davlatimizda so'nggi yillarda o'tkazilayotgan islohotlar, bozor iqtisodiyoti, globallashuv davrida bu huquqlardan to'laqonli foydalanish, fuqarolar huquq, erkinliklarni ta'minlash davlat oldidagi asosiy vazifa bo'lib qolmoqda. Bu huquq erkinliklarni nafaqat fuqarolar balki mamlakatimiz kelajagi bo'lgan yoshlar ongida ham to'laqonli shakllantirish, ularning huquqiy ong va madaniyatini yuksaltirish maqsadida turli siyosiy, madaniy chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shunday siyosiy chora tadbirlardan biri 2017-2021-yillarda davlatimizni har tomonlama taraqqiy etishini ta'minlash maqsadida qabul qilingan "Harakatlar strategiyasi"dir. Ushbu davlat dasturiga Ijtimoiy sohani rivojlantirish alohida tarmoq sifatida kiritilib, u quyidagi ustuvor yo'naliishlarni o'z ichiga olgan:

1. Aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirish.
  2. Aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish.
  3. Arzon uy-joylar barpo etish bo'yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish, aholining hayot sharoitlari yaxshilanishini ta'minlovchi yo'l-transport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish hamda modernizatsiya qilish.
  4. Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish.
  5. Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish.[3]
- Hozirgi kunda ushbu chora tadbirlar jadal suratlarda amalga oshirib borilmoqda. O'z navbatida huquqiy ong va madaniyatni yanada yuksaltirish uchun ham zaruriy chora tadbirlar ko'rilmoxda. Ulardan biri O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston yoshlarga oid davlat siyosatini Amalga oshirishning qo'shimcha chora tadbirlari to'g'risidagi" qarori va dasturidir. O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosati quyidagi qoidalarga asoslanadi:
- millati, irqi, tili, dini, ijtimoiy mavqeい, jinsi, ma'lumoti va siyosiy e'tiqodidan qat'i nazar yoshlar to'g'risida g'amxo'rlik qilish;
  - yoshlarni huquqiy va ijtimoiy jihatdan himoya qilish;
  - milliy, madaniy an'analarining avloddan-avlodga o'tishi, avlodlarning ma'naviy aloqasi;
  - yoshlarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, yoshlar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari doirasida o'z manfaatlarini amalga oshirish yo'llarini erkin tanlab olishlariga kafolat berish;
  - jamiatni rivojlantirishga, ayniqsa respublika yoshlari hayotiga oid siyosat va dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda yoshlarning bevosita ishtirot etishi;
  - huquq va burchlarning, erkinlik va fuqarolik mas'uliyatining birligini ta'minlash.[4]

Ushbu yoshlarga oid davlat siyosatidan ko'zlangan maqsad yoshlarimizni har tomonlama qo'llab quvvatlash, ularni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish, huquqiy madaniyati va ongini shakllantirish, yoshlar o'rtasida turli jinoyatchilik, huquqbazarlik va ishsizlikni oldini olish, yoshlarni sifatlari ta'lim olishida shart-sharoitlar yaratish va ko'maklashish, kelgusida ham yoshlarning huquq, erkinliklarini ta'minlashga doir normativ huquqiy hujjatlarni qabul qilish va ular ijrosini ta'minlashdir. Mamlakatimizda yoshlar o'rtasida jinoyatchilik, huquqbazarlik va ishsizlikning ortishi, ta'lim samarodorligi ko'rsatkichlarini nisbatan past darajada ekanligi avvalo yoshlarimizning o'z huquq va erkinliklari, shu bilan birga burchlarini to'la anglab yeta olmasligida deb bilaman. Xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki yoshlarni 18-yoshdan boshlab, qisman bo'lsada mustaqil hayotga yo'llash, ularda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllanishiga, o'z huquq va erkinlik, burchlarini ixtiyoriy-majburiy tarzda anglab yetishiga katta hissa qo'shami. Ta'lim olish, mulkdor bo'lish, tibbiy xizmatdan foydalanish yoshlarda umuman insonlarda tug'ulgandan boshlanadi. Yangi tug'ilgan chaqaloqqa tibbiy emlash va vaksinalar qilinishi, unga ism qo'yilishi, davlat hujjati berilishi, keyinchalik o'z o'yinchoqlari, kiyimi, buyumlariga ega bo'lishi, 3-4-yoshdan maktabgacha ta'lim muassasasiga borib ta'lim olishi barchasi uning huquq va erkinliklari samarasidir. Mehnat qilish huquqi bilan yoshlar dastlab O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga binoan 16- yoshdan, ba'zi holatlarda(emansiatsiya) esa 14-yoshdan foydalanaboshlaydi. Ammo o'z huquq va erkinliklarini to'la anglab yetmaganligi, mehnat shartnomasini tuzishda faol ishtirot etmasligi, normal sharoitlarda ishlashini ta'minlay olmasligi va mehnatiga yarasha haq olmasligi sabab yoshlar orasida ishsizlik, ish tashlash, kasb tanlashda muammolar, yollanma ishchilik va migrantsiya jarayonlari avj olib bormoqda. Shuni hisobga olgan holda so'nggi yillarda yoshlarga keng imkoniyatlar yaratilishi, imtiyozli kreditlar berilishi, uy-joy bilan ta'minlanishi, o'z mutaxasisligiga oid ish bilan ta'minlanishiga alohida e'tibor berilmoqda. Biz yoshlar ham yaratilayotgan sharoitlarga labbay deb javob berishimiz zarur. Bularning oldini olish, yoshlarni ish bilan ta'minlash, huquqiy savodxonligini oshirish maqsadida amalga oshirilayotgan chora tadbirlar g'oyat samarali hisoblanib, bizdan talab qilinadigani faqatgina shu me'yoriy huquqiy hujjatlarni bilish va ularga og'ishmay amal qilishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.vikipediya.uz
2. Aim.uz
3. 2017-2021-yillarga mo'ljalangan "Harakatlar strategiyasi"
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston yoshlarga oid davlat siyosatini Amalga oshirishning qo'shimcha chora tadbirlari to'g'risidagi" qarori va dasturi.

JINOYAT PROTSESSIDA TERGOV ORGANLARI HARAKATLARI FAOLIYATINING ENG DOLZARB BOSQICHLARINI O'QITISHNI QO'LLASHGA OID METODIK USULLARDAN FOYDALANISH

Dilafruz Olimjonovna Gulamova
Buxoro viloyati Adliya Vazirligi
Yuridik kolleji o'qituvchisi
Telefon +99891 312 04 50

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat-protsessual kodeksida ko'rsatilgan yo'nalishlar yuzasidan olib boriladigan turli metodlardan birining xususiyatlari ko'rsatilgan bo'lib, unda tergovchilar fuqarolik jamiyatidagi o'rnnini ochib berish yuzasidan fikrlar ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: dastlabki tergov, protsessual mavqe, ekspertiza, eksgumatsiya, protest.

Jinoyat protsessual huquqi fanlari Fuqarolik jamiyatining barcha davrlarida va bosqichlarida insonlar o'rtasida ezgulik va yomonlik xislatlari mavjud bo'lganki, bunday harakatlarning salbiy jihatlarini o'zida aks etuvchi holatlardan biri bu - asabni jilovlay olmaslikdir. Chunki har bir bo'ladigan noxush voqealarning oxiri jinoyat deb atalmish nuqtaga borib taqaladi. Albatta, hech bir zamonda jinoyat jazosiz qolmagan va u kattami, kichikmi "jinoyat" hisoblanadi. Sodir etilgan jinoyatlarning ishini qo'zg'atish, dalillar topish, dalillarni tekshirish, gumon qilinuvchi ayblanuvchi, jabrlanuvchi, guvohlar bilan so'rovlar olib borishi va ularni kuzatuv ostiga olib boshqa hududlarga chiqib ketmasligi nazoratini amalga oshirish kabi sudgacha bo'lgan protsessual harakatlarni amalga oshirish tergov xodimlarining eng asosiy ish qurollari hisoblanadi. Jinoyat protsessual huquqi fanlarini o'qitishda tergov organlarining bugungi kecha kunduzda olib borayotgan faoliyatlar haqida kengroq to'xtalib o'tamiz va interfaol metodlardan foydalanan orqali mavzuni yanada mustahkamlashga harakat qilamiz. Tergovchi eng avvalo, "Qachon?", "Qayerga?", "Nima uchun?", "Qanday?" degan savollarga javob izlashi va uni aniqlashtirishi lozim. Xuddi shu ma'lumotni o'quvchiga tarjimasini so'ragan holatda savol orqali murojaat etish mumkin. Masalan, tergovchi qanday savollarga javob berishi kerak?: "WHEN?", "WHERE", "WHY", "HOW". O'zbekiston Respublikasi qonunchiliklariga ko'ra, prokurorlarga jinoyat ishini tugatish va harakatdan to'xtatish haqida qabul qilingan qarolarning qonuniyligi har oyda o'rganib borilishi ta'kidlangan. Shuningdek, jinoyat ishini asossiz tugatish va to'xtatish holatlariga yo'l qo'yilmasligi, bunday salbiy holatlar muhokama etilib, qat'iy choralar ko'riliishi ta'minlanishi haqida ham to'xtalib o'tilgan. Tergovchi jinoyat ishini sifatli, xolisona va to'liq bajarish funksiyalariga amal qilishi lozim. O'zbekiston Respublikasida dastlabki tergovni olib borishga vakolatli mansabdor shaxslarga quyidagilar kiradi: prokuratura, ichki ishlar organlari, davlat xavfsizlik xizmati tergovchilari olib boradilar. Dastlabki tergovni prokuror ham olib borishi mumkin. Dastlabki tergovni olib borishda qonunlarning ijo etilishi ustidan prokuror nazorati tergovchining mustaqilligiga xalal bermaydi. Aksincha, prokuror tergovchining mustaqilligini va jinoyatlarni fosh etish, tergov harakatlarini o'z vaqtida va qonun talablari asosida yuritishda mas'uliyatini oshirishi shart. Prokuror hodisa joyini ko'zdan kechirish, tanib olish, eksperiment o'tkazishda ishtirot eta turib yoki tergovchi tomonidan ayblanuvchini, jabrlanuvchini yoki guvohni so'roq qilishda qatnashib, tergovchining funksiyalarini bajarishini o'z zimmasiga olishi mumkin emas. Agarda prokurorda so'roq qilinuvchiga tergovchi tomonidan berilgan savoldan tashqari savol berish ehtiyoji paydo bo'lsa, u o'z savolini beradi. Bu harakat so'roq bayonnomasida o'z aksini topishi kerak. Prokurorning tergovdagagi ishtiroti har bir tergov harakatini yuritish haqidagi protsessual hujjatda o'z imzosi bilan tasdiqlaydi. Jinoyat ishini qo'zg'atishda tergovchi quyidagi tergov harakatlarini amalga oshirish orqali jinoyatni fosh etadi: So'roq qilish, yuzlashtirish, ko'zdan kechirish, guvohlantirish, tanib olish uchun ko'rsatish, olib qo'yish va tintuv o'tkazish, ko'rsatuvlarni hodisa sodir bo'lgan joyda tekshirish, eksperiment o'tkazish, ekspertiza tayinlash, murdani eksgumatsiya qilish, telefon va boshqa so'zlashuv qurilmalari orqali olib boriladigan so'zlashuvlarni eshitib turish, narsalar va hujjatlarni taqdim qilish kabi harakatlari hisoblanadi. Tergovchi tergov harakatlarini olib borish bilan bir qatorda o'tkazilgan tergovlarning har biri uchun hujjatlarni, ya'ni qaror, bayonnomasi kabi hujjatlarni rasmiylashtirishi lozim bo'ladi. Hujjatlarni rasmiylashtirish bu birinchidan, tergovchining ishini asosiliginini, ikkinchidan tergovchining xatolikka yo'l qo'ymasligiga yordam beradi. Chunki tergovchining har bir olib borgan jinoyat ishi bilan bog'liq ma'lumotlar xotirasida qolmasligi mumkin, shu sababli ham o'tkazilgan tergov harakatları qayd etilishi lozim. Tergovchi bir jinoyat ishini aniqlash bo'yicha 200ga yaqin hujjatlarni rasmiylashtiradi. Tergovchi o'zi tergov qilayotgan jinoyat ishlari bo'yicha surishtiruv organlariga qidiruv va tergov harakatlarini amalga oshirish to'g'risida topshiriqlar berish va surishtiruv organlaridan ayrim jinoyat ishlarini yuritishda yordamlashishni talab qilishga haqlidir. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan ma'lumotlarni o'quvchilar

qanday o`zlashtirganliklarini aniqlash maqsadida eng oddiy, ammo samarali va qiziqarli interfaol metod hisoblangan "Idaqiqa" o`yini tashkil etiladi. Ushbu metodni qo`llashda kichik guruhlardan doskaga 1 nafardan guruh a'zolari chiqib, doskani teng uch qismga ajratgan holatda, 1 daqiqa vaqt mobaynida mavzuga oid yuridik terminlarni doskaga qayd etishlari lozim bo'ladi. 1 daqiqa vaqt o`qituvchi tomonidan nazorat qilinadi va ushbu vaqt ichida eng ko`p, to`g`ri yuridik terminlarni doskaga qayd etgan talabaga ball qo'yiladi. Ballar atamalar sonidan kelib chiqib yozilib boriladi. Shu tariqa guruhning boshqa a'zolari ham ketma-ketlikda doskaga chiqib, o`yinni shu tartibda olib boradilar. Eng ko`p ball to`plagan guruh g`olib deb belgilanadi. Ushbu metodni qo`llash talabaning darsga qiziqishini va o`ziga ishonchini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. O`zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. T. - 2018.
- 2."Jinoyat-protsessual huquqi" Yuridik kolleji talabalari uchun darslik. T. - 2016.
- 3.A.X.Raxmonqulov, D.M.Mirazov "Dastlabki tergov" darslik. T. - 2012.

ЎЗБЕКИСТОНДА МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ ВАКИЛЛИК ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҒБОЛЛАРИ

Исраилова Зарина Садриддиновна - докторант (PhD)

Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги

Давлат бошқарув Академияси.

E-mail:zarinochka9669@mail.ru

Тел:+998998906000

Анотация: Мақолада маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органлари фаолияти самарадорлигини баҳолаш механизмини такомиллаштириши истиғболлари таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик орнанлари, депутатлар, самарадорликни баҳолаш, баҳолаш мезонлари, кўрсаткичлар, самарадорликни баҳолаш тамоиллари.

Мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-хуқуқий ривожланишининг бугунги босқичида маҳаллий ҳокимият вакиллик органлари самарадорлигини баҳолаш механизмини такомиллаштириш долзарб аҳамият қасб этмоқда.

Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида Маъмурй ислоҳотлар концепциясига мувофиқ, мамлакатимизда номарказлаштириш сиёсати жадаллик билан амалга оширилмоқда, худудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда маҳаллий вакиллик ҳокимиятининг роли ва таъсири кучаймоқда, маҳаллий бюджет мустақиллигини таъминлаш юзасидан чоралар кўрилмоқда.

Маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи бошқаруви сифатини ошириш воситаларидан бири - бу ушбу орган фаолиятининг самарадорлигини объектив баҳолаш, деб ҳисоблаймиз. Бироқ, ижобий ўзгаришларга қарамасдан, ушбу орган самарадорлиги даражасини пасайтирувчи бир қатор муаммолар ҳам мавжуд. Биринчи навбатда, бу маҳаллий ҳокимият фаолияти баҳоланадиган мезонларга тааллуқли. Кўпинча самарадорлик кўрсаткичлари аҳборот, статистик аҳамиятга эга бўлади. Шу боис маҳаллий вакиллик ҳокимияти органи фаолияти самарадорлиги сиёсий партиялар томонидан баҳоланишининг ягона методикасини ишлаб чиқиш талаб этилади.

Хозирги кунда маҳаллий давлат ҳокимияти ижро органлари фаолиятининг самарадорлигига катта ётибор қаратилмоқда. Аҳоли турмуш даражаси, асосан, улар томонидан ўёки бу қарор ишлаб чиқилиши, қабул қилиниши ҳамда амалга татбиқ этилишига боғлиқ. Бинобарин, айнан улар орқали кўплаб норматив-хуқуқий хужжатлар ва давлат дастурлари амалга оширилади. Маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятини самарали ташкил қилиш эса мамлакат ривожининг кафолатидир. Ушбу жараёнда маҳаллий ҳокимият вакиллик органлари ҳам мухим роль ўйнайди. Улар аҳоли манфаатларини ифодалаб, худуднинг долзарб муаммоларидан бевосита хабардор бўлади ва уларга мақбул ечимлар тақлиф қила олади.

Таъкидланганидек, маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи фаолиятининг натижаларини сон жиҳатдан ҳисоблашга доим ҳам имкон бўлмаслиги туфайли уларнинг фаолиятини баҳолаш қийин кечади. Аммо уни баҳолаш ушбу орган фаолияти йўналишларининг тўғри ва самарадорлигини аниқлаш учун кераклиги кўриниб турибди.

Депутатларнинг самарали фаолияти уларнинг етарли даражада интеллектуал салоҳиятга эга бўлиши, халқ депутатлари Кенгаши фаолиятида, ўз худудидаги мавжуд муаммоларни ҳал этишда иштирок этишга интилиши каби бошқа омилларга ҳам боғлиқдир.

Депутатларнинг самарали фаолияти ва салоҳияти юксалишини таъминлаш учун турли, шу жумладан, маҳаллий давлат ҳокимияти хуқуқий асослари, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, фуқаролик хуқуқи, бюджет жараёни, сайловчилар билан ишлаш, инвестицияларни жалб қилиш, турли мақсадли гуруҳлар билан ишлаш ва бошқа мавзуларда ўкув ва тренинглар ўтказиш лозим.

Бугунги кунда маҳаллий вакиллик органлари фаолиятини баҳолаш мамлакатимиз учун янги йўналиш ҳисобланади. Баҳолаш мезонларини танлаш ва ушбу орган бошқарув ечимларини баҳолаш бўйича тадқиқотларни жорий этишдаги муаммоли масалалар долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Халқ депутатлари Кенгаши вакиллик органи сифатида сайловчилар манфаатлари ва истакларини ифодалашга хизмат қиласи. Ушбу вазифани амалга ошириш мақсадида депутатлар ва сайловчилар ўртасида алоқанинг (депутатлик эшитувлари, сўровларга жавоблар, учрашувлар, интерактив мулоқот, ОАВ ва бошқалар) ҳамда сайловчилар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишнинг самарали тизими ташкил этилмоқда. Бунда депутатлар, умуман халқ депутатлари Кенгаши ҳам бир гуруҳ сайловчилар манфаатларига таъсир кўрсатиш билан шугулланишига йўл кўймаслик лозим. Ушбу масалада ечимни кўриб чиқиши, муҳокама этиши ва қабул қилишнинг шаффоғлиги муҳим мезонлардан бири ҳисобланади.

Сиёсий партиялар депутатларининг фаолиятини баҳолаш учун сайловолди вайдалар қанчалик бажарилаётгани, депутатлар оддий сайловчиларга қанчалик яқинлигини ва улар сайловчиларнинг сўровларига қай даражада ҳозиржавоблигини аниқлаш лозим.

Ҳозирги пайтда маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органлари фаолияти сифатини ошириш лозимлиги кенг муҳокама қилинмоқда. Маҳаллий Кенгашининг айрим депутатлари ўзларининг бевосита мажбуриятларини сидқидилдан бажармаслиги жиддий норозиликларга сабаб бўлмоқда. Бу камчиликлар маҳаллий давлат ҳокимияти тегишли вакиллик органларининг мажлисларида қатнашиш даражасининг пастлиги, норма ижодкорлиги жараёнида суст иштирок ҳамда депутатларнинг ўз сайловчилари билан етарли даражада яқин эмаслигига ўз аксини топмоқда. Шунинг учун маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи фаолиятини жамоатчилик, сиёсий партиялар ва комиссиялар томонидан баҳолаш усулини жорий қилиш зарурати туғилмоқда. Айтилганидек, маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи фаолиятини баҳолашдан мақсад - депутатларни ўз мажбуриятларини янада самарали ва яхши бажаришга рағбатлантириш, депутатлар фаолиятини баҳолашда иштирок этиши орқали сайловчи ва халқ сайлаган шахс ўртасида янада яқин ҳамкорликни, маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи фаолиятининг шаффоғлигини таъминлашдир.

Фикримизча, Эксперт кенгаши каби орган тузиш лозим. Эксперт кенгашини тузишнинг мажбурий тамойили унга ҳуқуқ, сиёsat, социология

ва иқтисодиёт соҳаларида масъулиятили ва малакали мутахассисларни жалб қилишдир. Малакали кадрлардан ташқари, Эксперт кенгаши таркибига сиёсий партияларнинг аъзоси бўлмаган нодавлат нотижорат ташкилот вакиллари ҳам кириши мумкин.

Айни пайтда, холис баҳоларни олиш учун таркибириб туриш лозим. Эксперт кенгашининг ҳар бир аъзоси мустақил равишда баҳо кўйиб, кейин Кенгаш жамоатчиликка ҳар бир баҳоланаётган депутат бўйича ўртача балларни маълум қиласи. Депутат самарадорлигини баҳолаш бўйича фаолиятни таъминлаш учун Эксперт кенгаши хузурида Ахборот гурухини ташкил этиши керак. Унинг вазифаларига ижтимоий тузилмалардан маълумот олиш, оммавий ахборот воситалари мониторингини ўтказиш ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органлари билан уларнинг фаоллиги тўғрисида маълумот олиш учун ҳамкорлик қилиш киради. Шу тариқа биз "Жамоатчилик назорати тўғрисида"ти Қонуннинг 13-моддаси биринчи хатбошисини: "маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи фаолиятини кузатиб бориш ҳамда ушбу органдарни самарадорлиги, у томонидан чиқарилаётган хужжатлар ва қабул қилинаётган қарорларнинг жамоатчилик томонидан текширилиши, таҳлил қилиниши ва баҳоланиши мақсадида фаолият олиб бориш" деган норма билан тўлдиришни тақлиф этамиш.

Депутат аҳоли билан эмас, аҳоли ва унинг манфаатларини ҳимоя қилиш учун ишлайди ва бунда аҳолининг яхши турмуш даражасини таъминлашга мажбур ҳисобланган маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, турли ташкилотлар билан ҳамкорлик олиб боради.

Депутатлар аҳоли билан ишлашда риоя қилиши керак бўлган тамойиллар, уларнинг фаолият самарадорлиги ва аҳоли билан яқин ҳамкорликни йўлга қўйиши учун эга бўлиши керак бўлган шахсий хислатларини баҳолаш мезонлари ҳақида алоҳида тўхталиб ўтиш лозим.

Ҳолбуки, Ўзбекистон Республикаси "Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида"ти Қонуннинг 24-моддасида вилоят, туман ва шаҳар халқ депутатлари Кенгашларининг бир қатор асосий ваколатлари кўрсатиб ўтилган. Ушбу модда қай даражада самарали ишлайди? Фуқаролар халқ депутатлари Кенгашлари - депутатлар қандай фаолият билан шугулланиши кераклиги тўғрисида тўлиқ тасаввурга эгами? Ушбу саволларга турли хил жавоблар берилди. Респондентларнинг 55 фоизи маҳаллий Кенгашлар депутатлари нима билан шугулланиши ҳақида билмайди. Мазкур факт аҳолида ҳокимият органларига нисбатан ишончни шакллантиришга тўскинлик қилмоқда, бу эса депутатнинг аҳоли билан ишлашига салбий таъсир кўрсатяпти, улар билан ҳамкорлик самарадорлигини пасайтироқда. Ушбу ҳолатлар рўй бермаслиги учун вакиллик органлари фаолияти ҳақидаги маълумот очиқлиги барча мумкин бўлган усуllар билан таъминланиши керак. Конституцион ҳуқуқ мавқеининг вакиллик жиҳати депутатлик ваколатларининг расман мажбурий бажарилишини эмас, депутатлик фаолиятининг якуний

натижаларига эришилишини кўзда тутади.

"Халқ депутатлари маҳаллий Кенгаши депутатини, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатини

ва Сенати аъзосини чақириб олиш тўғрисида"ти Қонуннинг 1-моддаси

3,4-хатбошисига мувофиқ, қўйидагилар депутат ва сенаторни чақириб олиш учун асос бўла олади: депутатнинг, сенаторнинг қонун хужжатларида назарда тутилган ўз вазифаларини мунтазам равишда, узрли сабабларсиз бажармаганлиги, шу жумладан, тегишли халқ депутатлари Кенгашларининг, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг (бундан бўён матнда Қонунчилик палатаси деб юритилади), Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг мажлисларида, уларнинг органлари ишида иштирок этмаганлиги, уларнинг топшириқларини бажармаганлиги.

Шунингдек, депутатнинг уни депутатликка номзод қилиб кўрсатган орган (сиёсий партия) олдидаги мажбуриятларини бажармаганлиги ҳам чақириб олишга асос бўлиши мумкин. Мазкур норма 2018 йил 18 апрелда тўлдирилган, бу депутатлик ҳаракатсизлигининг амалий томонлари билан белгиланади.

Белоруссияда чақириб олиш тартиби Белорусь Республикаси Сайлов кодексининг VIII-IX бўлимларида ўз аксини топган. Сайлов кодексининг VIII бўлими 129-моддасидан 137-моддасигача маҳаллий депутатларни чақириб олиш нормалари берилган.

Бизнинг фикримизча, "Халқ депутатлари маҳаллий Кенгаши депутатини, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатини ва Сенати аъзосини чақириб олиш тўғрисида"ти Қонунунга тегишли бўлган моддаларни Ўзбекистон Республикасининг Сайлов кодексига ўtkазиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексини эса "Маҳаллий Кенгаши депутатини чақириб олиш бўйича овоз бериш сайланган сайлов округи сайловчилари ташабbusi билан ҳам ўtkазилиши мумкин", деган норма билан тўлдиришни таклиф қиласиз, чунки маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органи - бу халқ овозидир. Депутатларнинг муддатидан олдин чақириб олиниши сайловчиларга уларни назорат қилиш имкониятини беради.

Маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органлари самарадорлигини баҳолашнинг воситаларини тизими равишида қўллаш натижасида маҳаллий вакиллик ҳокимияти органлари фаолияти ва аҳоли эҳтиёjlари (сўровлари) ўртасида "қайта алоқа" тизимини таъминлашга шарт-шароитлар яратилиши мумкин. Бу эса, ўз ўрнида ҳокимият органларининг аҳоли олдидаги сиёсий масъулиятини ошириш (маҳаллий вакиллик органларига сайлов тизими орқали) ҳамда жойларда давлат ҳокимиятининг, энг аввало, маҳаллий аҳолининг шахсий ва умумий манфаатларини таъминлаш мақсадида аҳолига етарли даража ва ҳажмдаги хизматларни кўрсатишга қаратилган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар соҳасида самарали сиёсатнинг ишлаб чиқиши ва амалга оширилишига имкон беради.

Бизнинг фикримизча, "Маҳаллий Кенгаши депутати одоб-ахлоқи кодекси"ни ишлаб чиқиши мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Бу борада Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.Мирзиёев 2020 йил 20 январдаги Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг биринчи ўйғилишидаги нутқида: "Халқимизнинг энг сара вакиллари сифатида сизлар бунинг учун етарли салоҳият ва шароитларга эгасизлар. Умуман олганда, депутатларимиз ўзининг юриш-туриши, маданияти, одоби ва этикаси билан барчага ибрат ва намуна бўлиши лозим" деб таъкидлаганлар.

"Маҳаллий Кенгаши депутати одоб-ахлоқи кодекси" мамлакат Конституцияси ёки қонунчилигига мос келиши билан бирга, жамиятда маҳаллий кенгаши депутатлари ўзларини қандай тутиши кераклиги, уларнинг ҳулқ-автори ҳақида гап кетади. Депутатлар этикаси стандартларига риоя қилишни ишлаб чиқиши ва назорат қилиш, энг аввало, сиёсатда профессионализм даражасини ошириш учун зарур деб ҳисоблаймиз. Кўплаб соҳаларда шахсларнинг ахлоқини тартибга солувчи қоидалар мавжуд. Ушбу қоидалар ахлоқ кодексида акс этган бўлиб, маълум касб вакили ишга киришишдан аввал унга имзо чекиши (ёки у ўз соҳаси бўйича қасамёд қилганидек, амал қилиши) керак. Масалан, шифокорлар қадимдан Гиппократ қасамини ичадилар. Бу қасам уларни ўзларининг касбий вазифаларини этикага мувофиқ бажаришларига мажбур қиласи. Бошқа касб вакиллари сингари депутатлар ҳам, профессионал иш кўриш мажбуриятини ўз зиммаларига олишлари, яъни уларга юклangan маълум вазифаларни самарали ва ахлоқга мувофиқ, маҳаллий кенгаши депутати учун тўғри ахлоқ андазасини белгиловчи қадриятларга мувофиқ иш тутишлари лозим деб ўйлаймиз.

Юқорида кўрсатиб ўтилган таклифларнинг амалга оширилиши Кенгашларнинг роли ва депутатларнинг фаолигини оширишга кўмаклашади, бу эса маҳаллий даражадаги кўплаб ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий муаммоларнинг очимини таъминлайди. Жойлардаги самарали, ҳисобдор ва

фаолияти ошкора бўлган вакиллик органлари Ўзбекистон Республикасининг истиқболда барқарор ривожланишининг кафолатидир.

Адабиётлар рўйхати

1. Махмудов А. Ўзбекистон Республикасида Маҳаллий вакиллик органларининг назорат фаолиятини такомиллаштириш. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) автореферати. - Т., 2019. - Б.48.
2. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 13.04.2018 й., 03/18/474/1062-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993, 9-сон, 320-модда.
4. Жиззах шаҳар ҳалқ депутатлари Кенгashi депутатлари хамда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси тингловчилари орасида ўтказилган ижтимоий сўров материаллари. - Т., 2018.
5. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005 й., 8-9-сон, 64-модда; 2008 й., 52-сон, 510-модда.
6. Ўзбекистон Республикасининг 02.12.2014 даги 708-II-сон "Ҳалқ депутатлари маҳаллий Кенгashi депутатини, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатини ва Сенати аъзосини чақириб олиш тўғрисида"ти Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 20 январдаги Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг биринчи йиғилишидаги нутқи:// <https://president.uz/uz/lists/view/3303>

ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ ТАЪТИЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ТАРТИБИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Мадраҳимова Гулжаҳон Рўзимбай қизи
Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси
ҳарбий-техник институти мустақил изланувчиси
guljahon_20@mail.ru, (97) 4338373,

Аннотация: мазкур мақолада ходимларнинг меҳнат таътилларидан фойдаланишига доир ҳуқуқ ва манфаатлари кафолати тадқиқ қилинган, ушбу соҳада қонунчиликни қўллашдаги муаммоли жиҳатлар хорижий мамлакатлар тажрибаси асосида таҳлил этилган ҳамда уларни бартараф этиши бўйича тақлифлар берилган.

Калим сўзлар: ходим, таътил, таътил ҳуқуқи, меҳнат шартномаси, иш тажрибаси, жамоа шартномаси, жамоа келишиви

Меҳнат таътилидан фойдаланишига бўлган ҳуқуқ инсон ҳуқуқларининг ажралмас қисми сифатида эътироф этилади. Ушбу ҳуқуқ ҳар бир ходим ҳуқуқий мақомининг ажралмас қисмини ташкил этиб, давлат томонидан берилган кафолат сифатида намоён бўлиши лозим. Бу борада Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 24-моддасида ҳам "Ҳар бир инсон дам олиш ва бўш вақтга эга бўлиш, шу жумладан иш кунини оқилона чеклаш ҳуқуқи ва ҳақ тўланадиган меҳнат таътили олиш ҳуқуқига эга" эканлиги алоҳида таъкидланган.

Ходимларга ҳар йили меҳнат таътилини беришдан кўзланган мақсад - ходимнинг ўз меҳнат фаолияти давомида олинган жисмоний ва руҳий зўриқишиларининг ўрнини қоплашгага, шунингдек келгусида меҳнат фаолиятини давом эттириш учун янги куч ва ресурсларни тиклашга, инсон саломатлигини лозим даражада саклашга қаратилган. Шунингдек, йиллик меҳнат таътиллари ходимларнинг бошқа шахсий манфаатлари ва эҳтиёжларини қондиришда ҳам муҳим ўрин тутади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 38-моддасига асосан ёлланиб ишлаётган барча фуқаролар дам олиш ҳуқуқига эгадирлар. Иш вақти ва меҳнат таътилини муддати қонун билан белгиланади. Ходимнинг дам олиш ва меҳнат таътилига бўлган ҳуқуқининг Конституцияда белгиланиши унинг қанчалик юксак аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади.

Шунингдек, миллий қонунчилигимизда ходимларнинг йиллик меҳнат таътилларидан фойдаланиш ҳуқуқини тартибга солувчи асосий ҳужжат бу - Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексидир.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси ва бир қатор хорижий мамлакатлар қонунчилигига ходимларга йиллик меҳнат таътилларини бериш шартлари ва тартиби билан боғлиқ масалалар тартибга солинган. Бундан ташқари, турли мамлакатлар ҳуқуқ тизимида меҳнат таътилларини ҳуқуқий тартибга солиш ва уларни амалиётда қўллаш билан боғлиқ бир қатор муаммолар мавжуд. Хусусан, кўпгина давлатлар учун таътиллар ҳақидаги миллий қонунчиликни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш асосий масалалардан бири бўлиб қолмоқда.

Шу ўринда, бугунги кунда COVID-19 номи билан аталаётган, бутун дунё халқларининг иқтисодий, ижтимоий ва бошқа соҳаларини мураккаб вазиятта солган коронавирус пандемияси иш берувчи ва ходимлар ўртасида юзага келадиган меҳнат муносабатларини ҳам четлаб ўтмади. Дунёнинг бир қатор мамлакатларида карантин ёки фавқулотда ҳолат эълон қилиниши муносабати билан иш вақти, иш режими, меҳнат таътиллари ва ходимларга ҳақ тўлаш масалаларини тартибга солиш борасида юзага келган муаммолар амалдаги норматив ҳуқуқий ҳужжатларда камчиликлар мавжудлигини кўрсатиб берди.

Бу борада Халқаро Меҳнат Ташкилотининг Конвенция ва Тавсияларида ҳам бир қатор ҳуқуқий бўшлиқлар мавжудлиги маълум бўлди. Халқаро меҳнат ташкилоти бош директори Гай Райдернинг таъкидлашича, "Коронавирус - бу нафақат соғлиқни сақлаш соҳасидаги глобал кризис, балки меҳнат бозорида ва иқтисодий соҳаларда ҳам жиддий танглик деганидир". Шу боис, у дунё мамлакатларини эпидемияга қарши кураш чораларини бирлаштиришга ва ўзаро мувофиқлаштиришга чақирган. Бизнинг фикримизча, бундай вазиятда ходимларнинг ҳуқуқларини ҳар қандай усулда поймол бўлишини олдини олиш муҳим аҳамият эга.

Мавзуни ёритишда Ўзбекистон ва бир қатор МДҲга аъзо давлатларнинг қонунчилик тизимида акс этган меҳнат таътиллари тўғрисидаги нормалар қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилинди.

Таъкидлаш лозимки, бугунги кунда МДҲ аъзо бўлган барча мамлакатлар қонунчилигига ходимларнинг йиллик меҳнат таътили ва ундан фойдаланишига бўлган ҳуқуқларига оид нормалар

мустаҳкамлаб берилган.

Хусусан, 2000 йилгача бўлган даврда Украина (1971 йил 10 декабрь), Ўзбекистон (1995 йил 21 декабрь), Озарбайжон (1999 йил 1 февраль), Белорусь (1999 йил 26 июль) Республикаларининг Меҳнат Кодекслари қабул қилинган.

2000 йилдан кейинги даврда Россия Федерацияси (2001 йил 30 декабрь) ва Молдова (2003 йил 28 март) ҳамда Қозогистон (2007 йил 15 май) Республикаларининг Меҳнат кодекслари қабул қилинган.

МДҲга аъзо давлатлар йиллик меҳнат таътиллари ҳақидаги қонунчиликни таҳлил қилиш асосида шуни таъкидлаш лозимки, қиёслаш учун танланган давлатларнинг ичидаги фақат Украина Республикасида

1996 йил 15 ноябрда қабул қилинган " Таътиллар ҳақида" маҳсус Қонун амал қилади. Мазкур Қонуннинг иккинчи бўлими йиллик меҳнат таътилларига багишланган. Мазкур давлатда бугунги кунга қадар Украина нинг собиқ иттифоқ пайтида қабул қилинган Меҳнат қонунлари кодекси амал қилиши давом этаётгандигидир. Украина Радаси янги Меҳнат кодексини қабул қилиш масаласини 2014 йил ўз иш режасига киритиб, унинг 500 га яқин моддани ўз ичига олган лойиҳаси тайёрланган бўлишига қарамасдан мамлакатдаги сиёсий инқиroz туфайли уни қабул қилиш номаълум муддатга кечиккан эди. 2020 йил 14 январда Украина Радаси томонидан яна бир маротаба янги Меҳнат кодекси лойиҳаси халқ муҳокамаси учун тақдим этилган. Бироқ бугунги кунга қадар лойиҳа тасдиқлангани йўқ.

Ҳозирда МДҲга аъзо давлатларнинг кўпчилигига йиллик меҳнат таътиларини ҳукуқий тартибга солиш таътиллар ҳақидаги маҳсус қонунлар орқали эмас, балки Меҳнат кодесларида белгиланган дам олиш вақти ва таътиллар ҳақидаги нормаларда, шунингдек, бир қатор қонуности норматив ҳужжатлар орқали тартибга солиб келинмоқда.

Шунингдек, МДҲга аъзо давлатлар қонунчилигига меҳнат таътили, унинг турлари, давомийлиги, уларни бериш шартлари ва тартиби бўйича ўзига хосликлар ҳам мавжуд.

Хусусан, йиллик меҳнат таътиларининг муддати ҳақидаги қоидаларда бундай фарқларни кўришимиз мумкин. Хусусан, Россия Федерацияси ва Молдова Республикаси Меҳнат кодесларига кўра, йиллик асосий меҳнат таътили 28 календарь кунни ташкил этади. Белорусь, Украина, Қозогистон Республикалари Меҳнат кодесларига кўра асосий меҳнат таътилининг муддати 24 календарь кундан кам бўлиши мумкин эмас. Озарбайжон Республикасининг Меҳнат кодексига кўра асосий меҳнат таътили 21 кундан кам бўлмаслиги лозим. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг

134-моддасида мувофиқ эса ходимларга 15 иш қунидан кам бўлмаган муддат билан йиллик асосий таътил берилади. Йиллик асосий меҳнат таътилларининг муддатини қиёсий ўрганиш қуйидаги хulosаларга олиб келади:

бираинчидан, меҳнат қонунчилиги кўриб чиқилган МДҲга аъзо давлатларнинг барчасида асосий таътиллар календарь кунлар билан берилган;

иккинчидан, Ўзбекистон Республикасида йиллик асосий таътилнинг муддати бошқа МДҲга аъзо давлатларида белгиланган муддатдан кам белгиланган (мамлакатимизда календарь кунлар билан ҳисоблагандага ҳам 17,5 календарь кунни ташкил қилади).

Тадқиқ этилаётган мавзу доирасида Ўзбекистонда ходимларнинг йиллик меҳнат таътилларидан фойдаланиш соҳасидаги ҳукуқларига оид қонунчилик нормалари МДҲга аъзо давлатларнинг қонунчилиги билан қиёсий таҳлил қилинди ҳамда ўхшаш ва фарқли томонлари ўрганилди. Таҳлиллар натижасида йиллик меҳнат таътилларини тартибга солувчи миллий қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан қуйидаги таклифлар ишлаб чиқилди.

- Ходимларнинг таътилдан фойдаланиш ҳукуқини таъминлаш ҳамда кафолатлаш, шунингдек, мавсумий ишларда ишловчи ходимларнинг меҳнат таътилини олишга бўлган ҳукуқларини амалга ошириш мақсадида Меҳнат кодексига қуйидаги мазмундаги нормани киритиш таклиф этилади:

"Ходимларга ўн саккиз иш қунидан кам бўлмаган муддат билан йиллик асосий таътил берилади."

"Мавсумий ишларда ишловчи ходимларга асосий меҳнат таътили мавсум тугаганидан сўнг ҳар бир ой учун икки календарь кундан кам бўлмаган муддат билан берилади".

- Амалиётни ўрганиш натижалари шуни кўрсатадики, иш берувчининг вакили ходимларнинг ишлаган вақтига мутаносиб равишда таътиллар муддатини ҳисоблаб чиқариш жараёнida бир қатор муаммоларга дуч келмоқда. Хусусан, ходимнинг йиллик узайтирилган таътил олиш ҳукуқи бекор бўлиши ёки пайдо бўлиши ҳолатлари, яъни ходим ўн саккиз ёшга тўлиши муносабати билан йиллик узайтирилган таътил олиш ҳукуқи бекор бўлиши ёки ишлаётган ходимга I ва II гуруҳ ногиронлиги белгиланганда йиллик узайтирилган таътил олиш ҳукуқи пайдо бўлиши ҳолатлари. Шунингдек, мазкур жараёнда иш берувчининг вакили ходим айби билан ишдан четлатилган даври

ҳамда ходимнинг узрсиз сабаб билан ишламаган вақтини ҳам инобатга олиши мақсадга мувофиқ.

141-моддага қўйидаги таҳрирда хатбоши киритиш таклиф этилади:

"...ходимнинг йиллик узайтирилган таътил олиш ҳуқуқи бекор бўлиши ёки пайдо бўлиши ҳолатлари (ходим ўн саккиз ёшга тўлиши муносабати билан йиллик узайтирилган таътил олиш ҳуқуқи бекор бўлиши, ишлаётган ходимга I ва II гурӯҳ ногиронлиги белгиланганда йиллик узайтирилган таътил олиш ҳуқуқи пайдо бўлиши ва ҳоказо)..."

142-модда. Йиллик асосий таътилни олиш ҳуқуқини берадиган иш стажини ҳисоблаб чиқариш ушбу моддани тўртинчи хатбоши билан тўлдириш таклиф этилади:

"Кўйидагилар йиллик асосий таътилни олиш ҳуқуқини берувчи иш стажига кирмайди:

-ходим айби билан ишдан четлатилган даври;

-ходимнинг узрсиз сабаб билан ишламаган вақти."

- Мавзуни ўрганиш давомида бугунги кунда дунё ҳамжамиятининг глобаллашуви шароитида ер юзининг кўплаб давлатларида қонунчилик тизимини такомиллаштиришга эҳтиёж юқори даражада эканлиги таъкидланди. Айниқса, бугунги кунда COVID-19 номи билан аталаётган, бутун дунё ҳалқларининг иқтисодий, ижтимоий ва бошқа соҳаларини мураккаб вазиятга солган коронавирус пандемияси иш берувчи ва ходимлар ўртасида юзага келадиган меҳнат муносабатларида бир қатор муаммоларга пайдо қилди. Дунёнинг кўплаб мамлакатларида карантин ёки фавқулотда ҳолат эълон қилиниши муносабати билан иш вақти, иш режими, меҳнат таътиллари ва ходимларга ҳақ тўлаш масалаларини тартибга солиши борасида юзага келган муаммолар амалдаги норматив ҳуқуқий ҳужжатларда камчиликлар мавжудлигини кўрсатиб берди.

Бунинг натижасида йиллик меҳнат таътилини иш берувчи томонидан, истисно ҳолда, таътиллар жадвалига риоя қилмасдан бериш тартибини қонунчилик билан белгилаб қўйишга эҳтиёж пайдо бўлди.

Шу сабабли, истисно ҳолатларда меҳнат таътилини иш берувчи томонидан таътиллар жадвалига риоя қилинмаган ҳолда беришни назарда тутувчи қўйидаги нормалар таклиф этилади.

143-модданинг учинчи хатбошини қўйидаги кичик хатбошилар билан тўлдириш лозим:

фавқулотда ҳолат эълон қилиниши муносабати билан карантин белгиланган ҳолларда;

жамоа шартномалари, жамоа келишуви ва бошқа локал ҳужжатларда белгиланган ҳолларда.

144-моддани ўн иккинчи хатбоши билан тўлдириш лозим:

"Иш берувчи ва ходимнинг ихтиёрига боғлиқ бўлмаган, олдиндан кўриб бўлмайдиган, истисно ҳолатларда, карантин эълон қилинганида, хом ашё ресурлари, энергия таъминоти йўқлиги, табиий оғатлар, талафотлар билан боғлиқ ҳолда тўсатдан ишни тўхтатиб турилганда иш берувчи томонидан таътиллар жадвалига риоя қилинмаган ҳолда муддатидан олдин меҳнат таътили берилиши мумкин."

145-модданинг биринчи хатбошини қўйидаги кичик хатбоши билан тўлдириш лозим:

"фавқулотда ҳолат эълон қилиниши муносабати билан карантин белгиланган ҳолларда;".

- Бугунги кунда кўплаб ташкилот ва корхоналарда иш ҳажми ортганлиги сабабли, ходимларни муддатидан олдин таътилдан чақириб олиниши амалиёти қузатилмоқда. Қонунчиликда таътилдан чақириб олинаётган ходимнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоя қилинишига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Яъни, таътилдан чақириб олиш тўғрисидаги иш берувчининг талабини бажармаслик меҳнат интизомини бузиш деб ҳисобланмаслиги ҳамда таътилнинг фойдаланилмай қолган қисми ходимга мазкур иш йили давомида бошқа вақтда берилиши ёки кейинги иш йилининг таътилига қўшиб қўйилиши кераклиги белгилаб қўйилиши лозим. Шунингдек, ушбу жараёнда фойдаланилмаган меҳнат таътили учун берилган ҳақ ходим томонидан қайтарилмаслиги, меҳнат таътилидан чақириб олинган ходим меҳнатига ҳақ умумий асосларда тўланиши қонун билан белгилаб қўйилиши лозим. Шу мақсадда, қўйидаги норма таклиф этилмоқда:

147-моддани қўйидаги таҳрирда баён этиш лозим:

"Таътилдан чақириб олишга фақат ходимнинг ёзма розилиги билан унинг иштироки талаб этиладиган олдиндан кўриб бўлмайдиган вазиятда ишни давом эттириш зарур бўлган ҳолатларда йўл қўйилади.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган ва хомиладор аёлларни таътилдан чақириб олиш тақиқланади.

Таътилдан чақириб олиш асослари, шартлари ва тартиби жамоа шартномаси ва бошқа локал ҳужжатлар орқали белгиланади.

Таътилдан чақириб олиш тўғрисидаги иш берувчининг талабини бажармаслик меҳнат интизомини бузиш деб ҳисобланмайди. Таътилнинг фойдаланилмай қолган қисми ходимга мазкур иш йили давомида бошқа вақтда берилиши ёки кейинги иш йилининг таътилига қўшиб қўйилиши керак."

148-модда қўйидаги мазмундаги учинчи хатбоши билан тўлдирилиши лозим:

"Таътилдан чақириб олиниши муносабати билан фойдаланилмаган меҳнат таътили учун берилган

ҳақ ходим томонидан қайтарилмайди. Меҳнат таътилидан чақириб олинган ходим меҳнатига ҳақ умумий асосларда тўланади."

Хуоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, бугунги кунда дунё мамлакатларининг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашувида уларнинг қонунчилик тизимини, хусусан ҳодимларнинг меҳнат қилиши ва таътиллардан фойдаланиш ҳуқуқига оид норматив-ҳуқуқий асосларни такомиллаштиришга эҳтиёж юқори даражададир. Фикримизча, бу борада қонунчиликни такомиллаштириш бўйича юқорида билдирилган таклифларни амалиётта тадбиқ қилиш муҳим омил ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Иноятов А.А. Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ҳуқуқи. -Т: "Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси" нашриёти, 2002.

Усманова М.А., Турсунов Й. Меҳнат ҳуқуқи. -Т.: Илм-зиё, 2006.

Турсунов Й. Меҳнат ҳуқуқи. -Тошкент: Молия, 2000; Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ҳуқуқи. -Т.: Турон иқбол, 2013.

Правовое регулирование отпусков по законодательству Российской Федерации и Азербайджанской Республики: сравнительная характеристика 2016 год, кандидат юридических наук Мамедов, Шамси Вахид оглы М.:2016.

Хохрякова О.С. Правовое регулирование отпусков: история, теория, перспективы совершенствования. Дисс. Докт.юрид.наук. -М., 1992.

Ray R., Schmitt J. Novacation Nation USA- A Comparison of Holiday in OECD Countries // European Economic and Employment Policy Brief - 2007 - № 3.

<https://pv.uz/uz/news/koronavirus>

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833

www.lex.uz

XUSUSIY BANDLIK AGENTLIKLARI TOMONIDAN KO'RSATILADIGAN XIZMATLARNING XUSUSIYATLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Sanjarbek Abduraxmanov
Toshkent davlat yuridik universiteti
magistratura bosqichi talabasi
Telefon: +998998039631
sanjarbekabduraxmanov91@gmail.com

ANNOTATSIYA: Xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning xususiyatlari va ularni takomillashtirish orqali ma'lum bir ma'noda xususiy bandlik agentliklarining tadbirkorlik faoliyati subyekti sifatida mustaqilligini ta'minlashga, foyda olish uchun keng imkoniyatlar yaratishga va jamiyatdagi salbiy fikrlar, ishonchsizlik kayfiyatini barataraf etishga va o'z faoliyatini to'liq darajada amalga oshirishga xizmat qiladi. Xususan, xususiy bandlik agentliklariga nisbatan jamiyatdagi salbiy fikrlar, ishonchsizlik kayfiyatini yuzaga kelishiga xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarga borib taqalmoqda. Amaldagi qonunchilikda xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning aniq va tor doirada belgilab qo'yilganligi xususiy bandlik agentliklarining tadbirkorlik faoliyati subyekti sifatida o'zlarining to'la imkoniyatlarini safarbar etishga ma'lum bir to'sqinliklarni yuzaga keltirmoqda va erkin raqaobat muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

KALIT SO'ZLAR: xizmat turlari, xususiyatlар, litsenziya, faoliyat turlari, ishsizlik nafaqasi, shartnoma, bepul.

Bizga ma'lumki, oxirgi vaqtarda jamiyatda xususiy bandlik agentliklariga nisbatan ishonchsizlik va salbiy fikrlar shakllandi. Bundan tashqari, hozirgi davrda xususiy bandlik agentliklari o'z faoliyatini to'liq darajada olib borishiga ma'lum bir to'sqinlar mavjud. Masalan, 2019-yil 25-oktabrda Oliy Majlis Qonunchilik palatasining Mehnat va ijtimoiy masalalar qo'mitasi tomonidan "O'zbekistonda migratsiya jarayonlari: muammo va yechimlar" mavzusida o'tkazilgan davra suhbatida xususiy bandlik agentliklarining faoliyati tahlil qilindi. Bu haqda Qonunchilik palatasi matbuot xizmati xabar berdi. Ma'lum bo'lishicha, O'zbekistondan tashqarida ish qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish maqsadida litsenziyaga ega bo'lgan 65 ta xususiy bandlik agentligidan 30 tasi birorta ham fuqaroni shu kunga qadar xorijiy davlatlarga ishga jo'natmagan. Bizning fikrimizcha, bu holatda jamiyatda xususiy bandlik agentliklariga nisbatan ishonchsizlik va salbiy fikrlar shakllanish jarayonini oldini olish, shuningdek xususiy bandlik agentliklari o'z faoliyatini to'liq darajada olib borishi uchun Xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning xususiyatlari va ularni takomillashtirish masalalari dolzarb ahamiyatga ega bo'ladi.

Xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko'rsatilgan xizmatlarga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil

16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida"gi 501-son Qonun

10-moddasiga asosan, xususiy bandlik agentliklari quyidagi xizmat turlarini ko'rsatishi mumkin :

- O'zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida"gi 501-son Qonun 11-moddasiga binoan, xususiy bandlik agentliklari va ish qidirayotgan shaxs o'rtaida tuziladigan xizmatlar ko'rsatish to'g'risidagi shartnomaga asosan 1) ish qidirayotgan shaxslar to'g'risidagi axborotni ish beruvchilar o'rtaida tarqatish, shu jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda tarqatish; 2) bo'sh ish o'rinaliga ega bo'lgan ish beruvchilarni izlashni amalga oshirish; 3) ish qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish uchun ish beruvchilar bilan muzokaralar o'tkazish; 4) ish beruvchilar va ish qidirayotgan shaxslar o'rtaida suhbatga tayyorgarlik ko'rish hamda muzokaralarda (suhbatlarda) ishtiroy etish; 5) ish beruvchilar va ish qidirayotgan shaxslar o'rtaida mehnat shartnomalari loyihalarini tayyorlashda ishtiroy etish xizmatlarini amalga oshirishi O'zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash xizmatini amalga oshirish hisoblanadi;

- ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida"gi 501-son Qonun 11-moddasiga binoan, xususiy bandlik agentliklari va ish beruvchi o'rtaida tuziladigan xizmatlar ko'rsatish to'g'risidagi shartnomaga asosan 1) ish qidirayotgan shaxslar to'g'risidagi axborotni ish beruvchilar o'rtaida tarqatish, shu jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda tarqatish; 2) bo'sh ish o'rinaliga ega bo'lgan ish beruvchilarni izlashni amalga oshirish; 3) ish qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish uchun ish beruvchilar bilan muzokaralar

o'tkazish; 4) ish beruvchilar va ish qidirayotgan shaxslar o'rtasidagi suhbatga tayyorgarlik ko'rish hamda muzokaralarda (suhbatlarda) ishtirok etish; 5) ish beruvchilar va ish qidirayotgan shaxslar o'rtasidagi mehnat shartnomalari loyihalarini tayyorlashda ishtirok etish xizmatlarini amalga oshirishi ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash xizmatini amalga oshirish hisoblanadi;

- O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun

13-moddasiga binoan, xususiy bandlik agentliklari va ish qidirayotgan shaxs o'rtasida tuzilgan xizmatlar ko'rsatish to`g`risidagi shartnomaga asosan, 1) O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish masalasi bo'yicha chet ellik sheriklar bilan o'z vakolatlari doirasida muzokaralar (suhbatlar) o'tkazish, shartnomalar, bitimlar va bayonnomalarning loyihalarini tayyorlash; 2) ehtimol tutilgan ish beruvchilarni qidirish, xorijiy mamlakatlarning mehnat bozorini o'rganish asosida bo'sh ish o'rinnari mayjudligi to`g`risida O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarga axborot taqdim etish; 3) O'zbekiston Respublikasidan tashqarida mehnat faoliyatini amalga oshirishni xohlayotgan shaxslar haqidagi axborotni faqat ularning roziligi bilan chet ellik ish beruvchilar o'rtasida tarqatish; 4) ish qidirayotgan shaxslarga O'zbekiston Respublikasidan tashqarida mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun dastlabki tayyorgarlik tadbirlarini o'tkazish yo'li bilan ko'maklashish; 5) O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashiladigan mamlakatda bo'lish qoidalari, mehnat sharoitlari, ijtimoiy va uy-joy-maishiy ta'minoti, chet ellik ish beruvchilar bilan mehnat shartnomalarini tuzishning huquqiy jihatlari haqida xabardor qilish; 6) O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslar bilan ish beruvchilar o'rtasida mehnat shartnomalarini tuzishga ko'maklashish xizmatlarini amalga oshirishi O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish xizmatini amalga oshirish hisoblanadi;

- ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat xizmatlari. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 14-moddasiga binoan, xususiy bandlik agentliklari tomonidan xizmatlar ko'rsatish to`g`risidagi shartnomaga asosida yoki bepul ko`rsatiladigan buyurtmachini mehnat bozori holatining tahlili va progozi hamda uning ishtirokchilari, mazkur bozorning konyunkturasi, mehnat to`g`risidagi qonun hujjatlari haqidagi axborot bilan ta'minlashni, shuningdek ishga joylashtirish sohasidagi boshqa axborotni taqdim etish xizmati ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat xizmatlarini amalga oshirish hisoblanadi.

Demak, yuqoridagilardan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko`rsatilgan xizmatlarning quyidagi xususiyatlari mavjud:

- O'zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash, ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash, O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish xizmatlar ko'rsatish to`g`risidagi shartnomaga asosan amalga oshirilishi, faqatgina ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat berish xizmatlar ko'rsatish to`g`risidagi shartnomaga yoki bepul asosda amalga oshirilishi (O'zbekiston Respublikasining 2018-yil

16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 11,12,13,14-moddalari);

- O'zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash, ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash, ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat xizmatlari litsenziya talab qilmaydigan faoliyat hisoblanishi, faqatgina O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish xizmati litsenziya talab qiladigan faoliyat hisoblanishi (O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 11,12,13,14-moddalari);

- O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishda xususiy bandlik agentliklari zaxira qilinadigan summa sarflangan taqdirda mablag'larning o'rnini to'ldirish, shuningdek litsenziya tugatilgan yoki bekor qilingan taqdirda mablag'larni qaytarish shartlari bilan ellik ming AQSh dollari miqdoridagi mablag'larni O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasida zaxira qilib qo'yish to`g`risidagi huquqiy cheklowning mavjudligi (O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi);

- O'zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash, ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash, O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish, ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat berish faoliyatlariga kiradigan xizmatlar aniq belgilab qo'yilganligi (O'zbekiston Respublikasining 2018-yil

16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 10-moddasi).

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, birinchidan, O'zbekiston Respublikasining

2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 10-moddasidagi "xizmat turlari" tushunchasini "faoliyat turlari" tushunchasiga o`zgartirish lozim. Chunki, O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 11, 12, 13, 14-moddalarida O`zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash, ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash, O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish, ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat berish xizmatlariga kiradigan xizmatlar turlari belgilab qo`ylgan. Lekin O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 10-moddasida xizmat turlari aniq belgilab qo`ylganligiga qaramasdan, ushu Qonun 11, 12, 13, 14-moddalarida yuqoridagi xizmat turlariga kiradigan xizmat turlari belgilab qo`ylmoqda. Bu esa ham yuridik tilning grammatic qoidalariga, ham leksik qoidalariga zid bo`lganligidan tashqari "xizmat turlari" tushunchasini qo`llashda g`alizlikni keltirib chiqarmoqda.

Ikkinchidan, O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi

3-xatboshisida O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishda xususiy bandlik agentliklari zaxira qilinadigan summa sarflangan taqdirda mablag'larning o'rnini to'ldirish, shuningdek litsenziya tugatilgan yoki bekor qilingan taqdirda mablag'larni qaytarish shartlari bilan ellik ming AQSh dollari miqdoridagi mablag'larni O`zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasida zaxira qilib qo'yish to`g`risidagi ushu faoliyatni amalga oshirish talabi belgilab qo`ylganligi. Shuningdek, O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 23-moddasida yuqoridagi mazmundagi huquqiy norma O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlarni amalga oshirish uchun beriladigan litsenziyani olish uchun litsenziya da'vogari tomonidan bajarish lozim bo`lgan shart va talablardan biri sifatida belgilangan. Shuning uchun bizning fikrimizcha, huquqiy normalarning takrorlanishini oldini olish uchun O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi 3-xatboshisidagi "O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishda xususiy bandlik agentliklari zaxira qilinadigan summa sarflangan taqdirda mablag'larning o'rnini to'ldirish, shuningdek litsenziya tugatilgan yoki bekor qilingan taqdirda mablag'larni qaytarish shartlari bilan ellik ming AQSh dollari miqdoridagi mablag'larni O`zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasida zaxira qilib qo'yish to`g`risidagi ushu faoliyatni amalga oshirish" mazmunidagi huquqiy normani chiqarib tashlash lozim.

Uchinchidan, O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi

1-xatboshisiga asosan, O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish faoliyati litsenziya talab qiladigan faoliyat hisoblanishi belgilab qo`ylgan. Bizga ma'lumki, O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2001-yil 12-maydagi "Amalga oshirilishi uchun litsenziyalar talab qiladigan faoliyat turlarining ro`yxati to`g`risida"gi 222-II-son Qaroriga 1-Ilova sifatida tasdiqlangan "Amalga oshirilishi uchun litsenziyalar talab qiladigan faoliyat turlarining ro`yxati"da O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish faoliyati litsenziya talab qilinadigan faoliyat ekanligi belgilab qo`ylgan. Lekin Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari muhokamasi portaliga qo`ylgan O`zbekiston Respublikasi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi Qonuniga o`zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonun loyihasiga ko'ra amaldagi qonunning 13-moddasi (Xususiy bandlik agentliklarining O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlari) ikkinchi qismi chet elda ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha ko'rsatilgan xizmatlar uchun to'lovlarni ish beruvchi yoki buyurtmachi hisobidan amalga oshirish tartibini nazarda tutuvchi yangi xatboshi bilan to'ldirilishi, shuningdek, kiritilishi kutilayotgan normaga ko'ra O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha ko'rsatilgan xizmatlar uchun to'lovlar undirish taqiqlanishi belgilanmoqda. Bizning fikrimizcha yuqoridagi o`zgartirishlarning kiritilishi xususiy bandlik agentliklarining tadbirkorlik faoliyati subyekti sifatida uning asosiy maqsadi bo`lgan foyda olish maqsadini ma'lum bir ma'noda cheklaydi. Chunki, bizning fikrimizcha xususiy bandlik agentliklari faqatgina O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish faoliyati orqali qolgan xizmatlarga qaraganda samaraliroq foyda olishga erishishi mumkin. Ya'ni, O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 31-dekabrdagi "O`zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida"gi 1066-son Qarori bilan tasdiqlangan O`zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat

munosabatlari vazirligi to`g`risida"gi Nizomning 9-bandida O`zbekiston Respublikasi hududida ish qidirayotgan shaxslarga ish tanlash, ish beruvchilar uchun kadrlar tanlash, ishga joylashtirish sohasida axborot va maslahat xizmatlari berish kabi funksiyalar bilan O`zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, uning hududiy organlari hisoblanmish boshqarmalar va bandlikka ko`maklashish markazlari shug`ullanishi belgilab qo`ylganligi, shuningdek qonunchilikda xususiy bandlik agentliklariga nisbatan davlat organlari hisoblanmish Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, uning hududiy organlari hisoblanmish boshqarmalar va bandlikka ko`maklashish markazlariga ko`plab imkoniyatlar berilganligi, natijada teng raqobat muhiti mavjud emasligi sababli xususiy bandlik agentliklari tashkil etishdan ko`zlangan foyda olish maqsadiga yetisha olmaydi. Bundan tashqari, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan avvalo inson sog`lig`iga va jamiyatga ziyon yetkazmaydigan faoliyat turlari litsenziyalashdan chiqarib tashlanishi lozimligi, ilg`or xorijiy tajriba asosida litsenziya va ruxsatnomalar turlarini qisqartirish, ularni berish tartibini soddalashtirish va tegishli talablar bajarilishini monitoring qilishning oshkora mexanizmlarini ishlab chiqish hozirgi davr talabi ekanligi ta`kidlab o`tildi . Demak, yuqoridaqilardan kelib chiqib bizning fikrimizcha, Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari muhokamasi portaliga qo`ylgan O`zbekiston Respublikasi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi Qonuniga o`zgartirish va qo`shimchalar kiritish haqida"gi Qonun loyihasiga ko`ra amaldagi qonunning 13-moddasi kiritilishi kutilayotgan norma ya`ni, O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo`yicha ko`rsatilgan xizmatlar uchun to`lovlar undirish taqiqlanishi to`g`risidagi huquqiy norma kuchga kiradigan bo`lsa, buning oqibatida ushbu o`zgartirish xususiy bandlik agentliklarining tadbirkorlik faoliyati subyekti sifatida uning asosiy maqsadi bo`lgan foyda olish maqsadini ma'lum bir ma'noda cheklashi, qonunchilikda xususiy bandlik agentliklariga nisbatan davlat organlari hisoblanmish Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, uning hududiy organlari hisoblanmish boshqarmalar va bandlikka ko`maklashish markazlariga ko`plab imkoniyatlar berilganligi, natijada teng raqobat muhiti mavjud emasligi, shuningdek ushbu faoliyat inson sog`lig`iga va jamiyatga ziyon yetkazmaydigan faoliyat turiga aylanishidan kelib chiqib, O`zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi 1-xatboshisidagi quyidagi huquqiy norma chiqarib tashlanishi lozim: "Xususiy bandlik agentliklarining O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo`yicha xizmatlari ularda O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo`yicha faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziya (bundan buyon matnda litsenziya deb yuritiladi) mavjud bo`lgan taqdirda taqdim etiladi." Shuningdek, o`z navbatida O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2001-yil 12-maydag`i "Amalga oshirilishi uchun litsenziyalar talab qiladigan faoliyat turlarining ro`yxati to`g`risida"gi 222-II-son Qaroriga 1-Ilova sifatida tasdiqlangan "Amalga oshirilishi uchun litsenziyalar talab qiladigan faoliyat turlarining ro`yxati"dan xususiy bandlik agentliklarining O`zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo`yicha faoliyatini chiqarib tashlash lozim.

To`rtinchidan, xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko`rsatiladigan faoliyat turlariga qo`shimcha sifatida ishsizlik nafaqalarini to`lash faoliyatini ham kiritish lozim. Xususan, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil

7-fevraldag`i "O`zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar strategiyasi to`g`risida"gi 4947-son Farmoniga 1-Ilova sifatida tasdiqlangan

2017-2021-yillarga mo`ljallangan O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo`yicha Harakatlar strategiyasining III ustuvor yo`nalishi hisoblangan "Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo`nalishlari"dan biri sifatida "Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag`batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish" maqsadida mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini tartibga solishda davlat ishtirokini kamaytirish, davlat boshqaruvi tizimini markazlashtirishdan chiqarish va demokratlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, nodavlat, jamoat tashkilotlari va joylardagi o`zini o`zi boshqarish organlarining rolini oshirish vazifasi belgilangan . Shuningdek, bu islohotni amalga oshirishda Germaniya va AQSH milliy tajribasini sinchkovlik bilan o`rganish va bizga mos keladigan tomonlarini milliy qonunchiligidizga implementatsiya qilish lozim. Ya`ni, Germaniyada ishsizlik nafaqasi ishsizlik sug`urtasi sifatida ham tanilgan. Ishsizlik sug`urtasi Sug`urta Federal ish bilan ta'minlash idorasi tomonidan to`lanadi va ushbu sug`urta to`lovi xodimlar va ish beruvchilarning to`laydigan badallari bilan qoplanadi. Bu AQSHdagi tizimdan farq qiladi. Chunki, AQSHda sug`urta to`lovi faqat ish beruvchilarning badali orqali shakllantiriladi .Bu islohotning amalga oshirilishi natijasida bosqichma-bosqich davlatning ish bilan ta'minlash siyosatini bevosita xususiy sektorga berilishiga, buning natijasida davlat faqatgina ushbu xususiy bandlik agentliklari faoliyati ustidan nazorat funksiyasi saqlab qolinishiga erishiladi. Ya`ni, ish bilan ta'minlash va ishsizlik nafaqasi to`lanishiga to`la bozor mexanizmlarini joriy etish bizning fikrimizcha, xususiy bandlik agentliklarining tadbirkorlik faoliyati subyekt sifatida xizmat

faoliyati turlari ko`payishiga, ishsiz shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini sifatli va to`laqonli himoya qilinishda muhim ahamiyatga ega bo`ladi, davlat esa yuqoridagi vazifaning bajarilishini nazorat qiladi. Demak, bizning fikrimizcha, xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko`rsatiladigan faoliyat turlariga qo`shimcha sifatida ishsizlik nafaqalarini to`lash faoliyatini ham kiritish, ushbu faoliyat xususiy bandlik agentliklari va ish qidiruvchi shaxslar o`rtasida tuziladigan xizmatlar ko`rsatish to`g`risidagi shartnomaga asosan amalga oshiriladigan, ushbu faoliyatni litsenziya talab qilinadigan faoliyat turi sifatida belgilash, ishsizlik nafaqalarini to`lash faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya olishga talabgor bo`lgan xususiy bandlik agentliklari zaxira qilinadigan summa sarflangan taqdirda mablag'larning o'rnini to`ldirish, shuningdek litsenziya tugatilgan yoki bekor qilingan taqdirda mablag'larni qaytarish shartlari bilan ma'lum miqdordagi mablag'larni O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasida zaxira qilib qo'yishi lozimligini belgilab qo'yish lozim.

Xulosa qilib aytganda, xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko`rsatiladigan xizmatlarni takomillashtirish nuqtayi nazaridan quyidagi takliflar berilishi maqsadga muvofiqdir:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 10-moddasidagi "xizmat turlari" tushunchasini "faoliyat turlari" tushunchasiga o`zgartirish lozim.

Ikkinchidan, huquqiy normalarning takrorlanishini oldini olish uchun O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi 3-xatboshisidagi "O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko`rsatishda xususiy bandlik agentliklari zaxira qilinadigan summa sarflangan taqdirda mablag'larning o'rnini to`ldirish, shuningdek litsenziya tugatilgan yoki bekor qilingan taqdirda mablag'larni qaytarish shartlari bilan ellik ming AQSh dollari miqdoridagi mablag'larni O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasida zaxira qilib qo'yish to`g`risidagi ushbu faoliyatni amalga oshirish" mazmunidagi huquqiy normani chiqarib tashlash lozim.

Uchinchidan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonun 13-moddasi

1-xatboshisidagi quyidagi huquqiy norma chiqarib tashlanishi lozim: "Xususiy bandlik agentliklarining O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlari ularda O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziya (bundan buyon matnda litsenziya deb yuritiladi) mavjud bo'lgan taqdirda taqdim etiladi."

To`rtinchidan, o'z navbatida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2001-yil 12-maydagi "Amalga oshirilishi uchun litsenziyalar talab qiladigan faoliyat turlarining ro`yxati to`g`risida"gi 222-II-son Qaroriga 1-Ilova sifatida tasdiqlangan "Amalga oshirilishi uchun litsenziyalar talab qiladigan faoliyat turlarining ro`yxati" dan xususiy bandlik agentliklarining O'zbekiston Respublikasidan tashqaridagi ishni qidirayotgan shaxslarni ishga joylashtirish bo'yicha faoliyatini chiqarib tashlash lozim.

Beshinchidan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktabrdagi "Xususiy bandlik agentliklari to`g`risida"gi 501-son Qonunga alohida huquqiy norma sifatida xususiy bandlik agentliklari tomonidan ko`rsatiladigan faoliyat turlariga qo`shimcha sifatida ishsizlik nafaqalarini to`lash faoliyatini ham kiritish, ushbu faoliyat xususiy bandlik agentliklari va ish qidiruvchi shaxslar o`rtasida tuziladigan xizmatlar ko`rsatish to`g`risidagi shartnomaga asosan amalga oshiriladigan, ushbu faoliyatni litsenziya talab qilinadigan faoliyat turi sifatida belgilash, ishsizlik nafaqalarini to`lash faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya olishga talabgor bo`lgan xususiy bandlik agentliklari zaxira qilinadigan summa sarflangan taqdirda mablag'larning o'rnini to`ldirish, shuningdek litsenziya tugatilgan yoki bekor qilingan taqdirda mablag'larni qaytarish shartlari bilan ma'lum miqdordagi mablag'larni O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi fuqarolarni qo'llab-quvvatlash hamda ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish jamg'armasida zaxira qilib qo'yishi lozimligini kiritish lozim.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. <https://daryo.uz/2019/10/25/ozbekistondagi-30-ta-xususiy-bandlik-agentligi-birorta-ham-fuqaroni-xorijga-jonatmagani-malum-boldi/>;
2. QHMMB, 17.10.2018 y., 03/18/501/2056-son (<https://lex.uz/docs/-3992869>);
3. Tadbirkorlik subyektlari va ularning turlari./Mualliflar jamoasi - Toshkent: TDYU, 2018. 148 b;
4. <https://daryo.uz/2020/02/17/ozbekistonda-barcha-turdagi-litsenziyalarni-berish-jarayoni-elektron-tizimga-otkaziladi/>;

5. O'R QHT, 2017 y., 6-son, 70-modda (<https://lex.uz/docs/3107036>);
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Unemployment_benefits
7. Mualliflar jamoasi. Tadbirkorlik (biznes) huquqi. Darslik. Ma'sul muharrir: y.f.n., dots. X. Azizov - T.: TDYU, 2018. - 296 b;
8. O'zbekistonda tadbirkorlik qonunchiligining rivojlanish istiqbollari. / Kanyazov E., Azizov X. va boshqalar. - Toshkent: TDYU, 2017, 214 b;
9. David E. Balducci, U.S. Dept. of Labor, Employment and Training Administration, Randall W. Eberts, W.E. Upjohn Institut, Christopher J. O'Leary, W.E. Upjohn Institute - Labor Exchange Policy in the United States, 1.1.2014, DOI 10.17848/9781417550005, https://research.upjohn.org/up_press/143/.

DEMOKRATIK DAVLATDA QONUN USTUVORLIGINING AHAMIYATI

Elnur Adjitairov

Sirdaryo viloyati Yuridik kolleji talabasi

Telefon: +998979088696

adjitairovelnur@gmail.com

Annotatsiya: Qonun - ijrosi bilan kuchli. Qonun ustuvorligi - inson manfaatlarini ta'minlashning muhim omili va demokratik, fuqarolik jamiyati qurilishining asosi.

Kalit so'zlar: Demokratiya, fuqarolik jamiyati, qonun, qonun ustuvorligi.

Demokratik huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatini barpo etish - O'zbekistonning pirovard maqsadidir. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Pzezidenti Islom Karimov ta'kidlab o'tganidek: "Biz shunchaki demokratik jamiyat emas, demokratik odil jamiyat qurmoqchimiz... Adolat va haqiqat g'oyasi ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarini qamrab olmog'i darkor. Adolat va haqiqat g'oyasi qonunchilik faoliyatimizning zamini, bosh yo'nalishi bo'lmoshni shart".

Darhaqiqat, adolat tushunchasi bilan qonun ustuvorligi tushunchasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Qabul qilinayotgan qonunlаримиз замирда adolat bo'lmoshni darkor. Adolatga asoslangan qonunlarning hayotga tatabiq etilishi adolatning tantana qilishiga olib keladi.

Demokratik jamiyatning eng muhim belgilaridan biri jamiyat a'zolarining qonun oldida tengligining, Konstitutsiya va qonunlarning tengligining ta'minlanganligidir. Shuningdek, Konstitutsiya va qonunlarning pirovard maqsadi inson, uning huquq va erkinliklarini ta'minlashdan iborat bo'lmoshni lozim.

Qonunlarga qat'iy rioya etilishi jinoyatchilikning oldini olishning, qonun buzilishiga yo'l qo'ymaslikning zarur shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Qonunning kuchi, obro'si, ta'siri, amaliy ahamiyati hayotda uning halol, haqiqiy, odilona tatabiq etilishidadir. Agar qonun ijrochilar burchlari va mas'uliyatlariga xolisona odilona yondashib, to'g'ri yo'ldan toymay Vatan, davlat manfaati va taqdirini o'zlar uchun oliy maqsad deb hisoblab qonunlarni turmushga adolatli qo'llasalar, bundan davlat va jamiyat ham, xalq ham naf ko'radi.

"Qonun - ijrosi bilan kuchli" - degan iboraga urg'u beradigan bo'lsak, demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatida qonunlarni ijro etishda halollik va adolat asosida ish yuritish mutasaddilar uchun asosiy maqsad, jamiyat, xalq va Vatan oldidagi buyuk insoniy burch, yuksak mas'uliyat bo'lmoshni lozim.

Demokratik huquqiy davlatni shakllantirish jamiyatda qonunning hukmronligini qaror toptirishni taqozo etadi. Chinakam huquqiy davlat barpo etmoq uchun mamlakatda adolatli, insonparvar demokratik qonunlar tantana qilmoshni lozim. Qonunning oliyligi davlat vajamiyat hayotining muqaddas prinsiplaridan biridir. Ijtimoiy siyosiy turmushda qonun muqaddas sanalib, uning yuksak nufuzga ega bo'lishining boisi shuki, unda xalqning irodasi, xohish va istaklari, manfaat va intilishlari o'zining ifodasini topadi.

Qonun ustuvor bo'lgan jamiyatda noroziliklar ham bo'lmaydi, chunki barcha soha vakillari qonun asosida faoliyat yuritar ekan norozilik va tushunmovchilikning o'zi bo'lmaydi. Qonunlarning ustuvorligi jamiyatdagi barcha fuqarolar uchun shu jumladan, davlat xizmatida ishlovchi shaxslar uchun, shuningdek jamiyatdagi barcha sohalarga taalluqli bo'lganligi uning yanada mukammal tus olishigi olib keladi. Qonun ustuvorligi haqida so'z yuritganda uning ustuvorligini ta'minlovchi davlat organlari haqida ham unutmasligimiz lozim. Chunki qonun qabul qilinishining o'zi bu uning jamiyatda o'z o'zidan ustuvor xususiyatga ega degani emas, buning uchun davlat organlarining bu borada xizmatlari va mehnatlari talab etiladi.

Qonunlarga itoat qilishda, uning ijrosini ta'minlashga mas'ul bo'lgan kishilar har doim oddiy fuqarolarga "etalon" bo'lishlari lozim bo'ladi. Ular tomonidan qonunlarning buzilishiga qaratilgan har bir kichik xatti-harakatlar nafaqat umumiylara taraqqiyotga, shuningdek fuqarolarning hokimiyatga ishonchining barbod bo'lishiga olib keladi. Shu ma'noda ham qonun ustuvorligini ta'minlashda fuqaroga qaraganda uning ijrosi uchun mas'ul bo'lganlar ko'proq yetakchilik qilishlari talab etiladi. Qonunlarning har qanday shaxs, guruh, siyosiy kuchlar yoxud ijtimoiy tabaqalar manfaatlaridan ustun bo'lishini real ta'minlash orqaligina demokratiyani rivojlantirish, uning jamiyatda amal qilishiga erishish mumkin bo'ladi. Uning amal qilishi har ikkala hokimiyat va fuqaro manfaatlariga mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Islom Karimov: "Yuksak manaviyat-yengilmas kuch". 2008-yil.

"O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida". 2012-yil.

ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION MECHANISMS IN ISLAM FOR MANAGING FAMILY CONFLICTS WITH THE EXAMPLE OF SULH

Saidilyos Khakimov Saidaziz o'g'li

PhD (base doctorate) student at International Islamic Academy of Uzbekistan

Phone number: +998(97) 877 71 77

saidilyosk@gmail.com

ABSTRACT

Dissolution of families as contagious disease is torturing economies, societies leaving children without a proper family and world is begging for treatment. This paper attempts to explore Alternative dispute resolutions in Islam stressing out sulu (conciliation) as an example of informal, private and religious matrimonial disputes resolution platform for cases arising among both muslim and non-muslims.

key words: sulu, Islam, ADR, Islamic law, conflict resolution, negotiation, mediation, conciliation, arbitration, family

Misunderstood concepts, unawareness of legal and moral rights, norms, duties and responsibilities in marriage have caused almost threefold increase in worldwide divorce rate since mid 20th, from which one fifth of the amount accounts for Muslims[1]. Tendency of keeping family conflicts under wraps is often causing parties to have a look at informal means of settlement. Despite the existence of secular courts, in most cases religious and cultural principles are put as pivotal ground rules of the resolution process where failure of individual attempts, involving relatives or friends definitely leads to referring religious scholars, sheikhs or arbitrators taking place in absolute informality. In fact, this traditional and faith-based approach has been a great assistance for avoiding bottlenecks resulted from overcrowded litigation applicants. Manipulating Islamic tools with full capacity, organization and protection will bring about much greater success.

Alternative dispute resolutions (ADR) are means of solving a conflict without a litigation including tools varying from avoidance of potential conflicts to bringing cases to platforms of Islamic arbitration. They are alternative options for parties that meant to assist secular courts with much better options in terms of speed, price, adaptability, confidentiality and benefits of many other kinds.

In Islam there are several tools including (1) conciliation - sulu, (2) advice, compromise - nasihah, (3) mediation - vasaata and (4) arbitration - tahkim where parties attempt to solve the conflict in a friendly manner. Compromise and mediation principles constitute main part of conciliation, but with certain procedural rules and laws, arbitration (tahkim) is different from conciliation. Moreover, (5) med-arb - mixture of sulu and tahkim, (6) ombudsman - muhtasib, (7) vali ul-mazalim and (8) expert determination - fatwa of muftis and decisions of experts are also types of Islamic ADRs [2]. The paper only manages to cover some elements of sulu.

Sulu, via an official organization and protection, definitely creates constructive approach to solve family conflicts. One example can be in the Selangor experience. Since 2002, Malaysian state officially initiated to implement sulu in the governmental structure naming it Majlis Sulu and in a year time period, nine out of ten family conflicts had been resolved successfully through Majlis Sulu, just only intricate ones reaching litigation [3]. In any moment of the conflict parties may use sulu and if it is found appropriate, judges could redirect parties even though the case is in

Opportunities	Curt	Sulu
Mutual consent of parties	✗	✓
Choice of involving experts	✗	✓
Choosing the judge/mediator	✗	✓
Objectivity of a decision maker	✓	✗
Confidentiality	✗	✓
Open for international conflicts	✗	✓
In distance tribunals (online)	✗	✓
Party involvement in procedure organization	✗	✓
Appeal	✓	✗
International recognition of an award	incomplete	✗

Illustration 1: comparing some opportunities of sulu and curt

the middle of litigation.

Islam allows Suhl to be negotiable enabling parties organizing schedules, choosing a mediator, agreeing on procedural flow as turns of case presentation with indoor voice, times of silence for listening the other party, terms of manner, communication when the mediator is absent. In order not to waste time, the parts of the regulatory framework requiring Islamic knowledge could be developed beforehand by Islamic Religious Committee and approved by government so that further misunderstandings are avoided. Furthermore, organizers may use it easily. In short, suhl has many benefits of attractiveness for users:

To visualize the process, the following might well be presented. As soon as there has been a conflicting case, parties can agree to solve the case through suhl at which point they choose a mediator, with an apt degree of Islamic knowledge in family matters. Then, the suhl mediator reviews the case and confirms if the case may be seen in suhl. After that they together decide on procedures under the watch of Islamic scholar they chose as a mediator who keeps the rules in accordance with Islamic principles and an appropriate school of law as madhab of Imam Azam. Once the agreement of the suhl procedures have been drafted, process starts after which agreement is reached and recognized by parties.

This process can also be organized virtually via internet using special websites. Mediation is successfully practiced worldwide by organizations as WIPI an agency of the UN [4], The European Online Dispute Resolution [5] and popularity is skyrocketing [6]. In case parties could not reach to an agreement by suhl, they can then start litigation.

Almost every country uses ADRs especially negotiation, conciliation and mediation in family disputes with or without governmental involvement. Tradition, culture and religion play the most pivotal role as a ground rule, base for acceptance of awards derived and agreeing on implementation. Free will to have mutual consent on solving family matter brings parties to enter into negotiation via ADRs. The most favorable ADRs backed with full government support in making and securing procedures, rules, regulations and providing as well as training mediators. Thus process of suhl in solving family conflicts became much smoother and efficient.

LIST OF BIBLIOGRAPHY

1. Divorce Rate by Country: The World's 10 Most and Least Divorced Nations | Unified Lawyers [Electronic resource]. URL: <https://www.unifiedlawyers.com.au/blog/global-divorce-rates-statistics/> (accessed: 21.04.2020).
2. Zahidul I. Provision of Alternative Dispute Resolution Process in Islam // IOSR J. Bus. Manag. 2012. Vol. 6, № 3. P. 31-36.
3. Sa'odah Ahmad N.A.H. Suhl (mediation) in the state of Selangor: an analysis of legal provisions and application // IIUM LAW. 2010. Vol. 18, № 2.
4. Alternative Dispute Resolution [Electronic resource]. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/> (accessed: 21.04.2020).
5. Online Dispute Resolution | European Commission [Electronic resource]. URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.trader.register> (accessed: 21.04.2020).
6. Online Mediation: If the Shoe Fits [Electronic resource]. URL: <https://www.onlinedisputeresolution.com/article.cfm?zfn=RivaniN1.cfm> (accessed: 21.04.2020).

EKOLOGIK EKSPERTIZA TUSHUNCHASI VA ULARNING TURLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Ibragimova Nargiza

Toshkent davlat yuridik universiteti

magistratura bosqichi talabasi

Telefon: +998909618779

ibragimovanargiza92@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ekologik ekspertiza tushunchasi va ularning turlarini o'rganish orqali ma'lum bir ma'noda ekologiya va atrof-muhitga nisbatan salbiy ta'sirlarni oldini olish va kamaytirishga erishish mumkin. Chunki, ekologiya va atrof-muhitga nisbatan salbiy ta'sirlarning aniq ko'rsatkichlari ekologik ekspertizalar orgali aniqlanadi. Shu jihatdan olib qaraganda, ekologik ekspertiza turlarining o'ziga xos xususiyatlarini tahsil qilish orqali ekologik ekspertizaning yana aniqroq, sifatli va ishonchliroq o'tkazilishini ta'minlash maqsadida ekologik ekspertiza tushunchasi va ularning turlarini takomillashtirish masalalari yuzasidan ekologiya qonunchilikiga bir qator takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq. Zero, ekologik ekspertiza ekologik xavfsizlik va taraqqiyotning asosidir.

KALIT SO'ZLAR: ekologik ekspertiza, davlat ekologik ekspertizasi, ekologik audit, jamoat ekologik ekspertizasi, prinsiplar, ekspert, huquq, majburiyat, javobgarlik, muddat, xulosa.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi 5953-son Farmoniga Illova sifatida tasdiqlangan "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi"da atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida qonunchilik bazasini tizimlashtirib, Ekologiya kodeksi loyihasini ishlab chiqish vazifasi qo'yilgan. Ushbu kodeks loyihasida: 1) ekologiyaga oid qonunchilik bazasini tizimlashtirish; 2) atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha vakolatli davlat organining faoliyati ustidan parlament va jamoatchilik nazoratini amalga oshirish; 3) atrof-muhitni muhofaza qilishda fuqarolar va jamoat birlashmalarining huquq hamda majburiyatlar; 4) ekologik nazorat va monitoring turlari hamla ularni amalga oshirish tartibi; 5) ekologik ekspertizani amalga oshirish tartibi; 6) o'simlik va hayvonot dunyosidan foydalanishga qo'yiladigan talablar nazarda tutilishi belgilab qo'yilgan .

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti S.M.Mirziyoyev 2020-yil 26-yanvardagi Oliy Majlisga murojaatnomasida ishlab chiqarish jarayonini ekologik nazorat qilish tizimini takomillashtirish, ekologik audit o'tkazish tartibini qayta ko'rib chiqib, xususiy auditorlik faoliyatini jonlantirish ham muhim vazifa ekanligini ta'kidlab o'tdi .

Ekologik ekspertiza tushunchasi va uning turlarini yoritishdan oldin ekologik nazorat tushunchasiga to'xtalib o'tishimiz lozim. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to'g'risida"gi 363-son Qonun 3-moddasida ekologik nazorat atrof muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasidagi qonun hujjatlari talablari buzilishining oldini olish, uni aniqlash va unga chek qo'yishga, tabiatni muhofaza qilish faoliyati samaradorligini oshirishga qaratilgan davlat va jamoatchilik choratadbirlari tizimi ekanligi belgilab qo'yilgan . O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 1-moddasida ekologik ekspertiza deganda rejalshtirilayotgan yoki amalga oshirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatning ekologik talablarga muvofiqligini belgilash hamda ekologik ekspertiza obyektini ro'yobga chiqarish mumkinligini aniqlash tushunilishi belgilangan . Yuqoridaq ikki huquqiy normadan anglash mumkinki, ekologik ekspertiza ekologik nazoratning amalga oshirish shakllaridan biri hisoblanadi. Haqiqattan, O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to'g'risida"gi 363-son Qonun 20-moddasi 2-qismida quyidagilar belgilab qo'yilgan:

- davlat ekologik ekspertizasi davlat ekologik nazoratining shakli ekanligi;
- ekologik audit ishlab chiqarish ekologik nazoratining shakli ekanligi;
- jamoatchilik ekologik ekspertizasi jamoatchilik ekologik nazoratining shakli ekanligi .

Lekin yuqoridaq huquqiy normalarda anglashilganidek, ekologik ekspertiza ekologik nzoratning shakli hisoblanadi. Ya'ni, ekologik nazorat faoliyati birlamchi faoliyat, ekologik ekspertiza esa hosila faoliyat hisoblanadi. Ekologik ekspertiza ekologik nazoratdan kelib chiqqanligi uchun ekologik ekspertiza faoliyati ekologik nazorat faoliyatiga doimo muvofiq bo'lishi lozim. Asosiy masalaga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to'g'risida"gi 363-son Qonun 5-moddasida ekologik nazoratning asosiy prinsiplari qonuniylik, xolislik, mustaqillik, oshkoraliq, shaxs, jamiyat hamdadavlatning huquqlari

va qonuniy manfaatlarini himoya qilishdan iborat ekanligi belgilab qo'ylgan. O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 5-moddasida qonuniylik, xolislik, asoslilik, ekologik xavfsizlik talablarini hisobga olishning majburiyligi, har qanday rejalashtirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatning ehtimol tutilgan ekologik xavflilik prezumpsiyasi, xo'jalik va boshqa xil faoliyatning atrof tabiiy muhitga va fuqarolar sog'lig'iga ta'sirini baholashning kompleksliligi kabilar ekologik ekspertizaning asosiy prinsi plari hisoblanishi belgilangan. Ko'rib turganizingizdek, ekologiknazorat vaekologikekspertizaning asosiy prinsi plari o'rtasidatafovutlar mavjud. Ya'ni, ekologikekspertizaekologiknazoratdan kelib chiqadigan hosilafaoliyat bo'lgani holdaekologikekspertizaning asosiy prinsi plaridaekologiknazoratning quyidagi asosiy prinsi plari mavjud emas: mustaqillik, oshkoraliq, shaxs, jamiyat hamdadavlatning huquqlari vaqonuniy manfaatlarini himoya qillish. Lekin O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 6-moddasida ekologik ekspertizaning oshkoraliqi, 7-moddasida ekologik ekspertiza ekspertining mustaqilligi kabi prinsi plar yorotib berilgan. Shuning uchun bizning fikrimizcha, ekologik ekspertiza ekologik nazoratdan kelib chiqadigan hosila faoliyat bo'lgani, shuningdek ekologik nazoratning amalga oshirilish shakli ekologik ekspertiza hisoblanishi, shu jihatdan, O'zbekiston Respublikasining 2013-yil

27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to'g'risida"gi 363-sen Qonun va O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonunlar o'rtasidagi, shuningdek O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi

73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtasidagi nomuvofiqqliklarni oldini olish yuzasidan O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 5-moddasini quyidagi tahrirdabayon etilishi lozim: "Ekologikekspertizaning asosiy prinsi plari quyidagilardan iborat: qonuniylik, xolislik, asoslilik, mustaqillik, oshkoraliq, shaxs, jamiyat hamda davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qillish, ekologik xavfsizlik talablarini hisobga olishning majburiyligi, har qanday rejalashtirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatning ehtimol tutilgan ekologik xavflilik prezumpsiyasi, xo'jalik va boshqa xil faoliyatning atrof tabiiy muhitga va fuqarolar sog'lig'iga ta'sirini baholashning kompleksliligi.

Ikkinchidan, ekologik ekspertiza turlariga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 4-moddasida ekologik ekspertiza davlat va jamoat ekologik ekspertizasi, shuningdek ekologik audit tarzida amalga oshirilishi belgilab qo'yilgan. Bizning fikrimizcha, ekologik ekspertiza turlarining quyidagi o'ziga xos jihatlari mavjud:

" davlat ekologik ekspertizasini va ekologik auditni moliyalash buyurtmachining mablag'lari hisobidan qonun hujjatlarda belgilangan tartibda amalga oshirilishi, jamoat ekologik ekspertizasini moliyalash nodavlat notijorat tashkilotlarining yoki fuqarolarning o'z mablag'lari hisobidan amalga oshirilishi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 10-moddasi);

" davlat ekologik ekspertizasi obyektlari aniq belgilab qo'yilganligi holda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi obyektlari aniq belgilab qo'yilmaganligi O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 11-moddasi);

" davlat ekologik ekspertiza sohasidagi maxsus vakolatli organ O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi hisoblanishi, o'z navbatida ushbu organ davlat hamda jamoat ekologik ekspertizasi, shuningdek ekologik audit bo'yicha normativ-texnik va yo'riqnomalar uslubiy hujjatlarni ishlab chiqish va tasdiqlash vakolatlari belgilab qo'yilganligi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 12-moddasi);

" davlat ekologik ekspertiza o'tkazilishining majburiyligi belgilangan holda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalari o'tkazishning majburiyligi belgilanmaganligi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 13-moddasi);

" qonunchilikda davlat ekologik ekspertizasini o'tkazishda qo'yiladigan talablar va davlat ekologik ekspertizasini o'tkazish uchun taqdim etiladigan materiallarni aniq belgilab qo'yilganligi holda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasida ushbu ekspertizalarni o'tkazishda qo'yiladigan talablar va ushbu ekspertizalarni o'tkazish uchun taqdim etiladigan materiallarning aniq belgilab qo'yilmaganligi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 14-15-moddalari);

" qonunchilikda davlat ekologik ekspertizasi ekspertining huquqlari, majburiyatlarini va javobgarligi belgilangan holda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining huquqlari, majburiyatlarini va javobgarligi belgilab qo'yilmaganligi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 16, 17, 18-moddalari). Bizning fikrimizcha, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining huquqlari belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi

73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtasidagi huquqiy normalarni muvofiqligini ta'minlash uchun

O'zbekiston Respublikasining 2000-yil

25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 16-moddasi "Ekologik ekspertiza ekspertining huquqlari" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertiza eksperti quyidagi huquqlarga ega: 1) ekologik ekspertizani o'tkazish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar va materiallarni olish; 2) ekologik ekspertizasi uchun taqdim etilgan, qonun hujjatlari talablariga javob bermaydigan materiallarni rad etish; 3) ekologik ekspertiza obyekti bo'yicha alohida fikr bildirish, bu fikr ekologik ekspertiza xulosasiga ilova qilinishi; 4) ekologik ekspertiza eksperti qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining majburiyatlarini belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi

73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtaqidagi huquqiy normalarni muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil

25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 17-moddasi "Ekologik ekspertiza ekspertining majburiyatlarini" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertiza eksperti: 1) davlat ekologik ekspertizasini amalga oshirish tartibi va shartlariga rioya etishi;

2) ekologik ekspertiza o'z vaqtida, kompleks, xolis, sifatli o'tkazilishini hamda belgilangan tartibda xulosa berilishini ta'minlashi; 3) ekologik ekspertizaning muayyan obyektiga nisbatan shaxsiy manfaatdorligi bo'lgan taqdirda o'zini o'zi rad etishi; 4) ekologik ekspertiza uchun taqdim etilgan materiallarning but saqlanishini hamda davlat, harbiy, xizmat va tijorat siri bo'lgan ma'lumotlarning oshkor qilinmasligini ta'minlashi shart. Ekologik ekspertiza ekspertining zimmasida qonun hujjatlariga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin".

Ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining javobgarligini belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi

73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtaqidagi huquqiy normalarni muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil

25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 18-moddasi "Ekologik ekspertiza ekspertining javobgarligi" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "O'z vazifasini buyurtmachining huquqlariga yoki qonun bilan muhofaza qilinadigan manfaatlariga moddiy zarar yoki ma'naviy ziyon yetkazgan tarzda bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun, shuningdek ekologik ekspertiza to'g'risidagi qonun hujjatlarini boshqacha tarzda buzganlik uchun ekologik ekspertizaning eksperti qonun hujjatlariga muvofiq javobgar bo'ladi".

" qonunchilikda davlat ekologik ekspertizasini o'tkazish muddatlari aniq belgilab qo'yilgan holda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalarini o'tkazish muddatlari aniq belgilab qo'yilmaganligi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun

19-moddasi);

" qonunchilikda davlat ekologik ekspertizasi xulosasi tuzilishi, ushbu xulosani ijro etishning majburiyligi, ushbu xulosaning amal qilish muddati belgilab qo'yilganligi holda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalarining xulosalari tuzilishi, ushbu xulosalarini ijro etishning majburiyligi, ushbu xulosalarning amal qilish muddati belgilab qo'yilmaganligi (O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun

20,21,22-moddalari). Bizning fikrimizcha, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalari xulosalarini tuzilishi belgilanmaganligi oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonunning huquqiy normalari o'rtaqidagi muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining

2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun

20-moddasi "Ekologik ekspertiza xulosasi" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertiza natijalari bo'yicha xulosa tuzilib, u ekologik ekspertiza obyektni ro'yobga chiqarish mumkinligi yoki mumkin emasligi to'g'risidagi yakunlarni o'z ichiga olgan bo'ladi".

Ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalari xulosalarini ijro etishning majburiyligi belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonunning huquqiy normalari o'rtaqidagi muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining

2000-yil 25-maydag'i "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun

21-moddasi "Ekologik ekspertiza xulosalarini ijro etishning majburiyligi" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertizaning xulosalari ekologik ekspertizasi obyektni moliyalash

va ro'yobga chiqarishda yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan ijro etilishi majburiydir. Faqatgina davlat ekologik ekspertizasining ijobjiy xulosasi bo'lmay turib, loyihalarning bank va boshqa kredit tashkilotlari tomonidan moliyalanishi, shuningdek ularning ro'yobga chiqarilishi taqiqlanadi. Ekologik ekspertizaning ekologik ekspertiza obyektini ro'yobga chiqarish mumkin emasligi to'g'risidagi xulosasi bo'lgan taqdirda, buyurtmachi xulosadagi mavjud takliflarga muvofiq loyiha maromiga yetkazilishini ta'minlashi hamda materiallarni ekologik ekspertiza uchun qayta taqdim etishi yoxud rejalashtirilayotgan yoki amalga oshirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatdan voz kechishi shart".

Xulosa qilib aytganda, ekologik ekspertiza tushunchasi va ularning turlari yuzasidan normativ-huquqiy hujjatlarga quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir:

Birinchidan, ekologik ekspertiza ekologik nazoratdan kelib chiqadigan hosila faoliyat bo'lgani, shuningdek ekologik nazoratning amalga oshirilish shakli ekologik ekspertiza hisoblanishi, shu jihatdan, O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to'g'risida"gi 363-son Qonun va O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonunlar o'rtaqidagi, shuningdek O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtaqidagi nomuvofiqliklarni oldini olish yuzasidan O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 5-moddasi quyidagi tahrirdabayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertizaning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat: qonuniylik, xolislik, asoslilik, mustaqillik, oshkoraliq, shaxs, jamiyat hamda davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarni himoya qillish, ekologik xavfsizlik talablarini hisobga olishning majburiyligi, har qanday rejalashtirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatning ehtimol tutilgan ekologik xavflilik prezumpsiyasi, xo'jalik va boshqa xil faoliyatning atrof tabiiy muhitga va fuqarolar sog'lig'iga ta'sirini baholashning kompleksliliği".

Ikkinchidan, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining huquqlari belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtaqidagi huquqiy normalarni muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 16-moddasi "Ekologik ekspertiza ekspertining huquqlari" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertiza eksperti quyidagi huquqlarga ega: 1) ekologik ekspertizani o'tkazish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar va materiallarni olish; 2) ekologik ekspertizasi uchun taqdim etilgan, qonun hujjatlari talablariga javob bermaydigan materiallarni rad etish; 3) ekologik ekspertiza obyekti bo'yicha alohida fikr bildirish, bu fikr ekologik ekspertiza xulosasiga ilova qilinishi; 4) ekologik ekspertiza eksperti qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin".

Uchinchidan, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining majburiyatlari belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi

73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtaqidagi huquqiy normalarni muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil

25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 17-moddasi "Ekologik ekspertiza ekspertining majburiyatlari" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertiza eksperti: 1) davlat ekologik ekspertizasini amalga oshirish tartibi va shartlariga rioya etishi;

2) ekologik ekspertiza o'z vaqtida, kompleks, xolis, sifatli o'tkazilishini hamda belgilangan tartibda xulosa berilishini ta'minlashi; 3) ekologik ekspertizaning muayyan obyektiga nisbatan shaxsiy manfaatdorligi bo'lgan taqdirda o'zini o'zi rad etishi; 4) ekologik ekspertiza uchun taqdim etilgan materiallarning but saqlanishini hamda davlat, harbiy, xizmat va tijorat siri bo'lgan ma'lumotlarning oshkor qilinmasligini ta'minlashi shart. Ekologik ekspertiza ekspertining zimmasida qonun hujjatlariga muvofiq boshqa majburiyatlар ham bo'lishi mumkin".

To'rtinchidan, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizasi ekspertining javobgarligini belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi

73-II son Qonun huquqiy normalari o'rtaqidagi huquqiy normalarni muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagagi "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi 73-II son Qonun 18-moddasi "Ekologik ekspertiza ekspertining javobgarligi" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "O'z vazifasini buyurtmachining huquqlariga yoki qonun bilan muhofaza qilinadigan manfaatlarni moddiy zarar yoki ma'naviy ziyon yetkazgan tarzda bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun, shuningdek ekologik ekspertiza to'g'risidagi qonun hujjatlarini boshqacha tarzda buzganlik uchun ekologik ekspertizaning eksperti qonun hujjatlariga muvofiq javobgar bo'ladi".

Beshinchidan, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo'lganligi holatda

ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalari xulosalarini tuzilishi belgilanmaganligi oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to`g`risida"gi

73-II son Qonunning huquqiy normalari o`rtasidagi muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to`g`risida"gi 73-II son Qonun 20-moddasi "Ekologik ekspertiza xulosasi" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertiza natijalari bo'yicha xulosa tuzilib, u ekologik ekspertiza obyektini ro'yobga chiqarish mumkinligi yoki mumkin emasligi to'g`risidagi yakunlarni o'z ichiga olgan bo'ladi".

Oltinchidan, ekologik ekspertiza turlarining maqsadlari va vazifalari mushtarak bo`lganligi holatda ekologik audit va jamoat ekologik ekspertizalari xulosalarini ijro etishning majburiyligi belgilanmaganligini oldini olish, O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to`g`risida"gi 73-II son Qonunning huquqiy normalari o`rtasidagi muvofiqligini ta'minlash uchun O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to`g`risida"gi 73-II son Qonun 21-moddasi "Ekologik ekspertiza xulosalarini ijro etishning majburiyligi" deb nomlanishi va quyidagi tahrirda bayon etilishi lozim: "Ekologik ekspertizaning xulosalarini ekologik ekspertizasi obyektini moliyalash va ro'yobga chiqarishda yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan ijro etilishi majburiydir. Faqatgina davlat ekologik ekspertizasining ijobiy xulosasi bo'lmay turib, loyihalarning bank va boshqa kredit tashkilotlari tomonidan moliyanishi, shuningdek ularning ro'yobga chiqarilishi taqiqlanadi. Ekologik ekspertizaning ekologik ekspertiza obyektini ro'yobga chiqarish mumkin emasligi to'g`risidagi xulosasi bo'lgan taqdirda, buyurtmachi xulosadagi mavjud takliflarga muvofiq loyiha maromiga yetkazilishini ta'minlashi hamda materiallarni ekologik ekspertiza uchun qayta taqdim etishi yoxud rejalashtirilayotgan yoki amalga oshirilayotgan xo'jalik va boshqa xil faoliyatdan voz kechishi shart".

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to`g`risida"gi 5953-sen Farmoniga Ilova sifatida tasdiqlangan "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi", QHMMB, 03.03.2020 y., 06/20/5953/0246-sen;
2. <https://www.pv.uz/oz/newspapers/poslanie-prezidenta-respublik-i-uzbekistan-shavkata-mirzieva-olij-mazhlisu-2020>;
3. O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to`g`risida"gi 363-sen Qonun, O'R QHT, 2013 y., 52-sen, 688-modda;
4. O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to`g`risida"gi 73-II son Qonun, Oliy Majlis Axborotnomasi, 2000 y., 5-6-sen, 144-modda;
5. O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 27-dekabrdagi "Ekologik nazorat to`g`risida"gi 363-sen Qonun, O'R QHT, 2013 y., 52-sen, 688-modda;
6. O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 25-maydagi "Ekologik ekspertiza to`g`risida"gi 73-II son Qonun, Oliy Majlis Axborotnomasi, 2000 y., 5-6-sen, 144-modda;

ISSUES RELATED TO ENSURING COMPLIANCE WITH THE GENERAL CONDITIONS FOR PROOF OF CRIMINAL PROCEDURE IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Juraev Farkhodjon Makhmudjon o'g'li

Lecturer at the Department of Preliminary Investigation and Criminology of the Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Uzbekistan
Phone: +998(97) 756 02 92

Annotation: In the article the author comments and analyzes the procedural rules that serve as a mechanism for ensuring compliance with the general conditions of proof in the criminal procedure of the Republic of Uzbekistan. According to the analysis and research, today the problems of the mechanism of ensuring compliance with the general conditions of evidence in the forensic practice of the republic are indicated, and the problems associated with the solution of these problems, as well as the observance of the general conditions of proving. Proposals and recommendations were developed to improve the mine clearance mechanism.

Keywords: General Conditions of Proof in Criminal Proceedings, Evidence, Prosecutor, General Conditions of Judge, Evidence, Investigator, Court, Judge.

In criminal proceedings, the general conditions of proof are considered one of the most important and central institutions. Failure to comply with the general conditions for evidence may lead to the prompt and incomplete disclosure of crimes, not to impose a fair punishment to the person who committed the crime, to prosecute or sentence an innocent person or to not identify the perpetrators. In this regard, it is very important in the criminal process to ensure compliance with the general conditions of proof.

The presence of discrepancies between amendments and additions recently made to the Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan (hereinafter - the CPC) with provisions on the mechanism of evidence, which includes the stages of collecting, checking and evaluating evidence, reinforces the need to improve this mechanism.

In particular, one of the problems of the mechanism for ensuring compliance with the general conditions of proof in the norms of the CPC that determine the general conditions of proof is the non-inclusion in the list that determines the implementation of evidence by the interrogating officer, investigator, prosecutor, court (article 86 of the CPC) of certain entities. To a number of these entities, you can also add the official of the body conducting the preliminary investigation, and the defense counsel. [1, p. 7], [2, p. 9], [3, p. 9-10]. At the same time, the presence of certain restrictions on the activities of entities involved in proving, and not reflecting these restrictions in the rules regarding the general conditions of proof, is another of the shortcomings in the legislation.

If you look at the stages of the criminal process, you can see that the evidence at the stage of the pre-investigation check is carried out by an official of the body conducting the pre-investigation check, and the proof in the process of the pre-investigation check or investigation of the crime and the consideration of the case by the court is carried out by the inquiry officer, investigator and prosecutor.

In our opinion, it is advisable to limit the powers of these entities related to proof in terms of the stages of production and the exercise of procedural functions. In particular, from the point of view of the distribution of criminal procedural functions, it is determined that the investigator and investigator and prosecutor will carry out investigative and prosecution functions. However, it can be observed that the transfer, according to the current Code of Criminal Procedure, to the inquiry officer, investigator and prosecutor also of certain powers related to the resolution of the criminal case on the merits leads to actions that contradict the general conditions of proof in the process of resolving the criminal case on the merits.

Similarly, taking into account the need for the court to carry out only the functions of resolving a criminal case on the merits when considering the case, today we can observe how the court, according to the norms of the current Code of Criminal Procedure, is also sometimes forced to carry out investigative and indictment functions or performs such actions [4] , [5].

This mechanism is considered one of the obstacles to ensuring compliance with the general conditions of evidence. Because as a result of judicial investigative activities, decisive decisions can be made that serve the accusatory interests or express circumstances similar to it. Since the main goal of the result of criminal procedure is the administration of justice, the above circumstances make it difficult to achieve this goal. Therefore, when it comes to improving the mechanism for ensuring compliance with the general conditions of proof, there is a need to limit the powers of the proving entities from the point of view of the implementation

of criminal procedure functions.

Gathering evidence as a general condition of evidence in content means collecting evidence by conducting investigative actions. Unfortunately, the effective work of this mechanism is hindered by certain norms of the CPC. For example, despite the fact that according to the requirements of the first part of Article 87 of the Code of Criminal Procedure, the possibility of collecting evidence by carrying out investigative actions has been determined, however, the law prohibits the production of all the investigative actions specified in the Code of Criminal Procedure during the preliminary investigation (Article 329 of the Code of Criminal Procedure). This circumstance gives rise to certain difficulties in ensuring compliance with the general conditions of proof in judicial investigative practice. In particular, if it becomes necessary to carry out a number of investigative actions before initiating a criminal case, the officials carrying out the evidence are forced to not comply or circumvent the rules related to the general conditions for collecting evidence.

In addition, despite the fact that the Code of Criminal Procedure reflects the possibility of collecting evidence by conducting operational investigative measures, it is not determined in what order the results of operational investigative measures will be used as evidence, and provisions on their mechanisms are not defined. In this regard, due to gaps in the law today it is not possible to specifically talk about a mechanism for ensuring compliance with the general conditions of evidence when collecting evidence. Meanwhile, today's analysis of the norms of the Code of Criminal Procedure does not allow reflection on this topic.

It should be noted separately that today, for the full and high-quality collection of information of relevance to the criminal case, the interrogator, investigator cannot adequately establish psychological contact with the participants in the criminal process, they lack the skills to choose tactics and apply them in this area. As a result, the information (evidence) relevant to the criminal case is not completely collected, there are problems associated with the lack of evidence [6], [7], [8], [9], [10] or this leads to the direction of the materials of the investigative checks in the relevant courts for administrative or civil proceedings, and criminal cases are qualified by the article providing for easier sanction in the Criminal Code for the committed act.

Article 88 of the Code of Criminal Procedure defines the prohibition of a series of actions in the process of proof. However, there are no provisions on what checks can be carried out in cases of violation or non-compliance with these prohibitions, violations of this law when collecting evidence, and how to conduct these actions in the future. In this regard, recognizing the presence of many problems in situations of gathering evidence related to violation of prohibitions in the process of proving difficulties in finding solutions to these problems, it should be noted that, unfortunately, there are cases of consideration by responsible authorized persons, in particular, criminal courts cases and sentencing, turning a blind eye to these violations. Based on the content of the tasks of assisting in the prevention of crimes, protecting the interests of the individual, the state and society, it should be noted that collecting evidence and proving the guilt of the person who committed the crime with committing prohibited actions in proving is completely contrary to the goals of ensuring justice and is an absolutely unacceptable circumstance. Therefore, when revealing the commission of prohibited actions in proving, one of the most important tasks is a clear definition in the law, what should be the legal solution to the problem, what mechanisms can provide these requirements.

Recording evidence in the protocol is another important general condition of proof. However, compliance with this condition or ensuring compliance calls into question certain circumstances that arise in the investigation of a criminal case. Despite the fact that the Criminal Procedure Code does not have serious problems in recording evidence in the protocol or using additional methods in recording evidence, it is appropriate to admit that these provisions are outdated from the point of view of the development of science and technology today. The progress of science and technology, the rapid development of communications, the implementation of the reflection of information in electronic digital form, the expansion of the possibilities for using this information, as well as the need to create opportunities to use information as evidence in this form are also important from the point of view of achieving efficiency. In this regard, it is advisable to reflect in current legislation not only the recording of evidence in the protocol, photo or video filming in the procedural order, but also the recording of evidence using electronic digital technical means, as well as provisions that legitimize the possibility of their use in a criminal case in the future [11, p. 32-38], [12, p. 13], [13, p. 11-12], [14, p. nine]. For example, ensuring the registration of protocols in electronic form will serve to ensure compliance with the general conditions of evidence in this area.

Another problem related to the observance of the general conditions of proof is the inaccurate reflection in the CPC of how evidence should be verified. In particular, the legislative norm determines that verification of evidence consists only in collecting additional evidence, and this norm in content does not fully reflect the process of verification of evidence. Because if you take into account that the verification of evidence after

collecting additional evidence is carried out by comparing it with previously collected evidence, it becomes obvious the need for direct reflection in the CPC of norms relating to the implementation of this particular comparison.

In addition, non-compliance with requirements related to the protection of the rights and legitimate interests of a person during operational-search measures during the pre-investigation check is one of the following serious problems. In particular, when collecting evidence, including conducting operational investigative measures, one can often find cases of actions dangerous to the life and health of persons or degrading their honor and dignity [15], [16], [17], [18] , [19]. At the same time, persons carrying out evidence in the process of proof try to obtain evidence or information that can be used as evidence or carry out other forms of evidence by violence, threats, deceit and other illegal measures.

Unfortunately, attempts to gather evidence based on these approaches can be justified by the lack of improved mechanisms related to ensuring compliance with the general conditions of proof. In our opinion, in order to protect the rights and legitimate interests of individuals in the process of proving, just one fixing in the CPC prohibiting actions is not enough. It is also advisable to fix in the CPC specific measures to protect these rights and interests, and mechanisms to ensure transparency of the evidence process.

The above problems associated with ensuring compliance with the general conditions of proof, in themselves, have a serious impact on the effectiveness of criminal procedure. Failure to achieve effectiveness adequately calls into question the development of activities, including the achievement of the intended goals of criminal proceedings, litigation. The effectiveness of the fight against crime may not meet the requirements in the field of state policy in the fight against crime. As a result, an increase in the number of crimes, avoiding the responsibility of the perpetrators of the crime will lead to a decrease in the trust of victims of crime to the law enforcement authorities, the court, and the level of compliance with the rule of law and the rule of law may also decrease. The mechanism of criminal proceedings, including the complexity of the order of proof, criminal procedure requirements relating to the process of proof is directed against the effectiveness of the activity. In ensuring compliance with the general conditions of proof, it is important to strive to simplify and ease this mechanism.

The complexities of the mechanism of criminal proceedings, artificial barriers and some inconsistencies in the law are barriers to the timely and full implementation of the tasks of the criminal procedure law, and also give rise to controversial situations. In this regard, to ensure compliance with the general conditions of proof, it is necessary to pay the main attention to the simplification of these complex orders.

Список литературы / References:

1. Милова И.Е. Участие адвоката-защитника в собирании доказательств на предварительном следствии: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Самара, 1998. - 17 с.
2. Воробьева Ю.Ю. Современные проблемы процесса доказывания в российском уголовном судопроизводстве: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук: - Оренбург, 2006. - 22 с.
3. Левченко О.В. Уголовно-процессуальное доказывание: Сущность, средства доказывания, предмет и пределы: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Ижевск, 2001. - 51 с.
4. Жиззах вилоят суди архивидаги 3-176-18-сонли жиноят иши материаллари.
5. Зангиота тумани суди архивидаги 1-177/18-сонли жиноят иши материаллари.
6. Тошкент вилояти суди архивидаги 24-1/110-18-сонли жиноят иши материаллари.
7. Тошкент вилоати суди архивидаги 24-5/121-18-сонли жиноят иши материаллари.
8. Сурхондарё вилоати суди архивидаги 24-06-2018-сонли жиноят иши материаллари.
9. Бўз тумани суди архивидаги № 1-78/2017-сонли жиноят иши материаллари.
10. Фарғона тумани суди архивидаги 1-388/2017-сонли жиноят иши материаллари.
11. Химматов И.И. "Электрон жиноят иши" аҳборот тизими // Тергов амалиёти. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги тергов департаменти журнали. - Т., - 2019. - №1. - Б. 32-38.
12. Бостанов Р.А. Использование производных доказательств в уголовном судопроизводстве России: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Н. Новгород, 2012. - 31 с.
13. Оконенко Р.И. "Электронные доказательства" и проблемы обеспечения прав граждан на защиту тайны личной жизни в уголовном процессе: сравнительный анализ законодательства Соединенных Штатов Америки и Российской Федерации: автореферат диссертации на соискание ученой степени

кандидата юридических наук. - М., 2016. - 24 с.

14. Овсянников Д.В. Копирование электронной информации как средство уголовно-процессуального доказывания: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Екатеринбург, 2015. - 22 с.
15. Тахтакўпир тумани суди архивидаги 156617-сонли жиноят иши материаллари.
16. Сурхондарё вилоят суди архивидаги 24-06-2018-сонли жиноят иши материаллари.
17. Қибрай тумани суди архивидаги 1-11/18-сонли жиноят иши материаллари.
18. Юқоричирчиқ тумани суди архивидаги 1-2/18-сонли жиноят иши материаллари.
19. Чуст тумани суди архивидаги 1-81-сонли жиноят иши материаллари.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE RULES FOR GENERAL CONDITIONS OF PROVING IN CRIMINAL PROCEDURE

Rajabov Bakhtiyor Almachmatovich

PhD in Law, Associate Professor, Head of Department, Department of criminal and penitentiary law,
Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Uzbekistan, Tashkent, Republic of
Uzbekistan

Phone: +998(99) 878 09 87

baxtiyorrajabov05@gmail.com

Annotation: The article deals with the development process of the retrospective analysis of the rules for general conditions of proving in criminal procedure. The author analyses specific features, differences and similar sides of the certain norms of the criminal-procedural code of the Republic of Uzbekistan that were used in practice in 1922, 1926, 1929 and 1959 years comparing with the criminal-procedural code nowadays. And there are also juridical sources, traditional and religious thoughts about countries existent in the territories of our republic in history.

Keywords: proving, general conditions of proving, collection of evidence, examination of evidence, interviewer, investigator, public prosecutor, court.

In the ancient states that existed on the territory of the Republic of Uzbekistan, the system of crime and punishment until the 7th - 8th centuries. BC. was regulated on the basis of the law of customs [9, p. 56], as well as the Avesta, which is the main source of the religion of Zoroastrianism [10, p. 74]. 4 books "Avesta" have survived to our days, among which the book "Videvdat", consisting of 22 chapters, being a source of law, consisted of laws regulating legal relations in various fields.

From the eighth to the end of the nineteenth centuries. in government systems on the territory of our country, the system of crime and punishment, along with the norms of customs, was also regulated by Sharia [8, p. 5]. During this period, the supreme judicial authority conducting criminal cases implicitly conducted cases under the control of the khan and the emir [11, p. thirty]. Khan appointed the chairman of this court, the kazi kalon, that is, the supreme judge, and, at the same time, had the right to relieve him of this position. In this regard, in the system of judicial proceedings based on Muslim law, the issue of judicial independence was not actively discussed or even considered relevant [12, p. 65]. In the judicial proceedings of the kazis there was no concept of preliminary investigation at all [8, p. 5].

However, during this period there were certain rules of evidence and its general conditions that were associated with evidence governed by Sharia law. That is, on the basis of Sharia law, Kaziev courts recognized three types of evidence, which consisted of: a) pleading guilty; b) confirmation by testimony of witnesses; c) confirmation by oath. As an obvious proof of the above judgments, one can cite the dictum of Burkhoniddin Marginonius, who, in his work of Khidoy, also expressing his attitude to the Sharia norms of that time, noted: "Confession by the accused of their guilt is the best evidence in determining the truth" [13, p. 2].

Sharia norms are reflected in the sources of Muslim law, which consist of four, namely, the Koran, Hadith, Ijma and Kiyas [14, p. 41-51].

The above evidence allows us to conclude that the evidence in that period on the territory of our republic was carried out by the courts of Kaziev and Biys, which conducted legal proceedings under the control of the khan and emir, and their activity in this area was regulated by the norms of customs and sharia.

Subsequently, after the transfer of the territory of our country under the control of Tsarist Russia, despite the fact that several legislative acts were adopted in the judicial sphere, the application of the norms of customs and Sharia by the courts of Kaziev and Biys was not prohibited [8, b. 8]. During this period, in our country, along with the norms of customs and Sharia, the Statute of Criminal Procedure adopted on November 20, 1864 [3] was also in force, in which, in Articles 371-376 of Chapter 4 "On the investigation of the crime event", the procedure for collecting material evidence and their storage.

In 1922, the RSFSR Code of Criminal Procedure was adopted [4] (hereinafter the CPC), which, along with the Union republics, also acted on the territory of our country until 1926. Despite the fact that the general conditions of proof were not identified in a separate chapter in this CPC, certain rules were regulated in chapters IV "On evidence" and V "On protocols".

In particular, one can observe the consolidation in article 62 of the CPC of 1922 of the concept of

evidence and their types, in article 63 of the procedural rules related to the collection, storage and consideration of evidence, in article 81 the obligatory keeping of protocols during investigative actions and court hearings, in article 82 reflection of evidence in the protocol, in article 83 of the procedural rules related to the signing of the minutes by the chairman and the secretary.

The Criminal Procedure Code of 1922 was in effect on the territory of Uzbekistan for a short period until 1926, during which the clerical work was carried out on the basis of the requirements of this Criminal Procedure Code. As B.Islamov rightly notes in this connection, and 2 Decree of the Councils On Courts "on the independence of courts and subordination of judges only to the law (adopted on March 7, 1918), and the following normative acts (in particular, "On revolutionary tribunals" of December 3, 1918, "On the People's Courts" of 1920, etc.), as well as the preliminary Code of Criminal Procedure of 1922, also did not make serious changes [12, p. 65-66].

After the CPC of 1922, on June 16, 1926, the first CPC of the Uzbek SSR was adopted [5, p. 72], which entered into force on July 1 of the same year. Starting from this date, the 1922 Code of Criminal Procedure in Uzbekistan was discontinued. In this Code of Criminal Procedure, as well as in the current Code of Criminal Procedure, the general conditions of proof were not allocated in a separate chapter, and the procedural rules related to them were regulated by the norms in the framework of Chapter IV "On Evidence" and chapter V "On Protocols".

When comparing the chapters and norms of the Code of Criminal Procedure of 1926 and the Code of Criminal Procedure of 1922, a comparative legal analysis of the norms relating to proof, no serious differences can be traced. The chapters and structure of the legal norms of the CPC data are formed in a certain similarity with each other.

An analysis of these circumstances indicates that the legislator, when forming the procedural rules of the 1926 Code of Criminal Procedure related to proving and the evidence that forms its basis, was based on the norms of the Criminal Procedure Code of 1922, and also, on the basis of the circumstances of the existing judicial investigative practice, had no need to improve these standards.

Meanwhile, this code is considered the first written legal source in the history of Uzbekistan to regulate the first national criminal procedure relations in the criminal justice industry [12, p. 65].

The CPC of 1926 also acted on the territory of Uzbekistan for a short period, that is, until 1929. The Code adopted on June 29, 1929 and entered into force on August 1 of the same year, unlike the Code of Criminal Procedure of 1922 and 1926. a separate chapter 3, dedicated to "collecting evidence" [6, p. 52].

Despite the fact that this chapter regulates the procedural rules related to evidence (the concept and types of evidence (Article 22), the concept of material evidence (Article 31)), as well as the rules related to the general conditions of proof, that is, if such investigative investigations as a personal search and examination are carried out in circumstances related to nudity, the presence of members of the opposite sex is prohibited, except in cases where the person against whom the investigative action is being taken does not interfere (Art. 39), it is in this chapter that the procedure and procedural conditions for the examination of a witness and expert (Art. 23-27), the procedure and conditions for attracting an expert (Art. 28-30), the procedural provisions related to the search and seizure are located (Art. 33-37), the rules that define the concept of inspection, its types and the procedure for conducting it (Art. 38th).

The Code of Criminal Procedure of the Uzbek SSR, adopted as amended on May 21, 1959 and entered into force on January 1, 1960, also did not separate the general conditions of proof into a separate chapter, and the procedural rules related to them were included in chapter 3, "Evidence in a criminal case" [7].

In this chapter, the rules for collecting evidence (Art. 51) and assessment of evidence (Art. 52), which are independent elements of the general conditions of proof, are defined in separate rules. Procedural provisions related to the verification of evidence are given in part 3 of Article 51 "Collection of evidence", which determines that all evidence collected in the case is subject to thorough comprehensive and objective verification by the person conducting the inquiry, the investigator, the prosecutor and the court.

It should be noted that article 52 "Assessment of evidence" of the 1959 Code of Criminal Procedure determines that as subjects of assessment of evidence, the investigator, the person conducting the inquiry, the prosecutor and the court evaluate the evidence based on their internal conviction, based on a thorough, comprehensive, complete and objective study of all circumstances of the case in their entirety, guided by law and legal consciousness. The current Code of Criminal Procedure does not define a procedural provision on the assessment of the totality of evidence, the introduction of this rule into the 1959 Code of Criminal Procedure can be defined as a positive circumstance and, applying it to the current Code of Criminal Procedure, we consider it appropriate to supplement it with the norm "the totality of all the evidence collected should be evaluated in terms of sufficiency for resolution of the case" [15, p. 72].

The study and comparative legal analysis of the content of the norms of Chapter 9 "General conditions

of proof" of the current Code of Criminal Procedure and the relevant provisions of the 1959 Code of Criminal Procedure make it possible to draw the following conclusions:

firstly, in contrast to the 1959 CCrP, the current CCP separately, namely, in Chapter 9, establishes the general conditions for proving legislatively;

secondly, the procedural provision related to the verification of evidence of part 3 of article 51 of the 1959 CPC in content almost completely corresponds to the criteria for checking evidence defined in article 95 of the current CPC, however, in the current CPC a thorough verification of evidence is indicated as criteria for checking evidence and the link of the verification is separately fixed evidence with the collection of additional evidence;

thirdly, despite the fact that the procedural rules of article 52 of the 1959 CPC are fully consistent with the rules of part 1 of article 95 of the current CPC, the current CPC does not resolve the issue of justification for a thorough review of all circumstances of the case when assessing the evidence provided;

fourthly, the 1959 Code of Criminal Procedure does not specify the procedural conditions associated with the need to evaluate each evidence from the point of view of relevance, admissibility and reliability in the case and does not establish the concepts of relevant, admissible and reliable evidence, as well as procedural provisions related to the justification for them in the process of evaluating evidence;

fifthly, the 1959 Code of Criminal Procedure defines the improved procedural provision for assessing evidence considered to be the most relevant today in the theory of criminal procedure law [15, p. 69] that is, a provision related to the assessment of a body of evidence.

It should be noted that after Uzbekistan gained its independence in the Code of Criminal Procedure adopted on September 22, 1994 and entered into force on April 1, 1995 [1], in contrast to the 1959 Code of Criminal Procedure, a separate chapter (chapter 9) was devoted to the general conditions of proof, in which at the legislative level its procedural terms and conditions are fixed. The third section, which is located in the General Part of the Code of Criminal Procedure of 1994, is devoted to evidence and circumstances to be proved, while Articles 85-95 and 951 of Chapter 9 of this section have been enriched by procedural provisions on the general conditions of proof. The norms of the CPC were improved on the basis of modern requirements, and the introduction of a number of amendments and additions aimed at strengthening guarantees of human rights and freedoms [1] (made by more than 70 laws) left an indelible mark on the history of the criminal process.

In particular, the Law of the Republic of Uzbekistan ZRU-No-470 of April 4, 2018 "On Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Uzbekistan in Connection with the Taking of Measures to Strengthen Guarantees of the Rights and Freedoms of Citizens in Judicial Investigation" was adopted, the basis of which amendments and additions to a number of norms of the CPC were adopted. So, the defense counsel received the authority to collect evidence (Part 2. Art. 87.) and it was determined that the recording of procedural actions in the form of inspection of the scene of an especially serious crime, a search, verification of evidence at the scene, an investigative experiment using video recording means is mandatory (Part 4. Art. 91), as well as factual data, is recognized as inadmissible as evidence if it was obtained by illegal methods or by depriving or restricting the rights guaranteed by law of participants in criminal proceedings or in violation of the requirements of this Code and their use is prohibited (Art. 951).

Today, one of the important achievements of the reforms is the Decree of the President of the country No. PP-3723 dated May 14, 2018 "On measures to radically improve the system of criminal and criminal procedural legislation" [2] and the application of the "Concept for improving criminal and criminal - procedural legislation of the Republic of Uzbekistan".

We believe that the work carried out in order to ensure the implementation of the provisions of this resolution will be reflected in the preparation of the new draft CPC, taking into account modern requirements and conditions.

Список литературы / References:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан от 24 сентября 1994 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://lex.uz/ru/docs/111463> / (дата обращения: 18.04.2020).
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги "Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари түгрисида"ги ПҚ-3723-сон қарори. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://lex.uz/docs/3735818> / (дата обращения: 14.04.2020).
3. Устав уголовного судопроизводства (от 20 ноября 1864 года). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/> / (дата обращения: 14.04.2020).
4. Уголовно-процессуальный Кодекс РСФСР (от 25 мая 1922 года). [Электронный ресурс]. Режим

доступа: <http://docs.cntd.ru/document/901757376> (дата обращения: 15.04.2020).

5. Уголовно-процессуальный Кодекс Узбекской ССР - Самарканд, 1927. - 72 с.
6. Уголовно-процессуальный Кодекс Узбекской ССР - Ташкент: Узбекистан, 1929. - С. 52.
7. Уголовный кодекс Узбекской ССР; Уголовно-процессуальный Кодекс Узбекской ССР. С изм. и доп. на 1 ноября 1983 г. - Т.: 1983. - 384 с.
8. Абдумажидов Г.А. Развитие законодательства о расследовании преступлений. - Ташкент: Узбекистан, 1974. - 109 с.
9. Исҳаков С.А. "Ҳидоя"нинг мусулмон ҳуқуқи манбаи тизимида тутган ўрни // Ҳуқуқ-Право-Law. - Тошкент, 2003. - №2. - Б. 56-57.
10. Саидаҳмедов И. Давлат ва ҳуқуқ тарихи. - Тошкент; Ўзбекистон. 2006. - 174 б.
11. Бакиров Ф.Чор Туркистонида суд, шариат ва одат. - Тошкент: Фан. - 1967. - 142 б.
12. Исламов Б. Жиноят-судлов юритвида суд мустақиллигининг тарихий ривожланиши масалалари // Фалсафа ва ҳуқуқ. - Тошкент, 2007.
- № 2. - Б. 64-66.
13. Бурҳониддин Маргиноний. Ҳидоя. Т. 2. - Тошкент: 1893. - 125 б.
14. Исҳаков С.А. Мусулмон ҳуқуқи: ИИВ Олий таълим муассасалари учун дарслик. - Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012.
- 195 б.
15. Ражабов Б.А. Вопросы оценки доказательств в уголовном процессе // Проблемы современной науки и образования. 2019. - №1 (134)
С. 69-74.

O'ZBEKISTON RASPUBLIKASINING OLIY TA'LIM SOHASIGA XALQARO TURIZM HUQUQI O'QUV KURSINI TADBIQ ETISH MASALALARI

Usmanova Surayyo Bultakovna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti o'qituvchisi, yu.f.f.d.

s.b.usmanova@uwed.uz

Tel: (97) 9182827

Annotatsiya: Muallif maqolada xalqaro turizm huquqining O'zbekistonni xalqaro huquq ilmida yangi soha sifatida rivojlantirish masalalarini tadqiq etadi. Xususan, ushbu sohaning dolzarbligini aniqlashda ilmiy polemika va xalqaro tajriba tahilili amalga oshiriladi. Shuningdek, tadqiqotchi tomonidan "Xalqaro turizm huquqi" o'quv kursining O'zbekiston Respublikasi olyi ta'limgarayoniga tarbiq etish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: o'quv kursi, ta'limgarayoniga tarbiq etish yuzasidan tavsiyalar

Turizm sohasidagi xalqaro-huquqiy asoslarni shakllantirish va uning xalqaro miqyosida implementatsiya qilishni jadal rivojlantirish hozirgi davr xalqaro huquq ilmining o'rganilayotgan masalalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro hamjamiatga yanada integratsiyalashib borishi, iqtisodiyot va turizm sohasidagi xalqaro munosabatlarga chuqur kirib borishi jarayonida yuzaga keladigan huquqiy masalalarni milliy manfaatlardan kelib chiqib himoya qilish hamda O'zbekiston Respublikasining xorijiy mamlakatlardagi vakillarining investitsiya va turistlarni jalb qilish yuzasidan muayyan vazifalarni amalga oshirish zarurati yuqori yuridik ma'lumotli malakali mutaxassislar tayyorlashni ta'minlab beruvchi o'quv kursi hisoblanmish - Xalqaro turizm huquqini olyi o'quv yurtlarining ta'limgarayoniga kiritishni taqozo etmoqda.

2016 yil dekabrdan e'tiboran boshqa sohalar singari turizmni rivojlantirishning yangi davri boshlandi. "Ushbu sohaning tanqidiy tahilili shuni ko'rsatdiki, so'nggi yillarda milliy iqtisodiyotda ahamiyatli bo'lishiga qaramay, turizmga yetaricha e'tibor berilmayotgan edi" [1, B.38]. "Xalqaro turizm huquqi" o'quv kursi talabalarning turizm sohasidagi huquqiy bilimlarini, shuningdek ularning nazariy va kasbiy mahoratini oshirishga mo'ljallangan.

Xalqaro turizm huquqining xalqaro huquqning sohasi yoxud institutlaridan biri sifatida takomillashtirilayotganligi xorijiy ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanmoqda. Xususan, K.G.Borisov va T.S.Ragimovlarning fikricha, xalqaro turizm huquqi - bu insonlarning keng madaniy va ma'nnaviy ehtiyojlarini qondirish nuqtai nazaridan turizm va xalqaro sayohat sohasidagi davlatlar faoliyatini tartibga soluvchi tamoyillar va normalar yig'indisidir [2, C.154; 3, C.238]. Mualliflar "xalqaro turizm huquqi" atamasini uning me'yorlari va tamoyillari mavjudligi bilan belgilab, xalqaro huquqning yangi instituti sifatida ta'kidlaydilar.

Alekseevaning ta'kidlashicha, xalqaro turizm huquqi bu davlatlarning turizm sohasidagi faoliyatini va insoniyatning madaniy va ma'nnaviy ehtiyojlarini qondirish uchun xalqaro sayohatlarni hamda turizm va xalqaro sayohatlar sohasida xalqaro va milliy tashkilotlarning hamkorligi va do'stligini tartibga soluvchi tamoyillar va normalar yig'indisidir [4, C.4-5]. Markina esa xalqaro turizm huquqidagi aloqalar murakkab deb hisoblaydi. Ular bir tomonidan xalqaro ommaviy huquq tomonidan tartibga solinadigan munosabatlardan iborat bo'lsa; ikkinchi tomonidan xalqaro xususiy huquq normalari bilan tartibga solinadigan xorijiy yuridik shaxslar ishtirokidagi munosabatlarda aks etadi; ishtirokchi davlatlar hududi bilan chegaralanmagan va xalqaro darajada huquqiy tartibga solinadigan turistik almashinuv natijasida vujudga keladigan munosabatlardir [5, C.2-3]. Bu kabi munosabatlarning barchasi ko'proq xalqaro ommaviy huquqni tartibga solish sohasiga kiritiladi. Xalqaro iqtisodiy huquq yoki xalqaro gumanitar huquq sohalari ham bu borada o'xshash munosabatlarga ega. Shunga asoslanib, olimlar yangi xalqaro turizm huquqini shakllantirish jarayoni mavjudligining asosli ekanligini tasdiqlashga urinishmoqda.

Jahon amaliyotida chet el universitetlarida xalqaro turizm huquqi va Yevropa turizm huquqi fanlari (kurslari) mavjudligi kuzatilmoqda [6]. Ushbu fanlar ichki va xalqaro turizmni huquqiy jihatdan tartibga solishni o'rganadi va ushbu sohada yuzaga keladigan muhim dolzarb muammolarni tahlil qiladi. Shuningdek, xalqaro amaliyotda xalqaro turizm huquqi instituti ham tashkil etilgan bo'lib [7], u turizm huquqi sohasida o'qitish, ilmiy-tadqiqot va nashr faoliyatini davom ettirish hamda turizm va sayohatni tartibga solishda ilg'or xalqaro tajribani aniqlash va yuzaga keladigan muammolarning barqaror yechimlarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan ilmiy muassasa sifatida faoliyat ko'rsatmoqda.

Demak, xalqaro turizm huquqi - bu xalqaro huquq sub'ektlarining turizm sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi xalqaro-huquqiy normalar va tamoyillarning yig'indisidan iborat shakllanayotgan sohasidir. Binobarin, xalqaro munosabatlarni chuqurlashtirish sharoitida xalqaro huquqning asosiy vazifasi xalqaro

huquqning yangi va tegishli sohalarini tartibga solish mexanizmini takomillashtirish hisoblanadi. Ushbu kursni O'zbekiston Respublikasining oliv ta'lif jarayonida xalqaro huquq yo'nalishi bo'yicha tahsil oluvchi talabalarga joriy etilishi xalqaro turizmning huquqiy mohiyatini, xalqaro turizm tashkilotlari amaliyotining qoidalarini, xalqaro turizm huquqining asoslarini tahlil qilish, ushbu sohada yuzaga keladigan nizolarni hal qilishda xalqaro va milliy huquqiy me'yorlarni qo'llash bo'yicha nazariy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishda ko'maklashadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.- T.: "O'zbekiston", 2017. B.38.
2. Борисов К. Международный туризм и право: учеб. пособие. М.: 1999. - С. 154.
3. Рагимов Т. Международно-правовое регулирование в сфере туризма // Сборник Круглого стола 3 "Специфика обучения студентов по отдельным дисциплинам". - Москва, 2008. - С.238.
4. Алексеева С. Правовые основы международной туристической деятельности: учебное пособие. - Витебск, 2012. - С. 4-5.
5. Маркина И.В. Развитие международного туристического права и проблемы его осуществления. С.2-3. Электрон ресурс: <https://scienceforum.ru/2013/article/2013005705> (дата обращения: 04/02/2019).
6. International Tourism Law (ITL). Retrieved from: <https://bond.edu.au/subject/laws77-452-international-tourism-law> (last seen: 13/02/2019).
7. International Tourism Law institute. Retrieved from: <http://www.athertonadvisory.com/internationaltourismlawinstitute.html> (last seen: 13/02/2019).

АДВОКАТУРА БҮЙИЧА ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ҲУЖЖАТ ЛОЙИҲАСИГА МУНОСАБАТ

Абдусамадов Алишер Холмаматович

Ўзбекистон Республикаси Судъялар олий кенгаши хузуридаги

Судъялар олий мактаби мустақил изланувчиши

alisher.abdusamadov@gmail.com

+99891 790 44 00

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистонда адвокатлар фаолияти мустақиллигининг одил судловни таъминлашдаги ва суд хатоларининг олдини олишидаги ўрни, шунингдек, адокатурани тақомиллаштириши бўйича таклиф ва мулоҳазалар ўрин олган.

Калит сўзлар: қарор лойиҳаси, Адвокатлар Палатаси, Халқаро юристлар Комиссияси, тижорий консалтинг фирмалар

Норматив-хуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамаси порталига 2020 йилнинг 14 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Адвокатура институтини янада тақомиллаштириш ва адвокатлар мақомини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ти қарори лойиҳаси муҳокамага кўйилган . Ушбу қарор лойиҳаси ишлаб чиқилишида Ўзбекистон Республикаси Адвокатлар Палатаси томонидан ташкил қилинганд ишчи гурухлар фаол иш олиб бордилар. Ўзига тегишли соҳани бошқалар ўзидан яхшироқ билмаслигини англаған адвокатлар томонидан ишлаб чиқилган таклиф ва мулоҳазалар бугунги кунда катта қизиқишиларга сабаб бўлмоқда.

Информацион сайтларда "Ўзбекистонда адвокатура соҳасида "инқилоб" бўлиши кутилмоқда " ёки "Куёшни согинган елкалар " деган сарлавҳалар остида эълон қилинганд ҳужжат лойиҳаси нафақат адвокатлар, балки турли соҳа вакиллари, шунингдек, кенгаҳоли қатламларининг катта қизиқишиларига ва муҳокамаларига сабаб бўлмоқда. Бир қанча кичик эътиrozларни ҳам кўрдим. Жумладан, энди судъяларнинг "адвокатура чиғириғидан ўтиши"га тўғри келишини кимдир маъқулламаган. Бироқ, мавжуд фикрлар хилма-хиллигини хурмат қилган ҳолда, агар мақсад биринчи навбатда суд хатоларини камайтириш ва одил судловни амалга оширишга қаратилганлигига эътибор қаратилса ва чуқурроқ мушоҳада қилинса, судъяликка кўйилиши мумкин бўлган мазкур талаб биринчи навбатда суднинг мустақиллигини таъминлаш сари муҳим қадам деб ҳисоблайман.

Ушбу ўзгаришлар аллақачон амалиётда бўлиши керак эди, шунчаки, ислоҳотлар ўз навбатини кутиб турган экан деб фикр билдирувчиларга қўшиламан. Чунки, бу ўзгаришлар ҳеч қайси органнинг манфаатига зид эмас ва обрўсига путур етказмайди.

Ушбу ўзгаришлар 2020 йил 1 сентябрдан кучга кирадиган бўлса, ҳақиқатдан ҳам адвокатура соҳасида "инқилоб" рўй берармикан?

Таҳсинга сазовор ўзгаришлар бўлмоқда, лекин ушбу ўзгаришлар ҳам Ўзбекистон ҳаётида адвокат мақоми ва обрўсими бутқул ўзгартириб юборишига ишонмайман. "Аста-секинлик билан бўлади, мана шунча бўлди" дейишингиз мумкин. Бироқ, яна бир қанча ўзгаришларни киритсан-да, ушбу янгиликлар кимларгадир ёқмаса ва бунга қарши бўладиган фикрлар ҳам топилса, ҳақиқий муҳокамаларга сабаб бўлса, яна ҳам фойдадан холи бўлмас эди. Дейлиқ, мавжуд лойиҳага қўшимча равишда яна ўнлаб таклифлар билан чиқсан-да, янги таклифларнинг ярми тасдиқланиб, ярми ўтмайдиган бўлса ҳам, биз учун катта ютуқ деб ўйлайман. Адвокат ўз касбий фаолиятини амалга ошириши учун зарур бўлган компьютер, электрон, мобил ва бошқа алоқа қурилмаларини ҳамда техника воситаларини судлар, бошқа барча хуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, давлат ва нодавлат органлари, муассасалари, ташкилотлари биноларига тўсқинликсиз олиб кириш хуқуқига эга бўлиши эҳтимол, баъзи хуқуқни муҳофаза қилувчи ва давлат бошқарув органлари ишига таъсир қилиши мумкин, дейлиқ, тергов сири сифатида кўриладиган баъзи масалаларни адвокат аудио ва видео ёзувларга туширадиган бўлса, айловчи тарафнинг баъзи ишларига путур етказади дегувчилар ҳам бўлиши мумкин.

Бироқ, барча ўзгаришлар том маънода адвокатлик касбининг ўсиши ва тараққий этишига қаратилган ва ушбу ўзгаришларга асослантирилган эътиrozларни ҳали кўрмадим. Бу албатта шахсий фикр. Бошқаларда бу борада турлича нуқтаи назар бўлиши мумкин.

Адвокатнинг жами даромадига кирмайдиган адвокатура тузилмаси томонидан амалга ошириладиган нақд пулсиз тўловлар рўйхатига эътиroz бўлмаслиги керак деб ўйлайман. Амалда мазкур ҳаражатлардан ҳам солиқ ундирилиши адвокатнинг баъзи ўзи истаган ишларни амалга оширишига тўсқинлик

қиласи. Хусусан, адвокатнинг ҳаёти, соглиги ва фуқаролик жавобгарлигининг сугуртаси учун сугурта пулидан ташқари солиқ ҳам ҳисобланиши туфайли ортиқча ҳаражат кетиб қолиши адвокатларнинг ушбу турдаги сугуртаси оммалашмагани сабабларидан бири деб биламан.

Бундан ташқари, даволанишга ва таълимга йўналтирилган барча ҳаражатлардан даромад солиги ундирилмайдиган бўлса, адвокатлик касбига қизиқтириш учун олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар самара бермасдан қолмайди.

Хужжатда келтирилган статистик ҳисоботлардан хуоса қылсак, Ўзбекистонда адвокатура соҳасини таназзулда дейиш мумкин. Хусусан, 30 ёшгача бўлган ёш адвокатлар сони, 2009 йил 1 январь ҳолатига кўра 224 тани ташкил этган бўлса, ўша вақтдаги умумий адвокатлар сони - 4225 (аҳоли сони 27,555 млн.) нафарни ташкил этган, 2020 йил 1 январь ҳолатига кўра эса, 30 ёшгача бўлган ёш адвокатлар сони 62 нафар, умумий адвокатлар сони - 3919 (аҳоли сони 33,905 млн.)нафарни ташкил этмоқда. Яъни, охирги ўн йил ичida ёш адвокатлар сони бўйича кўрсаткич 3,5 баробардан ортиқ миқдорга камайган.

Юқоридаги кўрсатгичлардан ҳам адвокатура соҳасида шу пайтга қадар ўтказилган ислоҳотлар етарли самара бермаганигини англаш мумкин.

Демак, ҳали чинакам мустақиллик бўлгани йўқ. Яна бир масала бор. Халқаро эксперталар гуруҳи томонидан Марказий Осиё мамлакатларида, хусусан, Ўзбекистонда адвокатура институтининг мустақиллиги бўйича чет тилидаги даврий нашрларда билдирилган фикрларда мамлакатимизда адвокатнинг ҳукуқ ва эркинликлари кафолатланган қонунчиликка ҳам риоя этилмаслиги ҳолатлари мавжудлиги баён этилади. Шунингдек, адвокатлик лицензиясининг Адлия вазирлиги томонидан берилиши адвокат фаолиятининг мустақиллиги юзасидан халқаро стандартларга жавоб бермаслиги Халқаро юристлар Комиссиясининг манбаларида қайд этилган .

"Телеграм" ижтимоий тармоғида бепул савол-жавоб канали (@Advokat_maslahat) ташкил этганман. Ушбу канал орқали ҳукуқшунос ва адвокатлардан бир қанча таклифлар келиб тушди. Ушбу таклифларни умумлаштирган ҳолда эътиборингизга кетма-кет ҳавола қилмоқчиман.

1. Адвокатлик тузилмалари томонидан тўланадиган ижтимоий солиқ ставкасини 5 фоиз қилиб белгилаш эмас, адвокатни ушбу солиқдан бутунлай озод қилиш керак.

Ижтимоий тўлов солиги миқдорининг 12 фоиздан 5 фоизгача туширилганидан кўра, уни бутунлай бекор қилишга нима дейсиз? Сабаби, иш бўлмагандан ўзига иш ҳақи ҳам чиқаролмайдиган адвокат учун ушбу 5 фоиз ижтимоий солиқни тўлагани давлат бюджетига сезиларли миқдорда пул туширмайди. Қайтанга, ушбу солиқдан озод қилиниши адвокатга ўзига янада кўпроқ иш ҳақи ажратиш ва даромад солигининг давлат бюджетига кўпроқ туширилишига сабаб бўлиши мумкин.

2. Адвокат юридик хизмат бўйича бирон корхона билан шартномавий-ҳукуқий асосда ишламоқчи бўлса, иш берувчи, аввало, штатда турган юрист бўш ўрнини тўлдиришимиз керак деб айтади. Корхонага адвокатни ёллаш орқали юристконсульт штатини ҳам тўлдиришни назарда тутувчи қоида киритилиши керак.

3. Адвокатлик сўровига зудлик билан жавоб олишни назарда тутувчи қоидани мустаҳкамлаш ва такомиллаштириш керак. Шунчаки, маълумот ёки ҳужжатдан нусха олиш учун 15 кун кутиш ақлга сигмайди. Адвокат ишида жуда кўп масалалар зудлик билан ҳужжатларни тўплашни назарда тутади.

4. Ўзбекистон Республикаси фуқароларидан ташқари фуқаролиги бўлмаган шахслар ёки чет эл фуқаролари ҳам Ўзбекистонда адвокатлик фаолиятини олиб боришга рухсат бериш масалаларини кўриб чиқиши мумкин. Албатта, бунинг учун тегишли талаблар ҳам киритса бўлади. Масалан, Ўзбекистон худудида маълум бир муддат яшаганлиги, соҳа бўйича иш стажи ва б.

5. Адвокатура давлат органлари устидан жамоатчилик назоратини ўрнатадиган функцияга эътибор қаратиш ва ушбу фаолиятни расмий ҳужжат билан мустаҳкамлаш керак.

6. Давлат кам таъминланган фуқароларга бепул юридик ёрдам кўрсатишда адвокатура билан ҳамкорлик қилиши бўйича доимий ишловчи механизм керак. Айнан, кам таъминланганлар учун сифатли ҳукуқий ёрдамни молиялаштириш учун доимий ва узлуксиз грантлар назарда тутилиши лозим.

Давлат томонидан субсидияланадиган юридик ёрдам кўрсатиш амалиёти турли ҳукуқ соҳаларини қамраб олиши фойдадан холи бўлмайди.

Ўзбекистон Республикаси Адвокатлар Палатаси хузурида алоҳида адвокатлар малакасини оширувчи марказ бўлиши, тижорий юридик консалтинг билан шугулланувчиларнинг ҳам малакасини ошириш шу ерда амалга оширилишини назарда тутувчи қоида ишлаб чиқиши ҳам аҳамиятга моликдир. Зоро, консалтинг фирмалар ҳам амалда муҳим юридик ёрдам кўрсатади, жумладан судларга ва ҳукуқни муҳофаза қилувчи органларга ҳужжатлар тайёрлаб беради.

Тижорий консалтинг фирмалари кўрсатадиган юридик хизматнинг сифати назорат қилинмаслиги,

мажбурий малака ошириш курслари ташкил этилмаслиги, умуман бу соҳада юридик хизмат қўрсатувчи кадрларга бўлган талаб ҳам шаклланмаганлиги туфайли тижорий соҳадаги юридик хизмат эътибор қаратилиши лозим бўлган соҳа деб ўйлайман.

Шунингдек, кадрлар масаласида ҳам. Албаттa, 2025 йилдан бошлаб судьяликка номзодларга қўйиладиган мажбурий талаблардан бири бўлиб адвокат сифатида икки йилдан кам бўлмаган иш стажининг мавжуд бўлиши белгиланадиган бўлса, яқин келажакда барча судьялар собиқ адвокат бўлишлари суд хатоларининг олдини олиш ва бартараф этишда муҳим ўрин тутади. Гарчи, судьяликка қўйилган талаблар қийинлашиб кетадигандек кўринса ҳам, ушбу ҳолат суд процесслари якуни бўйича якуний қарорни қабул қилувчи судьянинг мақомини ҳам янада юксалтиришга хизмат қиласди.

Норматив-хуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамаси порталига қўйилган "Адвокатура институтини янада такомиллаштириш ва адвокатлар мақомини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ти Президент қарори ва унга илова қилинадиган ҳужжатлар лойиҳаси муаллифларининг изланишлари ва меҳнатларини юксак даражада эътироф этамиз ва таклифлар беришда давом этамиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. "Независимость юридической профессии в Центральной Азии" 38-бет, 2013 йил, сентябр. Xalqaro юристлар Комиссияси нашри, Женева Швецария
2. <https://regulation.gov.uz/ru/document/16779>
3. <https://qalampir.uz/n/17281>
4. <https://qalampir.uz/news/k-uyeshni-sogingan-yelkalar-advokatura-so%D2%B3asida-ink-ilob-buladimi-17478>

ОИЛА АЪЗОЛАРИ ВА БОШҚА ШАХСЛАРНИНГ АЛИМЕНТ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИГА ДОИР НИЗОЛАР

Алимардонов Боймурот Халилович
Тошкент шаҳар Мирабод туман
Мажбурий ижро бюроси давлат ижрохиси
Телефон: +99897 4209222

Аннотация: мақолада оилавий низоларнинг бир тури сифатида алиментга оид низолар, уларни вужудга келиши сабаблари ва оқибатлари, алимент тўлаш ва ундириши хусусиятлари, алиментга оид суд қарорлари ижросини таъминлаши масалалари ҳақидаги фикрлар, тақлиф ва тавсиялар ўрин олган.

Калит сўзлар: оилавий низо, алимент, ихтиёрий тўлаш, келишув битими, медиатив келишув, суд ҳал қилув қарори, суд буйруги, дарҳол ижро, ихтиёрий ижро, мажбурий ижро, ижро ишини тугатиш.

Болаларнинг манфаатлари, уларнинг тарбияси, таълим олиши, таъминоти ҳар доим давлатимиз ҳимоясида бўлиб келган ва муҳим аҳамият касб этган. Одатда уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш уларнинг ота-онаси ва унга тенгглаштирилган шахслар зиммасига юклатилади. Чунки болалар манфаатларини таъминлаш ота-она гамхўрлигининг асосини ташкил этади. Болаларнинг алимент олиш ҳуқуқлари ҳамда ота-оналарнинг алимент тўлаш мажбуриятлари ана шу гамхўрликнинг бир ифодаси ҳисобланади. Ота-онанинг вояга етмаган болаларига таъминот бериш шартлиги ҳақида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 64-моддаси, Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 96-моддасида кўрсатиб ўтилган. Ота-онанинг вояга етмаган болага алимент тўлаш мажбурияти унинг болага нисбатан гамхўрлик кўрсатиш шакли ҳамда моддий жиҳатдан таъминлаш мажбурияти саналади.

Алимент ? вояга етмаган болаларни мулкий ҳуқуқларидан бири, яшаш манбаи, таъминот шакли саналади. У болаларнинг ота-онаси ўзаро никоҳда ёки никоҳда турмаслигидан, шунингдек никоҳи ҳақиқий эмас деб топилишидан қатъий назар тўланади. Фақат боланинг туғилганлик тўғрисидаги гувоҳномасида алимент тўловчи ота- она сифатида кўрсатилган ёки болага нисбатан оталик белгиланган бўлиши лозим.

Назария ва амалиётда ота-онанинг вояга етмаган болаларига нисбатан алимент ҳуқуқ ва мажбуриятлари кўп учрайди. Алимент мажбуриятлари эса алимент мажбуриятларини ихтиёрий амалга ошириш; алимент мажбуриятларини келишув ўюли билан амалга ошириш; алимент мажбуриятларини суд томонидан мажбурий тартибда амалга ошириш орқали таъминланади.

Алимент мажбуриятларини юқоридаги ихтиёрий ёки келишув асосида амалга ошириш шакллари алимент тўловчи билан алимент олувчи ўртасидаги эркин, ихтиёрий алимент тўловларини тўлашда кўринади.

Алимент тўлашнинг ихтиёрий шаклида алимент тўлаши шарт бўлган шахс алиментни ихтиёрий равишда шахсан ўзи ёки ўз аризасига мувофиқ ишлаб турган жойида ёхуд пенсия, нафақа, стипендия ва бошқа турдаги маблаг олаётган жойида тўлайди. Алиментнинг бундай шаклида алимент тўловчи шахсан ўзи ёки почта орқали тегишли пул маблагларини топшириши мумкин бўлади.

Алимент тўлашнинг келишув шакли - никоҳ шартномасида ёки алоҳида келишув асосида ихтиёрий тарзда вужудга келади. Келишув ота-оналарнинг ўзаро никоҳда ёки никоҳдан ажрашганликларидан қатъий назар тузилиши мумкин. Алиментнинг келишув шаклида тарафлар ўзаро гаров шартномаси тузиб, даврий оралиқда ёки бир йўла алимент тўлашига имкон берилган.

Алимент ундиришнинг мажбурий шакли суд томонидан амалга ошириладиган ҳаракат бўлиб, бу ўз навбатида қонунда кўрсатилган алимент мажбуриятларига доир нормалар бузилганда ёки ўша мажбуриятлар алимент тўловчи томонидан бажарилмагандан тегишли маблаг суд тартибида алимент тўловчидан мажбурий тартибда ундирилади. Суд тартибида алимент ундиришга буйруқ тартибида ҳамда суднинг ҳал қилув қарорига асосан йўл қўйилади.

Қонунчиликдаги яна бир янги жиҳат мавжудки, бу Ўзбекистон Республикасининг "Медиация тўғрисида"ги қонун қабул қилиниши муносабати билан процессуал қонун ҳужжатларига киритилган ўзгаришга мувофиқ, ундирувчи медиация тартиб-таомилини амалга ошириш тўғрисидаги ариза билан мурожаат қилганда, агар ижро иши аввал медиация тартиб-таомилини амалга ошириш муносабати билан тўхтатиб турилмаган бўлса, б) медиация тартиб-таомили амалга оширилганда - ўн беш қундан кўп бўлмаган муддатга тўхтатиб турилади. Агар ундирувчи ва қарздор ўртасида медиатив келишув тузилса, давлат ижрохиси томонидан иш юритишни тугатиш ҳақида қарор

чиқарилади.

Алимент ундириш юзасидан судга дарво аризаси билан ота-онадан бири ёки алимент олиш хукуқига эга бўлган бошқа субъектлар, шунингдек прокурор, васийлик ва ҳомийлик органи мурожаат қилишга ҳақли.

Алимент бола ота-онасининг бирга яшашидан, ўзаро никоҳда эканлигидан ва боланинг ота-онаси билан ёки улардан бири билан бирга яшаш-яшамаслигидан қатъий назар тўланиши керак. Бу мажбурият ота-она ёки улардан бири томонидан ихтиёрий ёки келишув асосида, шунингдек суд тартибида амалга оширилади. Юридик манбаларда алимент хукуқ ва мажбуриятларининг ихтиёрий ва келишув шакли алимент тўлаш деб юритилса, суд тартибида суд буйрги ёки ҳал қилув қарори чиқариш усулини алимент ундириш деб аталади. Шуниси эътиборга моликки, алиментнинг ихтиёрий равишда тўлаб турилиши алимент ундирувчини алимент ундириш ҳақидаги дарво ёки ариза билан хоҳлаган вақтда судга мурожаат қилиш хукуқидан маҳрум этмаслиги ва ҳаттоқи ижро иши юритуви босқичида қайта, исталган пайтда мажбурий ижро бюросига мурожаат қилиши мумкинлиги ҳам вояга етмаган бола (лар) нинг хукуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишнинг муҳим кафолати саналади.

Қонун хужжатларида алимент олувчилар ва тўловчиларга катта имкониятлар берилган, жумладан вояга етмаган болалар таъминоти учун алиментлар бола вояга етгунига қадар бўлган давр учун, шу жумладан кўчмас ёки кўчар мулк ёхуд бошқа қимматли ашёни бериш йўли билан олдиндан тўланиши мумкин, аммо амалиётда бундай ҳолатлар ҳам учраб турибди. Масалан, қарздор Я.Р. Россиядаги 10 йилдан бўён яшаб келиб, Ўзбекистонга келгач, ижро варақаси бўйича барча ҳисобланган алимент тўловлари бўйича кўчмас мулкни боласи таъминоти учун бир йўла ўтказиб берган ва унга қўйилган чекловлар бекор қилиниб, ижро иши тамомланган.

Кейинги вақтларда республиканинг барча худудларида алимент ундириш, айниқса вояга етмаган бола(лар) таъминоти учун алимент ундириш масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилигани айни ҳақиқат ва бу борада давлат ижрочилари томонидан минглаб ижро хужжатлари бўйича алимент тўловлари амалга оширилиб, ижро иши юритуви тамомланди. Биргина мисол, ўтган ойнинг ўзида Миробод тумани бўйича бешта алимент тўловчи қарздор алимент олувчи фарзандларига жами 103 миллион сўм ундириб берилди. Ва ёки яна бир мисол, суд қарорларига беписанд муносабатда бўлган, суднинг қарорларини бажармаган қарздорларнинг тўрттасига нисбатан суднинг қарорига биноан маъмурий қамоқ жазоси қўлланилди. Энг асосийси, кўплаб оиласалар ижро иши юритуви босқичида тарафлар ўзаро ярашиб, ижро иши юритувини тамомлаш ҳақида бир қарорга келишмоқда. Асосан, бундай ҳолатлар никоҳлари бекор бўлмай, алимент олаётган оила субъектлари ўртасида вужудга келмоқда.

Ижро иши юритувидаги алиментга оид ишларни кўриш, ижрога қаратиш, ижро босқичида мажбурлов чораларини қўллаш, шунингдек тарафларни яраштириб кўйиш чораларини кўриш ҳаракатлари таҳлили шуни кўрсатаяпти, биринчи, алимент тўловчи ота (она) собиқ хотини (эри) учун эмас, ўз боласи учун ота(она)лик мажбуриятларини бажаришини англаштириб лозим; иккинчи, аксарият боласига алимент олувчи оналар алимент суммаси орқали яшамоқдалар, алимент уларнинг яшаш шакли манбаига айланган. Амалиёт шуни кўрсатадики, алиментни вақтида тўлаётган ота(она)лар алимент хукуқларини сунистехнологияни қилаётган она (ота)лардан алимент тўлови сарфи (тақсимоти) бўйича ҳисобот сўрайдилар. Энг ачинарлиси, Мажбурий ижро бюроси томонидан кўрилган процесдурияларга қарамай, кўпчилик алимент тўловчи оталар ишсизлик, тўловга лаёқатсизлик, сурункали касаллик, республика худудида узоқ муддат яшамаслик, алимент тўловларини қасддан тўламаслик ҳолатлари кўп учрамоқда. Кўп ҳолатларда алимент тўловчининг иш, ўқиши жойи ва турар жойи ўзгартганлиги ҳақида хабар қўлиши мажбурияти қонунда кўрсатилганига қарамай, суднинг ҳал қилув қарори ёки алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тартибида тасдиқланган келишув бўйича алимент ушлаб қолиши лозим бўлган иш берувчи (ташкилот маъмурияти) алимент тўловчи шахс билан меҳнат шартномаси бекор қилинганлиги ҳақида, шунингдек унинг янги иш, ўқиши жойи ёки турар жойи унга маълум бўлса, бу ҳақда суднинг ҳал қилув қарори ижро этиладиган жойдаги давлат ижрочисига ёки алимент олувчи шахсга уч кун муддат ичидаги хабар бериши шартлиги қоидасини бузадилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августдаги "Суд хужжатлари ва бошқа органлар хужжатларини ижро этиш тўғрисида" ги Қонуни.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланган "Алиментларни олдиндан тўлаш, шунингдек, алимент тўлаш мажбуриятини таъминлаш бўйича гаров шартномасини тузиш тартиби тўғрисида" ги Низом.

3. Медиация исполнительного производства или на вооружении новые методы работы. ./ Электронный ресурс/, Федеральная служба судебных приставов России. /Офиц. сайт/.
4. 2020 йил давомида Мажбури ижро бюросининг Тошкент шаҳар Мирабод туман бўлимида фуқароларни қабул қилиш жараёнида билдирилган ариза ва шикоятлар таҳлили.

ОИЛА ҚОНУНЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Байжанова Рамуза Тенелбаевна

Қоракалпоқ давлат университети юридика факультети

1-босқич талабаси

Аннотация: мазкур мақола ўзида оила қонунчилигига оид халқаро нормалар ва миллий қонунчилек нормаларининг таҳлилини мужассамлаштирган. Шунингдек ушбу соҳа бўйича фикрлар ва хулоса, тақлифлар келтирилиб ўтилган.

Калим сўзлар: оила, конвенция, декларация, алимент, ажрашиш, регламент, конституция.

Оила ҳар бир халқнинг, миллатнинг давомийлигинн ўзида акс эттирувчи, миллий қадириятларнинг ривожланиб бардавом бўлишини таъминловчи, маънавий ва ақлий жиҳатдан етук баркамол авлодни дунъёга келтириб тарбияловчи муҳитdir. Шунингдек, у бир пайтнинг ўзида инсоният жамиятининг ҳам асосий бугини ҳисобланади. Жамиятнинг ривожланиб барқарор турмуш кечиришида оиланинг тинчлиги ва мустаҳкамлиги алоҳида аҳамият касб этишини ҳис қилган ҳолда ушбу соҳа бўйича бир қатор халқаро нормалар ва миллий қонунчилек тизимида амалга оширилаётган чора-тадбирларни кўришимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 63-моддасида "Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга. Никоҳ томонларнинг ихтиёрий розилиги ва тенг ҳуқуқлигига асосланади", - деб кўрсатилган. Шунингдек, ушбу соҳа бўйича никоҳ тузиш ва уни бекор қилиш, никоҳни хақиқий эмаслиги, фуқаролик далолатномалари, фуқаролик ҳолати далолатномаларини рўйхатга олиш, ФХДЁ органлари, фамилия, исм ва отасининг исмини ўзгартириш, эр-хотин, ота-оналар ва болаларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, эр-ҳотиннинг мол-мулкининг ҳуқуқий ҳолати, никоҳ шартномаси, қон-қариндошлик, алимент мажбуриятлари, ота-она қарамогидан маҳрум бўлган болаларни тарбиялаш, оила, оналик ва болалик ҳуқуқларнинг муҳофазаси каби масалаларни қонуний тартибга солиш юзасидан мамлакатимизда кўплаб норматив-хужжатлар қабул қилинган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илимий-амалий тадқиқот маркази фаолиятини ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида 26 март 2018 йил 229-сонли қарори қабул қилинган бўлиб, унга мувофиқ жамиятда замонавий, намунали оила мезонларин жорий этиш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган фундаментал, амалий ва инновацион тадқиқотларни ташкил этиш ва ўтказиш соҳасида республиканинг етакчи илимий-тадқиқот эксперт муассасаси ҳисобланади.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Оила институтини мустаҳкамлаш Концепциясида ҳам оила институтини мустаҳкамлашнинг институционал ва ҳуқуқий асосларини тақомиллаштириш, ижтимоий шерикликни кучайтириш, қийин ҳаётий шароитга эга оилалар тўғрисидаги маълумотларни ўз вақтида олиш мақсадида "Оила" марказининг ягона идоралараро ахборот базасини яратиш кўзда тутилган.

Шунингдек, тарафлар ўртасида келиб чиққан низони тарафлар ўзаро макбул қарорга эришиши учун уларнинг ихтиёрий розилиги, медиатор кўмагида ҳал қилиш соҳасида қабул қилинган аҳамиятли хужжат сифатида Ўзбекистон Республикасининг 3 июль 2018 йили ЎРҚ-482-сонли "Медиация тўғрисида"ги Қонунини таъкидлаш жоиздир.

Шу билан бир қаторда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йили 18 февральда ПҚ-4602-сонли "Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қўвватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"ги Қарори, ушбу соҳага давлат томонидан қаратилаётган алоҳида эътиборнинг бири сифатида кўришимиз мумкин.

Оила ҳуқуқи доирасида қабул қилинган халқаро нормаларга тўхталадиган бўлсак, "Бола ўғирлашнинг халқаро фуқаролик аспектлари тўғрисида"ги Конвенция (1980 й.), "Болалар учун алимент ундириш ва оилани таъминлашнинг бошқа шакллари бўйича халқаро тартиб-қоидалар тўғрисидаги ва таъминот мажбуриятлари бўйича раббатлантириш тўғрисида"ги Протокол (Гаага конвенцияси). "Никоҳсиз тўғилган болаларнинг ҳуқуқий даражаси тўғрисида"ги Конвенция (1975 й.), "Болаларнинг фойдаси учун ундириладиган алимент мажбуриятлари тўғрисидаги қонунни қабул қилиш ҳакида"ги Конвенция (1956 й.) ва бошқа бир қатор ҳуқуқий нормаларнинг қабул қилинганини ушбу соҳага кенг миқёсда қаратилган эътибордан далолат бермоқда.

Хулоса қилиб айтганда, оила ҳуқуқи институти кўплаб ҳуқуқ соҳалари билан ўзаро боғлиқ эканлигини кўришимиз мумкин. Бундан ташқари, уни тақомиллаштириш бўйича амалга оширилаётган

чора-тадбирларни доимий тарзда амалга оширишни талаб этади. Чунки, оила бу ҳар бир жамиятнинг асосий таянчи ҳисобланади ва унда тарбия олаётган камолга топаётган шахсларнинг давлатимиз ривожига ўз ҳиссасинин қўшадиган фарзандлар қилиб тарбиялаш бу олдимизга қўйган асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 2019
2. Ўзбекистон Республикаси Оила Кодекси.-Т.: "Adolat", 2018
3. <https://www.gazeta.uz>
4. <https://www.norma.uz>
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.06.2018 й. ПҚ-3808-сон қарорига илова // www.lex.uz

КАРАНТИН ШАРОИТИДА АЛИМЕНТ УНДИРИШ БИЛАН БОГЛИК ИЖРО ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА АКТ ИМКОНИЯТЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАНИШ МАСАЛАЛАРИ

Бурхонова Гулрух Шухратовна,
Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
хузуридаги Мажбурий ижро бюроси
бошқармаси бош инспектори
Телефон: 998 97 422-61-91
E-mail: g.burhonova1989@mail.ru

АННОТАЦИЯ:

Мазкур мақолада карантин шароитида суд карорларини ижро этишида, айниқса алимент ундириш билан боғлиқ бўлган ижро ҳаракатларини амалга оширишида АКТ имкониятларидан самарали фойдаланиш масалалари ёритилган.

Калит сўзлари: пандемия, карантин, суд ҳужжатлари, алимент, АКТ имкониятлари, тўлов тизимлари.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларининг сўзсиз ижросини таъминлаш, ижро ҳужжатлари ҳамда ундирилган маблагларнинг ҳаққоний ҳисобини юритиш, ижро иши юритишида сансалорлик ва сунестъмолчилик ҳолатларини олдини олиш - Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Мажбурий ижро бюроси органларининг асосий вазифаларидан биридир.

2020 йилнинг 15 март куни бутун дунёга тарқалган пандемия, яъни COVID-19 қасаллиги Ўзбекистонга ҳам кириб келди. Ўз ўрнида мазкур пандемия давлатимизни барча соҳаларига салбий таъсирини юмшатиши мақсадида юртимиз раҳбари томонидан бир қатор чора-тадбирлар белгилаб берилиди.

Таъкидлаш жоизки, пандемия сабаб бутун Ўзбекистонга карантин эълон қилинди. Карантин даврида ижро ҳужжатларини амалга ошириши ҳам бир қатор чора тадбирлар белгилаб олинди. Жумладан, давлат ижрочиларига ундирувни туар жойлардаги мол-мулкига қаратиш, шу мақсадда уларни хатлаш ва олиб қўйиш, ижро ҳужжатида кўрсатилган муайян ашёларни қарздор жисмоний шахсдан олиб қўйиш ва ундирувчига топшириш, қарздорни кўчириб чиқариш, ундирувчини кўчириб киритиш, ер участкасини олиб қўйиш ва ўтказиш, иморат (курилма)ни бузуб ташлаш, болани олиб бериш ва топшириш каби ижро ҳаракатлари амалга оширилишини кейинга қолдириш тавсия этилди.

Биз шиддатли ахборот асрода яшамоқдамиз, ахборот технологиялари ва телекоммуникация воситаларининг юқори суратларда ривожланиши, жамият ва давлат ҳаётида кескин ижобий ўзгаришларнинг юз беришига сабаб бўлиб инсоният тараққиётини янги босқичларга олиб чиқмоқда.

Бу борада Республикада ҳуқуқий-меъёрий база яратилган. Бунга Ўзбекистон Республикаси 2015 йил 9 декабрь кунги "Электрон ҳукumat тўғрисида"ги Қонунини, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 21 марта "Замонавий ахборот-коммуникация технологияларини янада жорий этиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарорини мисол қилиб келтиришимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 24.01.2020 йилда Олий Мажлиста қилган мурожаатномасида ҳаммамиз учун замонавий билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси бўлиш узлуксиз ҳаётий эҳтиёжга айланиши кераклиги, тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шартлиги, бу бизга юксалишнинг энг қисқа ўйлидан бориши имкониятини бериши, зеро, бугун дунёда барча соҳаларга ахборот технологиялари чуқур кириб бораётганлиги қайд этилди .

Карантин даврида ахборот коммуникация технологияларини роли жуда муҳим. Шу ўринда, Мажбурий ижро бюроси томонидан фуқаролар учун ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда "Telegram" тармогида "@mibuzbot" боти ишга туширилди. Эндиликда, фуқароларимиз фойдаланилган коммунал хизматлар бўйича қарздорлигини қўриш ва ҳисоблагич кўрсаткичларини фотосуратга олиб, ушбу ботга юбориши мумкин, шунингдек, давлат инспекторлари абонентлар томонидан юборилган фото суратларни қабул қилиб, кўрсаткичларини тасдиқлайди ва маҳсус базага киригади, коммунал хизматлар ёки ижро ҳужжатлари бўйича қарздорлик юзага келса, буни "Click" ва "UPay" мобил тўлов тизимлари ёрдамида тўлаб бориши мумкин.

Шу билан бирга, алимент тўловлари билан боғлиқ ижро ҳужжатларининг ўз вақтида ижросини

таъминлаш - вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган муҳим ижро ҳаракатларидан биридир.

Алимент тўлаш ҳақидаги суд буйруқлари, ҳал қилув қарорлари ҳамда алимент тўлаш тўғрисидаги нотариал тарзда тасдиқланган келишувлар ижро этилиши лозим бўлган суд ҳужжатларидан бири ҳисобланади. Алимент тўлови, аввало, болаларнинг таълимни, сифатли овқатланиши, соғлом ва баркамол улгайшини таъминлайди.

Мажбурий ижро бюроси директори ўринбосари Ш.Хайдаров таъкидлаганидек, "Алимент тўловлари бу аввалимбор вояга етмаганларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган. Бугунги вазиятда ҳар биримиз фарзандимизни ўйда сақлашга мажбурмиз. Уйда ўтирган фарзандимиз еб-ичиши, турли хил ўқув қуролларидан фойдаланган ҳолда ўқув машгулотларини давом эттириши керак. Алимент тўлаётган оталарга шуни таъкидлаб айтмоқчиманки, шундай бир ҳолатда фарзандларингиз таъминотида узилиш бўлиб қолмасин".

Ҳозирги мураккаб даврда алимент билан боғлиқ ижро ҳужжатидаги тарафларга (ундирувчи ва қарздор) тўловларни ўз вақтида амалга оширишдаги жараёнга қулайлик яратиш мақсадга мувофиқ. Айтайлик қарздор ва ундирувчи бошқа бошқа шаҳарларда яшаб келади. Юқорида қайд этилган "Click" ва "UPay" ва бошқа тўлов тизимларида "Алимент тўлаш" хизматини яратиб, тўловлар тўғридан-тўғри ундирувчини ҳисобига тушишини таъминлаш мақсадга мувофиқ. Бу билан, энг аввало, фуқароларнинг тезкор, сифатли, кенг кўламли ва самарали ахборот олишлари ҳамда қарздорликларнинг ўз вақтида тўланиши орқали оналиқ ва болаликни ишончли ҳимоя қилиш учун қуай имкониятлар яратилади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 24.01.2020 йилги Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномаси. (Reference of the President of the Republic of Uzbekistan to the Oly Majlis on 24/01/2020);
2. Ўзбекистон Республикасининг 29.08.2001 йилдаги "Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида"ти Қонуни www.lex.uz
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 21.03.2012 йилдаги "Замонавий ахборот-коммуникация технологияларини янада жорий этиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ти Қарори www.lex.uz;
4. Ўзбекистон Республикаси 09.12.2015 йилдаги "Электрон ҳукумат тўғрисида"ти Қонуни www.lex.uz;
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30.05.2017 йилги ПҚ-3016 "Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Мажбурий ижро бюроси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"ти Қарори www.lex.uz;
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20.06.2017 йилдаги ПҚ-3070-сонли "Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Мажбурий ижро бюросининг ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш марказини ташкил қилиш тўғрисида"ти Қарори. www.lex.uz;

СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ИЖРО ЭТИШДА ФАРЗДОРГА НИСБАТАН ҚИДИРУВ ЭЪЛОН ҚИЛИШ ЖАРАЁНИДА АКТ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ ОРҚАЛИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Бурхонова Гулрух Шухратовна,
Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
хузуридаги Мажбурий ижро бюроси
бошқармаси бош инспектори
Телефон: 998 97 422-61-91
E-mail: g.burhonova1989@mail.ru

АННОТАЦИЯ:

Мазкур мақолада суд ҳужжатларини ижро этишида қасдан бўйин товлаётган қарздорга нисбатан қидирув эълон қилиши жараёнини АКТ имкониятларини қўллаш орқали самарадорлигини ошириш масалалари ёритилган.

Калит сўзлари: АКТ имкониятлари, ижро механизми, суд ҳужжатлари, қидирув эълон қилиш, болани олиб бериш, ID-карта .

Шиддат билан ривожланаётган дунёда ахборот-коммуникация технологияларининг ўрни беқиёсdir. Мазкур ҳолатда суд қарорларини ижро этишида компьютер ва телекоммуникация технологиялари, электрон дастурний таъминот ва барча турдаги ахборот-коммуникация технологиялари кенг имкониятларидан самараали фойдаланишини йўлга кўйиш долзарбdir.

Ўзбекистон Республикаси Президенти 24.01.2020 йилдаги Олий Мажлисга қилган мурожаатномасида таъкидлаганидек, ҳаммамиз учун замонавий билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси бўлиш узлуксиз ҳаётий эҳтиёжга айланиши кераклиги, тараққиётта эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шартлиги, бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини бериши, зеро, бугун дунёда барча соҳяларга ахборот технологиялари чукур кириб бормоқда.

Ижро ҳаракатларини тўлиқ ва ўз вақтида бажарилиши ҳамда тарафларни бузилган қонуний хукуқ ва манфаатларини тикланиши кўп ҳолларда давлат ижро ҳаракатларини бажариш механизмини тизимли йўлга кўйилишига боғлиқ. Хусусан, бундай тизимли механизм яратишда замонавий ахборот технологиялари имкониятларини самараали ва тўғри қўллаш зарур.

Зеро, мажбурий ижро этиш тизимидағи замонавий ахборот коммуникация технологияларини фаолиятини ривожлантириш суд ҳужжатлари ва бошқа орган ҳужжатларини ижросини таъминлаш самарадорлигини оширишнинг асосий воситаларидан бириди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20.06.2017 йилдаги

ПҚ-3070-сонли "Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюросининг ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш марказини ташкил қилиш тўғрисида"ти Қарорига мувофиқ, Бюро фаолиятига илгор ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюросининг Ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш маркази ҳамда Бюро худудий бошқармаларининг тузилмасида Ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш бўлимлари ташкил этилган.

Қисқа даврда, Бюронинг АКТни жорий этиш маркази томонидан суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишини автоматлаштириш тизими, ижро ҳужжатлари бўйича қарздорлар маълумотлар базаси яратилиб, 29 тадан ортиқ вазирлик, идоралар ҳамда ташқилотлар билан электрон ҳамкорлик ўрнатилди.

Ўзаро ҳамкорлик натижасида, тегишли маълумотлар базасидан тўғридан тўғри қарздор шахс ва унинг мол-мулки тўғрисида маълумот олиш, инкасса топшириқномаларини қўйиш, қарздорнинг кўчар ва кўчмас мол-мулкига тақиқ қўйиш ҳамда қарздорнинг Ўзбекистон Республикаси худудидан чиқишига чекловни қўйилиши автоматлаштирилди.

Эндиликда, Бюро томонидан судлар томонидан ижро ҳужжатларини онлайн тарзда юбориш учун ягона интеграция шлюзи мавжуд. Ижро ҳужжатлари тўғридан тўғри автоматлаштириш тизимида келиб тушиши таъминланиб, ижро иши юритиш жараёнида қарздор шаҳсларга когоз шаклида юборилиши лозим бўлган давлат ижро ҳарордлари огоҳлантирув ва қарорларини юбориш мақсадида "O'zbekiston pochta" АЖ дастурний таъминоти ахборот тизими билан интеграция қилинган.

Бугунги кунда, амалиётда ижро ҳаракатларини тез бажарилишида асосий тўсиқлардан бири бу қарздор шахсни қаерда эканлиги аниқлашдир.

Шу сабабли, фуқароларни рақамли идентификациялашнинг ягона тизимини жорий этиш, иқтисодиётнинг турли тармоқларида инновацион технологияларни кенг жорий этиш, аҳолини ижтимоий таъминлаш ва муҳофаза қилиш, турли давлат ҳисобига олиш тизимлари ўртасида ахборот ҳамкорлиги учун жисмоний шахслар тўғрисидаги бирламчи маълумотлардан самарали фойдаланиш мақсадида 06.03.2020 йилда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикасида идентификация ID-карталарини расмийлаштириш ва бериш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ти Қарорига қабул қилинди. Мазкур қарор асосида, 01.01.2021 йилдан бошлаб янги туғилган болага, Ўзбекистон Республикаси фуқаросига, Ўзбекистон Республикаси худудида доимий яшайдиган фуқаролиги бўлмаган шахсга ва хорижий фуқарога белгиланган намунадаги идентификация ID-картаси берилиши, мазкур ID-карта унинг эгасининг шахсини, фуқаролигини тасдиқлайдиган ҳужжат ҳисобланishi назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикасининг "Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида"ти Қонуннинг 42-моддасига кўра, алиментлар ундириш тўғрисидаги, майиб бўлганлик ёки соглиқча бошқача тарзда шикаст етказганлик оқибатидаги зарарни қоплаш тўғрисидаги ёхуд боқувчининг вафоти натижасида зиён кўрган шахсларга зарарни тўлаш, зарарни давлат фойдасига ундириш тўғрисидаги, шунингдек болани олиб қўйиш тўғрисидаги ижро ҳужжатлари бўйича қарздорнинг турган жойи ҳақида маълумотлар бўлмагандан, давлат ижрочиси ўз ташаббуси билан ёки ундирувчининг аризасига кўра қарздорни қидириш тўғрисида қарор чиқаради, қарорни катта давлат ижрочиси тасдиқлайди. Мазкур ҳолатда давлат ижрочиси қарздорнинг мол-мулкини ёки болани қидириш тўғрисида қарор чиқаради.

Қидирув ижро ҳужжатини ижро этиш жойида, қарздорнинг маълум бўлган охирги яшаш жойида (турган жойида) ёки унинг мол-мулки турган жойида ёхуд ундирувчининг яшаш жойида (турган жойида) эълон қилинади.

Қарздор жисмоний шахсни ва олиб қўйилиши лозим бўлган болани қидириш ички ишлар органлари томонидан амалга оширилади. Қарздор юридик шахсни ва шунингдек қарздорнинг (жисмоний ёки юридик шахснинг) мол-мулкини қидириш давлат ижрочиси томонидан амалга оширилади. Автомототранспорт воситасини қидириш давлат ижроисининг қарорига кўра ички ишлар органлари зиммасига юқлатилиши мумкин.

Юқоридагиларга асосан, келгусида тизим доирасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Давлат персоналлаштириш маркази базасидан тўғридан тўғри қарздор шахснинг шахсий маълумотлари юзасидан Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Мажбурий ижро бюроси ўртасида ахборот ҳамкорлиги йўлга қўйилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Бу эса ўз навбатида ижро ҳужжатидаги қарздор шахс ҳақидаги маълумотларни олиш механизмини такомиллаштиришига олиб келади.

Шу билан бирга, замонавий ахборот коммуникация технологиялари имкониятларидан фойдаланган ҳолда қарздорнинг жойлашган жойи ҳақидаги маълумотларни аниқловчи ва йигувчи ягона кўп тармоқли дастурий таъминот яратиш мақсадга мувофиқ. Бу эса қарздорнинг жойлашган жойи ҳақидаги маълумотни олишда ва давлат ижрочиси томонидан қарздорнинг қидируви билан bogliq ижро ҳаракатларига сарфланадиган иш вақти ҳам, маблағ ҳам тежалади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 24.01.2020 йилги Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномаси. (Reference of the President of the Republic of Uzbekistan to the Oly Majlis on 24/01/2020);
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20.06.2017 йилдаги ПҚ-3070-сонли "Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги Мажбурий ижро бюросининг ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш марказини ташкил қилиш тўғрисида"ти Қарори. www.lex.uz;
3. Ўзбекистон Республикасининг 29.08.2001 йилдаги "Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида"ти Қонуни. www.lex.uz
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 06.03.2020 йилдаги "Ўзбекистон Республикасида идентификация ID-карталарини расмийлаштириш ва бериш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ти Қарори. www.lex.uz;

ФАОЛ ИНВЕСТИЦИЯВИЙ СИЁСАТНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Фарангиз Зайнобиддинова

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети докторанти

FZaynobiddinova@uwed.uz

Аннотация: Мазкур мақолада мамлакатимизда фаол инвестициявий сиёсатини тартибга солувчи норматив-хуқуқий хужжатлар, бу борада Президентимизнинг 2020 йилги Мурожаатномасида белгиланган асосий вазифалар - ташқи савдо фаолиятининг 2019 йил якунлари бўйича келтирилган маълумотлар асосида таҳлил қилинди. Шунингдек, илмий ишда Ўзбекистон Республикасининг "Инвестициялар ва инвестициявий фаолият тўғрисида"ги Қонунининг ўзига хос хусусиятлари ва замонавий инвестиция қонунчилигига оид масалалар қўриб чиқилди.

Калит сўзлар: инвестиция, инвестиция дастури, солиқ кредити, ташқи савдо, экспорт.

Халқаро иқтисодий муносабатлардаги глобаллашув ва Ўзбекистон Республикасининг жаҳон савдо айланмасига интеграциялашуви - мамлакат иқтисодиётида инвестициялар, хусусан хорижий сармояларга бўлган эътиборни янада кучайтиради. Ўз навбатида, инвестициялар ҳисобига ишлаб чиқаришлар техник ва технологик жиҳатдан қайта янгиланади, стратегик ва муҳим аҳамиятга эга бўлган инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш орқали эса иқтисодиётни ривожлантириш, аҳоли бандлиги, уларнинг турмуш даражаси ва фаровонлигини оширишга эришиш, мумкин бўлади.

Жорий йилнинг 15 январь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигига экспорт, инвестиция ва маҳаллийлаштиришни кенгайтириш масалаларига багишланган видеоселектор йигилишида [1] ҳам ушбу масалалар муҳокама этилиб, давлатимиз раҳбари: ҳудудий саноат экспорти қарийб 2 баробарга ошгани; барча манбалар ҳисобидан ўзлаштирилган инвестицияларнинг қарийб 30 фоизини тўғридан-тўғри хорижий сармоялар ташкил этгани ҳамда саноати ривожланмаган, олис туманларга ҳам катта инвестициялар кириб бориб, умумий қиймати 5,4 миллиард доллар бўлган 145 та тармоқ ва 167 та ҳудудий лойиҳалар ишга туширилганини, алоҳида таъкидлади. Шунингдек, видеоселекторда жорий йилдан бошлаб Инвестиция дастурлари янги тизим асосида ишлаб чиқилгани, хусусан 2020 йил учун 1569 та хусусий ва тўғридан-тўғри инвестиция лойиҳалари рўйхати тасдиқланиб, мазкур дастурга асосан шу йилда 233 триллион 200 миллиард сўм, жумладан 7,1 миллиард доллар миқдорида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар ўзлаштирилиши кўзда тутилгани, қайд этилди.

Юқоридаги кўрсаткичларни Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлигининг Ўзбекистон Республикаси ташқи савдо фаолиятининг 2019 йил якунлари [2] бўйича берган маълумотлари асосида ҳам давом эттиришимиз мумкин. Бундай ижобий ўзгаришларли рақамларнинг сосий параметрларига таяниб моҳиятнан идрок этсак, мамлакатимиз иқтисодий потенциалининг ортгани, ишлаб чиқариш хажмининг ошгани, бу орқали эса мамлакатдаги ишбилиармонлик, жумладан ишлаб чиқарувчи корхоналар фаолияти учун муҳим бўлган инвестициялар салмоғининг сезиларли даражада кўпайганини, қайд этиш мумкин.

Таъкидлаш жоизки, уч йил муқаддам 2017 йил 14 январь куни Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган йигилишида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев ташқи иқтисодий соҳадаги ишларнинг ҳолатига жуда танқидий баҳо бериб, унинг тубдан ўзгартириш зарурлиги, айниқса, хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва Ўзбекистоннинг ташқи савdosини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш кераклини айтганди [3].

Шу муносабат билан, сўнгги йиллар давомида мазкур соҳаларда кўплаб ислоҳотлар амалга оширилди, қонунчилик нормалари қайта қўриб чиқилди ва норматив-хуқуқий хужжатлар такомиллаштирилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги [4] ва "Инвестиция ва ташқи савдо соҳасида бошқарув тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги [5] Фармонлари ҳамда "Ўзбекистон Республикасининг 2019 йилга мўлжалланган инвестиция дастурини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида" [6] ва "Республика иқтисодиётига тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш механизмларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги [7] Қарорлари Республика иқтисодиётига тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш фаолияти самарадорлигини ошириш, хорижий инвесторларни мамлакатимиз имкониятлари ва салоҳияти тўғрисида хабардор қилиш, иқтисодиётнинг устувор соҳа ва тармоқларига инвестицияларни жалб қилиш каби вазифаларни амалга оширишга йўналтирилди.

Бундан ташқари, 2019 йил 25 декабрьда Ўзбекистон Республикасининг "Инвестициялар ва инвестициявий фаолият тўғрисида"ги Қонуни [8] янги таҳрирда қабул қилинди.

Мазкур қонун чет эллик ҳамда маҳаллий инвесторлар томонидан амалга ошириладиган инвестициялар ва инвестиция фаолияти соҳасидаги муносабатларни тартибга солишга солишига қаратилган бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг "Инвестиция фаолияти тўғрисида"ги, "Чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида"ги ва "Чет эл инвестициялари тўғрисида"ги Қонунларнинг асосий қоидаларини бирлаштирган ягона хужжат ҳисобланади. Мазкур Қонун инвестициявий муносабатлар янада аниқ нормалар билан тартибга солиниши, инвесторлар ҳуқуқлари кафолатларининг ортгани ҳамда инвестициявий шартномалар мазмунига нисбатан қўшимча талаблар белгиланганлиги ва бошқа қўплаб жиҳатлари билан ҳам ўзига хосдир.

Мамлакатимизда амалга оширилган ислоҳотлар самарасининг натижаси сифатида, дунёнинг нуфузли нашрларидан бири саналувчи Буюк Британиянинг "Экономист" журнали томонидан, 2019 йилда Ўзбекистон "Йил мамлакати" деб эътироф этилди [9]. Бундай эътироф, Ўзбекистондаги бугунги ўзгаришларга халқаро ҳамжамиятнинг юқсак баҳоси бўлиши билан бирга, биздаги ислоҳотларга нисбатан ижобий ташқи қизиқишлиарни намоён этади.

Чунончи, мамлакатимиз янги ўн йилликка қадам қўйиши муносабати билан, давлатимиз ривожининг келгусидаги беш йилликдаги устувор йўналиш ва вазифаларини белгилаб олишига багишинган Президентимиз Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари ва Сенати аъзоларига йўллаган 2020 йилги Мурожаатномасида [11] ҳам ташқи сиёsat, инвестиция масалаларига алоҳида ургу берилди. Хусусан, Президентимиз одамларимиз етарли даромад топиши учун энг кулаги бизнес ва инвестиция муҳитини шакллантириб, янги-янги корхоналар ва иш жойларини кўпайтиришимиз зарурлиги ҳамда иқтисодиётни юқори суръатлар билан ривожлантириш учун фаол инвестиция сиёsatини изчил давом эттириш кераклигини, таъкидлади.

Бундан ташқари, Мурожаатномада хорижий инвесторларни фаол жалб этиш мақсадида жорий йил март ойидаги Тошкент халқаро инвестиция форумини [12] юқори савияда ўтказиш, инвестиция жалб этишнинг самарали воситаларидан бири бўлган давлат-хусусий шериклик механизmlарини транспорт, энергетика, йўл, коммунал, тиббиёт, таълим каби соҳаларга кенг татбиқ этиш ҳамда мамлакатда ҳақиқий ишбилармонлик ва инвестиция муҳитини яратиш учун коррупция иллатини олдини олиш каби вазифалар белгиланди.

Хуласа қилиб айтганда, бугун Ўзбекистон фаол инвестициявий сиёsatни амалга оширишда ўзининг замонавий инвестиция қонунчилиги, барқарор дастур ва устувор йўналишларига эга. Бироқ, мазкур соҳанинг тараққиёти - тегишли норматив-ҳуқуқий хужжатларнинг тўғри, тўлиқ ва адолатли тарзда амалиётта жориш этиш масалалари билан бевосита боғлиқ бўлиб, бу орқали мамлакатимиздаги ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш, хорижий сармоялар миқдорини ошириш ва инвестициявий жозибадорликни мустаҳкамлашга эришиш мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 15 январь куни экспорт, инвестиция ва маҳаллийлаштиришни кенгайтириш масалаларига багишинган видеоселектор йиғилишидаги нутқи // <https://president.uz/uz/lists/view/3291>
2. Ўзбекистон Республикаси ташқи савдо фаолиятининг 2019 йил якунлари // <https://mift.uz/uz/news/uzbekiston-respublikasi-tashi-savdo-faolijatining-2019-jil-jakunlari>
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишинган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъruzаси // <https://president.uz/uz/lists/view/187>
4. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 02.08.2018 й., 06/18/5495/1611-сон
5. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.01.2019 й., 06/19/5643/2545-сон; 11.10.2019 й., 06/19/5848/3901-со
6. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 20.12.2018 й., 07/18/4067/2354-сон
7. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 29.04.2019 й., 07/19/4300/3032-сон, 23.11.2019 й., 06/19/5881/4045-сон
8. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.12.2019 й., 03/19/598/4221-
9. Which nation improved the most in 2019? // <https://www.economist.com/leaders/2019/12/21/which-nation-improved-the-most-in-2019>
10. Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 10.01.2020 й., 07/20/4563/0034-сон

11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // <https://president.uz/uz/lists/view/3324#>
12. Tashkent International Investment Forum // <https://tiif.uz/en/>

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ В ОБЛАСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ И ИХ СООТНОШЕНИЕ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ СУВЕРЕНИТЕТОМ.

Ибрагимова Сабина Эркиновна

Преподаватель кафедры "Международное публичное право и государственно-правовые дисциплины"
Университета мировой экономики и дипломатии
email: subhanibragimova@gmail.com
тел. +998946297769

Аннотация: рассматривается проблема соотношения международного и внутригосударственного права, в том числе, по отношению к международным стандартам отправления правосудия. Основным при этом является то, что международные стандарты могут быть применены только при трансформации их во внутригосударственное право.

Ключевые слова: международный стандарт, правосудие, трансформация, внутригосударственное право, общепризнанные нормы международного права.

Выступая на видеоселекторном совещании, посвященном состоянию дел по обеспечению правосудия в системе судебных органов, проблемам и задачам на перспективу, Президент Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёев еще 13 июня 2017 года особо отмечал: "В Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах приоритетными направлениями реформирования судебно-правовой системы определены повышение доступа граждан к правосудию, обеспечение подлинной независимости судебной власти, укрепление гарантий надежной защиты прав и свобод человека".

Узбекистан всё более активно внедряется в мировое сообщество, воспринимает общечеловеческие ценности, стремится обеспечить применение на практике основные достижения мировой культуры и цивилизации.

Особо важным в данном направлении является как можно более полное восприятие, усвоение наработанного мировым сообществом опыта защиты и обеспечения прав и свобод человека. В этой области одним из приоритетов является надлежащее и как можно более полное обеспечение надлежащего осуществления правосудия, как одного из гарантов такой защиты.

В свете этого, представляется немаловажным осуществляемая нашей Республикой имплементация международных норм в данной области, которая неотделима от внедрения выработанных и сложившихся международных стандартов в области правосудия.

Думается, необходимо, в первую очередь, отметить, что отношение к международным стандартам в немалой степени определяется возможностями государства и общества к их восприятию и глубокому внедрению. При этом, на наш взгляд, необходимо избегать поспешных, непродуманных действий в данном направлении, опережающих степень развития общества, его зрелость и готовность к принятию таких стандартов в полной мере.

Однако, разумеется, необходимо избегать и другой крайности - недостаточно активной имплементации международных принципов в наше законодательство.

С учетом специфики воздействия на личность и ее взаимоотношения с государственной системой, международные стандарты в области отправления правосудия представляются неразрывно и органично связанными с понятием международных стандартов в области защиты прав человека.

Следует также отметить, что ряд исследователей, идеализируя международные стандарты, априори присваивают им общеобязательный, абсолютизированный характер, независимо от восприятия их государством и его национальным законодательством.

Так, вызывает определенные сомнения тезис С.М. Ягофарова о необходимости "□ признать в качестве должного ситуацию, когда любой международный акт, расширяющий перечень статутных прав личности, автоматически приобретает статус общепризнанной нормы, не нуждающейся в какой-либо ратификации". Близкого мнения придерживается И.Б.Глушкова, по утверждению которой решющим при этом является и влияние законодательства ряда демократических государств, главной ценностью которых провозглашены права человека . Полагаем, что подобное мнение вряд ли согласуется с понятием суверенитета, помимо сложностей с оценочным и довольно расплывчатым определением "демократические государства".

Соответственно, по мнению упомянутых исследователей, предполагается априори обязательность международных стандартов для государства, независимо от восприятия их последним; от встраивания этих стандартов в национальное законодательство.

Представляется, что данные утверждения, помимо допущения прямого ущемления государственного суверенитета, позволяют предполагать автоматический, бездумный перенос на правоприменительную практику государственных органов, любых положений международных актов, даже при произвольном отнесении их к регулирующим права человека.

Отсутствие ратификации при этом, предполагает отсутствие воли государства к восприятию таких положений, фактически - их непризнание (пусть даже временное).

Представляется более соответствующей упомянутым принципам позиция ряда исследователей, согласно которой неотъемлемым условием адаптации международных стандартов, является их встраивание в национальное законодательство.

Так, С.М. Оганесян в статье "Понятие международных стандартов прав человека" определяет стандарты как "нормы современного международного права, предусматривающие такие общедемократические требования и обязанности государств, которые они должны с учетом особенностей своего общественного строя, национального развития и т.п. воплотить и конкретизировать в своих системах". Аналогичного мнения придерживаются также такие правоведы, как М.В.Баклай , О.И.Тиунов , В.Д.Зорькин , С.А.Авакьян , О.Е.Кутафин , Е.В.Медведев и др.

Соответственно, важнейшим при применении, имплементации понятия "международные стандарты", следует считать их признание государством и их "встраивание" в национальное законодательство.

Важным здесь является и то, что восприятие международных стандартов государством зависит от степени развитости общества, его менталитета, особенностей исторического развития и целого ряда иных факторов, определяющих его готовность принять такие стандарты и применить их на практике.

В Резолюции Генеральной Ассамблеи ООН "Установление международных стандартов в области прав человека", принятой на 97-м пленарном заседании 04 декабря 1986г. (№41/120) подчеркивается, что данные стандарты установлены Генеральной Ассамблеей, другими органами ООН и специализированными учреждениями, при этом Резолюция призывает государства присоединяться и ратифицировать договоры в данном направлении и учитывать уже существующую международно-правовую практику .

Соответственно, подчеркивается рекомендательный, неимперативный характер стандартов. Фактически, в понятие "стандарт" вкладывается определение его, как ориентир, цель развития законодательства, для возможного приближения к этому ориентиру, с учетом уже упоминавшихся особенностей государства.

Отметим также, что доминирующая в настоящее время в науке международного права теория умеренного монизма воздерживается от жестких утверждений об императивности положений международного права и безусловного воздействия их на национальное законодательство.

В связи с этим, представляется правомерной точка зрения В.В.Богатырева о том, что "□ ныне государства как основные действующие лица в международном сообществе, утверждая концепцию примата международного права, отнюдь не стремятся подчинить внутригосударственную сферу международному праву с тем, чтобы вернуться к теории международно-правового монизма, а заявляют о принципиально новой роли международного права в условиях взаимозависимого, во многом целостного мира в процессе регулирования межгосударственных отношений, на основе признания общечеловеческих ценностей. □Следование этому принципу не означает признания слияния в единое целое международного и национального права".

Принимая 25 сентября 2019г. специального докладчика Совета ООН по правам человека по вопросу о независимости судей и адвокатов Диего Гарсия-Саяна, находящегося в нашей стране с рабочим визитом, Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев с удовлетворением отметил укрепляющееся конструктивное партнерство Узбекистана с ООН и его структурами, одним из важнейших направлений которого является сотрудничество в области защиты прав человека. Особо было отмечено, что по итогам визитов в нашу страну Верховного комиссара ООН по правам человека Зейда Раада аль-Хусейна и специального докладчика по вопросу о свободе религии или убеждений Ахмеда Шахида осуществляются "дорожные карты", направленные на обеспечение гарантий прав и свобод человека, расширение международного диалога в этом направлении. При этом, одной из ключевых задач в рамках Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах является обеспечение независимости судей и адвокатов посредством внедрения международных стандартов в судебно-правовую сферу .

Значение, которое Глава государства придает вопросам дальнейшей имплементации международных стандартов в уголовно-процессуальное законодательство нашей страны, требует от научной общественности и практических работников, глубокого анализа в данном направлении, дальнейшего развития процесса внедрения международных норм в действующее законодательство, в целях повышения уровня защиты прав и свобод наших граждан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

1. Выступление Президента Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёева на Видеоселекторном совещании, посвященном состоянию дел по обеспечению правосудия в системе судебных органов, проблемам и задачам на перспективу 13 июня 2017 года <https://president.uz/ru/lists/view/645>.
2. Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев принял 25 сентября 2019г. специального докладчика Совета ООН по правам человека по вопросу о независимости судей и адвокатов Диего Гарсия-Саяна, находящегося в нашей стране с рабочим визитом. <https://president.uz/ru/lists/view/2878>
3. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН "Установление международных стандартов в области прав человека". Принята на 97-м пленарном заседании ГА ООН 04 декабря 1986г. (№41/120) <https://undocs.org/ru/A/RES/41/120>
4. Авакьян, С. А. Конституционное право России : учеб. курс. Т. 1 . 4-е изд., перераб. и доп. - М. : Норма ; ИНФРА-М, 2010. - 864 с.
5. Баглай, М. В. Конституционное право Российской Федерации : учебник / М. В. Баглай. - 12-е изд., изм. и доп. - М., 2017. - 768 с.
6. Глушкова И.Б.. Реализация права на справедливое судебное разбирательство в арбитражном процессе. Автореферат дисс. канд. юрид. наук. Саратов 2011. - 23 с.
7. Комментарий к Конституции РФ. под ред. В. Д. Зорькина. - М.: Норма, 2011. - 1008 с.
8. Кутафин, О. Е. Источники конституционного права РФ. - М.: Проспект, 2013. - 298 с.
9. Медведев Е.В. Развитие и реализация стандартов правосудия В Российской Федерации (Теоретико-Правовой Аспект). Автореферат дисс. канд. юрид. наук. Москва, 2012. - 23 с.
10. Международное право : учеб. пособие / В. В. Богатырев ; Владим. гос. ун-т им. А. Г. и Н. Г. Столетовых. - Владимир : Изд-во ВлГУ, 2016. 276с.
11. Оганесян, С.М. "Понятие международных стандартов прав человека". Международное публичное и частное право. № 2 (2008): С.18-21.
12. Павлова, Л.В. "Отчет национального эксперта по применению международных стандартов прав человека в области прав и свобод человека в процессе отправления правосудия Республики Беларусь". Рекомендации по более широкому применению международных стандартов в области прав человека в процессе отправления правосудия в Республике Беларусь. Минск, 2009. 369 с.
13. Тиунов, О. И. Конституционные права и свободы человека и гражданина в РФ : учебник - М. : Норма, 2005. - 608 с.
14. Ягофаров С. М. Международные стандарты по правам человека и российское уголовное судопроизводство: учебное пособие / под ред. доктора юр. наук, профессора А. П. Гуськовой. - Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2006. - 91 с.

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИНинг СУДГА ҚАДАР ИШ ЮРИТИШ БОСҚИЧИДА ТОТИШУВ ПРИНЦИПИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Мадиева Дилшода Наби қизи
Ўзбекистон Республикаси Бош Прокуратураси
Академияси магистратура тингловчиси
Телефон: +998943211771
dilshodamadieva@gmail.com

Аннотация: Мазкур тезис жиноят процессида тортишув принципи судда иш юритув босқичи билан бирга дастлабки тергов босқичида ҳам амал қилиши, хусусан, шахсларнинг суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья ва суднинг процессуал ҳаракати ёки қарори устидан шикоят бериш ҳукуқини амалга ошириш, дастлабки тергов органларининг қамоққа олиш (уй қамоги,) тарзидаги эҳтиёт чорасини кўллаш, қамоққа олиш (уй қамоги,) тарзидаги эҳтиёт чорасини кўллаш муддатини узайтириш, шахсни лавозимидан четлаштириш тўғрисидаги илтимосномаларни кўллаш юзасидан кўриладиган процессуал жараёнларда намоён бўлишига оид фикрларга багишланади.

Калит сўзлар: Тортишув принципи, дастлабки тергов, шикоят, эҳтиёт чораси, илтимоснома.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 14-майдаги ПҚ-3723-сонли "Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини тубдан такомиллаштиришт чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорига асосан, жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигининг самарали тизимини яратишга оид вазифаларни амалга ошириш белгиланган. Жиноят процессининг тортишув принципи ҳамда уни дастлабки терговга жорий этишни ҳам амалиётда ҳали тадқиқ этилмаган масалалар қаторига киритиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 25-моддасидан, тортишув принципи фақат 1-инстансия суди ва ишлар юқори судларда кўрилганда амалга оширилади деган хулоса келишимиз мумкин. Гарчи, ушбу тамойилнинг амалга оширилиши мазкур модда билан чекланган бўлса-да, тарафлар тортишувини таъминлайдиган бошқа қоидалар ҳам қонунчиликда ўз аксини топган дея оламиз.

Дастлабки тергов босқичида томонлар сифатида айбловчи - прокурор, терговчи, суриштирувчи, жабрланувчи; ҳимоя тарафлари эса нисбатан тенг ваколатларга эга бўлган гумон қилинувчилар, айбланувчи, ҳимоячилар ҳисобланади. Ушбу босқичда жиноят процесси иштирокчилари ўргасидаги низони кўриб чиқадиган мустақил суд ҳам бор. Шу билан бирга, агар биз тортишув тамойили моҳиятини баҳс-мунозарали тартибда далилларни текшириш ва томонларнинг ўз позицияларини ҳимоя қилиш, суд низоли ҳаракатларга баҳо бериш деб ҳисобласак, жиноий процессининг судгача бўлган босқичларида тортишув тамойили амалга ошади деб хулоса қилишимиз мумкин.

Дарҳақиқат, жиноий процесс томонлари барча босқичларида мавжуд эмас. Жиноят ишини кўзгатиш ва ҳукмни ижро этиш каби босқичида томонлар йўқ, чунки ҳукуқий тортишув ва курашлар бўлмайди. Аммо, биз ишонамизки, жиноят процессининг судда иш юритув босқичи билан бирга, дастлабки тергов босқичида ҳам тортишув принципи амал қиласди.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят қонунчилигига кўра, судга одил судловни амалга ошириш билан боғлиқ асосий функцияларини бажаришдан ташқари, унга дастлабки тергов ва суриштирув органларининг процессуал фаолияти устидан суд назоратини амалга ошириш, дастлабки тергов органларининг қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораларини ва суд қарорини талаб қиласиган бошқа эҳтиёт чораларини танлаш тўғрисидаги илтимосномаларини кўриб чиқиши ваколати берилган. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 28-29-бобларида, эҳтиёт чоралари ва шахсни лавозимидан четлаштириш ҳамда уларни амалга ошириш тартиби кўрсатилган бўлиб, мазкур иш суд жараёнида кўрилаётганда, тарафлар ҳисобланган судя, прокурор ҳамда ҳимоячи тортишув тамойилига кўра ўзларининг позицияларини кўллаб-куватлайдилар. Яъни, прокурор қамоққа олиш, уй қамоги эҳтиёт чорасини кўллаш (қамоққа олиш, уй қамоги эҳтиёт чораси муддатини узайтириш), шахсни лавозимидан четлаштириш зарурлигини асослаб берса, ҳимоячи ёки айбланувчи (гумон қиливчи) ушбу ҳукуқий мажбурлов чораларни қўллашни рад етади, суд эса тарафларни эшитган ҳолда тегишли тарибда ажрим чиқаради.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида 44-моддасида фуқароларнинг давлат органари ва мансабдор шахсларнинг ҳар қандай қарорлари ва хатти-ҳаракатлари юзасидан судга шикоят қилиш ҳукуқи кафолатланган. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 27-моддада ҳам процесс иштирокчилари ва бошқа шахслар, шунингдек жиноят ишини юритишдан

манфаатдор бўлган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг вакиллари ушбу Кодексда белгилаб кўйилган тартибда ва муддатда суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья ва суднинг процессуал ҳаракати ёки қарори устидан шикоят беришга ҳақли эканликлари белгиланган.

Амалдаги Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексида суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг қарорлари ва ҳаракатлари юзасидан фақатгина прокурорга ёки юқори турувчи прокурорга шикоят қилиниши белгиланган бўлиб, уларнинг ҳаракатлари бўйича кейинчалик судга шикоят қилиниши кўрсатилмаган. Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинларини судга қадар иш юритиш босқичида ҳам ҳимоя қилиш ва тарафлар тортишувини рўёбга чиқариш мақсадида жиноят ишини юритаётган мансабдор шахсларнинг ва давлат органларининг қарорлари, ҳаракат ва ҳаракатсизликлари устидан юқори турувчи органга ҳамда судга шикоят қилиш тартиби белгиланиши зарур.

Мазкур жараёнда судя жиноят процессининг юқорида кўрсатилган иштирокчиларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ва қарорларининг қонунийлигини ва ҳақиқийлигини текширади. Шу билан бирга, суд жараёни арз қилувчи, унинг ҳимоячиси, қонуний вакили ёки вакили шунингдек, терговга қадар текширувни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва қарори устидан шикоят қилинган бошқа шахсларнинг иштирокида иш баҳс-мунозара шақъда кўриб чиқлади. Мазкур жараёнда ҳимоя ва айлов иштироки яқъол кўриниб турибди.

Ўз навбатида, жиноят процесснинг судгача бўлган босқичларида тортишув жараёни принципи уларга берилган ваколатлар доирасида ҳаракатларни амалга ошириш орқали юзага келади деган холосага келишимиз мумкин. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 27-моддаси шахсларнинг суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья ва суднинг процессуал ҳаракати ёки қарори устидан шикоят бериш ҳуқуқини амалга ошириш, дастлабки тергов органларининг қамоққа олиш (уй қамоги,) тарзидаги эҳтиёт чорасини кўллаш, қамоққа олиш (уй қамоги,) тарзидаги эҳтиёт чорасини кўллаш муддатини узайтириш, шахсни лавозимидан четлаштириш тўғрисидаги илтимосномаларни кўллаш бўйича илтимоснома юзасидан кўриладиган суд иш юритуви жараёнлари аниқ мисол бўла олади. Чунки, суд мажлисида қатнашган томонлар ўзларининг позицияларини кўллаб-куватлаш учун қарама-қарши томоннинг манфаатларини инкор етувчи далилларни тақдим этишади.

Юқоридаги фикрлардан инобатга олиш шуни айтишимиз мумкинки, Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодексининг 7-моддаси 1-қисмини қўйидаги тарзда ифодалаш мақсадга мувофиқ саналади:

"Жиноят суд ишларини юритиш тарафларнинг ўзаро тортишуви асосида амалга оширилади, қонунда назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно."

Шунингдек, амалдаги кодексни суриштирувчи, терговчи, прокурор, судья ва суднинг процессуал ҳаракати ёки қарори устидан шикоятларни кўриб чиқиш тартибини назарда тутувчи янги боб билан тўлдириш таклифи билдирилади. Бу эса тарафлар тортишуви принципини такомиллаштиришга хизмат қиласди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Тўлаганова Г.З. Жиноят процессида эҳтиёт чораларининг қўлланиши муаммолари: -Т.: Адолат, 2005. -Б.7.;
2. Давлетов А.А. Проблема состязательности решена в УПК РФ неудачно // Российская юстиция. 2003. № 8. С. 22.
3. Герасимова Татьяна Юрьевна Проблемы реализации принципа состязательности на лосудебных стадиях уголовного процесса: дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар - 2017. -Б.23.

КОРПОРАТИВ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ҚИЛИШДА МЕДИАЦИЯНИНГ АФЗАЛЛИГИ

Рахмонкулова Нилуфар
Ходжи-Акбаровна
юридик фанлар доктори
Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия
университети
Ташкент, Ўзбекистон
nrakhmonkulova@inbox.ru

Аннотация

Мазкур мақолада корпоратив низоларни ҳал қилишда медиациянинг аҳамияти ва афзалликлари таҳлил қилинган. Таҳлиллар давомида медиациянинг конфиденциаллиги, корпоратив низога хос бўлган "инсон фактори"нинг медиацияда инобатга олинishi, тарафларнинг жараённи ўзлари назорат қилишлари унинг корпоратив низоларни ҳал қилишда юқори самара бериши асослаб берилган.

Калит сўзлар: медиация, корпоратив низолар, низоларни муқобил йўл билан ҳал қилиш, конфиденциаллик.

ПРЕИМУЩЕСТВА МЕДИАЦИИ ПРИ РАЗРЕШЕНИИ КОРПОРАТИВНЫХ СПОРОВ

Рахмонкулова Нилуфар
Ходжи-Акбаровна
доктор юридических наук
Университет мировой экономики и
дипломатии
Ташкент, Узбекистан
nrakhmonkulova@inbox.ru

Аннотация

В данной статье проанализированы значение и преимущества медиации при разрешении корпоративных споров. В ходе анализа обоснована высокая эффективность медиации при разрешении корпоративных споров в силу его конфиденциальности, принятием во внимание "человеческого фактора" присущего корпоративным спорам и контролем над процессом самими сторонами.

Ключевые слова: медиация, корпоративные споры, разрешение споров альтернативным способом, конфиденциальность.

ADVANTAGES OF MEDIATION IN RESOLVING CORPORATE DISPUTES

Rakhmonkulova Nilufar
Khodji-Akbarovna
DSc
University of World Economy and
Diplomacy
Tashkent, Uzbekistan
nrakhmonkulova@inbox.ru

Annotation

This article analyzes the significance and advantages of mediation in resolving corporate disputes. The analysis substantiates the high efficiency of mediation in resolving corporate disputes due to its confidentiality, taking into account the "human factor" inherent in corporate disputes and controlling the process by the parties themselves.

Key words: mediation, corporate disputes, alternative dispute resolution, confidentiality.

Ўзбекистонда тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги иқтисодий ва ҳуқуқий муносабатлар

ривожланиб борган сари ушбу муносабатлардан келиб чиқаётган низоларнинг ҳам янгича қўринишлари вужудга келмоқда. Шундай низоларнинг бир қўриниши - корпоратив низолардир.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекснинг 15519-моддасига кўра, корпоратив низолар бўйича ишлар жумласига қўйидагилар киради: 1) юридик шахсни ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш билан боғлиқ низолар; 2) хўжалик жамиятлари ва ширкатларининг устав фондидағи (устав капиталидаги) акцияларнинг, улушларнинг, кооперативлар аъзолари пайларининг мансублиги, уларга юкламалар белгилаш ва улардан келиб чиқадиган ҳукуқларни амалга ошириш билан боғлиқ низолар, бундан хўжалик жамиятлари ва ширкатларининг устав фондидағи (устав капиталидаги) акцияларни, улушларни, кооперативлар аъзоларининг пайларини ўз ичига олуви чорос мол-мулкни ёки эр-хотиннинг умумий мол-мулкини бўлиш билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган низолар мустасно; 3) юридик шахс иштирокчиларининг (муассисларининг, аъзоларининг) юридик шахс томонидан тузилган битимларни ҳақиқий эмас деб топиш ва (ёки) бундай битимларнинг ҳақиқий эмаслиги оқибатларини кўллаш ҳақидаги даъволари бўйича низолар; 4) қимматли қоғозлар эмиссияси билан, шу жумладан эмитентнинг бошқарув органлари қарорлари юзасидан низолашиш билан, эмиссиявий қимматли қоғозларни жойлаштириш жараёнида тузилган битимлар, эмиссиявий қимматли қоғозлар чиқариш (кўшимча равища чиқариш) натижалари бўйича ҳисоботлар (хабарномалар) юзасидан низолашиш билан боғлиқ низолар; 5) қимматли қоғозларни номинал сақловчиларининг акциялар ва бошқа қимматли қоғозларга бўлган ҳукуқларни ҳисобга олиш, қонунда назарда тутилган бошқа ҳукуқ ва мажбуриятларни қимматли қоғозларни жойлаштириш ва (ёки) уларнинг муомаласи муносабати билан қимматли қоғозларнинг номинал сақловчилари томонидан амалга ошириш билан боғлиқ фаолиятидан келиб чиқадиган низолар; 6) юридик шахс иштирокчиларининг умумий йиғилишини чақириш тўғрисидаги низолар; 7) юридик шахс бошқарув органларининг қарорлари устидан шикоят қилиш тўғрисидаги низолар.

Таъкидаш жоизки, тобора ҳукуқий низога айланиб борувчи корпоратив низонинг бирламчи сабаби тарафларнинг судгача аниқлаш ва қаноатлантириш мумкин бўлган манфаатлари ҳисобланади. Замонавий медиация жараёнида кўлланувчи асосий техникалардан бири бу - тарафларнинг манфаатлари билан ишлашдир.

Медиациянинг корпоратив низоларни ҳал қилишдаги самарадорлигига тўхталиб ўтадаган бўлсак, аввало, унинг конфиденциаллиги, яъни медиациянинг низо моҳиятининг, унинг муҳокамаси ва ҳал қилиниши бутун жараёнининг конфиденциаллигини сақлашини ва бунинг оқибатида ташкилотнинг обрўси сақланиб қолишини эътироф этиш лозим. Бугунги кунда бизнес учун бу ҳал қилиувчи аҳамиятга эгадир, чунки маълумот нафақат савдо балки инсофсиз рақобат предмети бўлиб қолди.

Ўзбекистон Республикаси "Медиация тўғрисида"ти Қонуннинг 6-моддасига кўра, медиация иштирокчилари медиация жараёнида ўзларига маълум бўлиб қолган маълумотларни уларни тақдим этган медиация тарафининг, унинг ҳукуқий ворисининг ёки вакилининг ёзма розилигисиз ошкор қилишга ҳақиқи эмас, ҳамда медиация иштирокчилари ўзларига медиация жараёнида маълум бўлиб қолган ҳолатлар ҳақида гувоҳ сифатида сўроқ қилиниши мумкин эмас, шунингдек улардан медиацияга тааллуқли ахборотни талаб қилиб олиш мумкин эмас.

Шунингдек, корпоратив низоларга "инсон фактори" хос бўлиб, иштирокчилар (акционерлар) нафақат бизнес бўйича хамкорлар мақомига эга бўладилар, балки аксарият ҳолларда қариндошлиқ ёки оиласиб алоқалари билан боғлиқ бўладилар ва бу ҳолат муносабатларнинг келажакда сақланиб қолиши масаласини биринчи ўринга чиқаради. Медиация юқори эҳтимоллик билан буни таъминлашга йўл қўяди. Чунки медиатор ким ҳақ, ким айбдорлигини аниқлаштирумайди, баҳо бермайди ва қарор чиқармайди, балки тарафларнинг мулоқотини ва ва иккала томон учун ҳам қулагай ва мақбул ечимнинг топилишини таъминлаиди.

Медиациянинг яна бир афзаллик томони шундаки, медиацияда тарафлар ўз низоларининг тақдирини ўзлари белгилаб, жараённи назорат қилишлари мумкин. Масалан, низони суд ва арбитраж йўли билан ҳал қилишда тарафлар деярлик жараённинг бошланишидан низо натижаси устидан назоратни йўқотадилар. Шунингдек, низони ҳал қилиш жараёнига таъсир кўрсатиш имконияти ҳам чекланган бўлади.

Тарафларнинг жараённи назорат қилиш ва низоли ҳолатга тўлиқ этиш имкониятига эга эканлиги айрим ҳолларда ҳукуқий доирадан четда турувчи қарорни топиш, тарафларнинг ўзига бу ресурсларини ишга солиш, конкрет ҳукуқий ҳолат билан боғлиқ бўлмаган умумий манфаатни топиш имкониятини беради. Музокараларнинг инсофли иштирокчиси бошиданоқ ўзига бажарид бўлмайдиган мажбуриятни ўз ихтиёрига кўра зиммасига олишини тасаввур қилиш қийин. Шу сабабли ҳам, медиация жараёнини ўтказиш натижасида эришилган келишувларнинг ижро этилиши,

фикримизча, жуда юқори. Бунинг натижасида, вазиятнинг мувоффақиятли ҳал бўлиши ва эришилган келишувларнинг ижро этилиши оқибатида шерикчилик муносабатлари сақланиб қолади. Бу эса, ташкилотнинг янги шерикни қидириш, ўзаро фаолияти схемасини шакллантириш, хужжатлар мумомаласини қайта йўлга қўйиш каби вақт билан боғлиқ ва молиявий харажатлардан қутулиб қолишига олиб келади.

Шу билан бир қаторда, ишни судда (арбитражда) ҳал қилишда қарор даво талаблари (арбитраж аризаси) предмети доирасида ва қатъяян ҳуқуқий жиҳатдан қабул қилинади. Даво доирасидан ташқарида бўлган ҳолатлар эса, таъкидлаш жоизки, бу бир қатор шахслар билан боғлиқ, ҳуқуқий бўлмаган масалалар, кўрилмай қолдирилади ва фақатгина медиация жараёнида низонинг ҳуқуқий аҳамиятга эга бўлган жиҳатлари билан бирга ҳал қилиниши мумкин.

Ишни кўрилиш муддатига тўхталиб ўтадиган бўлсак, суд ёки арбитраж жараёнида бу бир неча ойлар ва ҳаттоқи йилларни талаб этади. Стандарт медиация жараёни эса, 3 соатни ташкил қиласи ва мураккаб низоларда бир неча сессияларнинг ўтказилишини талаб этиши мумкин.

Шу тариқа, медиация корпоратив бошқарув механизмлари тизимиға уйғунлашишга қодир бўлиб, корпоратив муносабатлар иштирокчиларига низоли ҳолатларни бартараф этиш ёки самарали тартибга солиш воситаларини тақдим этади. Шу билан бирга, медиация узоқ муддатли истиқболда юридик шахс фаолиятидаги барқарорликнинг сақланишини таъминлаши, умумий манфаат асосида низолашувчи тарафларни улар иштирокчиси бўлган ташкилотнинг тадбиркорлик фаолиятини нормал амалга оширишига имконсизликка олиб келувчи деструктив ҳаракатлардан сақлаб қолиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 июндаги ПФ-5087-сон "Бизнеснинг қонуний манфаатлари давлат томонидан муҳофаза қилиниши ва тадбиркорлик фаолиятини янада ривожлантириш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида"ти Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами, 2017 й., 25-сон, 522-модда.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ти Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.
3. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодекси. <http://lex.uz>
4. Ўзбекистон Республикаси "Медиация тўғрисида"ти Қонуни. <http://lex.uz>

ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ТҮЁРИСИДАГИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Хуршид НОМОЗОВ

Қашқадарё вилояти юридик колледжи

"Мутахассислик фанлари кафедраси" ўқитувчisi,

Электрон манзил: afton.inbox.uz

Телефон: +99891-468-07-10

Аннотация: Ушбу мақолада юридик коллеҗларида ўқитиладиган фанлар, шу жумладан хуқуқбузарликлар профилактикаси түғрисида асосий тушунчалар, бу борада қабул қилинган чора-тадбирлар, қонун хуҗжатлари моҳияти ҳақидаги маълумотлар атрофлича қисқа шаклда ёритилган.

Калит сўзлар: Хуқуқбузарликлар профилактикаси

Авваламбор хуқуқбузарликлар профилактикаси сўзига тариф берадиган бўлсак хуқуқбузарликлар профилактикаси - хуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, хуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек хуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон берәётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган хуқуқбузарликлар умумий, маҳсус, якка тартиbdаги ва виктимологик профилактикасининг хуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизимиdir.

Бунда ички ишлар органлари ҳодимларининг асосий вазифаси бу - шахснинг хуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, жамиятда хуқуқий онг ва хуқуқий маданиятни юксалтириш, қонунийликни мустаҳкамлаш, шунингдек коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, хуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон берәётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чора-тадбирларини кўриш ва жисмоний шахсларнинг хуқуқбузарликтан жабрланувчига айланиш хавфини камайтиришдан иборатdir.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида Ўзбекистоннинг хуқуқбузарлиkn олдини олиш борасидаги мақсадлари аниқ баён этилган бўлиб, 2017 йилда "Коррупцияга қарши курашиб түғрисида"ги, "Болаларни уларнинг соғлигига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш түғрисида"ги Қонунлари, ҳамда "Хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиб тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари түғрисида"ги қарори қабул қилинди. Давлат органлари, давлат идоралари, зиёлилар, маҳалла фаоллари ва бошқа жамоатчилик тузилмаларининг ушбу йўналишдаги фаолиятини бирлаштириш орқали ишлар таъсирчанлигини ошириш мақсадида давлатимиз раҳбари ҳар ҳафтанинг пайшанба куни - "Хуқуқбузарликлар профилактикаси куни" этиб белгиланган ва жойларда бу амалиёт ўзининг ижобий самарасини бермоқда. Маълумки, ҳар бир маҳаллани жиноятчиликдан холи худудга айлантириш, бу борада бефарқлик, лоқайдлик ҳолатларига барҳам бериш жамиятда тинч ва осойишта ҳаётни таъминлашнинг асосий шартларидан биридир. Бу борада ҳар бир фуқаро онгидаги "Менинг маҳалламда жиноят содир бўлмаслиги керак" деган туйгуни шакллантириш гоят муҳим аҳамиятга эга.

Маъмурий жавобгарлик ҳам юридик жавобгарликнинг алоҳида тури ҳисобланади. Бир вақтнинг ўзида, маъмурий жавобгарлик маъмурий-хуқуқий мажбурловнинг кўриниши бўлиб, унинг барча хусусиятларига эгалигидir.

Маъмурий жавобгарлик масаласи кўпгина хуқуқшунос олимлар томонидан тадқиқ қилинган бўлиб, уларнинг аксарияти бу масалага деярли бир хилда ёндошган: маъмурий жавобгарлик - бу маъмурий хуқуқ меъёрлари билан тартибга солинган, маъмурий хуқуқбузарлиkn содир этган шахсга нисбатан ваколатли давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан маъмурий-процессуал тартибда маъмурий жазони қўллашдир.

Хуқуқшунос олим А.П.Алехин эса, маъмурий жавобгарликни қўйидаги ўзига хос хусусиятларини ҳам кўрсатиб ўтади: биринчидан, маъмурий жавобгарлик қонунлар билан ҳам, қонуности ҳужжатлари билан ҳам ўрнатиласди, яъни у ўзининг меъёрий-хуқуқий асосига эгадир. иккинчидан, маъмурий жавобгарликнинг асоси бўлиб - маъмурий хуқуқбузарлик ҳисобланади (қонун бузилиши ва ножёй хатти-ҳаракат қўринишида). учинчидан, маъмурий жавобгарлик субъекти сифатида фуқаролар,

мансадбор шахслар ва юридик шахслар намоён бўлади. тўртингидан, маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун - маъмурий жазо чоралари кўлланилади. бешинчидан, маъмурий жавобгарлик қонун ҳужжатларига биноан кенг доирадаги давлат органлари (мансадбор шахслар) томонидан кўлланилади. олтинчидан, маъмурий жавобгарлик судланганлик ҳолатини ёки ишдан бўшатишни юзага келтирмайди, жиноий жавобгарликда - судланганлик юзага келади, интизомийда - ишдан бўшатиш мумкин; етtingчидан, маъмурий жавобгарликни кўллаш учун, бўйсунувнинг бўлиши шарт эмас, интизомий жавобгарликни кўллашда эса бўйсинув мавжуд бўлади.

Ўзбекистон Республикасига коронавирусниг кириб келиши ва тарқалишини олдини олиш бўйича маҳсус комиссиянинг 2020 йил 21 март куни коронавирус муносабати билан "карантин" қоидаларига риоя этилишини таъминлаш юзасидан мурожаати қабул қилинди.

Коронавирус тарқалишини олдини олишнинг энг муҳим шарти карантин қоидаларига қаттий ва истисноларсиз риоя этишдир. Амалга оширилаётган кенг қамровли тушунтириш ишлари ва чоралар, муракқаб шароитда ва тезкор равишда чет элдан қайтиб келаётган кўп сонли ватандошларимиз учун республикамизнинг ҳудудларида карантин масканларида даволанишлари учун шароитлар қилинди. Карантин қоидалрига амал қилиш ҳар бир фуқоранинг жамият олдидаги бурчидир. Барча фуқоралар, ташкилотлар, муассасалар, тадбиркорлик субъектлари, барча жисмоний ва мансабдор шахслар давлат томонидан белгиланган карантин қоидалари ва талабларини бажаришлари белгиланган тартибда уйда қолишлари белгиланди. Санитарияга оид қонун ҳужжатларини ёки эпидемияга қарши қураш қоидаларини бузганлик учун қонунчилигимизда жуда кескин жавобгарлик чоралари кучайтирилди.

Санитарияга оид қонун ҳужжатларини ёки эпидемияга қарши қураш қоидаларини бузиш, одамларнинг оммавий касалланишига олиб келса 11млн 150 минг сумдан 22 млн 300 минг сўмгача миқдорда жарима солиш ёки 5 йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки 1 йилдан 3 йилгача озодликни чеклаш ёхуд 3 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади. Ўша қилмиш одамнинг ўлимига сабаб бўлса, 2 йилдан 3 йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки 3 йилдан 5 йилгача озодликни чеклаш ёхуд озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади. Ўша қилмиш одамларнинг ўлимига сабаб бўлса,

5 йилдан 8 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ваҳима тарқатганлик учун ҳам қонунчилигимизда жуда кескин жавобгарлик чоралари кўзда тутилган.

Ахоли орасида ваҳима чикаришга қаратилган материалларни тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш 44 млн 600 минг сўмдан 89 млн 200 минг сўмгача миқдорда жарима ёки 3 йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд 1 йилдан 3 йилгача озодликни чеклаш ёки 3 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади. Ахоли орасида ваҳима чикаришга қаратилган маълумот ва материалларни ҳар қандай шаклда тарқатиш 66 млн 900 минг сўмдан 89 млн 200 минг сўмгача миқдорда жарима ёки 3 йилгача озодликни чеклаш ёки 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Бугунги қунда инсоният ҳаёти ва соғлигига таҳдид солиб турган юқумли касалликларни олдини олиш мақсадида Республикаизда амалга оширилаётган чоралар барча фуқораларимизни бирдамликка, ҳамжихатлиқда, ҳалқимизнинг ушбу синовдан мувафақиятли ўтиб олишга ундейди, ҳамда инсоний фазилатларини намаён қилиш масъулиятини оширади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Маъмурий қонунчилик тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. // Қаранг: Ҳожиев Э.Т., Самигжонов Ф.Р. Маъмурий қонунчилик тизими. Ўкув кўлланма.
2. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни 2014 йил 14 май,
3. ЎРҚ-371-сон "ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ТЎФРИСИДА" Қонунчилик палатаси томонидан 2013 йил 30 октябрда қабул қилинган. Сенат томонидан 2014 йил 10 апрелда маъқулланган.

АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА: СОСТАВНОЙ ЭЛЕМЕНТ ИНСТИТУТА ПРЕЗИДЕНТА, ИЛИ ЧЕТВЕРТАЯ ВЕТВЬ ВЛАСТИ.

Саломов Азимжон

Учащийся Ташкентского юридического колледжа

Телефон: +998(99)5250636

azimsalomov07@gmail.com

Аннотация: Данная статья посвящена становлению такого государственного органа, как Администрация Президента в качестве составного элемента института президентства. В статье детально показана роль и значение Администрации Президента Республики Узбекистан, её функции, особенности и различия с Администрациями других государств.

Ключевые слова: Институт Президента, Администрация Президента, аппарат главы государства, Конституция, конституционные функции, исполнительная власть, Президент, разделение властей.

Сам принцип разделения властей, не мог не "вызвать к жизни" такой институт власти, как институт Президента. С обретением Республики Узбекистан государственной независимости и на протяжении всего времени существования института Президента, не могло не меняться функции и значение его "рабочего" аппарата - Администрации Президента. На мой взгляд, в национальной литературе недостаточно показана роль и значение такого государственного органа как Администрация Президента, которая обеспечивает конституционные функции главы нашего государства и осуществляет контроль за исполнением его решений. Об этой структуре, призванной обеспечивать деятельность Президента Республики Узбекистан по реализации того обширнейшего спектра полномочий, сегодня гораздо больше мифов и субъективных суждений, нежели объективных сведений и взвешенных исследований.

Известно, что легитимность всех государственных и общественных институтов и структур - одна из отличительных черт правового государства. В Узбекистане в том числе, подавляющее большинство институтов и структур создается на основании закона, с соблюдением установленных правил и процедур, и их цели, задачи, формы и методы функционирования детально регламентируются в установленном законом порядке. Аппарат главы государства является составным элементом института главы государства независимо от формы правления. С его помощью осуществляется управление государственными и общественными делами. По мере развития общества управление, а вместе с ним и аппарат главы государства непрерывно усложняется и совершенствуется с учетом национальной специфики, а также требований времени. Как поясняет А.В. Зуйков, Администрация Президента - один из самых слабо изученных государственных органов, своего рода "тайный орден", который, однако, постоянно находится в центре внимания СМИ, общественности, политологов (но не юристов)

Если же рассматривать роль и возникновение администрации Президентов в различных странах мира, то необходимо начать с США, так как именно в этой стране впервые возникло понятие "Администрация Президента".

В США этому термину соответствует Исполнительный офис Президента США (Executive Office of the President), созданный в 1939 году указом Президента Франклина Рузвельта. В настоящее время в Исполнительный офис президента входит целый ряд, подчиненных непосредственно Президенту, структур, чья работа контролируется главой аппарата Белого дома.

Аппарат Президента во Французской Республике существует со времён Третьей республики (1870-1940 гг.). Однако политическое значение аппарата Президента Франции меньше, чем значение аппарата Президента США, так как исполнительная власть во Франции осуществляется и Президентом Республики, и Премьер-министром. Возглавляет работу аппарата генеральный секретарь Елисейского дворца.

В Российской Федерации Администрация Президента получила конституционный статус еще в декабре 1993 года, в соответствии с ней: "Президент Российской Федерации: формирует Администрацию Президента Российской Федерации". Структура Администрации выглядит следующим образом: Руководитель Администрации Президента РФ, два его заместителя - помощника Президента РФ, помощники Президента РФ, пресс-секретарь, руководитель протокола, полномочные представители Президента РФ в федеральных округах, советники, полномочные представители Президента РФ в Совете Федерации, Государственной Думе, Конституционном Суде РФ, старшие

референты, референты и иные должностные лица Администрации.

Если брать в качестве примера наших ближайших соседей, то Администрация Президента Казахстана была создана его указом 20 октября 1995 года. Она также формируется главой государства. Ведомство возглавляет руководитель администрации. В состав также входят его заместители, секретарь Совбеза, председатель Высшего судебного совета, помощники, советники, начальник канцелярии.

Сравнивая Администрацию Президента Республики Узбекистан с аппаратами и администрациями президентов других стран, отметим, что она обладает намного большим объемом полномочий. Аппарат главы государства есть не что иное, как производная от его полномочий. Объясняется это тем, что в нашей стране полномочия главы государства столь обширны, что лицу, занимающему пост Президента, не под силу было бы справиться с таким объемом власти без помощи Администрации. В следствие чего, изначально Администрация Президента Республики Узбекистан была создана как аппарат, предназначенный для обеспечения конституционных функций Президента, фактически для первоначального выполнения его полномочий. В результате была создана мощная структура, которая состояла из различных по своему функциональному назначению подразделений.

Многие зарубежные специалисты-ученые придерживаются мнения, что Администрация Президента является государственным органом, носящий общий характер, и его реальный смысл и значение определяются полномочиями, которыми наделена Администрация. В свою очередь, Сайдов А.Х. также отмечает, что орган государства - это звено государственного аппарата, участвующее в осуществлении определенных функций государства и наделенное властными полномочиями. В то время как, сама Конституция Республики Узбекистан не относит Администрацию Президента к органам государственной власти, и лишь только в Положении указывается ее правовой статус, где определяется как юридическое лицо, аппарат, вспомогательный орган. Скорее всего, поэтому ученые-юристы Узбекистана продолжают называть Администрацию государственным органом, опираясь на нормы Положения об аппарате Президента Республики Узбекистан, утвержденного Указом Президента от 1 марта 2017 г. № УП-4974, в котором определяется, что "Аппарат Президента Республики Узбекистан является информационно-аналитическим и организационно-контрольным органом Президента Республики Узбекистан".

Администрация Президента Республики Узбекистан для достижения целей, ради которых она сформирована, осуществляет следующие основные задачи:

обеспечение реализации конституционных полномочий Президента;

организация прямого диалога с населением, создание условий для безусловной реализации конституционных прав физических и юридических лиц на обращение к Президенту;

обеспечение реализации Президентом государственной кадровой политики, а также единой государственной политики в области государственных наград и геральдики.

подготовка предложений по формированию основных направлений внутренней и внешней политики государства, охране суверенитета, обеспечению безопасности и территориальной целостности Республики;

содействие в обеспечении взаимодействия высших органов государственной власти и управления;

содействие в обеспечении законности и правопорядка в стране, соблюдения прав и свобод граждан, Конституции и законов;

обеспечение гарантий соблюдения защиты прав и законных интересов негосударственных некоммерческих организаций, создания им равных условий и возможностей для выполнения своих уставных целей и задач, эффективное взаимодействие с институтами гражданского общества, направленное на усиление их роли в построении демократического правового государства и открытого гражданского общества;

осуществление анализа состояния и тенденций экономического и социального развития страны, выработка по его итогам предложений по проведению эффективной экономической, социальной, финансовой, денежно-кредитной политики, развитию науки, культуры, образования, здравоохранения, других отраслей экономики и социальной сферы;

организационно - техническое, информационно - аналитическое

протокольное и правовое обеспечение деятельности Президента;

организация исполнения и осуществление контроля за исполнением актов и поручений Президента.

Аппарат решает возложенные задачи через свои структурные подразделения. Сама структура аппарата Президента Республики Узбекистан выглядит следующим образом?:

Если внимательно проанализировать Положение об аппарате Президента Республики Узбекистан, то можно убедиться в том, что нет такой области деятельности, которая могла бы "выпасть" из поля зрения этого органа. Скорее всего именно поэтому, среди многих ученых, юристов имеется мнение о том, что Администрация Президента является самостоятельной политической силой, действующей под непосредственным руководством Президента, координирующей и осуществляющей надзор за деятельностью всех органов и структур государственной власти.

Суммируя все вышеизложенное, можно сделать вывод о том, что Администрация Президента Республики Узбекистан - это прежде всего один из элементов публичной власти и то, что Администрация подотчётно только Президенту, а её значение, роль и функции направлены ради одной цели - достижение единства государственного управления, его стабильности.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Узбекистан от 08.12.1992 г.
2. Конституция Российской Федерации от 12.12.1993 г.
3. Указом Президента Республики Узбекистан от 1 марта 2017 г. № УП-4974.
4. Положения об аппарате Президента Республики Узбекистан, утвержденного Указом Президента Республики Узбекистан от 1 марта 2017 г. № УП-4974.
5. Указ Президента РФ от 25 марта 2004 г. "Об Администрации Президента Российской Федерации".
6. Указ Президента Республики Казахстан от 20 октября 1995 г. № 2565 "Об Администрации Президента Республики Казахстан".
7. Сайдов А., Таджиханов У., Одилқориев Х. Основы государства и права: - Т.: Шарқ, 2002 г.
8. Зуйков А.В. Администрация Президента Российской Федерации: вчера, сегодня, завтра // Конституционное и муниципальное право. 2009 год.
9. Усманов К. История Узбекистана : Период национальной независимости. Т., 2006 г.
10. Х. Адқлкариев, Р. Каюмов, Х.Назаров. Изучение Конституции Республики Узбекистан. Т.: Шарқ, 2006 г.
11. Интернет официальные сайты: www.Wikipedia.org / www.LEX.UZ.

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БҮЙИЧА ТАЪЛИМНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ЮНЕСКОНИНГ ХАЛҚАРО-ҲҚУҚУҚИЙ ФАОЛИЯТИ

Сафарова Шахло

ЖИДУ "Халқаро оммавий ҳуқуқ ва
давлат- ҳуқуқий фанлари" кафедраси ўқитувчиси
shsafarova@uwed.uz

Аннотация: Ушбу мақолада ЮНЕСКО ташкилоти доирасида инсон ҳуқуқлари бўйича таълимга оид қабул қилинган халқаро ҳужжатлар, дастурлар ва уларни амалга оширишининг мазмун-моҳияти таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, таълим, БМТ, ЮНЕСКО, халқаро шартномалар, конвенция, декларация, халқаро дастурлар, халқаро конференциялар ҳужжатлари.

Ўзбекистон Республикаси кўплаб нуфузли халқаро ташкилотлар билан самарали ҳамкорлик қилиб келмоқда. Ўзбекистон билан Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Таълим, фан ва маданият масалалари бўйича ташкилоти - ЮНЕСКО ўртасидаги муносабатлар алоҳида эътиборга лойиқ.

ЮНЕСКО ташкилотнинг асосий мақсади жаҳон халқлари ўртасида таълим, фан ва маданият, ахборот соҳаларида ҳамкорликни ривожлантиришдан иборат.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 2015 йилнинг сентябрида Барқарор ривожланиш бўйича ўтказилган саммитида қабул қилинган 70-сон резолюциясига мувофиқ, шунингдек, 2030 йилгача бўлган даврда БМТ Глобал кун тартибининг Барқарор ривожланиш мақсадларини 4-мақсадида "Умумқамровли ва адолатли сифатли таълимни таъминлаш ҳамда барчага бутун умри давомида таълим олиш имкониятини рағбатлантириш" вазифасини амалга ошириш назарда тутилган. Ушбу вазифаларни давлатлар томонидан бажарилишини мувофиқлаштириш вазифаси, ихтисослашган ташкилот ЮНЕСКО зиммасига юклатилди. Бу бежиз эмас, чунки, ЮНЕСКО ўз фаолиятида инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимни ривожлантириш ва унга кўмаклишишини асосий вазифа сифатида кўради. Ташкилот мазкур мақсадга эришишда таълим тизимини ташкил этиш ва унинг сифатини ошириш, таълим олишга бўлган ҳуқуқларни таъминлаш нуқтаи назаридан ёндашади. Мазкур йўналишда, унинг қатор ҳужжатлари қабул қилинган, жумладан, уларга қўйидагиларни киритиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

Таълим соҳасидаги камситишларга қарши кураш тўғрисидаги Конвенция (Париж, 14.12.1960); Техникавий ва касб-хунар таълими тўғрисидаги Конвенция (Париж, 10.10.1989); Қуроли можаролар чиққан ҳолда маданий бойликларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенция (Париж, 14.05.1954 й.); Ирқ ва ирқий ҳурофотлар тўғрисидаги Декларация (Париж, 27.11.1978); Багрикенглиқ тамойиллари Декларацияси (16.11.1995).

Умуман олганда, ўзининг деярли 75 йиллик фаолияти давомида мазкур ташкилот ўнлаб конвенциялар, декларациялар ва тавсиялар қабул қилди. Инсон ҳуқуқлари таълим соҳасида ташкилот фаолиятининг принциплари ва мақсадлари биринчи марта 1978 йили ЮНЕСКО томонидан чақирилган Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим масалалари бўйича Вена конгрессининг Якунловчи ҳужжатида шакллантирилган эди.

ЮНЕСКОнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича таълими соҳасидаги дастури ва узоқ муддатли стратегияси 1993 йил БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича маркази ва ЮНЕСКОнинг Канада комиссияси билан ҳамкорликда ЮНЕСКО томонидан ташкил этилган Инсон ҳуқуқлари бўйича таълим ва демократия бўйича Монреал халқаро конгрессида қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари ва демократия бўйича таълим бўйича Жаҳон ҳаракат режасида мустаҳкамланган. Жаҳон режаси ЮНЕСКОнинг таълим соҳасидаги фаолиятининг қўйидаги йўналишларини белгилаб берди: таълим ва ахборот орқали инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги билимларни тарқатиши, Дастурларнинг бажарилиши устидан назорат қилиш бўйича Кўмитани таъсис этиш, ЮНЕСКО Ихтиёрий жамгармаси ролини кучайтириш.

ЮНЕСКОнинг инсон ҳуқуқлари бўйича таълимга оид фаолиятининг янги вазифалари БМТ Бош Ассамблеяси 49/184 резолюцияси билан қабул қилинган, 1995 йилдан 2004 йилгача муддатни қамраб олувчи Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўн йиллик доирасидаги Жаҳон режасида шакллантирилди.

ЮНЕСКО ривожига муҳим ҳисса кўшган инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимнинг батафсил режаси халқаро ташкилотлар, давлатлар, жамоат ташкилотлари учун мўлжалланган ва инсониятнинг умумий тили сифатида инсон ҳуқуқлари маданиятини яратиш мақсадида таълим ва ахборотни ўз ичига олган узоқ муддатли жараёндир. Инсон ҳуқуқлари маданиятининг ривожланиши ҳар бир шахс

томонидан инсон ҳуқуқларининг тўлиқ комплексига эга бўлиш зарурлигини тан олишни англатади. Тараққиёт даражасидан қатъи назар, барча халқларни, жамиятнинг барча ижтимоий гуруҳларини хурмат қилишни қучайтириш, ҳар қандай жамиятда бундай ҳурматни кафолатлашнинг усуллари ва услубларини ишлаб чиқиши. Режа ЮНЕСКОни Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссар ва БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича маркази билан биргаликда инсон ҳуқуқлари бўйича миллий дастурларни, халқаро, минтақавий ва миллий даражадаги ташаббусларни дастлабки ўрганиш ва баҳолашни, реал вазиятни ўрганиш ва баҳолаш натижалари бўйича кейинги ҳисботни тайёрлаш мажбуриятини олади.

Агар юқорида кўрсатилган ҳужжатлар мазмунини умумлаштирадиган бўлсак, унда ЮНЕСКОнинг асосий вазифаси ҳар бир киши маълумот олиши ва тегишли тайёргарликка эга бўлиши учун инсон ҳуқуқлари, демократия ва тинчлик соҳасидаги таълим ва кадрлар тайёрлашнинг яхлит тизимини барпо этиш, одамларни, шунингдек жамоат ташкилотлари ва давлат муассасаларини, оммавий аҳборот воситаларини сафарбар этишга қаратилган бўлиши керак.

ЮНЕСКО аъзо давлатларга миллий стратегияни ишлаб чиқиша, айниқса ўкув дастурлари, дарсликлар, ўкув услублари, инсон ҳуқуқлари ва демократияни амалга ошириш, бағрикентлик ва маданий хилма-хилликни хурмат қилиш мақсадида ўкув марказлари ва муассасалари фаолиятида ёрдам беради.

ЮНЕСКОнинг таълим фаолиятининг энг муҳим шакллари Маърифий материаллар ва қўлланмаларни тайёрлаш ва тарқатиш ва инсон ҳуқуқларини ўқитишдан иборат.

Жумладан, ЮНЕСКО 1997 йили турли тилларда университетлар учун инсон ҳуқуқлари бўйича ўкув қўлланма тайёрлади. Шу йили "Инсон ҳуқуқлари: саволлар ва жавоблар" номли мазкур қўлланма чоп этилди. ЮНЕСКОнинг кодификациявий фаолиятига оид жуда ҳам муҳим материаллар Инсон ҳуқуқлари бўйича асосий халқаро ҳужжатлар (UNESCO and Human Rights. Standart - Setting Instruments) номли даврий нашрда чоп этилиб келинмоқда. Унда нафақат ЮНЕСКО доирасида қабул қилинган инсон ҳуқуқларига оид конвенциялар, декларациялар ва тавсиялар, балки ЮНЕСКО томонидан ёки у билан ҳамкорликда чақириладиган муҳим халқаро конференцияларнинг яқуний натижалари, яна шунингдек, ЮНЕСКОнинг инсон ҳуқуқлари ва демократия, тинчлик ва бағрикентлик бўйича нашрлари, ЮНЕСКОнинг универсал ва минтақавий характердаги инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро конференциялари рўйхати, инсон ҳуқуқлари, демократия ва тинчлик бўйича ЮНЕСКО кафедралари, ЮНЕСКОнинг аъзо-давлатлари ва ассоциациялашган аъзолари рўйхати келтирилиб борилади.

Хулоса қилиб айтиш жоизки мазкур ҳужжатларнинг ўзига хос хусусиятларидан бири сифатида инсон ҳуқуқлари бўйича таълим соҳасида ҳам универсаллик тамойили шаклланмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Барқарор ривожланиш мақсадлари // URL: <https://lex.uz/docs/4013356>
2. ЮНЕСКО халқаро меъёрий ҳужжатлари /Ўзбекча нашрининг масъул муҳаррири Л.Сайдова. -Т.: Адолат, 2004. -298 б.
3. Права человека. Сборник международных договоров. Том 1 (часть вторая) Универсальные договоры. Издание Организации Объединенных Наций г. Нью-Йорк 1994. - 1141 с.
4. Становление и развитие системы обучения правам человека. URL: <https://studfiles.net/preview/1725244/page:12/>
5. http://portal.unesco.org/en/ev.php?-URL_ID=12024&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

СУДЬЯЛАРГА НИСБАТАН ИНТИЗОМИЙ ЖАВОБГАРЛИК ИШЛАРИНИ ҚЎЗҒАТУВЧИ ОРГАНЛАР: ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ВА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

Сулайманов Одилжон Раббимович
Судьялар олий мактаби бош мутахассиси,
юридик фанлар номзоди, доцент
Телефон: +998971570405
odiljon.sulaymanov@gmail.com

Аннотация: мақолада судьяларга нисбатан интизомий жавобгарлик ишларини қўзғатишга оид халқаро стандартлар ва соҳага оид хорижий давлатлар тажрибаси ўрганилган. Судьяга нисбатан интизомий жавобгарликни қўзгайдиган органларнинг мустақиллигини таъминлаш, холислиги, таркиби ва ваколатлари ўрганилган.

Калим сўзлар: судьяларга нисбатан интизомий жавобгарлик ишларини қўзғатиш, халқаро стандартлар, хорижий давлатлар тажрибаси, миллий суд кенгашалари, интизомий жавобгарлик ишларини кўрувчи органлар таркиби.

Демократик давлатда ҳокимиятнинг учта асосий тармоқларидан бири бу суд ҳокимияти ҳисобланади. Демак, демократиянинг устунларидан бири айнан суд ҳокимиятидир. Ҳар бир демократик давлатга хос бўлган ўзаро тийиб туриш ва мувозанатни сақлаш принципини таъминлаш учун, алоҳида олинган судларни ва умуман барча судларнинг мустақиллигини ва холислигини рағбатлантириш ҳамда ҳимоя қилиш зарур. Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, мустақиллик судьяларнинг имтиёзи ёки устуворлигини англатмайди, аксинча бу ҳар бир фуқаронинг одил судлов муҳокамасига бўлган кафолати ҳисобланади.

EXХТнинг Москва ҳужжати 19-бандида суд органлари мустақиллигини таъминлаш учун иштирокчи давлатлар амалга ошириши лозим бўлган мажбуриятлар санаб ўтилган . Ушбу ҳужжатга мувофиқ судьяларнинг мустақиллигини ва холислигини ҳимоя қилиш ҳамда судьяларнинг фаолиятига ноқонунний таъсир ўтказишга йўл қўймасликка кўмаклашадиган бир қатор механизмлар ишлаб чиқилган. Шу жумладан, судьяга нисбатан қандайdir ҳуқуқбузарлик учун интизомий ишни қўзғаш ва интизомий чора қўриш зарурати келиб чиққан тақдирда, бу ишни судьянинг мустақиллиги ва холислигига ҳеч қандай тегишинча путур етмасдан амалга ошириш лозим.

Судьяларга нисбатан интизомий чоралар қўллаш масаласига келганда, бундай суд иши судьянинг ўз вазифасида четлатилишига истисно тариқасида олиб келиши мумкин, шундай қилиб, мазкур иш судьяларнинг алмаштирилмаслик принципига нисбатан истисно сифатида қўриб чиқилади. Айни пайтда, бу масала, судьяларни бошқа ишга ўтказилиш шарт эканлигига тегишли бўлиб, бу ҳам аксарият давлатларда қўлланиладиган интизомий чоранинг бир тури ҳисобланади. Бундан келиб чиқадики, интизомий чора қўриш доирасида суд ҳокимиятининг мустақиллигига аралashiшини олдини олиш учун етарлича кафолатлар назарда тутилган бўлиши керак. Бундай кафолатлар қонунчиликда батафсил равиша ўз ифодасини топиши шарт .

1991 йилдаги EXХTнинг Москва ҳужжати 19.2(vii)-бандига мувофиқ иштирокчи давлатлар судьяларга нисбатан интизомий чоралар қўриш, судьяларни ўз вазифасидан вақтинча четлатиш ҳамда уларни бутунлай озод қилиш қонун асосида амалга оширилишини таъминлаш мажбуриятини олганлар .

Бундан ташқари, бошқа ҳалқаро ҳужжатлар ва хорижий давлатлар қонунчилигига судьяларга нисбатан интизомий ишни қўриб чиқиш бир қатор ҳуқуқбузарликлар ва уларга тегишинча жазо чораларини қўллаш назарда тутилган бўлиб , уларнинг процедуралари мустақил орган ёки суд томонидан амалга оширилиши, бунда одил судлов муҳокамасига оид асосий принципларга риоя қилиниши ҳамда шикоят қилиш ҳуқуқи билан таъминлаши керак. Интизомий жазони қўллаш аниқланган ҳуқуқбузарликка тенг бўлган пропорционал принципига мувофиқ амалга оширилиши шарт. Фақат энг жиддий ҳолатларда судьяни ўз вазифасидан четлатиш мумкин, интизомий жазо қўллаш хulosасини қабул қилишда судьялар томонидан йўл қўйилган оддий хатолар учун ҳар қандай ҳолатда ҳам жазо қўлланимаслиги шарт. Умуман олганда, интизомий жавобгарлик тўгрисидаги қоидаларни етарлича аниқ ифодалаш шарт, токи, судьялар иш фаолияти давомида ўзларини қандай тутишни, ҳамда у ёки бу ҳаракатнинг оқибатини олдиндан кўра олган бўлсинлар. Бу эса, қонунни ўзбошимчалик билан қўллаш ҳолатларини олдини олишга ёрдам беради.

Бунда, интизомий жавобгарлик ишини жинои жавобгарлик ишидан фарқлаш лозим. Айни пайтда, аниқ бир ҳаракат етарлича жиддий бўлиши мумкинки, уни бир пайтнинг ўзида, ҳам интизомий жавобгарлик иши, ҳам жинои жавобгарлик иши сифатида малака қилиш мумкин. Аммо, умуман олганда, суд тизимида чорасизлик ҳолатини яратиб қўймаслик мақсадида жавобгарликнинг ҳар икки турини эҳтиётлик билан қўллашга тўғри келади.

Одатдаги суд муҳокамаси билан боғлиқ ишлар каби судьялар интизомий жавобгарлик ишининг хусусияти, айниқса унинг адолатлилиги, мазкур ишни олиб борадиган органнинг турига қисман боғлиқ бўлади. Асосий халқаро шартномалар ва ҳужжатларга мувофиқ судьялар интизомий жавобгарлик ишини олиб борадиган органлар мустақил бўлиши шарт. Шарқий Европа, Шимолий Кавказ ва Марказий Осиё мамлакатларида суд ҳокимияти мустақиллиги масалалари бўйича 2010 йилдаги Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХХТ) Демократик институтлар ва инсон ҳукуқлари бўйича бюросининг (ДИИҲБ) Киев тавсиялари 26-бандида интизомий жавобгарликка тортувчи органлар комиссия, суд ёки кенгаш бўлиши қайд этилган .

Суд тизими дахлсизлигини таъминлаш, ижро ҳокимияти томонидан суд ишларига асоссиз аралашувнинг ҳамда сиёсий эҳтиёжларга бўйсуниш ҳолатларининг, шу билан бирга, корпоратизм таваккалчилигини бартараф этиш мақсадида интизомий жавобгарлик масалалари мувозанатланган таркибдаги мустақил институтлар томонидан ҳал этилиши шарт. Мустақил органлар ёки интизомий жавобгарлик ишлари бўйича судлар интизомий жавобгарлик ишларини кўришда ҳал қилувчи таъсир кўрсатиши шарт. Бунда одил судлов муҳокамасининг барча кафолатларига риоя қилиниши, ҳамда судьяга интизомий жавобгарлик жазоси тўғрисидаги қарор устидан шикоят қилиш ҳукуқи таъминланиши лозим.

Ишнинг энг муҳим томони шундан иборатки, коллегиал органларнинг ишида интизомий жавобгарлик масалаларига оид қарорлар қабул қилишда ижро ёки қонун чиқарувчи ҳокимият вакилларининг устунлик қилишига йўл қўйилмаслиги лозим. Киев тавсияларининг 26-бандига мувофиқ бундай органлар ҳеч қандай сиёсий тазиқ остида бўлмаслиги керак .

Айни пайтда, корпоратив таваккалчилик ҳолатларини бартараф этиш учун интизомий жавобгарлик иши бўйича органлар фақат судьялардан таркиб топган бўлиши шарт эмас. Бундай органлар таркибида ижро этувчи, қонун чиқарувчи ҳокимият ёки давлат бошқаруви органлари вакиллари бўлиши мумкин эмас . Бундан ташқари, суд ҳокимиятининг вакиллигини тўлиқ таъминлаш учун апелляция судларининг судьялари кўпчиликни ташкил этмаслиги, агар суд раислари интизомий жавобгарликка тортувчи органлар таркибиага тайинланган ёки сайланган тақдирда, улар суд раислиги ваколатларидан воз кешилари шарт . Умуман олганда, бундай органларда суд ҳокимиятининг барча инстанция вакиллари, шу жумладан, қути судларнинг судьялари кўпчиликни ташкил қилишлари керак. Ёхуд, камида бундай органларнинг таркибида судьялар, уларнинг ҳайъатларидан сайланган судьялар сезиларли даражада қўпроқ бўлиши керак.

Хорижий давлатлар тажрибасида суд органлари ёки суд ҳокимияти вакилларини интизомий жавобгарлик ишлари билан шуғулланувчи турли органлари мавжуд, шу жумладан, миллий суд кенгашлари ёки маҳсус интизомий жавобгарликка тортиш қўмиталари ва улар қошидаги департаментлар, мустақил миллий ёхуд минтақавий интизомий жавобгарлик ишлари бўйича органлар ва қўмиталар мавжуд. Европада судьяларнинг интизомий жавобгарлик ишлари билан шуғулланувчи бир-биридан фарқ қиласидиган учта асосий тизими мавжуд:

Биринчи тизим, миллий суд кенгаши (маҳсус қўмита ёки унинг қошидаги маҳсус орган) интизомий жавобгарлик ишларини қўзгатиш бўйича асосий масъуль орган ҳисобланади, аммо унинг қарори устидан маҳсус интизомий жавобгарликка тортувчи коллегия ёки суд органларига шикоят билан мурожаат қилиши мумкин. Масалан, Албания, Болгария, Хорватия, Франция, Грузия, Италия, Украина ва Испанияда жиддий ёки жуда жиддий интизомий ҳукуқбузарликларга нисбатан жазо қўллаш масалалари миллий суд кенгашларида кўрилади. Масалан, Албанияда 2001 йил 17 майдаги ва 2014 йилги ўзgartiriшларни ўз ичига олган "Адлия олий кенгашини ташкил этиш ва унинг функциялари тўғрисида"ти қонуннинг 2-моддаси , Болгарияда 2007 йил 7 август ва 2018 йилги ўзартiriшларни ўз ичига олган "Ҳукуқий тизимлар тўғрисида"ти қонуннинг 30-модда 5 (3) бандига асосан Олий суд кенгаши хузуридаги маҳсус судьялар палатаси интизомий жавобгарлик масалалари билан шуғулланади.

Иккинчи тизим, интизомий жавобгарлик масалалари бўйича қарорлар миллий суд кенгаши таркибиага кирмайдиган мустақил коллегиялар ёки қўмита томонидан қабул қилинади ёки юқори мансабдор шахсларга нисбатан интизомий ҳукуқбузарлик ҳаракатларини содир этганлик учун шундай мустақил органларнинг тавсиялари асосида давлат бошлиги ёки қонун чиқарувчи орган томонидан импичмент эълон қилинади, ёки суд ҳокимиятининг бошлиги - суд раисини жалб қилиш орқали

амалга оширилади. Масалан, Литвада судьяларнинг интизоми ва этикаси бўйича комиссия мавжуд бўлиб у иш бўйича тергов ва суриштирув ишларини олиб боради. Бунда фахрий мустақил суд интизомий жавобгарлик масалалари бўйича қарорлар қабул қиласди. Норвегияда интизомий жавобгарлик ишлари бўйича алоҳида назорат қўмитаси мавжуд, Англия ва Уэльсда интизомий жавобгарлик масалалари бўйича қарорлар Англия судьяларининг Лорд-бошлиқлари томонидан, Уэльсда эса Лорд-канцлернинг розилиги билан қабул қилинади.

Учинчи тизим, интизомий жавобгарлик масалалари бўйича қарорлар судлар томонидан, жумладан, судлар хузуридаги интизомий жавобгарлик бўйича коллегиялар ёки маҳсус интизомий жавобгарлик ишлари бўйича судлар томонидан қубул қилинади. Масалан, Австрияда минтақавий аппеляция судлари одатда интизомий жавобгарлик ишларини кўриш билан шугулланади; Германиянинг Федерал суд тизимида федерал судьяларга қарши ишлар бўйича маҳсус Сенат мавжуд, айни пайтда эса Федерал ерларда бошқа судьялар учун маҳсус трибуналлар фаолият кўрсатади.

Биринчи ва иккинчи тизимларда қайд этилган интизомий жазо органларининг таркиби ва унга тайинлаш процедураси муддати бўйича ўзгариб туради. Қоидага мувофиқ бундай органлар аъзоларининг кўпчилигини ёки сезиларли даражадаги қисмини судьялар ташкил қиласди. Бундай органлар таркибига прокурорлар ҳам кириши мумкин (айниқса, прокуратура суд ҳокимиятининг таркибида бўлса, ёки суд ва прокурорларнинг кенгашлари қўшма бўлса) ҳамда юридик профессиянинг бошқа вакиллари (масалан, адвокатлар ва юрист олимлар).

Хулоса қилиб айтганда, ҳалқаро ҳужжатларда ва миллий қонунчиликда судьяларга нисбатан интизомий ишни кўриб чиқиши бир қатор ҳукуқбузарликлар ва уларга тегишинча жазо чораларини қўллаш назарда тутилган бўлиб, уларнинг процедуранлари мустақил орган ёки суд томонидан амалга оширилиши, бунда одил судлов муҳокамасига оид асосий принципларга риоя қилиниши ҳамда шикоят қилиш ҳукуқи билан таъминлаши кўрсатиб ўтилган. Интизомий жазони қўллаш аниқланган ҳукуқбузарликка тенг бўлган пропорционал принципга мувофиқ амалга оширилиши шартлиги белгиланган. Фақат энг жиддий ҳолатлардагина судьяни ўз вазифасидан четлатиш мумкин, интизомий жазо қўллаш хулосасини қабул қилишда судьялар томонидан йўл қўйилган оддий хатолар учун ҳар қандай ҳолатда ҳам жазо қўлланилмаслиги қайд этилган. Умуман олганда, интизомий жавобгарлик тўғрисидаги қоидаларни етарлича аниқ ифодалаш шарт, токи, судьялар иш фаолияти давомида ўзларини қандай тутишни, ҳамда у ёки бу ҳаракатнинг оқибатини олдиндан кўра оладиган даражада бўлсинлар. Бу эса, қонунни ўзбошимчалик билан қўллаш ҳолатларининг олдини олишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Документ Московского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ от 4 октября 1991 года. <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/14310?download=true>
2. Доклад Специального докладчика ООН по вопросу независимости судей и адвокатов, A/HRC/11/41, 24 марта 2009 г.
3. Европейская хартия о статусе судей (пояснительный меморандум) Совет Европы, Страсбург, 8-10 июля 1998 года <http://docs.cntd.ru/document/901927869>
4. Рекомендации Киевской конференции по вопросам независимости судебной власти в странах Восточной европы, Южного Кавказа и Центральной Азии <https://www.osce.org/ru/odihr/73488?download=true>
5. Комитета министров европейских стран о принципах и правилах, регулирующих профессиональное поведение судей, в частности, этические нормы, несовместимое с должностью поведение и беспристрастность, 19 ноября 2002 года, п. 71. <https://rm.coe.int/1680747c16>
6. Law on the organization and functioning of the High Council of Justice (2001, amended 2014)// <https://www.legislationonline.org/download/id/6929/file/>
Albania_Law_organization_functioning_high_council_justice_2001_am2014_en.pdf
7. Judiciary System Act (2007, as amended 2012)// https://www.legislationonline.org/download/id/4347/file/Bulgaria_Judiciary_System_Act_2007_am2012_en.pdf

КИЧИК БИЗНЕС ТАДБИРКОРЛАРИГА СОЛИҚ ИМТИЁЗЛАРИНИ ҚЎЛЛАШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРНИНГ ҲЎҚУҚ ТИЗИМИДАН ФОЙДАЛАНИШ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Туропов Сардоржон Изатулла ўғли
Тошкент давлат юридик университети
Ҳўқуқ ва бизнес факультети
магистратура босқичи талабаси
Телефон: (90) 7881202
E-mail: s.turopov_96_96@mail.ru

Аннотация: Кичик бизнес тадбиркорлари ривожланиши учун амалга ошириладиган ислоҳотлардан солиқ имтиёзларини кенгайтириши ҳақида сўз юритилади. Шунингдек, тадбиркорлик субъектларининг ташаббусларини қўллаб-қувватлашнинг фаол сиёсати амалга оширилиши, уларга янги имкониятлар берилиши назарда тутилади. Халқаро амалиётда кичик бизнес субъектларини солиқча тортишининг афзалликлари ва улардан фойдаланишининг ўзига ҳос томонлари ҳақида таништириб ўтилади.

Калит сўзлар: кичик бизнес, чет эл солиқ қонунчилиги, хўжалик субъектлари, солиқ имтиёзлари, хорижий тажриба.

Ҳозири вақтда давлат ривожланиши учун асосан тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида ургу берилмоқда. Шу сабабли уларга кўплаб шароитлар яратиб борилмоқда. Аммо, асосий яни хўжалик субъектлари учун муҳим ҳисобланадиган солиқ тизими имтиёзларига кўпроқ эътибор қаратиш лозим деб ҳисоблаймиз. Шу сабабли ҳам, президентимиз Шавкат Мирзиёев солиқ борасида жорий йилда янги имтиёзлар тўғрисидаги фармонни имзолаганидан кейин қишлоқ жойларда якка тартибдаги тадбиркорлар беш йил давомида солиқлардан озод этилди. Ўзбек фермерлари томонидан иссиқхоналар ташкил этиш, уруг, кўчкат, чорва ва парранда сотиб олиш, қишлоқ хўжалиги техникиси ва воситалари, сугориш қурилмалари хусусий шўба ва деҳқон хўжаликларида ишлаб чиқаришни ривожлантирилди.

Бундан ташқари, президентимиз ташаббуси билан Ўзбекистондаги барча якка тартибдаги тадбиркорлар иш билан банд бўлган ҳар бир ходим учун тўланадиган қатъий белгиланган солиқни тўлашдан озод этилди. Оиласиий тадбиркорлик субъектларига ҳам имтиёзлар берилмоқда. Энди улар билан меҳнат шартномаси тузиш билан юридик шахс ташкил этмаган ҳолда учтагача доимий ходимни ишга олиш ва оиласиий бизнес иштирокчилари сифатида иш ёшига етган барча яқин қариндошларини жалб этиш ҳуқуқига эга бўлиши мумкин.

Шунинг билан бирга, эндиликда солиқ соҳасидаги имтиёзларда хориж тажрибасини ҳам амалга ошириш лозим. Ривожланган кичик бизнесга эга мамлакатларда тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлашнинг фаол сиёсати амалга оширилиб, тадбиркорликни қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмлари яратилган ва ўз ўрнида самарали бормоқда. Чет эл тажрибасини билиш хатоларни тақорламаслик учун эмас, балки асрлар давомида орттирилган тажрибадан фойдаланиш бу ватанимизда тараққий этиб бораётган бозор ўзгаришлари жараёнини тезлаштириш учун зарурдир. Ривожланган мамлакатларнинг солиқ қонунчилиги кичик бизнесни давлат томонидан тартибга солишнинг маҳсус субъектлари сифатида таснифлайди. Кичик бизнесни солиқча тортишининг ўзига ҳос хусусиятлари унинг ижтимоий аҳамияти ва оммавий характеристерини белгилаб беради. Шу билан бирга, иқтисодий ривожланиш мақсадлари белгилаб берилиши ҳам давлат иқтисодиётини кўтиришга ёрдам беради.

Кичик бизнес субъектларини солиқча тортишда муҳим нуқта бу миқдорий ва сифат мезонлари ҳисобланади. Ходимлар сони, айланмаси, активлар ва фойда миқдорий мезонлари бор. Барча мамлакатларда миқдорий мезон корхонада банд бўлган ходимлар сони ҳисобланади. Бошқа параметрлар одатда турли мамлакатларда ва ўзаро фарқланади. Масалан, корхоналарни ривожланган мамлакатларда кичик деб таснифлаш мезонларини кўриб чиқсан Европада, корхоналар кичик деб таснифланган имконини берувчи параметрлари бор: иш ходимлари сони, айланмаси камида 40 миллион евро, ёки активлар қиймати камида 27 миллион евро, шунингдек, кичик корхоналар иқтисодий мустақилларлар.

Швецияда корхонани кичик тадбиркорлик сифатида баҳолашнинг асосий параметри 200 кишидан кам бўлган ходимлар сони билан ҳисобланади. Бундан ташқари, кичик бизнес субъектлари: ўсиш босқичи, географик ва саноатга мансублиги, мулкдорлар ва менежерларнинг хусусиятлари, корхонага ҳос муаммолар турлари бўйича ҳам таснифланади. Францияда асосий мезонлар компаниядаги

ходимлар сони, фонд капиталининг ҳажми ва йиллик товар айланмаси ҳажмига боғлиқ. Ақшда кичик бизнес субъектлари: фаолият турига кўра ходимлар сони 100, 500, 750, 1000 ва 1500 кишигача. Бундай параметрлар кичик тадбиркорларга солиқ тўлашда катта имтиёзлар бериб боради ва ўз навбатида тадбиркорларни ривожлантиришга олиб келади.

Кўпчилик мамлакатларнинг солиқ қонунчилигида "кичик бизнес" ни белгилашда сифат хусусиятлари билан тўлдириладиган миқдорий кўрсаткичлардан фойдаланади. Айрим давлатлар корхоналарни кичик субъектлар сифатида таснифлаш мезонларидан ташқари, ушбу категорияга имтиёзли деб мурожаат қиласидар. Халқаро амалиётда кичик бизнес субъектларини солиққа тортишнинг икки асосий усули мавжуд: 1) даромад солиги учун солиқ имтиёзлари, баъзан КҚС учун; 2) маҳсус солиқ режимларини қўллаш орқали ҳам амалга оширилади. Ривожланган мамлакатларда бевосита ва билвосита даромад солиги бўйича имтиёзлар кўп қўлланилади.

Кичик бизнесни солиққа тортишнинг хорижий тажрибаси таҳдили шуни кўрсатдики, ривожланган мамлакатларда кичик бизнес давлатнинг алоҳида субъекти ҳисобланади. Шу сабабли, эндиликда ҳўжалик субъектлари бўлмиш тадбиркорларга солиқ қонунчилигини енгиллаштирган ҳолда уларга имтиёзлар тақдим этиш лозим. Бу билан юртимиз нафакат иқтисодий жихатдан ривожланиб боради балки, чет эл инвестицияси учун хам қулай шароит яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Sh.M. Mirzyoyev "Tax conception, 20.12.2018
2. Ш.М. Мирзиёев "Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси" 07.02.2017
3. Н.Р. Кузиева, У. Хакимов, Ф. Сахатов "Ўзбекистон иқтисодиётини тартибга солишда солиқ имтиёзлари таъсирининг таҳлили" №3. 03.06.2018
4. Леликова Н.А., Конвисарова Е.В. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА // Успехи современного естествознания. - 2014. - № 12-2

КАНАДА ПОЛИЦИЯНИНГ ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДАГИ ИШТИРОКИГА ОИД ТАЖРИБАСИНИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИК ҲАМДА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИГА ТАДБИҚ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлиги Академияси
Фуқаролик ҳуқуқи фанлари кафедраси ўқитувчisi, лейтенант
Умида Маҳмудходжаева
+ 99 891 140 93 57

Аннотация. Мақолада Канада полициянинг ахолига пуллик хизмат кўрсатиш соҳасидаги фуқаролик ҳуқуқий жиҳати ёритиган бўлиб, ҳар бир хизмат турлари ва уларнинг амалга оширилиши тўғрисида маълумот берилган. Шунингдек хориж олимларини илмий фикр ҳамда мулоҳазаларига оид мунозаралар билдирилган. Канада полициячининг ахолига пуллик хизмат кўрсатишдаги тажрибасини миллий қонунчиллик ҳамда ҳуқуқни қўллаш амалиётига тадбиқ этиши истиқболлари ҳақида тақлифлар берилган.

Таянч тушунчалар: пуллик хизмат, рақамли бармоқ излари, сиёҳли бармоқ излари...

Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишда республиканинг ўзига хос шарт-шароитлари ва хусусиятлари, халқимизнинг турмуш тарзи, анъаналари ва урф-одатлари билан бир қаторда, иқтисодий жиҳатдан ривожланган давлатлар орттирган илгор тажрибаларни ҳам ҳисобга олиш анъана тусига кирган. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, давлатимизнинг ташқи сиёsat соҳасидаги ёндашув ва позицияси жаҳондаги илгор тажрибаларни чуқур ўрганиш ва амалда жорий этишни олдимиизда турган кенг кўламли вазифаларни муваффақиятли амалга оширишнинг муҳим шартларидан бири" ҳисобланади.

Зеро, бугунги кунда ҳар қандай давлатнинг миллий қонунчилигига халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган нормаларини имплементация қилиш, халқаро доирада турли давлатлар ҳуқуқий тизимларини яқинлаштириш зарурлиги ҳақидаги масалани ҳам ўртага ташлайди . Шу боис, хизмат кўрсатиш соҳасида ривожланган давлатларнинг ички ишлар органлари томонидан ҳақ эвазига кўрсатиладиган хизматларни фуқаролик-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилиш, уларда бу борада тўплланган ижобий тажрибаларни мамлакатимиз ички ишлар органлари қонунчилиги ва амалиётида ифодалаш орқали мазкур соҳанинг норматив-ҳуқуқий базасини такомиллаштириш долзарб аҳамият касб этади.

Хусусан, Канада давлатида полиция томонидан ахолига пулли хизмат кўрсатиш тизими Канада Полиция маълумотларини текшириш бўлими (Edmonton Police Service) томонидан амалга оширилади ва бу борада қўйидаги мазмундаги аризаларни кўриб чиқади:

Канада давлати ёки бошқа давлатдан бола сақлаб олиш тўғрисидаги;
чегарани кесиб ўтиш, саёҳат, виза олиш тўғрисидаги;
хусусий бизнес фаолиятини йўлга кўйиш ёки ишга кириш тўғрисидаги;
иш визаси рухсатномасини олиш тўғрисидаги;
исмни ўзgartириш тўғрисидаги;
бошқа давлатга чиқиш учун таъқиқни олиб ташлаш тўғрисидаги;
талабаларни яшаш учун жойлаштириш тўғрисидаги;
шахс ўзининг оила аъзоларини Канада давлатига олиб келиш учун ҳомийлик қилиш тўғрисидаги;
шахснинг судланганлиги ёки судланмаганлиги тўғрисидаги;
хавфсизлик соқчилари, хусусий терговчи, чилангтар (слесар) олиш тўғрисидаги .

Шунингдек Эдмонтон полиция хизмати турли мақсадлар учун фуқаролик бармоқ излари олишга қаратилган хизматларни амалга оширади. Бунда маълумотларни текшириш бўлими рақамли ва сиёҳ излари хизматларни тақдим этади.

Рақамли бармоқ излари ариза берувчи одатда бирор мақсад учун жиноят ёзувларини текширишни талаб этган тақдирда, мазкур хизматдан флидаланиш ҳуқуқига эга. Рақамли бармоқ излари Канада ташқарисидаги агентликларга юборилмайди. Сиёҳ бармоқ излари шахснинг чет давлатда судланганлигини текшириш учун хизмат кўрсатилади. Эдмонон полициясининг бармоқ излари билан боғлиқ хизматларида бир бармоқ излари учун 50 доллар миқдорда ҳақ тўланиши талаб этилади.

Мазкур маълумотлардан кўриниб турибдики, Канада давлатининг полиция хизматида ахолига пулли хизмат кўрсатиш учун алоҳида тизим ташкил этилганлигини кўриш мумкин. Полиция тизимида пулли хизматларни ташкил этиш бир неча унсурлар билан боғлиқ. Буни С.С.Конюхов қўйидагича

тахлил этади: "Замонавий шароитда ички ишлар идоралари олдида турган муаммоларни ҳал қилиш Ички ишлар вазирлиги муассасаларининг шартнома муносабатларига асосланган иқтисодий фаолиятда, шу жумладан даромад келтирадиган ишларда тобора фаол иштирок этиш зарурлигини белгилайди. Қонун томонидан рухсат этилган бундай фаолият тизимга моддий ва техник таъминот, шунингдек, бюджетдан ташқари қўшимча молиялаштириш масалаларини ҳал қилишга имкон беради . Дарҳақиқат, бозор муносабатларининг ривожланиши шароитида ҳар қандай субъектлар каби ички ишлар органларининг ҳам молиявий-иктисодий фаолиятини хуқуқий қўллаб-куватлаш соҳасида бир қатор янги муаммоларнинг пайдо бўлиши табиийдир.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, Канаданинг Оттава полицияси ҳам аҳолига сифатли хизмат кўрсатишни амалга оширади. Бунда ҳодимларнинг воқеа пайтида иштирок этишларини таъминлаш учун ишчи-хизматчиларни шартнома асосида вазифаларга жалб этади. Бундан ташқари, аҳолига ижтимоий тадбирларни ўтказишида ҳам пусли хизматларни тақдим этади. Жумладан, Оттава шаҳрида фестиваллар ва концертлар, фильмлар намойишлари, тўй ва маросимлар, парадлар ва спорт тадбирлари кабиларни ўтказишида, юкларни кузатиб боришида хавфсизликни шартнома асосида таъминлаш билан боғлиқ хизматларни кўрсатади.

Эътиборли жиҳати шундаки, агар мижоз тўланган тўловни воқеадан кейин 24 соат ичидаги бекор қилса, режалаштирилган барча манбалар ва харажатлар учун камида 4 соати учун Оттава полицияси томонидан ҳақ олинади. Қолаверса, спиртли ичимликлар билан боғлиқ барча тадбирларда сержантнинг мавжудлигини талаб қиласди. Полиция ҳодимларига тадбирда тўловни қабул қилиш тақиқланади. Тўловни мижозлар олдиндан тўлаши ва албатта, шаҳарнинг дебиторлик бошқармаси билан келишилган бўлиши керак. Иш вақтини узайтириш натижасида келиб чиқадиган ҳар қандай қўшимча тўловлар мижозга улар ҳисоблаб чиқилганидан кейин олинади. Полициянинг бир қатор функцияларни бажарилишини таъминлаш учун дала полицияси ҳодимлари ҳам ёлланиши мумкин .

Шуни қайд этиш жоизки, ички ишлар органларининг бўлинмалари шартнома муносабатларида бошқарув органлари сифатида эмас, балки фуқаролик хуқуқининг субъектлари - юридик шахслар сифатида қатнашадилар. Томонларнинг тенглиги улар ўртасида хуқуқ ва мажбуриятларни икки томонлама тақсимлашда, битим тузиш ва унинг шартларини белгилаш учун тенг имкониятларда намоён бўлади . В.В.Ковязин таъкидлаганидек, жамиятни тижоратлаштириш жараёни, мамлакатда мулкни хусусий мулк фойдасига қайта тақсимлаш, нафақат ички ишлар органларининг юридик шахс сифатида фаолиятига, балки қурол, маҳсус ва ҳарбий техника, истеъмол моллари ва бошқа моддий бойликларга бўлган эҳтиёжларни тўлақонли таъминлашга ҳам таъсир кўрсатади.

Шу муносабат билан ички ишлар органларининг зарур эҳтиёжларини қондириш учун ички заҳира ва молиялаштириш манбаларини излаш зарурати пайдо бўлади .

Назаримизда, ушбу муаммони ҳал қилиш кўп жиҳатдан Ички ишлар вазирлигининг соҳавий йўналишлар бўйича тузилмалар фаолиятида бозор механизмларини босқичма-босқич, хусусан хизматлар кўрсатиш доирасини кенгайтиришга боғлиқ. Албатта, бу борада ички ишлар органлари томонидан пусли хизматлар тақдим этишнинг ҳажми ва мазмуни асосий фаолият мақсадига мувофиқ ҳамда унга эришишга қаратилган бўлиши лозим. Қолаверса, "60-йилларнинг охирида полиция фаолияти самарадорлигини ошириш билан шуғулланган юрист ва социологлар полиция асосан аҳолидан ажралганлиги ва бу ҳолат уларнинг фаолияти самарадорлигига жуда салбий таъсир кўрсатади, деган холосага келганлигини" таъкидлаш ўринлидир.

Холоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг қонунчилик базасини такомиллаштириш жараёнида замонавий фуқаролик хуқуқи нормалари асосида соҳада ҳақ хизмат кўрсатиш тизимини ривожлантириш объектив зарурат бўлиб, бу эса аҳолига қулай давлат хизматларини кўрсатишида, уларнинг эҳтиёжларини қондиришда долзарб аҳамият касб этади.

Бу борада бизнинг фикримизча, Ички ишлар вазирлигининг таркибий тузилмалари томонидан аҳолига ижтимоий тадбирларни ўтказишида ҳақ эвазига хизматларни тақдим этиш, шартномалар бўйича объектларни ҳимоя қилиш, транспорт воситалари ва пиёдаларнинг ҳаракатланишини бошқариш, техник ва суд-тиббий хизматлари, қидиругва эълон бериш, сугурта ва бошқа тижорат мақсадлари учун маълумот ва ҳисоботларни тақдим этиш, ўқитиш ва маслаҳат бериш, мавжуд ресурслардан фойдаланиш, аҳборот хизматларини кўрсатиш кабиларни ривожлантиришни мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Адабиётлар рўйхати.

- Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. - Тошкент: "Ўзбекистон". 2016. - Б.27.

2. Тиунов О.И. Влияние международно-правовых норм на законодательство стран СНГ // Закон: стабильность и динамика (Материалы заседания Международной школы-практикума молодых ученых-юристов, Москва, 1-3 июня 2006 г. / Отв. Ред. Т.Я.Хабриева. - Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, 2007. - С. 20.
3. Конюхов С.С. Гражданско-правовые аспекты финансово-хозяйственной деятельности учреждений МВД России: дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2000. - С.15.
4. Ковязин В.В. Предпринимательская деятельность некоммерческих организаций системы МВД России: Правовые и организационные аспекты. Дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2000. - С.18.
5. International Association of Chiefs of Police, Division of State and Provincial Police. Comparative Data Report. - St. Louis: IACP, 1993.; Steven H. Gifis. Law Dictionary. - N.Y.: Barron's, 1991.
6. [www.edmontonpolice.ca.Fingerprint@edmontonpolice.ca](mailto:Fingerprint@edmontonpolice.ca)
7. www.ottawapolice.ca

ЯШИРИН ИҚТИСОДИЁТТА ҚАРШИ КУРАШИШДА ҲАЛҚАРО ҲАМКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Сарбон Сардорович Уралов
Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура
Академияси магистратура тингловчиси
(+998916330770; richmond0770@gmail.com)

Аннотация: мақолада яширин иқтисодий фаолиятнинг ҳалқаро даражадаги кўринишлари, ижтимоий ҳавфилик даражаси ва унга қарши курашишида ҳалқаро ҳамкорлик масалалари ёритилган бўлиб, яширин иқтисодиётга қарши курашишида ҳалқаро доирадаги устувор йўналишиларга асосан миллӣ қонучилигимизни янада тақомиллаштириши бўйича тавсиялар келтирилган.

Калим сўзлар: хуфёна иқтисодиёт; норасмий иқтисодиёт; қора иқтисодиёт; иккиласмчи иқтисодиёт; "пул ювии"; оффшор ҳудудлар; иқтисодий жиноятлар; кўринмас қўйл сиёсати; активлар; ялпи ички маҳсулот.

Ҳозирги глобализация даврида иқтисодий ўсиш ҳар бир давлатнинг энг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Лекин дунё мамлакатларининг соглом ривожланиши учун мамлакат иқтисодиётига расмий статистикаларда қайд этилмайдиган, латентлик ҳусусиятига эга бўлган тўсиқлар мавжуд. Шундай тўсиқлардан бири "яширин иқтисодий фаолият" ҳисобланади. Яширин иқтисодий фаолиятнинг ҳалқаро доирадаги кўринишини бартараф этиш учун ҳалқаро-хукуқий таъсир доирасидагина қарши курашиш мумкин. Лекин шунда ҳам уни бутунлай бартараф этиб бўлмайди. Бу эса ўз навбатида, инсон омили билан изоҳланади.

Яширин иқтисодиётнинг турлича номланиши назарий жиҳатдан фарқ қилганлиги билан, амалий жиҳатдан унча катта аҳамият қасб этмайди. Яъни бундай турдаги жиноят содир этиладиган бўлса, айнан "яширин иқтисодиёт" учун деган қатъий жавобгарликни келтириб чиқарувчи норма йўқлиги билан изоҳланади. Бунга сабаб эса, иқтисодий жиноятларнинг турли кўринишга эгалиги, турлича таснифланишини, турлича шаклларда намоён бўлиши каби мезонлар билан фарқланишидадир деб ҳисоблашимиз мумкин. Яширин иқтисодиёт ҳақида гап кетганда, шуни тушунишимиз керакки, қонун билан рухсат берилмаган барча турдаги иқтисодий фаолиятларни қамраб олади. Бунда легализация масаласи, мулни растрата қилиш, порахўрлик, ноқонуний бўхгалтерия ҳисботлари, соҳта шартномалар тузиш, солиқ тўловларидан бўйин товлаш каби ҳаракатларни мисол қилиб келтиришимиз мумкин. Ҳозирги кунда яширин иқтисодиётнинг асосини солиқ ва бошқа тўловларни тўлашдан бўйин товлаш ташкил этмоқда. Шу сабабли ҳам ўтган 2019 йилда мамлакатимизда Солиқ ислоҳотида ижобий натижаларга эришилди. Янги солиқ сиёсати доирасида иш ҳақига солиқ юки 1,5 баробар камайтирилди, натижада расмий секторда ишлаётганлар сони йил давомида 500 мингтага кўпайди. ҚҚС ставкаси 20%дан 15%га туширилди, бунинг ҳисобидан солиқ тўловчилар ихтиёрида 2 трлн сўм қолди, истиқболда эса бу рақам 11 трлн сўмни ташкил этиши кутилмоқда. Ислоҳотлар натижасида 93 мингта ёки 2018 йилга нисбатан қарийб 2 баробар кўп янги тадбиркорлик субъектлари ташкил этилди[1].

Ағесу билан айтиш керакки, яширин иқтисодий фаолиятдаги пул айланмаси ҳозирги кунга келиб, дунё мамлакатларидаги ЯИМнинг 5-10% дан 50-60% гача бўлган миқдорини ташкил этмоқда[2]. Бу эса ҳалқаро доирада ҳал қилиниши қераклигини, бунинг учун ҳалқаро-хукуқнинг умумъетироф этилган нормаларини, концепцияларини, консенсусларини ишлаб чиқиши тақозо этаётганлигининг яна бир исботидир.

ЯИМнинг 20%ни ташкил этадиган яширин иқтисодий фаолият ривожланаётган давлатлардаги кўрсатгични, ўтиш даврида бўлган давлатларнинг эса 15%ни, юқори даражада ривож топган давлатларнинг 40-50%ни ташкил этади[3]. Ҳалқаро доирадаги яширин иқтисодий фаолият билан муайян давлатнинг ички яширин иқтисодиётидаги фарқ шундаки, "пул ювиш" - легализацияда намоён бўлади. Ҳалқаро доирада "активлар" билан ишланади. Бу эса бир мамлакатнинг иқтисодий барқарорлигига тўсиқ бўлиб хизмат қиласиди. Улар ўз навбатида қўйидаги кўринишларда бўлади: қимматли қоғозлар бозорида, ҳалқаро биржаларда, ҳалқаро шартномаларда, инвестициявий бозор шароитида, оффшор компаниялар билан киришилган муносабатларда, ҳалқаро логистика, солиқлардан қочиши каби ҳаракатларда кўриниш олган[4].

Кўпинча оффшор ҳудудларда яширин иқтисодиёт жадал суръатда айланади. Бу бир давлатга фойда келтирса, бошқасига зарар етказади. Бундай фаолият аксар мамлакатларнинг бюджет

тушумларини камайишига, иқтисодиётнинг инқирозига, аҳолининг ижтимоий таъминоти учун ажратиладиган туловларнинг камайишига ва бошқа иқтисодий омилларга сабаб бўлади.

Яширин иқтисодиётга чек кўйиш мақсадида 1989 йил Парижда "Халқаро пул ювишга қарши курашиш" борасида Г7 Саммити бўлиб ўтган. Бунда "Халқаро ривожланиш гуруҳи" тузилди. Айнан бу ташкилотнинг мақсади яширин иқтисодиётга қарши курашиш, "пул ювиш" ишларига барҳам бериш, активларнинг ҳақиқий эгаси бўлған давлатларга ўз активларини қайтариш каби вазифаларни қамраб олган эди(FATF)[5]. Шунга ўхшашибир қанча халқаро ташкилотлар тузилган ва улар жумласига "OECD"[6], "ACCA (Халқаро бухгалтерлар Ююшмаси)"[7], "Transperency International (Халқаро коррупцияга қарши курашувчи нодавлат ташкилот)"[8], "EGMONT (Молиявий разведка ташкилоти)"[9] кабиларни айтишимиз мумкин. Жиной даромадларни қайтариш билан боғлиқ норасмий тармоқ бўлган "ARIN" ташкилоти ривожланиб бормоқда. Бундай тармоқнинг мавжудлиги яширин иқтисодий фаолиятларни аниқлашга, жиной даромадларни қайтаришга ва халқаро доирада давлатларнинг "ўзаро ҳамкорлик" принципларини шаклланишига улкан хисса кўшмоқда.

Турли давлатларда турлича бошқарув бўлганлиги сабабли яширин иқтисодиёт ҳам давлат бошқарувига ҳамда унинг иқтисодиётига асосланади. Яширин иқтисодиётга қарши курашиш борасида давлат дастурида турлича концепциялар ўрин эгаллайди. Яширин иқтисодиётга қарши курашиш борасида халқаро ташкилотларнинг яқдил ва қатъий таъсир чораси мавжуд эмас. Уларда асосан тавсиявий ҳарактердаги чора-тадбирларни кўришимиз мумкин. Шунинг учун ҳам халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, ҳалқаро ташкилотларнинг яширин иқтисодиётга қарши курашиш механизмини ошириш давр талаби ҳисобланади. Шунга қарамасдан ҳам давлатларнинг ўзаролик принципларига риоя этмасликлари, халқаро ташкилотларнинг чора-тадбирларини тан олмасликлари мумкин. Худди шу ўринда, халқаро ҳамкорлик масалаларини ривожлантиришда мавжуд тизимли камчиликларни такомиллаштириш керак бўлади.

Яширин иқтисодиётни бартараф этиш учун "Ички савдоны ривожлантириш стратегияси"ни ишлаб чиқиши керак. Фикримизча, айнан шундай стратегиянинг йўқлиги хуфёна иқтисодиётни халқаро даражага этиб боришига сабабчи бўлган омиллардан бири. Бу ўз навбатида, тадбиркордан бошлаб мансабдор шахсларгача кўл келмоқда.

Шунингдек, яна бир муҳим воситалардан бири - жамоатчилик назорати. Чунки бу ташкилотлар манфаатларини ифода этувчи, давлат билан кўпприк вазифасини бажарувчи яхлит тизим йўқ. Ҳозирда жамоатчилик билан ишлаш тизими жойларда ва соҳаларда халқимизни қўйнаётган масалаларни давлат миқёсига олиб чиқиб, ҳал қилишда натижка кўрсата олмаяпти. Шунинг учун халқаро тоифадаги журналистларнинг мақомини белгилаш бўйича янги норма яратишимиш керак бўлади.

Ноқонуний равишида бойлик орттириш - хориж давлатларининг аксариятида жиной қилмиш ҳисобланади. Лекин Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида бундай қилмиш жиноят деб топилган норма мавжуд эмас. Айнан шундай норманинг йўқлиги коррупцияни келтириб чиқармоқда. Хорижий экспертларни жалб қилган ҳолда, давлат хизматчилари мол-мулки ва даромадларини декларация қилиш тизиминининг барча ташкилий-хукуқий асосларини ишлаб чиқиб, амалиётга киритиш шартлигини таъкидлаб ўтмоқчимиз.

Хуфёна иқтисодиётга қарши курашишда, биринчи навбатда, молиявий операцияларни ўтказиш қоидаларини бузганлик учун жиной жавобгарлик масаласини кучайтириш керак.

Ўзлаштирилган давлат активларини қайтариш чораларини кўриш керак. Халқаро ҳамкорликсиз бундай жиной фаолият натижасида топилган активларни қайтаришнинг имкони йўқ. Бу соҳани тартибга солишга қаратилган ва конкрет жавобгарликни келтириб чиқарувчи маҳсус норматив-хукуқий хужжат ишлаб чиқиши лозим.

Давлатлар миллий тузилмаларининг халқаро ҳамкорлиги ҳисобланади. Яширин иқтисодий фаолиятга қарши курашиш бўйича халқаро ҳамкорлик тўғрисида ишчи хужжатга айланадиган конвенция ишлаб чиқиши лозим, бунда халқаро даражадаги унификацияланган бўлиши зарур. Бундай намунавий шартнома ўзаро маълумот алмашишнинг хукуқий ва ташкилий муаммоларини ҳал этишда амалий ёрдам бўла олади.

Ноқонуний даромадларни легаллаштиришга қарши курашда ижро ҳокимияти органларининг ўзаро муносабатларини такомиллаштириш учун, идоралараро марказни яратиш керак.

Юқорида таъкидлаганимиздек, яширин иқтисодиётни бартараф этишда халқаро ҳамкорлик масаласини ривожлантириш муҳим аҳамият қасб этади. Яширин иқтисодиёт халқаро даражада кўриб чиқилмас экан, мутлақ натижага эришиш мумкин эмас. Ўз навбатида, коррупцияга қарши курашиш бўйича амалга оширилаётган ишлар каби яширин иқтисодиёт ҳам шундай чора-тадбирларни талаб қиласди. Коррупцияда муайян бир жамият зарар кўрадиган бўлса, яширин иқтисодиётда муайян бир давлатнинг иқтисодиёти зарар кўради. Шу сабабли ҳам яширин иқтисодиёт деган иллатга қарши курашиш давр талаби эканлигини четда қолдирмаслигимиз керак.

Фойдаланилган адбийётлар рўйхати:

- 1) Ўзбекистон Президенти 2020 йил 24 январь куни мамлакатимиз Парламентига қилган Мурожаатнома матнидан, www.norma.uz;
- 2) Евразийский международный научно-аналитический журнал. Проблемы современной экономики. № 4 (40).2011;
- 3) M.Камалов, M.Қурбонов; "Эркин иқтисодий зоналар ҳуқуқи" Дарслик:Т,ТДЮУ.2018й ;
- 4) A.S. Kokin, O.V. Yasenev, V.N. Yasenev; SHADOW ECONOMY IN THE WORLD ECONOMIC SPACE. Экономические науки 2014;
- 5) www.prifinance.com;
- 6) www.oecd.org/corruption/acn;
- 7) www.accaglobal.com;
- 8) www.transparency.org;
- 9) www.egmontgroup.org.

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИНинг ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ БОСҚИЧИДА ҲИМОЯЧИ ИШТИРОКИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.

Этамбердиев Хасан Ҳамза ўғли
Ўзбекистон Республикаси Бош Прокуратураси
Академияси магистранти
Телефон: +998(94) 4223355
khasan_2017 @inbox.ru

Аннотация: мақолада жиноят процессида иши судга қадар юритишнинг шакли бўлган терговга қадар текширувга оид нормалар таҳлил қилинганд ва ҳуқуқни қўллаши амалиётидан кузатилаётган айрим камчиликларни бартараф этиши юзасидан таклифлар илгари сурилган.

Калим сўзлар: тергов қадар текширув, ҳимоя ҳуқуқи, гумон қилинувчи, дастлабки тергов, сришиширувчи, терговчи, прокурор, тергов ҳаракатлари, жиноят ишини қўзгаттиши.

Суд-хукуқ ислоҳотлари даврида жиноят процессининг бошқа институтлари қатори терговга қадар текширув институтини ҳам такомиллаштириш, унда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш бўйича давомли ислоҳотлар амалга оширилмоқда.

Терговга қадар текширув жараёни жиноят процессининг етарли даражада тартибга солинмаган қисми бўлганлиги сабабли уни процессуал тартибга солиниши ва қўлланилиши амалиётини ўрганиш ва таҳлил қилиш талаб этилади.

Жиноят ишини қўзгатишдан аввал тергов ҳаракатларини ўтказиш жиноят процессининг муҳим институтларидан бири бўлиб, жиноят- процессуал қонунчиликка асосланади ва у билан тартибга солинади. Шу билан бирга, жиноий-процессуал фаолиятнинг ҳар қандай жабҳасида бўлгани каби, уни амалга оширишда ҳам қонун бузилишига йўл қўйилиши мумкин эмас. Чунки бу инсон тақдирни билан боғлиқ масала [1, 3 б.].

Тергов амалиётини ўрганиш натижалари шундан далолат берадики, маълум бир жиноят иши юзасида муайян бир шахсни жиноят ишида гумон қилинувчи тариқасида иштирок этиши учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал Кодексининг 47-моддасига биноан шахсни гумон қилинувчи тариқасида эътироф этиш тўгрисида суриштирувчи, терговчи ёки прокурорнинг қарори зарур [2]. Ушбу нормадан англашимиз мумкинки, шахс жиноят содир этгани тўгрисида маълумотлар бор бўлсада, бу маълумотлар уни ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш учун етарли бўлмаган тақдирда уни гумон қилинувчи сифатида жиноят иши қўзгатилгандан сунг жиноят ишига жалб қилиниши мумкин, чунки таъкидлаб ўтганимиздек, гумон қилинувчи деб эътироф этиш фақатгина суруштирувчи, терговчи ва прокурорнинг қарори билан амалга оширилади.

Шунингдек, амалдаги жиноят процессуал қонунчилигимизга кўра терговга қадар текширув босқичи давомида, Жиноят процессуал Кодексининг 329-моддаси 2-қисмiga биноан терговга қадар текширувни амалга оширувчи мансабдор шахс томонидан қўшимча хужжатлар, тушунтиришларни талаб қилиб олиш, шунингдек шахсни ушлаб туриш ушбу Жиноят процессуал Кодекси 162-моддасининг иккинчи қисмiga мувофиқ шахсий тинтуб ва олиб қўйиш, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш, экспертиза ўтказиш, тафтиш тайинлаш каби тергов ҳаракатлари ўтказилиши мумкинлиги кўрсатиб ўтилган. Терговга қадар текширув жиноят ишини қўзгатишдан олдин Жиноят процессуал Кодексининг 329-моддасига мувофиқ жиноят ишини қўзгатиш учун сабаб қонунийлигини ва асослар етарли эканлигини текшириш зарурати бўлган тақдирда ўн суткадан кечиктирмасдан, алоҳида ҳолларда эса суруштирувчи, терговчи ёки терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахсининг асослантирилган қарорига кўра прокурор томонидан бир ойгача узайтирилиши мумкинлиги мустаҳкамлаб қўйилган бўлсада, бироқ ушбу муддат давомида юқоридаги тергов ҳаракатларни амалга оширилаётган шахснинг ҳуқуқий мақоми, унинг дастлабки тергов босқичида айбланувчи ёки гумон қилинувчи ҳуқуқлари бўлгани каби ҳуқуқлари тўгрисида амалдаги Жиноят процессуал қонунчилигимизда сўз юритилмаган. Олий суд Пленумининг 2003 йил 19 декабрь қунидаги "Гумон қилинувчи ва айбланувчини ҳимоя ҳуқуқи билан таъминлашга оид қонунларни қўллаш бўйича суд амалиёти тўгрисида"ти 17-сонли қарорининг 3-бандига кўра, ҳимоя ҳуқуқи жиноят-судлов ишларини юритишнинг барча босқичларида таъминланиши таъкидланган [3, 137 б.]. Лекин ишни юритишга маъсул бўлган мансабдор шахслар зиммасига жиноят процессининг дастлабки босқичидан бошлаб ҳимоячи иштирокини таъминлаш мажбурияти мавжуд эмаслиги улар томонидан шахсни ишда гумон қилинувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш вақтидагина уни ҳимояланиш ҳуқуқи билан

таъминланишига олиб келмоқда. Терговга қадар текширув босқичида эса фақатгина шахс Жиноят процессуал Кодексининг 221-моддаси тартибида ушланган тақдирдагина уни ҳимояланиш ҳуқуқи билан таъминланишга эътибор қаратилиб, бошқа ҳолларда унинг ҳуқуқларини таъминлаш масалалари эътибордан четда қолмоқда.

Юқоридаги қайд этилган масалалар юзасидан айрим олимлар ўзларининг фикрларини билдириб ўтишган. Жумладан: А.А. Тўйчиев тарговга қадар текширув босқичида ҳимояланишнинг амалий муаммоларига тўхталиб, терговга қадар текширув жараёнини қонун билан етарли даражада тартибга солинмаганлиги, ушбу жараёнда ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ҳимояланиш ҳуқуқи билан таъминлаш зарурияти мавжудлиги, амалиётда бу жараённи батафсил тартибга солувчи қонунга эҳтиёж борлиги тўғрисида холосага келган [4, 79-83 б.].

Шунингдек, О.Д.Алланазаров вояга етмаган шахсларни ишда гумон қилинувчи тариқасида иштирок этишига жалб қилгунга қадар у билан ёки унинг иштирокида бир қатор тергов ҳаракатлари ўтказилиши, ушбу жараёнларда ҳимоячи иштирок этиши учун тўқсинглик қилувчи ҳолатлар бўлмаса-да, қонунчиликда иш юритишнинг дастлабки босқичларидан мазкур процесс иштирокчиларининг иштирокини таъминлаш бўйича ишни юритишга маъсул бўлган мансабдор шахслар зиммасига мажбурият юқлатилмаганлигини таъкидлаб, бунинг оқибатида терговга қадар текшируv даврида тушунтириш олиш ва экспертиза тайинлаш жараёнларида вояга етмаган шахсларнинг ҳуқуқларини тўлиқ таъминламаслик ва уларга нисбатан рухий босим ўтказиш каби салбий ҳолатлар келиб чиқиши мумкинлиги, вояга етмаган шахс ўз ҳуқуқларини билмаслиги, ҳаётий тажрибаси етарли эмаслиги ва ўз ёшига хос бўлган жисмоний, рўхий ва ақлий ўзгаришларни бошдан кечираётганлиги сабабли ўзига нисбатан қилинган гайриоддий муомала таъсирида ҳаёти ёки соглигига шикаст етказиши мумкинлигини, шунингдек, терговга қадар текшируv органлари томонидан терговга қадар текшируv даврида вояга етмаганлардан иш ҳолатлари бўйича тушунтириш хати олиш, экспертиза тайинлаш қарори ва холосаси билан таништириш каби бир қатор тергов ва процессуал ҳаракатлар ҳимоячи иштирокисиз амалга оширилиши, ваҳоланки, мазкур ҳолат келгусида жиноят иши қўзгатиладиган бўлса, терговга қадар текшируv даврида тўплланган далиллар иш юзасидан якуний холосага келишда асос бўлиб хизмат қилишини таъкидлаган [5, 75-76 б.].

Холоса қилиб айтадиган бўлсак, Жиноят процессуал Кодексининг "айбдорларни фош этиш" ва "жиноят содир этган ҳар бир шахсга адолатли жазо бериш" талаблари жиноятчиликка қарши қурашиш баробарида, жамиятимизда адолатнинг қарор топишида мухим ҳисобланади.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда Жиноят процессуал Кодексининг 47-моддасида назарда тутилган шахсни гумон қилинувчи сифатида эътироф этувчи субъектлар қаторига "терговга қадар текшируvни амалга ошируvчи орган мансабдор шахс"ни ҳам киритиш ва қўйидаги таҳрирда баён этиши зарур.

"47-модда. Гумон қилинуvчи Гумон қилинуvчи жиноят содир этгани тўғрисида маълумотлар бор бўлса-да, бу маълумотлар уни ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишига жалб қилиш учун етарли бўлмаган шахсdir. Шахсни гумон қилинуvчи тариқасида эътироф этиши тўғрисида терговга қадар текшируvни амалга ошируvчи орган мансабдор шахс, суриштируvчи, терговчи ёки прокурор қарор чиқаради."

Шунда терговга қадар текшируv давомида "гумон қилинуvчи" сифатида эътироф этилган шахс ўтказилаётган процессуал ҳаракатларга оид хужжатлар билан, терговга қадар текшируv тергов тамом бўлганидан кейин эса жиноят ишининг барча материаллари билан танишиш ҳуқуқига эга бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Миразов Д.М. "Терговга қадар текшируv ўтказиш асослари, тартиби ва хусусиятлари" // Ўқув кўлланма Тошкент.: -2016 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодекси // (Ўзбекистон Республикаси Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси) <https://lex.uz/docs/111460> . Мурожаат этилган сана 05.04.2020 йил
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорлари тўплами. 1991-2006. 2-жилд / Н.З.Ташматовнинг умумий таҳрири остида. - Т., 2007 й.
4. Тўйчиев А.А. Терговга қадар текшируv жараённада ҳимояланиш ҳуқуқи билан таъминланишнинг амалий муаммолари // Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси. - 2011 й. - № 3.
5. Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчиликни либераллаштириш - инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш кафолати: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари / Масъул муҳаррир юридик фанлари доктори А.А. Отажонов. - Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2018 й.

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАВОВЫХ ОСНОВ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ НА МЕСТАХ

Ширин Хамдамова

Докторант (PhD) Академии государственного управления

при Президенте Республики Узбекистан

Телефон: +998909623269

E-mail: shirin5005@gmail.com

Аннотация. В статье исследуется вопрос совершенствования правовых основ применения принципа разделения властей на местах в разрезе действующих норм, регулирующих деятельность органов государственной власти на местах. Приводится краткий анализ действующих механизмов, необходимых для его дальнейшего совершенствования.

Ключевые слова: принцип разделения властей на местах, местный Кенгаш, хоким, депутатские группы политических партий, местная представительная власть, местная исполнительная власть.

Органы государственной власти на местах являются важным институтом реализации значительных реформ и преобразований в государственном управлении страны. Безусловно, что адекватное и рациональное распределение полномочий органов представительной и исполнительной властей на местах требует пересмотра вопроса правовой оптимизации их взаимоотношений.

Как известно, 24 января 2020 года Президент нашей страны Ш.М.Мирзиёев в послании палатам Олий Мажлиса Республики Узбекистан, выдвинул инициативу о необходимости усиления подотчетности и ответственности хокимов перед местным Кенгашем народных депутатов. В свою очередь, это является ключевым направлением реализации принципа разделения властей на местах Концепции об Административных реформах Республики Узбекистан .

Невозможно будет реализовать вопрос дальнейшего усиления роли и ответственности органов представительной и исполнительной властей на местах в государственном управлении, практическую реализацию принципа разделения властей на местах без создания новой системы контроля, внедрения системы отчетности хокимов районов по исполнению своих программ перед областными Кенгашами и др. Необходимо при этом отметить, что реализация вышеуказанных направлений требует анализа некоторых пробелов в законодательстве. Например, отсутствие нормы, регулирующей вопрос слушания отчёта хокима местным Кенгашем народных депутатов, одновременно председательствующего на Сессии. Кто будет председательствовать на Сессии местного Кенгаша при слушании отчета хокима, представляющего его? Как отразить в Законе "О государственной власти на местах" данный порядок и механизм?

По нашему мнению, взяв во внимание послание Президента Ш.М.Мирзиёева, необходимо отразить данную норму в законодательстве. В связи с этим, внести дополнение в Закон Республики Узбекистан "О государственной власти на местах", согласно которому слушание и утверждение отчета хокима на Сессии местного Кенгаша будет проводиться под председательством одного из аксакалов местного Кенгаша народных депутатов, что будет в свою очередь служить как в качестве одного из механизма разграничения полномочий, так и создания действенной системы "сдержек и противовесов".

В целях совершенствования механизма эффективной реализации принципа разделения властей на местах, нами были разработаны некоторые рекомендации в данном направлении.

Первое. Усовершенствовать механизм утверждения на должность Хокима районов и городов, внедрить реализацию принципа альтернативности при их назначении.

Статью 2 Закона Республики Узбекистан "О государственной власти на местах" дополнить следующим: хокими районов и городов утверждаются на альтернативной основе местным Кенгашем народных депутатов по представлению депутатских групп политических партий с согласованием кандидатуры хокима области и города Ташкента. Кандидаты на должность хокима района и города имеют право предлагать собственные программы социально-экономического развития регионов, а также предполагаемые кандидатуры на должность заместителя хокима, и представить их перед депутатами соответствующего Кенгаша.

Также, предлагается внести изменения в Главу VI. Статьи 42 (Порядок утверждения хокима района, города - руководителя Кенгаша народных депутатов) Регламента областного, районного, городского Кенгаша народных депутатов и примерного положения о постоянных комиссиях

областного, районного, городского Кенгаша народных депутатов следующее:

Статья 42. Вопрос об утверждении кандидатуры хокима района, города - руководителя Кенгаша народных депутатов представляются со стороны депутатских групп политических партий хокиму города Ташкента или области, как правило.

Кенгаш народных депутатов обязуется рассмотреть представляемую кандидатуру хокима в течение 10 дней со дня поступления представления со стороны хокима города Ташкента или области;

Второе. Разработать механизм возможных последствий, возникающих в случае неутверждения отчета хокима со стороны местного Кенгаша народных депутатов;

Дополнить статью 251 следующим абзацем:

В случае неутверждения отчета хокима района со стороны Кенгаша народных депутатов в десятидневный срок хоким области или города Ташкента рассмотрит вопрос о соответствии хокима занимаемой им должности (компетентности), и ставит на рассмотрение Кенгаша вопрос доверия местного Кенгаша хокиму. В случае, если будет набрано 2/3 голосов депутатов местного Кенгаша о недоверии хокиму, то хоким будет считаться отстраненным от должности. В процессе рассмотрении вопроса доверия хокиму, емудается право выступить до принятия соответствующего решения.

Третье. Урегулирование вопроса разрешения возможного возникновения разногласий между большинством депутатов и Хокимом, где принятые местным Кенгашем нормы могут противоречить программе Хокима. То есть, при возникновении непреодолимых разногласий между хокимом района или города, и соответствующим Кенгашем народных депутатов вышестоящий хоким распускает местный Кенгаш или отправляет хокима в отставку.

Следовательно, законодательное регулирование вышеуказанных дополнений, безусловно, будет способствовать эффективной реализации применения принципа разделения властей на местах между представительной и исполнительной ветвями власти. Более того, позволит повысить роль и значимость Кенгаша народных депутатов, а также повысит ответственность органов исполнительной власти перед местным Кенгашем.

Список использованной литературы:

1. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева палатам Олий Мажлиса от 24.01.2020
2. Концепция административной реформы в Республике Узбекистан от 8.09.2017//Национальная база данных законодательства, № 06/18/5497/1604; 11.12.2019 г., № 06/19/5892/4134; 19.03.2020 г., № 06/20/5968/0331
3. Закон "О государственной власти на местах" от 2.09.1993 г. № 913-XII // Национальная база данных законодательства, 25.12.2019 г., № 03/19/597/4193

ХАЛҚАРО-ХҮҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯВИЙ ҚИЛМИШЛАРНИ КРИМИНАЛИЗАЦИЯ ҚИЛИШГА ОИД СТАНДАРТЛАР ТАҲЛИЛИ

Беҳruz Шамсутдинов

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси магистри

Телефон: +998 (97) 2828000

b.s.shamsutdinov@gmail.com

АННОТАЦИЯ:

Мақолада айрим халқаро-хўқуқий ҳужжатларнинг нормалари асосида коррупциявий қилмишларни криминализация қилишига оид халқаро стандартлар таҳлил қилинган.

Калим сўзлар: коррупция, коррупциявий жиноятлар, ноқонуний бойиш, номоддий наф, криминализация, учинчи шахслар, мавқедан фойдаланиши.

Коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат сиёсатини белгилаш, шунингдек, коррупцияга оид самарали жиноят қонунчилигини ишлаб чиқишида энг асосий вазифалардан бири - бу халқаро стандартларни миллий қонунчиликка имплементация қилишдир.

Коррупцияга оид қилмишлар учун жиноий жавобгарлик бўйича халқаро стандартлар бир қатор универсал ва минтақавий халқаро ташкилотлар томонидан қабул қилинган халқаро-хўқуқий ҳужжатларда ўз аксини топган[1]. Жумладан, БМТнинг 2003 йилдаги Коррупцияга қарши конвенцияси[2], Европа Кенгашининг 1999 йилдаги Коррупция учун жиноий жавобгарлик тўғрисидаги конвенцияси[3] ҳамда Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилотининг 1997 йилдаги Халқаро тижорат амалиётларида хорижий мансабдор шахсларга пора беришга қарши курашиш бўйича конвенцияси[4] бунга мисол бўла олади.

Европа Кенгashi ва БМТнинг номи юқорида тилга олинган Конвенцияларида белгиланган нормаларнинг аксарияти бир-бирини такрорлайди. ИХРТ Конвенцияси фақатгина халқаро ташкилот ёки хорижий давлат мансабдор шахсининг актив пораҳўрлиги ҳамда ушбу турдаги жиноятларни яшириш ёки улар натижасида топилган даромадларни легализация қилиш учун жиноий жавобгарлик масалалари билан чегараланган бўлса, БМТ Конвенцияда коррупциявий жиноятларнинг криминализация қилиниши масалаларига нисбатан кенгроқ ёндашилган. Зоро, БМТ Конвенциясининг 3-боби ("Жиноятчилик ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолияти") 15-25-моддаларида коррупциявий жиноятларни криминализация қилишига оид стандартлар белгиланган.

Шуни инобатга олиш лозимки, Конвенцияда коррупциявий қилмишларни криминализация қилишига оид минимал стандартлар белгиланган бўлиб, аъзо-Давлатлар бошқа қилмишларни ҳам коррупциявий жиноят деб топиши ва криминализация қилиши мумкин[5].

Конвенциянинг 15-моддасида миллий мансабдор шахсларнинг актив ва пассив пораҳўрлигига оид нормалар белгиланган бўлиб, унинг мазмунига кўра, актив пораҳўрлик деганда давлат мансабдор шахсига шахсан ёки воситачилар орқали ушбу мансабдор шахснинг ўзи учун ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс учун, ушбу мансабдор шахс ўз лавозим вазифаларини бажариш вақтида бирор ҳаракатни амалга ошириши ёки ҳаракатсизлиги мақсадида, бирор ноқонуний афзалликни ваъда қилиш, таклиф этиши ёки тақдим этиши тушунилади.

Конвенция иштирокчи-Давлатлардан "пора бериш" билан биргаликда порани "таклиф қилиш" ёки "ваъда қилиш" учун ҳам жиноий жавобгарликни белгилаш лозимлигини назарда тутади. Мазкур норма халқаро ҳамжамиятнинг юқоридаги ҳар учала турдаги қилмишни зарарли ва жазога сазовор, дея ҳисоблаш лозимлиги ҳақидаги нуқтаи назарини ўзида акс эттиради.

Албаттa, пора бериш, пора таклиф қилиш ва пора беришни ваъда қилиш бир-биридан фарқ қиласди. Пора ҳақидаги таклиф пора берувчи порани беришга тайёр эканлигини маълум қилганида юзага келади. Пора беришни ваъда қилиш эса, пора олувчи билан бу ҳақда келишиш орқали вужудга келиб, бунда пора олувчи пора берувчининг бу ҳақдаги таклифини қабул қилиши ёки пора берувчи пора олувчининг пора бериш ҳақидаги таклиfini қабул қилиши кўринишида бўлиши мумкин. Пора бериш ҳаракати пора предмети пора олувчига ўтиши орқали содир этилади.

Конвенциянинг юқорида келтирилган моддасига кўра, пассив пораҳўрлик - бу бирор мансабдор шахс ўз лавозим вазифаларини бажариш вақтида бирор-бир ҳаракат ёки ҳаракатсизлик мақсадида мансабдор шахснинг ўзи учун ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс учун бирор ноқонуний

афзаликни шахсан давлат мансабдор шахси томонидан ёки воситачилар орқали сўраши ёки қабул қилиб олишидир.

Мазкур нормага асосан, давлат мансабдор шахсининг пассив порахўрлиги жиноятини икки категорияга ажратишими мумкин: порани қабул қилиш ва пора беришни сўраш. Пора олиш пора предметининг пора берувчидан бевосита ёки билвосита пора берувчига ўтиши орқали содир бўлади. Пора беришни сўрашда эса, пора олувчи мансабдор шахс бошқа бир шахсга ўзининг маълум бир ҳаракатни бажариши ёки бажаришдан тийилиши учун пора бериши лозимлигини маълум қилишида намоён бўлади.

Юқоридагилардан келиб чиқадики, миллий қонунчилигимиздан фарқли равишда, Конвенция пора беришни сўраш, пора беришни ваъда қилиш ҳамда пора таклиф қилиш каби ҳаракатлар содир этилганда, пора олувчи ва пора берувчи ўргасида келишув мавжудлиги ёги мавжуд эмаслигидан қатъи назар, уларни тамомланган жиноят деб топишни назарда тутади.

БМТ Конвенциясининг 16 ва 21 моддалари мос равишда хорижий давлат ёки халқаро ташкилот мансабдор шахсининг порахўрлиги ва хусусий сектордаги порахўрлик ҳақидаги қоидаларга багишлиган. Мазкур моддалар Конвенциянинг 15-моддасидаги элементларни ўзида акс эттириб, фақатгина жиноят субъекти жиҳатидан фарқ қиласди.

БМТ Конвенциясининг 17-моддаси давлат секторида, 22-моддаси эса, хусусий секторда мол-мулкнинг талон-торож қилиниши, ноқонуний ўзлаштирилиши ёки кўзда тутилмаган мақсадларда ишлатилиши учун жавобгарликни назарда тутади.

Мазкур қилмишларни коррупциявий тусга эга деб эътироф этишда тегишли мол-мулкни бошқариш ёки сақлаш учун жавобгарликнинг шу хатти-ҳаракатларни содир этган мансабдор шахс хизмат вазифаси ҳисобланиши, ушбу ҳаракатлар мансабдор шахснинг ўзи ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс фойда олиши мақсадида содир этилиши, шунингдек, ушбу ҳаракатларнинг қасдан содир этилиши зарурий элемент бўлиб ҳисобланади.

Фаразли мақсадларда мавқедан фойдаланиш учун жиноий жавобгарлик белгилаш лозимлиги ҳақидаги норма Конвенциянинг 18-моддасида белгиланган бўлиб, унинг мазмунига кўра, мансабдор шахсга шахсан ёки воситачилар орқали бошқа шахс учун бирор ноқонуний афзаликларни олиб бериш мақсадида шахснинг ҳақиқий ёки тахмин қилинган мавқенини суистеъмол қилиши эвазига бирор ноқонуний афзаликларни ваъда қилиши, таклиф этиши ёки тақдим этиши, шунингдек шу каби ноқонуний афзаликларни талаб қилиб ёки қабул қилиб олиш тушунилади.

Ушбу жиноятни порахўрлик жиноятидан ажратиб турувчи энг асосий фарқ шуки, порахўрлик жиноятларида пора олувчи шахс ўзининг мансаб ваколатига кирувчи хатти-ҳаракатларни бажаради ёки бажаришдан тийилади, мавқени суистеъмол қилишда эса, мансабдор шахс ёки бошқа шахс ўзига тегишли ваколатлардан бевосита фойдаланмаса-да, учинчи шахс учун бирор ноқонуний афзаликларни олиб бериш мақсадида ўзининг ҳақиқий ёки тахмин қилинаётган мавқеидан фойдаланади[6].

Конвенциянинг 20-моддаси ноқонуний тарзда бойлик орттириш учун жавобгарликни белгилаш масаласини кўриб чиқишини тавсия этади. Мазкур модда мазмунига кўра, ноқонуний тарзда бойлик орттириш - бу давлат мансабдор шахси активлари унинг қонуний даромадларидан оқилона асосланниб берила олмайдиган даражада ошиб кетишидир. Конвенция иштирокчи-Давлатларга ноқонуний бойиш учун жавобгарлик белгилашни мажбурият сифатида эмас, балки тавсия сифатида белгилайди ҳамда ҳар бир иштирокчи-Давлат ўз конституцияси ва ҳуқуқий тизимининг энг муҳим принципларига риоя қилган ҳолда ноқонуний бойиш учун жавобгарлик белгилаш имкониятини кўриб чиқишини тавсия этади.

Юқоридагилардан хulosса қилишимиз мумкинки, коррупциявий қилмишларни криминализация қилишга оид халқаро стандартлар ривожланган давлатларнинг тажрибаларига ҳамда халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган принципларига асосланган ҳолда ишлаб чиқилган бўлиб, уларнинг имплементация қилиниши қонунчиликнинг самарадорлигини оширишга ёрдам беради.

Фойдаланилган адбиётлар рўйхати:

1. Corruption: A Glossary of International Criminal Standards // [Электрон манба]. URL: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/41194428.pdf>
2. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции (Принята резолюцией 58/4 ГА от 31.10.2003 года) // [Электрон манба]. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml
3. Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию (Страсбург, 27 января 1999 год) // URL: <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f58c>

4. Конвенция о борьбе с дачей взяток иностранным государственным должностным лицам при осуществлении международных деловых операций (Принята Конференцией полномочных представителей стран - членов ОЭСР 21 ноября 1997 года) // URL: <http://docs.cntd.ru/document/901934989>

5. Interpretative notes for the official records (travaux pr?paratoires) of the negotiation of the United Nations Convention against Corruption (Addendum) // Report of the Ad Hoc Committee for the Negotiation of a Convention against Corruption on the work of its first to seventh sessions (A/58/422/Add.1), para. 22.

6. Коррупция: Глоссарий международных стандартов в области уголовного права (ОЭСР, 2007) / / URL: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/41194582.pdf>

ПРОБАЦИЯ ХИЗМАТИНИ ЖИНОЯТ ИЖРОИЯ КОДЕКСИДА ТУТГАН ЎРНИ

**ИИВ Академияси Жиноят жазоларни ижро этиши
фаолияти кафедраси ўқитувчиси, лейтенант
Қушбоқов Шоҳруҳ Ҳасан ўғли
Тел: +998901336731**

Аннотация: Ушбу мақола орқали Пробация хизмати фаолиятини самарали ташкил этиши учун Қозогистон Республикаси амалиётини қўллаша ҳақида сўз боради.

Таянч тушунчалар: Пробация хизмати, Пробация назорати, жазоларни ижро этиши инспекцияси..

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 наябрдаги "Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" ПҚ-4006 қарорига биноан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таркибида Пробация хизмати ташкил этилди ва ушбу қарор 1-иловасига мувофиқ Ички ишлар вазирлиги Жазони ижро этиши бош бошқармаси ҳузурида Пробация хизмати ташкилий тузулмаси тузилди, ушбу қарарнинг 2-иловаси мувофиқ Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар, Тошкент вилояти ИИБлари ҳамда вилоят ИИБлари пробация бўлимларининг намунавий ташкилий тузулмаси ишлаб чқилди. Ушбу қарорга мувофиқ "Пробация хизмати фаолиятини ташкил этиши чора тадбирлари тўғрисида" Ички ишлар вазири П.Б.Бобжоновнинг 2018 йил 7 декабрь куни 316-сонли буйргуи чиқди. Ушбу буйргуга биноан ИИВ Пробация хизмати ўз фаолиятини ташкил этди ва асосий вазифа ва функциялар юклатилди.

Пробация хизматининг асосий функциялари бири бу:

а) жазоларни ижроси устидан назоратни ташкил этиш соҳасида:

ахлоқ тузатиш ишлари, мажбурий жамоат ишлари, озодликни чеклаш, муайян ҳукуқдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазолар ижросини ташкил этиш. Демак бу функция шу вақтгача Жиноят ижроия кодекси Маҳсус қисми II-бўлими 6-боб муайян ҳукуқдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ижро этиш 61-боб. Мажбурий жамоат ишлари тариқасидаги жазони ижро этиш ва ўташ. 7-боб. Ахлоқ тузатиш ишлари тариқасидаги жазони ижро этиш ўз бўлум. Озодликни чеклаш тариқасидаги жазоларни ижро этиш. 81-боб. Озодликни чеклаш тариқасидаги жазони ижроларини таъминлаш ички ишлар органларининг жазоларни ижро этиши инспекцияси вазифаси ҳисобланарди. Бундан буён бу функцияларни Пробация хизмати бажарсада лекин хали ҳам Жиноят ижроия кодексида жазоларни ижро этиши инспекцияси деб юритилиб келинмоқда. Қозогистон Республикасининг 2014 йил 5 июлдаги 234-ҚРЗ Жиноят ижроия кодексига разм солсак 5 БОБ. Пробация назоратини амалга ошириш деб номланиб 19-моддадан 23-модагача бунда, 19-модда Пробация назорати, 20-модда Вояга етмаганларга нисбатан Пробация назоратининг хусусиятлари, 21-модда Пробация назорати шартлари ва 22-моддада Пробация хизматининг ваколатлари, 23-модда Пробация назорати шартларига риоя қилмаслик оқибатлари деб номланган шуну эътиборга олиш жоизки Қозогистон Жиноят ижроия кодексида ушбу хизмат учун битта боб ажратилган мисол учун 22-моддаги ваколатларига келсак 1. Пробация назорати ўрнатилган шахсларнинг хисобини юритади. 2. Суд томонидан юклатилган вазифаларни бажармаганлик учун жавобгаликка тортиш тартибини тушунтиради. 3. Пробация назоратини амалга ошириш ва тугатиш тартиби ва шартларини ҳамда Пробация назорати татибини бузганлик учун жавобгарликни тушунтиради. 4. Ижтимоий ва ҳукуқий кўрсатиш ва уни рад этиши тартибини тушунтиради. 5. шахснинг яшаш жойини, соғлигини, маълумоти ва бандлигини, шунингдек ижтимоий ва ҳукуқий ёрдам миқдори аниқлаш учун зарур бўлган бошқа маълумотларни белгилайди. 6. Қозогистон Республикаси қонунларида назарда тутилган бошқа функцияларни амалга оширади. Кўриб турибмизки Қозогистон Пробация хизмати ходимлари хатти-харакатларини кодекс билан мустаҳкамлаб қўйилганини гувоҳи бўлмоқдамиз шундай амалиётни биз ҳам қонун лойҳаларида қўллаш, Жиноят ижроия кодексида юқоридаги функцияларни Пропация хизматига ўтказиш, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Адабиётлар рўйхати.

1..Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 наябрдаги ПҚ-4006 қарори "Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"

2. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2018 йил "07" декабрдаги "Пробация хизмати фаолиятини ташкил этиши чора-тадбирлари тўғрисида" 316-сон буйргуи.

3. . Қозогистон Республикасининг 2014 йил 5 июлдаги 234-ҚРЗ Жиноят ижроия кодекси.

ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ҚОНУНЧИЛИГИДА ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.

Этамбердиев Хасан Хамза ўғли
Ўзбекистон Республикаси Баш Прокуратураси
Академияси магистранти
Телефон: +998(94) 4223355
khasan_2017 @inbox.ru

Аннотация: мақолада жиноят процессида ишини судга қадар юритишнинг шакли бўлган терговга қадар текширувга оид нормалар таҳлил қилинган ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида кузатилаётган айrim камчилкларни бартараф этиши юзасидан таклифлар илгари сурилган.

Калим сўзлар: тергов қадар текширув, ариза, терговга тегишилилк, дастлабки тергов, сришиштирувчи, терговчи, прокурор, жиноят ишини қўзғатиши, прокурор назорати.

Ўтган йиллар давомида мамлакатимизда сришиштирув ва тергов фаолиятини такомиллаштириш, жиноий таъқибни амалга ошириш жараённида инсонпарварлик принципларига асосланган ҳолда ҳеч бир шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари, шаъни ва қадр-қиммати камситилишига ҳамда содир этмаган қилимиши учун ноҳақ жавобгарликка тортилишига йўл қўймасликни таъминлаш борасида муайян ишлар амалга оширилган бўлсада, Жиноят процессуал қонунчилигимиз таҳлили жиноий таъқибни амалга оширувчи органларининг фаолияти самарадорлигига тўсқинлик қилаётган, жиноятларни фош этишга кўмаклашувчи органларнинг холислигига салбий таъсир қўрсатаётган муаммо ва камчилклар мавжудлигидан далолат бермоқда. Жумладан:

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал Кодексининг "Жиноят тўгрисидаги аризани терговга тегишилигига қараб юбориш"та багишлиланган 335-моддасини таҳлил қиласидан бўлсан, кўришимиз мумкинки, аризани (хабарни) терговга тегишилигига қараб юборишга ушбу туман (шаҳар) худудидан ташқарида содир этилган жиноят ҳақида хабар берилган ва жиноят ишини қўзғатиши масаласини ҳал қилиш учун текшириш ҳаракатларини жиноят содир этилган туманда (шаҳарда) ўtkазиш зарур бўлган ҳоллардагина йўл қўйилиши билан чекланган[1]. Ариза ва хабарларни бир органдан бошқасига ёки бир органнинг алоҳида бўлимлари ўртасида ўtkазиш масаласи тўгрисида Жиноят-процессуал қонунчилигимизда тўхталиб ўтилмаганлиги, мурожаатни тегишилигига қўра қабул қилиб олишида бошқа терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган ҳам муддатни Жиноят-процессуал Кодекси талабидан келиб чиқсан ҳолда ўн кунлик доирада олиб бораётганлиги, ариза ва хабарларни ўз вақтида кўриб чиқиши ва қонуний муносабат билдиришнинг асоссиз чўзилиб кетишига, мурожаат қилган шахснинг у органдан бу органга бориб оврагарчиликларга сабаб бўлишига олиб келмоқда.

Жиноят-процессуал қонунчилигимизда ҳуқуқни қўллаш амалиёти билан боғлиқ дуч келинаётган яна бир муаммолардан бири, Жиноят-процессуал Кодексининг "Жиноятта оид маълумотларни кўриб чиқиши натижасида қабул қилинадиган қарорлар"та багишлиланган 330-моддасига биноан терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахси, сришиштирувчи ёки терговчи терговга қадар текширув натижасида келиб тушган хабар ва бошқа маълумотларга нисбатан ҳуқуқий муносабат билдириб, учта қарордан бири, яъни жиноят иши қўзғатиши, жиноят иши қўзғатишини рад қилиш, ариза ёки хабарни терговга тегишилигига қараб юбориш тўгрисида қарорлардан бирини қабул қиласиди. Бироқ, биз Жиноят-процессуал Кодексида хабарни терговга тегишилиги бўйича юборишнинг аниқ процессуал муддатини учратмаймиз. Ўзбекистон Республикасининг "Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўгрисида"ти Қонунининг 1-моддасига мувофиқ қонуннинг амал қилиш доираси маъмурий жавобгарлик тўгрисидаги, фуқаролик процессуал, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия, иқтисодий процессуал қонун ҳужжатлари ва бошқа қонунлар билан тартибга солинадиган мурожаатларга нисбатан татбиқ этилмаслигига ишлаб олсан, ушбу қонуннинг 25-моддасида назарда тутилган ташкилотга ёки уларнинг мансабдор шахсларига келиб тушган мурожаатлар беш кунлик муддатдан кечиктирмай тегишили органларга, бошқа ташкилотларга ва мансабдор шахсларга юборилиб, бу ҳақида мурожаат этувчига ёзма ёхуд электрон шаклда хабар қилиниши кўрсатилганлиги[2], Жиноят-процессуал қонунчилигидак юрсатилган терговга қадар текширув нормаларига нисбатан ҳам татбиқ этилмайди.

Шунингдек, Жиноят-процессуал Кодексидаги мавжуд номувофиқликдан яна бири ушбу Кодекснинг 33-моддасида белгилаб қўйилган тартиб-қоидалардир. Унга қўра Ўзбекистон Республикаси

Бош прокурори ва унга бўйсунувчи прокурорлар суриштирув ва дастлабки тергов босқичларида Ўзбекистон Республикаси қонунларининг аниқ ва бир хилда ижро этилиши устидан назоратни амалга ошириши, прокурор суриштирув ва дастлабки тергов босқичларида қонуннинг бузилишини, ким томонидан содир этилганлигидан қатъи назар, бартараф этиш учун қонунда назарда тутилган чора-тадбирларни ўз вақтида кўриши шартлилиги кўрсатиб ўтилган[1], лекин терговга қадар текшируv жараёнида прокурорнинг назорати ёки қонун бўзилиш ҳолатлари юзасида чоралар кўриши шартлилиги таъкидланмаган. Бу эса терговга қадар текшируv жараёнида қонунларни риоя этилиши устидан прокурор назоратинининг мавжуд эмаслигидан далолат беради. Шу сабабли ҳам фикримизча Жиноят-процессуал Кодексининг 33-моддасида прокуратура органларининг назорат обьекти қаторига терговга қадар текшируvни амалга ошируvчи органлар фаолиятини ҳам киритиш зарур.

Жиноят процессида терговга қадар текшируv босқичининг қону- нийлиги инсон ҳукуқларини муҳофаза этиш билан узвий алоқадор- дир. Жиноят ишини қўзгатиш, инсон категорияси нуқтаи- назаридан, қанчалик адолатли кечса, ҳукуқий давлат барқарорлиги ҳам шу қадар ривож топади. Бунга эришмоқ учун эса, жиноят жараёнида қонуний- лик принципининг изчил таъминланиши талаб этилади[3, Б. 82-85.].

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодекси // (Ўзбекистон Республикаси Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси) <https://lex.uz/docs/111460>. Мурожаат этилган сана 15.04.2020 йил
2. "Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида" Қонуни // (Ўзбекистон Республикаси Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси) <https://lex.uz/docs/-3336169>. Мурожаат этилган сана 15.04.2020 йил
3. Ўразаев Ш.З. Қонун устунлигини таъминлаш - ҳукуқий давлатнинг асосий тамойили // Ҳукуқ - Право - Law. - 2001. - № 3 (15).

ЎЗБЕКИСТОНДА КОРПОРАТИВ НИЗОЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ СУДЛАРГА ТААЛЛУҚЛИЛИК ИНСТИТУТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

Эшмбетова Дармон Уразбаевна
Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаси
хузуридаги Судьялар олий мактаби
магистранти
Телефон: +998(91)1651131
advice_d@mail.ru

Анотация: Иқтисодий судларнинг одил судловни амалга ошириши борасидаги асосий вазифаларидан бири иқтисодиёт, тадбиркорлик соҳаларида шахсларнинг бузилган ва низолашилаётган ҳуқуқларини тиклаш ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишидир. Хусусан, корпоратив низолар ҳам тадбиркорлик соҳасидаги ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқувчи низолар ҳисобланаб иқтисодий характерга эга. Чунки бу низолар корпорацияларнинг иқтисодий фаолияти билан боғлиқ ҳисобланади. Лекин мамлакатимизда бу туркум низоларни ҳал этиши суд тизимининг қайси тармоги судловига тааллуқлилиги институтни узоқ ривожланиши йўлни босиб ўтиб шаклланди.

Мақолада корпоратив ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқувчи низоларнинг мөхияти, Ўзбекистонда бу низоларнинг иқтисодий судлар судловига тааллуқлилиги институтининг вужудга келиши ва ривожланиши босқичлари ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Копоратив муносабатлар, корпорация, корпоратив низолар, масъулияти чекланган жамият, акцияли жамият, иқтисодий судлар, судловга тааллуқлилик.

Ўзбекистонда корпоратив ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган корпоратив низоларнинг иқтисодий судларга тааллуқлилиги институтининг вужудга келиши ва ривожланиши босқичларини таҳдил қилас эканмиз, аввало бу муносабатларнинг вужудга келиши ва жамиятда қарор топиши масалаларини ўрганиши муҳим ҳисобланади.

Ҳар қандай жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий тараққий этиши жамият индивидлари орасидаги муносабатларнинг ривожланиб, янги муносабатлар шаклланишини таъминлаб боради. Яъни ҳар қандай янги муносабатлар замирида жамиятнинг маълум тараққиёт босқичлари, тенденциялари ва хусусиятлари ётади.

Корпоратив ҳуқуқий муносабатларнинг вужудга келиш шарт-шароитларига ҳам мамлакатимиз иқтисодиётида турли хил мулкчилик шаклларининг вужудга келиши ва тадбиркорлик муносабатларининг таркиб топиши асос бўлиб хизмат қилган.

Ижтимоий тараққиёт жамиятнинг кейинги ривожини тартибга солувчи қонунчилик хужжатларининг қабул қилинишини зарурат қилиб қўяди.

"Ҳуқуқий муносабат - ҳуқуқий нормаларнинг кишилар хатти-ҳаракати, хулқ-авторига таъсир этиши оқибатида вужудга келадиган, давлат томонидан қўриқланадиган ҳамда унинг иштирокчиларида субъектив ҳуқуқ ва юридик мажбуриятлар мавжудлиги билан тавсифланадиган ижтимоий муносабатлардир". Демак, тарихий жиҳатдан ҳуқуқий муносабатлар келиб чиқиши учун ижтимоий муносабатларнинг давлат томонидан тартибга солиниши асос бўлиб хизмат қиласди.

Корпоратив ҳуқуқий муносабатлар таркибини ташкил қилувчи муносабатлар - корпоратив ижтимоий муносабатлардир.

"Копоратив муносабатлар деганда, корпорация иштирокчилари (акционерлари) билан корпорация раҳбарияти (директорлар кенгаси, раёсат) ўртасида, иштирокчилар (акционерлар) билан иштирокчилар (акционерлар) ўртасида, корпорация ишчилари билан корпорация раҳбарияти (директорлар кенгаси, раёсат) ўртасида, корпорация билан давлат, давлат органлари, кредиторлар, ҳамкорлар, бошқа ташкилотлар, фуқаролар ўртасида бўладиган корпорация фаолиятига боғлиқ муносабатлар тушунилади".

Шу асосларга кўра, мамлакатимизда корпоратив ҳуқуқий муносабатлар вужудга келиши, бир томондан жамият иқтисодий ривожланиши билан белгиланган бўлса, иккинчи томондан бу муносабатларнинг вужудга келиши ва ривожланишига ҳуқуқий шарт-шароитлар яратган қонунчилик хужжатлари қабул қилинганлиги билан белгиланади.

Мамлакатимизда жамиятни бошқарувнинг маъмурий-буйруқбозлиқ тизимидан воз кечилиб, бозор иқтисодиёти ҳамда эволюцион тараққиёт йўли танланиши ҳамда иқтисодиёт асосларини турли хил

мулкчилик шакллари ташкил этишининг асосий Қонунимиз - Конституцияда эътироф этилиши ва мустаҳкамлаб қўйилиши билан жамиятда янги хуқуқий муносабатлар, жумладан корпоратив муносабатлари шаклланиши ва ривожланишининг энг асосий ва муҳим хуқуқий манбай бўлиб хизмат қилди.

Жамиятимизда барча мулкчилик шаклларининг тенг хуқуқлилиги таъминланиши билан иқтисодиётда турли хил мулкчиликка асосланган юридик шахслар ташкил этилишига иқтисодий шарт-шароитлар яратилди.

Ушбу юридик шахсларни ташкил этиш, бошқариш, тугатиш соҳасида унинг таъсисчилари, мулқдорлари ва бошқарув органлари ўртасида турли хил муносабатлар шаклланиб, уларнинг хуқуқ ва мажбуриятлари доираси вужудга келди ва кенгая борди. Натижада, ижтимоий муносабатларнинг жамиятда аввал кузатилмаган янги турлари вужудга кела бошлади. Шу туркум муносабатлардан энг асосийларидан бири - бу корпоратив хуқуқий муносабатлардир.

Маъмурий буйруқбозлик тизимида бу муносабатлар вужудга келиши ва ривожланиши мумкин ҳам эмас эди. Чунки, бу муносабатлар вужудга келиши ва ривожланиши эркин иқтисодий замин мавжуд бўлишини тақозо этади.

Лекин, бу муносабатлар бутунлай йўқ эди дейишга ҳам асосимиз йўқ. Чунки, Ўзбекистоннинг узоқ тарихий ривожланишида 1918 йилларда ё кооперациянинг ибтидоий шакли бўлган қишлоқ хўжалиги артеллари, 1919-1920 йилларда пахтачилик кооперациялари мавжуд бўлган. 1930-1931 йилларда эса пахтачилик кооперациялари тугатилиб, ўрнига кооперациянинг янги шакли коллектив хўжаликлар ва колхозлар ташкил этилди. Кооператив ташкилотларнинг нисбатан йирик ва янада ривожланган шакли бўлган коллектив хўжаликлар ва колхозлар дехқонларнинг биргаликда хўжалик юритиш учун ихтиёрийлик асосида мол-мулки, меҳнатини бирлаштирган кооперация шакли бўлиб, колхознинг барча мол-мулки (асосий воситалари ва айланма маблаглар), етиширилган маҳсулотлари, шунингдек олинган даромад унинг мулки эди.

Аммо, бу кооперацияларда иш ҳақи таъриф, окладларни белгилашда ва бошقا ташкилий масалаларда давлат аралашуви сақланиб қолаверди.

Бу эса, корпоратив муносабатларнинг том маънода шаклланишига фов эди. Гарчи ташкилий жиҳатдан, яъни унга аъзолик, мол-мулкни бирлаштириш, бошқарувда иштирок ва ҳ.к.ларда қишлоқ хўжалиги ва матлубот кооперацияларида кооперация муносабатлари мавжуд бўлсада, бу муносабатларнинг эркин ва асл ҳолича мавжуд бўлиши ва ривожланиши учун шароит йўқ эди.

Қишлоқ хўжалигига колхозларнинг альтернатив шакли давлат мулкчилигига асосланган совхозлар ҳам ташкил қилинган бўлиб, совхозлар кўп жиҳатдан тузилиш, бошқарув ва фаолият юритиш ва фаолиятни ташкил этиш жиҳатидан колхозлар учун андоза бўлиб хизмат қиларди.

Иқтисодиёт тўлигича давлат томонидан бошқарилиб, режали иқтисодиёт хукм сурар ва жамият иқтисодий негизини гарчи давлат ва колхоз (кооператив) мулкчилиги ташкил қилиши расман эътироф қилинган бўлса-да, амалда якка мулкчилик, яъни давлат мулкчилиги устун турар, кооператив мулкчилигига асосланган кооперация - колхозлар роли ва аҳамияти эса, деярли сезиларли бўлмаган.

Бундай ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар кооператив хуқуқий муносабатларнинг ривожланишига қулай муҳитни таъминлай олмасди.

Демак, корпоратив хуқуқий муносабатлар аввало, тадбиркорлик хуқуқий муносабатлари ривожланишининг ҳосиласи сифатида вужудга келди.

Бунинг учун яна бир муҳим хуқуқий ва иқтисодий замин 1991 йил 19 ноябрдаги "Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида"ти Қонун қабул қилиниши, бу муносабатлар ривожланишининг янги босқичини бошлаб берди. Бинобарин, қонуннинг 1-моддасида "Давлат тасарруфидан чиқариш - давлат корхоналарини ва ташкилотларини хўжалик ширкатлари ва жамиятларига, оммавий мулк бўлмайдиган бошقا корхоналар ва ташкилотларга айлантиришдир.

Хусусийлаштириш - жисмоний шахсларнинг ва давлатга тааллуқли бўлмаган юридик шахсларнинг оммавий мулк обьектларини ёки давлат акцияли жамиятларининг акцияларини давлатдан сотиб олишидир", деб белгиланган.

Натижада, жамиятда хусусий, жамоавий, кооператив, улушли мулкчиликка асосланган юридик шахслар ташкил қилинишига мулкий асос яратилди. Бу юридик шасларни ташкил этиш, бошқариш, тугатиш, қайта ташкил этиш ва фаолияти натижаларини тақсимлаш соҳасида уларнинг мулқдорлари ўртасидаги муносабатларни тартибга солиш зарурати, Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 15 февралдаги "Корхоналар тўғрисида"ти 229-XII-сонли Қонунини қабул қилинишини белгилаб берди.

Корпоратив хуқуқий муносабатларни тартибга солиш соҳасида яна бир қатор муҳим қонунлар жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрдаги "Хўжалик жамиятлари ва ширкатлари тўғрисида"ти 732-XII-сонли, Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 26 апрелдаги

"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг хукуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги 223-И-сонли Қонунлари қабул қилинди. Ушбу қонунлар, айниқса, "Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг хукуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги қонунининг қабул қилиниши акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарувнинг хукуқий асослари мустаҳкамланишида, уларда корпоратив муносабатларнинг асоси ўрнатилишида, уларни бошқариш ва назорат қилишнинг ўзига хос механизмини белгилаб беришда муҳим қадам бўлди. Гарчанд олдинги йиллар мобайнида акциядорлик жамиятларига оид қонунчилик базаси сифатида "Хўжалик жамиятлари ва ширкатлари тўғрисида"ги қонун амал қилган бўлсада, унда корпоратив муносабатларни тўла-тўқис ифодалайдиган элементлар мавжуд эмас эди.

Қолаверса, корпоратив бошқарувнинг асосий тамойили ҳисобланган "эгалик қилиш (акциядорлар) ва назорат (кузатув кенгаши) функцияларининг ажратилиши" тамойили корпоратив бошқарув муносабат-ларнинг ривожланишига асос бўлувчи асосий қонун қабул қилингандан кейин шаклланди. Агар давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёни Ўзбекистонда акциядорлик жамиятларини барпо этиш шарт-шароитини таъминлаган бўлса, уларда корпоратив бошқарув тизимининг институционал асоси айнан 1996 йилда қабул қилинган "Акция-дорлик жамиятлари ва акциядорлар хукуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ти

қонун саналади. Мазкур қонун функционал нуқтаи назардан ва корпоратив муносабатларни тартибга солиш бўйича асосий нормаларни қамраб олиш жиҳатидан муфассаллиги билан аҳамиятли ҳисобланади. Корпоратив бошқарув ва акциядорлар хукуқларини ҳимоя қилиш соҳасида бундай тўлиқ ишлаб чиқилган меъёрий-хукуқий хужжатнинг қабул қилиниши мамлакатимизда бозор муносабатларининг ривожланишига ижобий таъсир этди. Ушбу қонун акциядорлик жамиятининг мақоми, тузилиши, фаолият кўрсатиши, қайта ташкил этилиши ва тутатилиши, акциядорлик жамиятининг бошқарув органлари ва уларнинг ўзаро муносабатлари, жамият фаолиятини назорат қилиш, унинг қимматли қозозлари ва уларни жойлаштириш, дивидендлар ва уларни тақсимлаш, акциядорларнинг хукуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш масалаларини ҳал қилишнинг хукуқий базасини яратди.

Шу билан бирга, ушбу қонун Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1995 йил 12 июндаги "Давлат мулки бўлган корхоналарни акциялаштиришни жадаллаштириш ва қимматли қоғозлар бозорини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги фармонида таъкидланганидек, корхоналарда бошқарувнинг маъмурий-бўйруқбозлиқ тизими сақланиб қолиши, корхоналарни акциялаштириш жараёнида бюрократизм ва сансалорлик оқибатларининг кучайиши, уларни акциялаштиришнинг ташкилий механизмлари етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги каби камчиликларни ҳам бартараф этиш имконини берди.

Бу борадаги энг асосий қонунчилик хужжатларидан яна бири - Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 1 марта амалга киритилган Фуқаролик Кодексининг қабул қилиниши билан корпоратив хукуқий муносабатлар асослари, ташкилий хукуқий шаллари мустаҳкамланди. Кодекс 4-бобида юридик шахсларнинг хукуқий мақоми тўғрисидаги нормалар билан бу соҳадаги қонунчилик мукаммаллаштирилди.

Демак, 1990-1997 йилларда мамлакатимизда корпоратив хукуқий муносабатлар вужудга келиши ва ривожланишининг дастлабки ва муҳим иқтисодий ҳамда хукуқий асослари яратилди дейишимиз мумкин.

Бу муносабатлар ривожланишининг кейинги босқичини Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 6 декабрдаги "Масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида"ги 310-II-сон қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 2 майдаги "Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"ги ЎРҚ-328-сонли қонунлари белгилаб берди.

Мазкур қонунлар қабул қилиниши натижасида корпоратив хукуқ субъектларининг хукуқий эркинлиги кучайтирилди ва бу муносабатлар ривожланишига янада қулай муҳит яратилди. Жумладан, масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар иштирокчилари, таъсисчilarининг, акционерларнинг хукуқий ва мулкий мақомлари, жамият бошқарувидаги иштироки, бошқарув органлари билан муносабатлари, фойдани тақсимлаш соҳасидаги хукуқий ҳолатлари аниқлаштирилди ва кафолатлари кучайтирилди.

Давлат томонидан корпоратив хукуқий муносабатлар ривожланишининг иқтисодий ва хукуқий замини яратилиши билан бирга, унинг хукуқий муҳофазаси ҳам таъминланиши муҳим масалалардандир. Акс ҳолда, бу муносабатларнинг мавжудлиги ва ривожланиш мумкин бўлмайди. Шу вазифани таъминлаш мақсадида давлат томонидан бу муносабатлар ҳимоясининг хукуқий механизmlари яратилади.

Бу соҳадаги ваколатларни амалга ошириш суд ҳокимияти зиммасига юклатилган бўлиб, ушбу

туркум низоларга доир ишлар суд тизимининг қайси судлари судловига тааллуқлилиги масаласи ҳам юқорида кўрсатилган ҳуқуқий муносабатлар вужудга келиши ва ривожланиш босқичлари билан бирга ривожланиб борди.

Корпоратив низолар - аввало юридик шахсни ташкил этиш, уни бошқариш ёки унда иштирок этиш, улушлар, ҳиссаларни белгилаш билан боғлиқ низолардир.

Бунда юридик шахс тижорат ташкилоти, нотижорат шериклик, тижорат ташкилотлари уюшмаси, тижорат ташкилотлари ва якка тартибдаги тадбиркорларни бирлаштирган бошқа нотижорат ташкилот бўлиши мумкин.

Лекин жамият иқтисодиёти ривожланиши билан бу муносабатлар ривожланиб, корпоратив низоларнинг турлари ҳам кўпайиб бориши табиий ҳолдир. Кўпинча низонинг моҳиятини аниқлаш жуда қийин, чунки у мураккаб бўлиши мумкин ва ҳар доим ҳам бир хилда корпоратив деб талқин қилинмайди.

Корпоратив низо доирасида агар юридик шахс иштирокчиси юридик шахс томонидан тузилган ва салбий оқибатларга олиб келадиган битим юзасидан даъво қилиш ҳуқуқига эга. Лекин айнан шу битим юзасидан юридик шахс ўз контрагенти билан низолашса, энди бу низо корпоратив низо санаатмайди.

Турли шахсларнинг жамият акциялари, акцияларига эгалик қилиш тўғрисидаги тортишуви корпоратив низо ҳисобланади. Лекин эр ва хотиннинг биргаликдаги сотиб олинган мол-мулкни, шу жумладан акциялар ва улушларни бўлишига оид низолари корпоратив низо ҳисобланмайди.

Корпоратив низолар турли юридик шахслар эмас, балки битта компаниянинг таъсисчилари (акциядорлари) ўртасида содир бўлади, қимматли қофозлар эмиссияси, акцияларни жойлаштириш, уларнинг номинал сақловчилари билан низолардагина бошқа юридик шахслар ўртасида содир бўлиши мумкин.

Ихтисослашган судларни ташкил этиш зарурати ва шунга мос равища ишларни ихтисослашган судлар ва умумий юрисдикция судлари ўртасида тақсимлаш муаммоси ушбу масалаларни ҳал қилиш учун маҳсус билим ёки маҳсус процессуал ҳаракатлар талаб қилинадиган низолар пайдо бўлганда юзага келади. Бунда ушбу низолар қайси суд ваколати доирасига кириши муҳим аҳамият касб этади.

Корпоратив ҳуқуқий муносабатларнинг дастлабки вужудга келиши босқичида мамлакатимизда корпоратив низоларга доир ишлар умумюризисдикция ва хўжалик судларига тааллуқли бўлган. "Аммо улар "корпоратив низолар" дейилмаган. Бу тоифадаги низолар унда иштирок этувчи шахсларга, яъни ҳуқуқий муносабатларнинг субъектларига кўра, фуқаролик ишлари бўйича судларда ёки иқтисодий судларда (илгари хўжалик судларида) кўриб чиқилган.

Жумладан, агар бирор корхонанинг таъсисчилари жисмоний шахслар бўлиб, улар ўртасида шу корхонанинг устав фондидағи улушкини тақсимлаш бўйича низо келиб чиқса, фуқаролик ишлари бўйича судларга, агар бу тоифадаги низолар юридик шахслар ўртасида келиб чиқсан бўлса, иқтисодий судларга даъво аризаси билан мурожаат қилинган".

Корпоратив низолар тааллуқлилигининг бу тарздаги ечими 1990 йилдан 2013 йилнинг апрелига қадар бўлган даврни ташкил этади.

Чунки бу даврда дастлаб, хўжалик судлари мавжуд бўлмаган ва хўжалик судлари ташкил қилингач эса, унинг ваколатига Ўзбекистон Республикасининг 1998 йилда қабул қилинган Хўжалик процессуал кодексининг 23-моддаси билан: "1) иқтисодиёт соҳасида юридик шахслар (бундан буён матнда ташкилотлар деб юритилади), юридик шахс тузмаган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган ва якка тартибдаги тадбиркор мақомини қонунда белгиланган тарзда олган фуқаролар ўртасидаги (бундан буён матнда фуқаролар деб юритилади) фуқаровий, маъмурий ва бошқа ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларга доир ишлар;

2) иқтисодиёт соҳасида ташкилотлар ва фуқароларнинг ҳуқуқлари вужудга келиши, ўзгариши ёки бекор бўлиши учун, аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш (бундан буён матнда юридик, аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш деб юритилади) тўғрисидаги ишлар;

3) ташкилотлар ва фуқароларнинг банкротлиги тўғрисидаги ишлар" тааллуқлилиги белгиланди.

Бундан кўринадики, Кодексда фақат тадбиркорлик фаолияти билан шугулланувчи юридик шахслар ва якка тартибдаги тадбиркорлар ўртасидаги фуқаровий, маъмурий ва бошқа ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларга доир ишлар назарда тутилган.

Яъни хўжалик судига тааллуқли ишлар низоларнинг субъектига қараб белгиланган. Агар низо иштирокчиси фуқаро бўлса, бундай низо умумюризисдикция суди ҳисобланган фуқаролик ишлари бўйича судларга тааллуқли бўлган.

Бу норма Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 30 августдаги Фуқаролик процессуал Кодексининг 26-моддасида ҳам мустаҳкамлаб қўйилган эди: "Фуқаролик ишлари бўйича судга

қуидаги ишлар тааллуқлидир:

1) фуқаролик, оила, меҳнат, уй-жой, ер тўғрисидаги ва бошқа муносабатлардан юзага келадиган низолар бўйича ишлар, агар тарафлардан ҳеч бўлмагандан биттаси фуқаро бўлса, бундан қонунда шундай низоларни ҳал қилиш бошқа судларга ёки бошқа органларга топшириладиган ҳоллар мустасно".

Ушбу талқин корпоратив низоларни профессионал ҳал қилиш ва бу низолар иштирокчиларининг хукуқини қонунда белгиланган даражада мукаммал муҳофаза қилиш самарасини бермади. Натижада, корпоратив низолар тааллуқлилигини хўжалик (иқтисодий) судлари юрисдикциясига ўтказиш масаласини келтириб чиқарди.

Шу тарзда 2013 йилнинг 30 апрелида Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун хужжатларига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги ЎРҚ-352-сонли қонунининг 23-моддасига асосан Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 30 августда қабул қилинган 478-І-сонли Қонуни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Хўжалик процессуал кодексининг 2) 23-моддаси биринчи қисми қуидаги мазмундаги 4-банд билан ва бешинчи қисм билан тўлдирилди:

"4) иштирокчилар ўртасида, иштирокчилар билан хўжалик ширкатлари ва жамиятлари ўртасида, шу жумладан акциядорлар ўртасида, акциядор билан акциядорлик жамияти ўртасида хўжалик ширкатлари ва жамиятлари фаолиятидан келиб чиқадиган низоларга доир ишлар, бундан меҳнатга оид низолар мустасно.

Ушбу модда биринчи қисмининг 4-бандида кўрсатилган ишлар низо вужудга келган хукуқий муносабатлар иштирокчиси ташкилотлар ёки жисмоний шахслар бўлишидан қатъи назар хўжалик суди томонидан кўриб чиқилади".

Демак, ушбу санадан эътиборан хўжалик судларига тааллуқли ишлар низонинг субъектига қараб эмас балки, предметига қараб белгиланди ва корпоратив низолар хўжалик судларига тааллуқлилиги қонуний мустаҳкамланди.

Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 20 августдаги "Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун хужжатларига хусусий мулкни, тадбиркорлик субъектларини ишончли ҳимоя қилишини янада қучайтиришга, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этишга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида"ги ЎРҚ-391-сон қонуни билан Хўжалик процессуал кодекси янги " 204-боб. Корпоратив низолар бўйича иш юритиш" деб номланган боб билан тўлдирилди.

Мазкур қонун билан "корпоратив низолар" атамаси хўжалик процессуал қонунчилиқда акс этди. Шу бобнинг 15519-моддасида хўжалик судлари томонидан кўриб чиқилиши лозим бўлган корпоратив низоларнинг турлари алоҳида санаб ўтилди .

Корпоратив низоларнинг тааллуқлилиги институтининг бундан кейинги ривожланиши хўжалик судларининг иқтисодий судларга айлантирилиши ва иқтисодий процессуал кодекси қабул қилиниши билан боғлиқдир.

Иқтисодий судларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги асосий вазифаларидан бири тадбиркорлик соҳасидаги шахсларнинг бузилган ва низолашилаётган хукуқларини тиклаш ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишdir.

Хусусан, корпоратив низолар ҳам юқорида келтириб ўтганимиздек, тадбиркорлик соҳасидаги хукуқий муносабатлар ҳисобланниб иқтисодий характерга эга. "Чунки бу низолар корпорацияларнинг иқтисодий фаолияти билан боғлиқ ҳисобланади, яъни у иқтисодий низо ҳисобланади".

Шу жиҳатдан корпоратив низолар фақат иқтисодий судларга тааллуқли бўлиб, корпоратив бўлмаган низолар умумюрисдикция судларига тааллуқлидир.

Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 24 январдаги Иқтисодий процессуал кодексининг 25-моддаси биринчи қисми 1-бандида:

"Иқтисодий судга:

1) иқтисодиёт соҳасида юридик шахслар ҳамда юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган ва якка тартибдаги тадбиркор мақомини қонунда белгиланган тартибда олган фуқаролар, шунингдек корпоратив низолар бўйича ишлар кўрилаётганда тарафлар бўлган фуқаролар (бундан буён матнда фуқаролар деб юритилади) ўртасидаги фуқаровий, маъмурӣ ва бошқа хукуқий муносабатлардан юзага келадиган низоларга доир ишлар", 5-бандида ушбу Кодекснинг 30-моддасида кўрсатилган корпоратив низолар бўйича ишлар, меҳнатга оид низоларбундан мустасно", деб корпоратив низоларнинг тааллуқлиги масаласи қатъий белгилаб қўйилди.

Демак, хулоса қилиб айтадиган бўлсақ, мамлакатимизда корпоратив хукуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларнинг иқтисодий судларга тааллуқлиги институтининг таркиб топиши ва мустаҳкамланиши 2013 йил II-чорагига келиб якунланди ва ўзининг процессуал хукуқий асосига эга бўлди.

2013 йил II-чорагидан эътиборан, бу институт ривожланиш босқичи бошланди ва 2018 йил 24

январдаги Иқтисодий процессуал кодексининг қабул қилиниши корпоратив низоларга оид ишлар таалуқлилиги институти ривожланишининг энг муҳим босқичи бўлиб хизмат қилди. Чунки, ушбу кодекс билан корпоратив низолар турларига аниқлик киритилиб, уларнинг рўйхати келтирилди.

Бу рўйхат кодекснинг 30-моддасида мустаҳкамланди ва қўйидаги тартибда белгиланди: "Корпоратив низолар бўйича ишлар жумласига қўйидагилар киради:

1) юридик шахсни ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тутатиш билан боғлиқ низолар;

2) хўжалик жамиятлари ва ширкатларининг устав фондидағи (устав капиталидаги) акцияларнинг, улушларнинг, кооперативлар аъзолари пайларининг мансублиги, уларга юкламалар белгилаш ва улардан келиб чиқадиган ҳуқуқларни амалга ошириш билан боғлиқ низолар, бундан хўжалик жамиятлари ва ширкатларининг устав фондидағи (устав капиталидаги) акцияларни, улушларни, кооперативлар аъзоларининг пайларини ўз ичига олувчи мерос мол-мулкни ёки эр-хотиннинг умумий мол-мулкини бўлиш билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган мустасно;

3) юридик шахс иштирокчиларининг (муассисларининг, аъзоларининг) юридик шахс томонидан тузилган битимларни ҳақиқий эмас деб топиш ва (ёки) бундай битимларнинг ҳақиқий эмаслиги оқибатларини кўллаш ҳақидаги даъволари бўйича низолар;

4) қимматли қоғозлар эмиссияси билан, шу жумладан эмитентнинг бошқарув органлари қарорлари юзасидан низолашиб билан, эмиссиявий қимматли қоғозларни жойлаштириш жараёнида тузилган битимлар, эмиссиявий қимматли қоғозлар чиқариш (кўшимча равища чиқариш) натижалари бўйича ҳисоботлар (хабарномалар) юзасидан низолашиб билан боғлиқ низолар;

5) қимматли қоғозларни номинал сақловчиларининг акциялар ва бошқа қимматли қоғозларга бўлган ҳуқуқларни ҳисобга олиш, қонунда назарда тутилган бошқа ҳуқуқ ва мажбуриятларни қимматли қоғозларни жойлаштириш ва (ёки) уларнинг муносабати билан қимматли қоғозларнинг номинал сақловчилари томонидан амалга ошириш билан боғлиқ фаолиятидан келиб чиқадиган низолар;

6) юридик шахс иштирокчиларининг умумий йигилишини чақириш тўғрисидаги низолар;

7) юридик шахс бошқарув органларининг қарорлари устидан шикоят қилиш тўғрисидаги низолар.

Қонунга мувофиқ корпоратив низолар бўйича ишлар жумласига бошқа низолар ҳам киритилиши мумкин".

Демак, бу норма ушбу рўйхат тўлиқ эмаслигини ва у ижтимоий ривожланиш натижасида корпоратив ҳуқуқий муносабатларнинг бошқа турлари ҳам вужудга келиши ва иқтисодий судлар томонидан муҳофаза қилиниши мумкинligини тақозо этади.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда иқтисодий судларнинг ташкил топиши ва Иқтисодий процессуал кодексининг қабул қилиниб, амалга киритилиши корпоратив низоларнинг иқтисодий судларга таалуқлилиги институтининг ривожланиши таъминланишига асос бўлди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси 2018 йил 24 январда қабул қилинган Иқтисодий процессуал кодекси.
2. Ўзбекистон Республикаси 2018 йил 22 январда қабул қилинган Фуқаролик процессуал кодекси.
3. Ўзбекистон Республикаси 2017 йил 1 марта амалга киритилган Фуқаролик кодекси.
4. Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 30 августда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг Хўжалик процессуал кодекси.
5. Ўзбекистон Республикасининг 1990 йил 31 октябрдаги "Мулкчилик тўғрисида"ги 152-XII-сонли қонуни.
6. 1991 йил 19 ноябрдаги "Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида"ги 425-XII-сонли қонуни.
7. Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрдаги "Хўжалик жамиятлари ва ширкатлари тўғрисида"ги 732-XII-сонли қонуни.
8. Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 26 апрелдаги "Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги 223-I-сонли қонуни
9. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 6 декабрдаги "Масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида"ги 310-II-сонли қонуни
10. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 2 майдаги "Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"ги ЎРҚ-328-сонли қонунлари
11. Одилқориев X.T. Давлат ва ҳуқуқ назарияси.-Тошкент,2018.
12. Саидов М. Корпоратив низолар:тушунчаси, турлари ва уларни судда кўришнинг ўзига хос жиҳатлари.-Тошкент,2019.
13. Муртазаев О. История развития кооперативов в Узбекистане и их преобразование на современном

этапе. <https://www.econstor.eu/bitstream>.

14. Пащкова Е.Ю. Подведомственность арбитражным судам споров, возникающих из корпоративных правоотношений. Автореферат диссертации на соискание кандидата юридических наук. Москва-2016.

К ВОПРОСУ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВООТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

ЮСУВАЛИЕВА Рахима Юсуповна,
и.о.профессора кафедры "Международное
публичное право и государственно-
правовые дисциплины" Университета
мировой экономики и дипломатии,
к.ю.н., доцент
тел. +998946871154
iraxima@mail.ru

Аннотация: статья посвящена вопросам правового регулирования общественных отношений в сфере информационных технологий, анализу особенностей правоотношений, возникающих в этой сфере.

Ключевые слова: правоотношения в сфере информационных технологий, объект правоотношений, законодательство, регулирующее информационные правоотношения

Актуальность правового регулирования отношений в информационной сфере обуславливается возникновением качественно новых социальных явлений, связанных с информацией и, соответственно, возросшим вниманием законодателя к упорядочению этой области общественных отношений.

Сегодня все больше увеличивается значение информации в самых различных социальных процессах. Активное использование средств обработки и передачи информации, развитие новых технологий вызывает существенные изменения в экономической, политической и иных сферах общественной жизни. Как справедливо отметил Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев в Послании Олий Мажлису Республики Узбекистан от 24 января 2020 г.: "В целях устойчивого развития мы должны глубоко освоить цифровые знания и информационные технологии, что это даст нам возможность идти по самому короткому пути к достижению всестороннего прогресса. В современном мире цифровые технологии играют решающую роль во всех сферах.

Конечно, все мы хорошо понимаем, что формирование цифровой экономики потребует соответствующей инфраструктуры, огромных средств и трудовых ресурсов. Но, как бы ни было трудно, мы обязательно должны уже сегодня приступить к этой работе, иначе завтра будет поздно. Поэтому ускоренный переход на цифровую экономику станет нашей приоритетной задачей на следующие пять лет.

Широкое внедрение цифровых технологий способствует эффективности государственного и общественного управления, развитию социальной сферы, одним словом, кардинальному улучшению жизни людей".

В последние годы резко возрос интерес к юридическим аспектам общественных отношений, возникающих и существующих в области информации. При этом важно отметить не ослабление, а, напротив, усиление роли права в новых условиях. Следует согласиться с И.Л.Бачило, которая, подчеркивая диалектику современной взаимозависимости права и информации, пишет, что "...право не теряет своего основного назначения. Оно призвано регулировать отношения, связанные с информацией... в процессах информационного обеспечения всех иных отношений самых различных субъектов. Право регулирует, диктует и одновременно испытывает все перипетии, свойственные информационной среде настоящего времени. Оно и само меняется, обнаруживая новые объекты регулирования, трансформируя методы своего воздействия на общественные отношения".

Проблема эффективного юридического упорядочения общественных отношений в информационной сфере ставит перед Олий Мажлисом Республики Узбекистан задачу всестороннего и своевременного регулирования данного вопроса. В последнее время было принято значительное число новых нормативно-правовых актов, направленных на регулирование отношений в сфере информации, в частности, Закон Республики Узбекистан "О средствах массовой информации" от 15 января 2007, "Об информатизации" 11 декабря 2003 г., "Об электронном документообороте" от 29 апреля 2004 г., "Об электронном правительстве" от 3 декабря 2015.

На сегодняшний день насущными являются проблема взаимного соотношения объектов правовой охраны, имеющих информационное содержание, проблема научно обоснованной систематизации правовых режимов информации, а также ряд других вопросов. При научном рассмотрении правовых

режимов информации сегодня недостаточно ограничиваться юридическими конструкциями, закрепленными в тексте нормативно-правовых актов.

Правовые отношения в информационной сфере представляют собой правоотношения в полном смысле, поскольку возникают как результат правового регулирования соответствующих общественных отношений, не являясь результатом лишь информационного действия права, а также включают в себя все элементы, присущие правоотношению (субъекты, объект, содержание).

В качестве основы для характеристики объекта правовых отношений в информационной сфере избрана плюралистическая теория объекта правоотношений. Исходя из этого, объектом правовых отношений в информационной сфере предлагается считать определенную информацию либо непосредственно связанный с информацией результат поведения участника правоотношения (предоставление, получение, неразглашение информации и др.). Причем во втором случае объект правоотношения в информационной сфере слит с фактическим содержанием правоотношения, неотделим от него.

Исходя из этого, правоотношения в информационной сфере предложено определять как урегулированные нормами права общественные отношения, возникающие по поводу информации либо юридически значимых результатов действий (бездействий) с информацией (передача, получение, неразглашение и др.).

Следует критически оценить узкий, пришедший из информатики, подход к определению общественных отношений в информационной сфере, в рамках которого они определяются только как сбор, получение, хранение предоставление, а также другие действия с информацией. Представляется, что круг регулируемых правом общественных отношений в информационной сфере шире и включает в себя не только динамичные, но и статичные отношения. К статичным правоотношениям в информационной сфере относятся, главным образом, абсолютные правоотношения (например, правоотношения по поводу информации, составляющей личную тайну гражданина).

В зависимости от норм права, которыми урегулированы отношения в информационной сфере, можно выделить частные и публичные правоотношения в информационной сфере.

Важным научным и практическим значением обладает также классификация правоотношений в информационной сфере на статичные. Раскрытие объекта правовых отношений в информационной сфере следует, прежде всего, через его правовую характеристику (правовой режим). Для целей конструирования правовых режимов информации принципиально важно учитывать ее юридически значимые признаки, такие как нематериальность, возможность одновременного нахождения у неограниченного круга лиц, отсутствие неразрывной связи с ее материальным носителем, непотребляемость при ее использовании и другие.

Информация в качестве объекта правовых отношений в информационной сфере многообразна и не является единым, монолитным явлением. Требуют своего научного исследования и обоснования принципиальные различия ряда правовых режимов информации, среди них выделены публично- и частноправовые режимы, режимы информации имущественного и неимущественного характера и др. При этом правовые режимы информации характеризуются многообразием даже в рамках одной отрасли права.

Использованная литература:

1. <https://president.uz/ru/lists/view/3324>
2. Бачило И.Л. Информационное право: Основы практической информатики: Учебное пособие.-М., 2001.-352 с.
3. Огородов Д.В. Правовые отношения в информационной сфере. Автореф. Дисс.на соискание уч. Степени кан.юр.наук. -м., 2002, с. 9
4. Новикова, О. Проблемы правового регулирования сети Интернет / О. Новикова // Экономический журнал. 2002. - № 9. - С. 96-102.
5. Кулик, Т.Ю. Особенности правового регулирования договоров, заключаемых в электронной форме: автореф; дис. . канд. юрид. наук / Т.Ю. Кулик. Краснодар. - 2007.

ОИЛАВИЙ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ҚИЛИШНИНГ МУҚОБИЛ УСУЛЛАРИ: СУД ЁКИ МЕДИАЦИЯ

Якубова Дилбаҳор Шариповна

"Оила" илмий-амалий тадқиқот Маркази эксперти,
юридик фанлар номзоди
Телефон: +998(90) 971 40 60
dilbakhor.y@mail.ru

Аннотация: мазкур тезислар фуқаролар ўртасида оиласи низолар пайдо бўлганида, низоларни ҳал қилишининг муқобил усуллари бўлган медиациядан фойдаланиши, унинг суд жараёнига нисбатан афзалликларига багишланган.

Калит сўзлар: оила, медиация, оиласи низолар, оиласи медиация, медиатор, суд.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XIV-бобини "Оила"деб номланиши давлатимизнинг оиласи бўлган алоҳида муносабатидан далолат беради. Ушбу бобнинг 63-моддасида - оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш хукуқига эгалиги белгиланган [1].

Бош қомусимизнинг бу нормаси оиласи маддий ва маънавий фаровонлиги, ижтимоий ҳимояланиши ҳамда тинчлиги учун жамият ва давлат масъуллигини билдиради. Демак, ҳар бир оиласи тинчлиги жамият ва юрт тинчлиги ҳисобланади. Чунки оиласалардаги ажralишилар фарзандларнинг ота ёки онасиз катта бўлишига, уларнинг тарбиясига, ваҳоланки уларнинг келажагига ўз таъсирини кўрсатмай қолмайди.

Хусусан, 2019 йилда 300 мингдан ортиқ никоҳлар қайд этилган бўлса, никоҳдан ажralишилар сони унинг 10 фоизини ташкил этган. Улардан 21 минга яқини суд қарорига биноан ажратилганлар ҳисобланади. Шундай экан, оиласи вужудга келган бундай ҳолатлар нафақат шу оиласи, балки бутун бир жамиятга ўз салбий таъсирини кўрсатмай қолмайди.

"Оила" илмий-амалий тадқиқот Маркази томонидан ажрашган шахслар ўртасида ўтказилган сўров натижаларига кўра, "оиласизни сақлаб қолиш имконияти бўлганда, сақлаб қолармидингиз?" деган саволга респондентларнинг 40-55 фоизи "ҳа" деб жавоб беришган.

Сўров жавобларидан кўриниб турибди, ажralиш ёқасида турган шахсларни яраштиришга ўз вақтида ҳаракат қилинганида, балки уларнинг оиласалари сақланиб қолар, фарзандлари эса отоналари багрида катта бўлишилари мумкин эди.

Ана шундай ҳолатлар ёки оиласи бошқа низолар мавжуд бўлганида, оила аъзолари ёки яқинлари қандай йўл тутишлари мумкин. Шуни таъкидаш жоизки инсонлар онгида ҳар қандай низони фақат суд орқали ҳал қилиш мумкинлиги ва бу энг тўғри ва ишончли йўл деган тушунча шаклланиб қолган.

Лекин 2019 йил январь ойида кучга кирган Ўзбекистон Республикаси "Медиация тўғрисида"ги конунга биноан айнан судгача бўлган низоларни ҳал қилишининг муқобил усулларидан бири бўлган медиациядан ҳам фойдаланиш мумкин. Чунки медиацияни суд жараёнига нисбатан афзаллиги алоҳида аҳамият касб этади.

Жумладан, низо сабаб, фуқароларни судда нималар кутмоқда? Табиийки жараённи ошкора бўлиши, ортиқча вақт ва маблағни сарфланиши, асабларни бузилиши (соглиқقا таъсири), судда фақат бир тарафнинг голиб бўлиши, иккинчи тарафнинг бундан норозилиги, натижада суд жараённи апелляция ва кассация инстанцияларигача етиб бориши эҳтимолдан ҳоли эмас. Буларнинг барчasi тарафларнинг нафақат асабий ҳолатларига таъсир қиласи, балки муносабатларни узил-кесил тугашига ҳам олиб келиши муқаррар. Бу эса низолашувчи тарафларнинг оиласаларига ҳам ўз салбий таъсирини кўрсатмай қолмайди.

Агар фуқаролар медиация жараёнидан хабардор бўлганларида, низолашувчи тарафлар нафақат низога барҳам беришган, балки дўстона муносабатларни ҳам сақлаб қолишган бўлар эди.

Низоларни ҳал қилишининг муқобил усуллари ўзи нима ва бу билан ким шуғулланади? Бундай усуллардан бири медиация ҳисобланади. Низолашувчи шахслар ҳар қандай муаммоларини музокара йўли билан медиатор иштирокида ҳал қилинади.

Оиласи низолар, асосан, ажralишилар, мулкни тақсимлаш, мерос бўйича тортишувлар, фарзандликка олиш, боланинг яшаш жойини аниқлаш, бола билан учрашиш муддатлари каби масалалар оиласи медиация орқали ҳал қилиниши мумкин.

Ҳозирги вақтда фуқароларни ўзини-ўзи бошқариш органлари ҳузурида Яраштириш комиссиялари фаолият олиб бормоқда. Уларнинг асосий мақсади фуқароларни оилаларда ва маҳаллаларда тинч-осойишта, ҳамжиҳатлиқда яшашига кўмаклашиш, оиласвий низоларни тинч йўл билан ҳал этишидир. Лекин фуқаролар ўзларига тегишли муаммоларини ёки низоли ҳолатларини айнан 12 кишидан иборат Яраштириш комиссиялари орқали ҳал қилишдан манфаатдорми? Демак, низоли ҳолат юзасидан, ҳеч кимга муаммоларини ошкора қилишни истамаган шахслар, оиланинг ички сирларини комиссия аъзолари ўртасида муҳокама қилишдан бошқа иложиси йўқ. Улар истаган тақдирда ҳам, ошкораликни олдини олишни ва маҳфийликни сақлашни имконияти бўлмайди.

Медиация эса, бу икки низолашувчи тарафни келишириш жараёнидир. Унда тарафларнинг ихтиёрий розилиги асосида ўзаро мақбул қарорга эришиш учун учинчи шахс (медиатор) кўмагида ҳал қилинади.

Медиацияни ўтказиш жараёнлари тарафларнинг хоҳиш-истаги асосида, судгача бўлган тартибда, низони суд тартибда кўриш жараённида, суд ҳужжатини қабул қилиш учун суд алоҳида хонага (маслаҳатхонага) киргунига қадар ва суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш жараённида қўлланилиши мумкин [2].

Медиация жараённида медиатор тарафларнинг низоли вазият ҳақида қандай фикр билдираётганликларига аҳамият беради, уларнинг руҳий ҳолатларига, бир-бирлари билан ўрнатилган алоқага ҳамда муносабатларига жиддий эътибор қаратади. Медиатор бу жараёнда холис ва бетараф шахс бўлиб ҳисобланади. У ўзининг ҳаракатлари билан бирор-бир тарафни устун ҳолатта қўйишга ҳамда тарафлардан бирининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини чеклашга ҳақли эмас.

Асосийси медиация жараённи ким ҳақ ёки айбдор эканлигини аниқлашга эмас, балки конфликтли ёки низоли ҳолатни ҳал қилишда низолашувчи тарафларнинг ҳар бирига маъқул бўлган ўзаро келишиувга эришишидир.

Фуқаролик процессуал кодексининг 116-моддасига биноан, низолашувчи шахсларнинг даъво аризасига асосан суд иш кўраётган жараённида, медиациядан фойдаланмоқчи бўлсалар, суд бу масала ҳал бўлгунга қадар ишни кўриб чиқишини тўхтатиб туради. Агар медиация жараённида тарафлар низони ҳал қилганлиги муносабати билан келишув битимини имзолаган бўлсалар, уни судга тақдим этади ва суд, шу битим асосида тарафларга судга тўланган давлат божини қатариб беради [3].

Давлат божини қайтарилиши, фуқаролар ўз низоли ҳолатларини айнан медиация йўли билан ҳал қилиниши учун яна бир имкониятдир.

Медиация тўғрисидаги қонун кучга кирганига бир йилдан ортиқ вақт ўтган бўлсада, медиация нималиги ва уни судга нисбатан афзалликлари ҳақида аҳоли аксарият қисми тўлиқ маълумотга эга эмас. Бу эса ўз навбатида оиласвий низоларни ҳал қилишда медиациядан фойдаланмай келинаётганликнинг асосий сабабларидан бири ҳисобланади.

Низоли ҳолатларда медиациядан фойдаланишни аҳоли ўртасида тарғиб қилиш ва бунда оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш жуда ҳам катта аҳамият касб этади. Бу ўз навбатида медиация институтини ривожлантиришнинг энг самарали йўлидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 08.12.1992 й., Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1994 й., 1-сон, - 15-модда
2. Ўзбекистон Республикаси "Медиация тўғрисида"ти қонун, 03.07.2018 йил, ЎРҚ-482-сон, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.07.2018 й., 03/18/482/1447-сон, 01.01.2019 й. кучга кирган. - 15-модда
3. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси 16.01.2006 й. ЎРҚ-64-сон, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2018 й., 02/18/ФРҚ/0612-сон - 116-модда

INTELLEKTUAL MULK NIZOLARINI HAL ETISHDA PATENT SUDLARINING AHAMIYATI

Maqsud Mustafoyev

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Tel: +998909514409

mustafoevmaksud@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada intellektual mulk sohasidagi dolzarb masalalardan biri bo'lgan patent sudlari faoliyati va patent nizolarini hal qilish tartibi bo'yicha qonunchilik, nizolarni hal qilishdagi huquq va majburiyatlar, patent egalarining huquqlari qay darajada himoyalanganligi, patent nizolarini hal qilishning milliy va xorijiy mexanizmlari tahlili va olimlarning bu boradagi qarashlari bayon etilgan. Shuningdek, o'rganilgan xorijiy tajriba asosida milliy qonunchilikka tegishli takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: intellektual mulk, sanoat mulki, patent huquqi, patent tizimi, patent nizolari, patent sudlari, Intellektual mulk agentligi, Apellatsiya kengashi.

Аннотация: В данной статьи изложены актуальные задачи в деятельности патентных судов, соблюдения законодательства по решение патентных споров, право и ответственности для решение судебных споров, защита прав собственников патентодержателей, национальные и зарубежные механизмы решение споров и взгляды ученых для решение данных вопросов в отрасли интеллектуальной собственности. А также на основание изучения зарубежного опыта даны рекомендации для внесение в национальное законодательства.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, промышленная собственность, патентное право, патентная система, патентные споры, патентные суды, Агентство интеллектуальной собственности, Апелляционный совет.

Bugungi kunda mamlakatimizning rivoji yo'lida iqtisodiy globalizatsiyasi bilan bir qatorda intellektual mulk huquqi va uning himoyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, intellektual mulk himoyasi davlatning innovatsiyalar orqali o'z sanoatini yuksaltirishdan tashqari, xorijdan texnologiya transferi, investitsiya qilish va aholini ish bilan ta'minlash sohasida o'ziga xos "kalit" bo'ladigan vosita hisoblanadi. Mamlakatimizda iqtisodiyot tarmoqlariga innovatsiyalarni joriy etish mexanizmlarini takomillashtirish, uning raqobatbardoshligini ta'minlash, faol tadbirkorlik va innovatsion faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan sharoitlarni yaratish, intellektual mulkning ishonchli huquqiy himoyasini ta'minlash borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar barcha tarmoqlarda amalga oshirilayotgan institutsional o'zgarishlar bilan bevosita bog'liqdir. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldaggi 4947-sonli Farmoni asosida "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" qabul qilingan. Mazkur strategiyaning ikkinchi yo'nalishi, ya'ni "Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari" patent nizolarini hal etish tartiblariga doir sud islohotlariga ham tegishli hisoblanadi. Shu maqsadda 2019-yil 8-fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4168-son hamda 2019-yil 1-iyuldag'i "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 4380-son qarorlari qabul qilindi. Ushbu qarorlar asosida intellektual mulk himoyasini ta'minlash, shuningdek, aholining intellektual mulkka bo'lgan huquqiy bilimlarini oshirish yuzasidan amalga oshirilishi lozim bo'lgan zaruriy vazifalar belgilab berildi. Mazkur vazifalar yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-fevraldag'i PQ-4168-son qaroriga asosan Intellektual mulkning samarali himoyasini ta'minlash bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlanib, uning "Intellektual mulk huquqlarini himoya qilishning institutsional asoslarini takomillashtirish" nomli II bo'limining 10-bandida "O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi qoshida Patent sudini tashkil etish masalasini o'rganib chiqib, asoslangan takliflarni ishlab chiqish" vazifasi qo'yildi.

Bugungi kunda mamlakatimizda patent sudlarining ma'lum bir funksiyalarini O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining Apellatsiya kengashi amalga oshiradi. Ushbu kengash O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-fevraldag'i "Intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4168-sonli Prezident qarori asosida tashkil etilgan bo'lib, o'z faoliyatini Vazirlar

Mahkamasining 2019-yil 9-oktabrdagi 856-som qarori asosida amalga oshiradi. Mazkur Nizomga muvofiq, Apellatsiya kengashi o'z faoliyatini O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining ixtiolar, foydali modellar va sanoat namunalarini, seleksiya yutuqlarini, integral mikrosxemalar topologiyalarini, tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlarini huquqiy muhofaza qilish bilan bog'liq apellatsiyalarni sudgacha ko'rib chiquvchi kollegial organi sifatida amalga oshiradi. Kengash apellatsiya yoki arizalarni ko'rib chiqish natijalari bo'yicha arizani qanoatlantirish, qisman qanoatlantirish yoki qanoatlantirishni rad etish haqidagi qarorlardan birini qabul qiladi. Qaror yuzasidan qaror qabul qilingan sanadan boshlab olti oy mobaynida sudga shikoyat qilish mumkin.

Adliya vazirligining Apellatsiya kengashi funksional jihatdan patent sndlari vazifasini bajarishi mumkin. Biroq, bu organ mustaqil sud faoliyatini amalga oshira olmasligi va uning qarorlari ustidan sudga qo'shimcha murojaat qilish kerakligi huquq egalariga bir qator noqulayliklar tug'diradi. Mamlakatimizda patent sndlari faoliyatini tashkil etish zarurligi yuzasidan quyidagi bir qator fikrlarni keltirib o'tishimiz lozim:

Birinchidan, bugungi kunda intellektual mulk huquqning yangi sohasi sifatida keng taraqqiy etmoqda va ko'plab mamlakatlar o'z huquqiy tizimida patent sndlari faoliyatini yo'lga qo'yan. Mamlakatimizda esa intellektual mulk bilan bog'liq nizolar tegishliligi bo'yicha fuqarolik, jinoyat, ma'muriy va iqtisodiy sndlarda ko'rib chiqiladi. Bu esa ishlarning malakali mutaxassislar tomonidan ko'rilmasligi hamda adolatli va xolis hal qilinmasligiga sabab bo'lmoqda.

Ikkinchidan, intellektual mulkning haqiqiy mahsulotga aylanishi ilmiy hamjamiyatda ham, sanoat korxonalarida ham innovatsion faoliyatning o'sishiga olib keladi. Huquqiy nuqtai nazardan, ushbu strategiya subyektlarga intellektual mulk huquqlarini iloji boricha samarali amalga oshirishga imkon beradi. Iqtisodiy nuqtai nazardan, bu yalpi ichki mahsulotda intellektual mulk ulushining o'sishiga yordam berishi kerak.

Uchinchidan, patent sndlari o'z budjetini nizolarni ko'rib chiqish uchun beriladigan to'lovlar va qo'shimcha mablag'lar hisobidan shakllantiradi va moliyaviy mustaqil organ hisoblanadi. Apellatsiya kengashi esa patent sndlari singari o'z o'zini moliyalashtirmaydi, ya'ni davlat budjeti hisobidan moliyalashtiriladi. Bu esa faoliyatini tez hamda sifatlari amalga oshirishda to'sqinlik qiladi.

To'rtinchidan, Globallashuv jarayonlarining faol rivojlanishi va tobora kuchayib borayotgan raqobat sharoitida intellektual mulk natijalarini yaratish, hisobga olish va ulardan foydalanish, huquqiy himoya qilish, tijoratlashtirish va ularga bo'lgan huquqlarni himoya qilish uchun xalqaro miqyosda tan olingan yagona huquqiy yondashuvlar va standartlardan foydalanishga ehtiyoj kuchaymoqda. Shu maqsadda patent sndlari faoliyatini mustaqil sndlari sifatida tashkil etish mamlakatimizda aholining intellektual mulkka bo'lgan hurmatini shakllantirish va uning rivojlanish tendensiyasini yangi bosqichga olib chiquvchi muhim qadam bo'ladi.

Yuqorida fikrlar asosida bir qator rivojlangan davlatlar misolida intellektual mulk himoyasini ta'minlashda patent sndlарining vujudga kelish sabablarini va nizolarni hal qilishdagi o'rni qanchalik muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin. Misol uchun qonunchilik mexanizmi mamlakatimiz huquqiy tizimiga yaqin hisoblangan Rossiya Federatsiyasidagi patent sndlарini sud tizimidagi o'rniiga e'tibor qaratamiz.

XX asrning 90-yillari boshidan beri Rossiya Federatsiyasining sud tizimida ixtisoslashgan organni, ya'ni Rossiya Federatsiyasi Patent sndlini tashkil etish zarurligi haqida munozaralar mavjud bo'lgan. Biroq, SSSRning parchalanib ketish va qayta tiklanish davridagi qiyinchiliklar bu g'oyalarni anchagina ortga surib yubordi. Ma'lum vaqt o'tgach, bir qator olimlar intellektual mulk sohasidagi nizolarni ko'rib chiqishga ixtisoslashgan sud tashkil etish g'oyasiga qaytish zarurligi haqida gapira boshladilar. Yu.T. Gulbin intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlarini o'rganuvchi ko'plab tadqiqotchilardan farqli o'laroq, nafaqat Patent sndlini yaratish g'oyasiga qaytishni taklif qildi, balki ushbu organning taxminiy huquqiy maqomini (Xalqaro savdo arbitraj sudi va Rossiya Federatsiyasi Savdo-sanoat palatasidagi dengiz arbitraj komissiyasi bilan o'xshashlik) va uning tamoyillarini aniqlashni taklif qildi. M.I. Kleandrova esa patent sndlарini "monosud"lar shaklida, ya'ni hakamlik sndlari ko'rinishidagi nisbatan avtonom ixtisoslashtirilgan tizim ko'rinishida bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi.

Mahalliy sanoatning innovatsion rivojlanishini rag'batlantirish siyosatini amalga oshirish maqsadida "2007-2013-yillarda Rossiya ilmiy-texnik kompleksini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarida tadqiqotlar va ishlanmalar bo'yicha" federal maqsadli dasturi qabul qilindi. Ushbu dasturni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun eng muhim shart bu - intellektual mulk egasi o'z mulkini erkin tasarruf eta oladigan munosabatlar tizimining huquqiy asosini yaratish edi. Chunki, o'sha vaqtida yaxshi ilmiy potentsialga ham, innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarish qobiliyatiga ham ega, ammo ularni sanoat miqyosida amalga oshirishga qodir bo'limgan yoki istagi yo'q ko'plab kichik ilmiy-ishlab chiqarish korxonalari mavjud edi. Iqtisodiy nuqtai nazardan ixtiolar, foydali modellar va boshqa huquqiy munosabatlar tizimidagi muammolar eng katta xavf hisoblanadi. Sanoat mulkini huquqiy himoya qilish tizimini shakllantirishdagi yana bir muhim muammo bu intellektual mulk huquqlarini sud orqali himoya qilishning bir xillagini ta'minlash zarurati edi.

Bu borada dastlabki qadam 2008-yil 1-yanvardan Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksi IV qismining kuchga kirishi orqali tashlandi. Yangi normativ-huquqiy hujjat intellektual mulkni huquqiy himoya qilish

shakllari orqali tizimga nafaqat jiddiy o'zgarishlarni kiritdi, balki davlatning intellektual mulk himoyasi bo'yicha strategik maqsadlarini amalga oshirish uchun to'g'ri yo'nalish yaratib berdi.

2011-yil 6-dekabrdagi "Rossiya Federatsiyasining sud tizimi to'g'risida" va "Hakamlik sndlari to'g'risida" Federal Konstitutsiyaviy qonunlariga muvofiq, Intellektual mulk huquqi sudi tashkil etildi va 2013-yil 1-fevraldan o'z faoliyatini boshladi. Intellektual mulk huquqi sudi ham jismoniy, ham yuridik shaxslarning manfaatlarini himoya qilish vazifasini bajaradi va faqat ikkita shaklda: birinchi va kassatsiya instansiyalari asosida ishlarni ko'rib chiqadi. Birinchi instansiya sifatida sud, patent berishning qonuniyligi, patent egasini aniqlash, patent berishni rad etish, ixtiroga yoki sanoat namunasiga patentni bekor qilish, tovar belgisiga huquqiy himoya berilishning qonuniyligi, tovar belgisiga huquqiy himoya berishni rad etish to'g'risidagi, intellektual mulk huquqi va manfaatlariga ta'sir ko'rsatadigan huquqiy hujjatlarga qarshi kurash zaruriyati bilan bog'liq ishlarni ko'rib chiqadi. Birinchi instansiyyadagi qarorlar uchta suda tomonidan qabul qilinadi.

Ta'kidlash joizki, mualliflik huquqi va turdosh huquqlar obyektlarini himoya qilish, integral mikrosxemalar topologiyalari va tovar belgisini huquqiy muhofaza qilishni muddatidan oldin bekor qilish holatlari ushbu sudning sudloviga tegishli emas. Bunday nizolar bo'yicha da'volar bilan huquq egalari o'zining mintaqasidagi hakamlik sudiga borishi kerak, keyingi bosqich appellatsiya va undan keyin kassatsiya tartibida ko'rib chiqish uchun Intellektual huquqlar bo'yicha sudga yuboriladi. Shuningdek Sud, kassatsiya shikoyatlarini birinchi instansiya bo'lib ishlagan hollarda ham ko'rib chiqadi. Nazorat bosqichiga kelsak, Intellektual mulk huquqlari sudi tomonidan chiqarilgan kassatsiya qarori Rossiya Federatsiyasi Oliy arbitraj sudining nazorati ostida ko'rib chiqiladi.

Ushbu sudning kamchilik taraflariga to'xtaladigan bo'lsak, dastlab, qonun loyihasi Yevropa mamlakatlarida patent sndlari tashkil etish tajribasiga o'xshash texnik ekspertlar tarkibini shakllantirishni nazarda tutgan edi, ammo bu qoida Rossiya Federatsiyasi hukumati tomonidan rad etildi. Hozirgi vaqtida suda ekspertga umumiylar tarzda murojaat qilishi mumkin, bu esa ishni mohiyatan ko'rib chiqishni sezilarli darajada murakkablashtirishi mumkin.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, hozirgi kunda patent nizolari tegishliligi bo'yicha sndlarda ko'rildi va bu qarolarning adolatlilagini shubha ostiga qoldiradi. Bunday tashqari, patent sndlari mayjud bo'lgan davlatlar amaliyotida patent nizolarni ko'rib chiquvchi sudyalar sifatida texnik ma'lumotga ega shaxslar ham jalb etiladi. Chunki, patent nizolarni hal etishda faqatgina huquqiy bilimlar emas, balki texnik bilimlar ham muhim ahamiyatga ega.

Patent sndlarni tashkil qilish orqali intellektual mulk sohasidagi barcha muammolar va nizolarni bartaraf etib bo'lmaydi. Chunki, mualliflik va turdosh huquqlar intellektual mulk sohasiga taaluqli bo'lishiga qaramasdan, u bo'yicha vujudga kelgan nizolar fuqarolik sndlarda ko'rib chiqiladi. Biroq, patent sndlarni tashkil qilish sanoat mulki, seleksiya yutuqlari va tovar belgisi muhofazasi bilan bog'liq sud nizolarni qonuniy va adolatli hal etilishida poydevor vazifasini bajaradi.

Kelgusida mamlakatimizda patent sndlari faoliyatini tashkil qilishda bu kabi kamchiliklarni inobatga olgan holda, Rossiya, Germaniya, Fransiya, Yaponiya kabi rivojlangan davlatlarning foydalijihatlaridan foydalanashimiz zarur. Bu intellektual mulk egalarining huquqlari himoyasini ta'minlab qolmasdan, mamlakatimizning huquq rivoji bo'yicha integratsiyasini jadallahuviga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni;
2. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-oktabrdagi 856-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining Appellatsiya kengashi to'g'risida"gi Nizomi;
3. Мазаев Д.В. СУД ПО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ ПРАВАМ: НОВОЕ РЕШЕНИЕ СТАРОЙ ПРОБЛЕМЫ - Вестник Академии экономической безопасности МВД России о 2010 о № 10.;
4. Д. В. Матвиенко. О СИСТЕМЕ СУДОВ, РАССМАТРИВАЮЩИХ ДЕЛА ПО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В РОССИИ И ГЕРМАНИИ. Вестник Саратовской государственной юридической академии · № 3 (86) · 2012. e-mail: dasha.matvienko@mail.ru, dasha.matvienko@gmail.com;
5. Д. М. Юсупова, аспирант (ЧОУ ВПО "Академия социального образования") ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОМЫШЛЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ. С 4-5.;
6. Джермакян, В.Ю. Толкование формулы изобретения в целях выявления общей изобретательской идеи [Текст] / В. Ю. Джермакян // Патенты и лицензии. Интеллектуальные права. - 2019. - N 11. - C. 46-52. - Библиог.: с. 52. - ISSN 2413-5631.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASI INTELLEKTUAL MULK HIMOYALOVCHI ASOSIY MANBA SIFATIDA

**Bekmirzayeva Umida Abdug'ani qizi Jahon Iqtisodiyoti
va diplomatiya universiteti "Xalqaro huquq" fakulteti 2-bosqich talabasi
+99890320-54-09 ubekmirzayeva@inbox.ru**

Annotatsiya: Quyidagi tezisda hozirgi vaqtida tobora dolzarb ahamiyat kasb etayotgan intellektual mulk sohasidagi huquqiy munosabatlardan Konstitutsiya va amaldagi qonun hujjatlar hamda xalqaro huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinishi hamda ushbu sohada vakolatli organ hisoblangan agentlikning vakolat va vazifalari aks etgan.

Kalit so'zlar: intellektual mulk obyekti, Butunjahon Intellektual Mulk Tashkiloti, patent,sanoat mulki, mualliflik va turdosh huquqlar

Ma'lumki,O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hayotimizning barcha jahbalarini tartibga soluvchi asosiy qomus hisoblanadi.Sohaviy xarakterga ega bo`lgan yoki boshqa turdagiligi normativ huquqiy hujjatlar Konstitutsiya normalariga zid bo`lishiga yo`l qo`yilmaydi.Konstitutsiyamizning 42-moddasida fuqarolarning o`zlarini istagan ilmiy va madaniy faoliyat bilan shug`ullanish, shu bilan birga bu yutuqlardan baharamand bo`lish huquqi mustahkamlab qo`yilgan."Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi madaniyat yutuqlaridan foydalanan huquqi kafolatlanadi.Davlat jamiyatning madaniy,ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g`amxo`rlik qiladi."

Moddaning ikkinchi qismini tahlil etadigan bo`lsak davlatning o`zi jamiyatning madaniy,ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga homiylik qilishi bevosita ko`rsatib qo`yilgan.O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi,"Mualliflik va turdosh huquqlar to`g`risida" va "Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma'lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to`g`risida"gi Qonunlar,shu bilan birga,O'zbekiston Prezidentining 4168 -sonli "Intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida" gi hamda 4380 -sonli "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to`g`risida" qarorlari qabul qilishlari respublikada intellektual mulk huquqi sohasini tartibga solishda davlat organlari rolini to`g`ri tashkil etishda muhim qadam bo`ldi.Ayniqsa,bu sohada vakolatli organ sifatida yuqorida keltirilgan agentlik tashkil etilishi hamda uning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilangiligi hozirgi vaqtida hayotimizda tez-tez uchrayotgan shartnomaviy nizolar kelib chiqishini oldini olishi shubhasizdir:

- intellektual mulk sohasida yagona davlat siyosatining amalga oshirilishini ta'minlash, ixtiolar, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari va boshqa intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish;
- intellektual mulk obyektlarining huquqiy muhofazasi holatini kompleks tahlil qilish, ushbu sohasini rivojlantirish bo'yicha aniq takliflarni ishlab chiqish;
- intellektual mulk sohasidagi huquqni qo'llash amaliyotini izchil va bir xilda ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- intellektual mulk masalalari bo'yicha xalqaro-huquqiy hamkorlikni, shu jumladan intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni o'zaro muhofaza qilish haqidagi xalqaro shartnomalarni tuzish orqali yo'lga qo'yish va mustahkamlash;
- intellektual mulk sohasidagi ilmiy-tadqiqot va boshqa ishlarni o'tkazishda ishtiroy etish;
- jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish va intellektual mulkka nisbatan hurmat hissini shakllantirish.

Huquq tarmog`ini tartibga soluvchi xalqaro mexanizmlarga qaraydigan bo`lsak O'zbekiston Respublikasi 1991-yildan buyon Butunjahon Intellektual mulk Tashkilotiga a`zo.Bu tashkilot 1893-yildan beri "Adabiy va badiiy asarlarni himoya qilish to`g`risida"gi Bern konvensiyasi va" Sanoat mulk va Sanoat mulkini muhofaza qilish to`g`risidagi Parij konvensiyasini boshqarish bilan shug'ullanadigan xalqaro tashkilotdir.1974-yildan BMTning ijodiyot va intellektual masalalari bo'yicha maxsuslashtirgan muassasa vazifasini bajarayotgan ushbu tashkilot hozirgi vaqtida 184 davlatni o`zida jamlab ulgurgan.1996-yil 20-dekabr "Butunjahon intellektual mulk tashkilotining tashkilotining mualliflik huquqi bo'yicha Shartnomasiga O'zbekiston Respublikasining qo'shilishi to`g`risida" gi Qonuni qabul qilgan.Hozirgi vaqtida BIMT mualliflik va turdosh huquqlar sohasidagi 7 ta shartnoma va sanoat mulki obyektlari sohasidagi 23 ta shartnoma bo'yicha boshqarishni amalga oshirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi BIMT ning quyidagi shartnoma va kelishuvlariga a'zo:

- BIMT ni ta'sis etuvchi Konvensiya;

- Sanoat mulkini muhofaza qilish to'g'risidagi Parij konvensiyasi; - Tovar belgilari bo'yicha qonunchilik to'g'risidagi shartnoma;
- Patent jarayondari maqsadlari uchun mikroorganizmlarni deponenlashtirishni tan olish to'g'risidagi Budapesht shartnomasi;
- Xalqaro patent klassifikatsiyasi to'g'risidagi Strasburg bitimi;
- Belgilarni ro'yxatdan o'tkazish uchun tovar va xizmatlarning xalqaro klassifikatsiyasi to'g'risidagi Nitssa bitimi;
- Adabiy va badiiy asarlarni himoya qilish to'g'risidagi Bern konvensiyasi;
- Sanoat namunalarining xalqaro klassifikatsiyasini ta'sis etish to'g'risidagi Lokarno bitimi;
- Belgilarni xalqaro ro'yxatga olish to'g'risida Madrid Bitimiga Bayonnomma.

Xulosa o'mida aytadigan bo'lsak, nafaqat adabiyot, madaniyat ilm-fan sohalarida balkim sanoat va tadbirdorlik sohalarida mualliflik huquqi bo'yicha qonuniy va shartnoma buzilishlari ko'plab uchramoqda. Mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, iqtisodiyotning ko'plab sohalariga xorijiy texnologiyalar va hamkorlarni jalb etishda milliy va xalqaro intellektual mulk normalarini to'g'ri qo'llay olish, respublikamizda yetarli salohiyat ega kadrlar tetishtirish hozir har qachongidanda muhimroq ahamiyat kasb etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
- 2."Mualliflik va turdosh huquqlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni
- 3."Patentshunoslik" A.Djumaxodjaev
- 4.O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligi rasmiy web-sayti
- 5.Wipo.com web-sayti

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 15-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(1-қисм)

Маъсул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Эълон қилиш муддати: 30.04.2020

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темур пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Tel: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000